MOGENS KOKTVEDGAARD OG
HANS GAMMELTOFT-HANSEN

Lærebog i Strafferetspleje

JURISTFORBUNDETS FORLAG
KØBENHAVN 1978

»Lærebog i Strafferetspleje«
er sat med Times og trykt hos
Winds Bogtrykkeri A/S, Haderslev

Bindet er tilrettelagt af
Ib Jørgensen

Bogbinderarbejdet er udført af
Carl Nielsens Bogbinderi, Odense

ISBN 87-574-1491-2

Lærebog i
Strafferetspleje

Skrifter fra Det retsvidenskabelige Institut
ved Københavns Universitet

30

MOGENS KOKTVEDGAARD OG
HANS GAMMELTOFT-HANSEN

LÆREBOG I STRAFFERETSPLEJE

FORORD

Første udgave af denne lærebog udkom i 1968. Siden da er der gennemført en række lovændringer, ligesom der er sket ændringer i såvel praxis som teori. En omfattende revision har derfor været nødvendig. Det kunne have været ønskeligt at opfange nogle af de ændringsforslag, der for øjeblikket er under behandling, men det har ikke været muligt at opsætte udgivelsen længere, idet første udgave er udsolgt. Indholdet af de fremsatte lovforslag er dog i alt væsentligt beskrevet i forbindelse med de pågældende afsnit, således at fremstillingen kan anvendes som undervisningsgrundlag også efter vedtagelsen af lovændringerne.

Fremstillingen er iøvrigt udbygget på flere punkter. Det har blandt andet været nødvendigt at give en række henvisninger til nyere praxis. Ældre praxis – det vil sige praxis fra før 1964 – bør dog fortsat søges i Den Kommenterede Retsplejelov. Hovedparten af de anførte domme er nu også refererede, ligesom en række retspolitiske drøftelser er udbyggede. Dette har medført, at fremstillingen er blevet noget mere omfattende, men forhåbentlig lettere tilgængelig. – De retspolitiske afsnit er ikke overalt et udtryk for den opfattelse, at retstilstanden bør ændres, men tjener til dels pædagogiske formål.

Bogen retter sig først og fremmest til de studerende, der – oftest uden særlige praktiske eller teoretiske forudsætninger – skal bibringes et rimeligt kendskab til strafferetsplejens fundamentale principper, dens væsentligste retspolitiske problemstillinger samt et relevant udsnit af dens enkeltregler. Studieordningen afsætter for øjeblikket 8–9 måneder til undervisning og studier i hele procesfaget; dermed sættes der også visse grænser såvel for den stofmængde, der kan behandles, som for dybden af denne behandling.

I stedet for et egentligt noteapparat afsluttes hvert kapitel med en

kort oversigt over den vigtigste danske litteratur, der er fremkommet om emnet indenfor de seneste femten år.

I bogens sidste afsnit (6–8) er der kun foretaget mindre ændringer og tilføjelser.

Stud. jur. *Karen Eriksen* takkes for bistand ved citatkontrol og udarbejdelse af domsregister.

Fremstillingen er ført frem til februar 1978.

April 1978

Mogens Koktvedgaard *Hans Gammeltoft-Hansen*

INDHOLDSFORTEGNELSE

1. AFSNIT: STRAFFERETSPLEJENS OMRÅDE OG GRUNDSTRUKTUR 15–51

Kapitel I: Strafferetsplejens område 15–30

A. Området (19)
B. Forholdet til andre retsområder (19–22)
1. Civilprocessen (19–20)
2. Den materielle strafferet (20–21)
3. Andre retsområder (21–22)
C. Inkvisitorisk og akkusatorisk strafferetspleje (22–23)
D. Retsplejelovens opbygning (23–26)
E. Oversigt over straffesagers forløb (26–30)

Kapitel II: Procesmåden 31–51

A. Procesmåden i almindelighed (31–32)
B. Partsprincippet. Favor defensionis (32–33)
1. Partsprincippet (32–33)
2. Favor defensionis (33–34)
C. Offentlighed (34–40)
1. Offentlighedsprincippets indhold og begrundelse (34–36)
2. Den umiddelbare offentlighed og undtagelserne herfra (36–37)
3. Middelbar offentlighed: Pressereferat m.v. (37–39)
4. Billedgengivelser (40)
D. Mundtlighed (40–41)
1. Hovedreglen og dens begrundelse (40–41)
2. Undtagelserne (41)
E. Bevisførelsens grundregler (42–51)
1. Bevisumiddelbarhed (42–48)
2. Bevisbedømmelsen (48–49)
3. Bevisbyrden (49–50)
4. Bevismidlerne (50–51)

2. AFSNIT: DOMSTOLENE 53–79

Kapitel III: Domstolenes organisation 55–68

A. Almen organisation. Lægdommere (55–64)
1. Almen organisation (55)
2. Nævninger og domsmænd (55–56)

3. Lægdommerelementets begrundelse. Reformforslag (56–62)
4. Lægdommernes udvælgelse (62–63)
5. Udtagelsen for den enkelte sag (63–64)
B. Særligt om nævninger (64–66)
1. Nævningernes kompetence. Spørgsmålssystemet (64–66)
2. Nævningekendelsen (66)
C. Særligt om domsmænd (67–68)

Kapitel IV: Domstolenes kompetence 69–79
A. Saglig kompetence (69–75)
1. Den almindelige regel i første instans (69–70)
2. Nævningesager (70–74)
3. Appelretter (74–75)
4. Reformforslag (75)
B. Stedlig kompetence (75–78)
1. Domsforhandling (75–76)
2. Forundersøgelse og enkeltstående retshandlinger (76–77)
3. Fravigelse af værnetingsreglerne m.v. (77–78)
C. Kumulation (78–79)

3. AFSNIT: PÅTALEN 81–139

Kapitel V: Påtalerettens indehaver. Anklagemyndigheden m.v. 83–94
A. Almindelige regler om påtalen (83–85)
1. Begreberne påtale og tiltale (83)
2. Anklageprincippet. Offentlig påtale (83–85)
B. Anklagemyndighedens organisation (85–88)
1. Justitsministeriet (85–86)
2. Rigsadvokaten, statsadvokaterne og politiet (86–88)
C. Statsadvokatsager – Politisager (88–93)
1. Sondringen (88–90)
2. Sondringens retsvirkninger (90–93)
a. Angående påtalen (90–91)
b. Andre retsvirkninger (91–93)
D. Retsvirkningen af manglende påtaleret (93–94)

Kapitel VI: Påtalens grundlag og udøvelse 95–110
A. Påtalens grundlag (95–96)
1. Efterforskning (95)
2. Forundersøgelse (95–96)
B. Påtaleopgivelse (96–98)
1. Terminologien: Opgivelse contra frafald (96–97)
2. Påtaleopgivelsens grundlag (97–98)

C. Tiltalefrafald (99–107)
1. Opportunitetsprincippet (99–102)
2. Kompetencen (103–105)
3. Fremgangsmåden. Vilkår (105–107)
D. Genoptagelse og omgørelse (108–110)
1. Genoptagelse (108)
2. Omgørelse (108–110)

Kapitel VII: Påtalens iværksættelse. Forholdet mellem påtale og dom 111–126
A. Anklageskriftet (111–119)
1. Anklageskriftets indhold og udformning (111–113)
2. Anklageskriftets funktion (113–114)
3. Ændringer i anklageskriftet (114)
4. Påtalebegrænsninger (115–118)
5. Tiltale uden anklageskrift (118–119)
B. Forholdet mellem påtale og dom (119–126)
1. Anklageprincippet (119–120)
a. Grundreglen i § 908 stk. 3 (119)
b. Berigtigelser m.v. (119–120)
2. Ændringer i forhold til tiltalen (121–125)
a. Faktum (121–122)
b. Subsumptionen (123–125)
3. Sanktionen (125–126)

Kapitel VIII: Den forurettede 127–139
A. Generelt (127–128)
B. Anmeldelse (128–129)
C. Påtale (130–133)
1. Privat påtale (130)
2. Betinget offentlig påtale og subsidiær privat påtale (130–132)
3. Legislative synspunkter (132–133)
D. Adhæsionsproces (133–137)
1. Adhæsion (133–134)
2. Straffeprocessuelle regler (134–135)
3. Ensretningsprincippet (135)
4. Færdselsloven (135–136)
5. Reformer (136–137)
E. Erstatning til ofre for forbrydelser (137–139)
1. Begrundelse (137–138)
2. Skadens art (138)
3. Andre betingelser (138–139)
4. Fremgangsmåde m.v. (139)

4. AFSNIT: SIGTEDE OG HANS FORSVAR 141–167

Kapitel IX: Sigtede 143–154

A. Sigtelsen (143–145)
B. Sigtedes beføjelser (146–149)
1. Indledning (146)
2. Partsoffentlighed (146–147)
3. Aktindsigt (147–149)
4. Kontradiktion m.v. (149)
C. Sigtedes pligter (149–154)
1. Medvirken til sagens gennemførelse (149–151)
2. Medvirken med henblik på fuldbyrdelse (151–153)
a. Generelt (151)
b. Personundersøgelser m.v. (151–153)
3. Mentalundersøgelser (153–154)

Kapitel X: Forsvaret 155–167

A. Forsvarets organisation (155–159)
1. Forsvarerens opgaver (155–156)
2. Valgt eller beskikket forsvarer (156–157)
3. Hvem kan være forsvarer? (157–159)
B. Forsvarerbeskikkelse (159–163)
1. Obligatorisk forsvarerbeskikkelse (159–160)
2. Fakultativ forsvarerbeskikkelse (160–161)
3. Reformer (161–163)
C. Forsvarerens beføjelser (163–167)
1. Tilstedeværelsesret m.v. (163–164)
2. Aktindsigt (164)
3. Bevisbegæringer m.v. (164–165)
4. Procedurebeføjelse (166)
5. Den valgte forsvarer (166–167)

5. AFSNIT: EFTERFORSKNING OG TVANGSINDGREB 169–290

Kapitel XI: Efterforskning 171–186

A. Opgaver og formål (171–172)
B. Kompetence og udførelse (172–173)
C. Grundsætninger og midler (173–182)
1. Grundsætninger (173–174)
2. Efterforskningsmidler (174–182)
D. Klager over politiet (182–186)

Kapitel XII: Tvangsindgreb 187–213

A. Karakteristik og afgrænsning (187–192)
1. Formål (187)
2. Tvang, samtykke m.v. (187–190)
3. Det principielle problem (190–191)
4. Oversigt over fremstillingen (191–192)
B. De enkelte tvangsindgreb (192–193)
1. Inddeling efter beskyttelsesinteresser (192–193)
2. Lovregulering. Analogier (193)
C. Betingelser (194–197)
D. Kompetence, fremgangsmåde m.v. (197–202)
1. Kompetence (197–198)
2. Formkrav. Begrundelse (198–199)
3. Fremgangsmåde (199–200)
4. Ulovligt tilvejebragte beviser (200–202)
E. Reformer (202–203)
F. Indgreb over for ikke-sigtede (204–213)
1. Indledning (204)
2. Afvigelser (204–205)
3. Vidnepligt (205–207)
4. Vidneudelukkelse og vidnefritagelse (207–211)
5. Edition (212)

Kapitel XIII: Anholdelser 215–228

A. Kompetence (215–216)
B. Betingelser (217–222)
1. Politiets anholdelse (217–220)
2. Reformforslag (220–221)
3. Rettens anholdelse (221–222)
C. Anholdelsens forløb (222–228)
1. Pågribelse (222–224)
2. Afhøring m.v. (224–225)
3. Fremstilling (225–227)
4. Opretholdt anholdelse (227–228)

Kapitel XIV: Varetægt 229–253

A. Betingelser og kompetence (229–243)
1. Kompetence m.v. (229–231)
2. Almindelige betingelser (231–233)
a. Sagens art og omfang (231–232)
b. Mistankens styrke (232)
c. Forholdsmæssighed (232–233)
3. Særlige varetægtsgrunde (233–243)
a. Unddragelsesfare (233–235)
b. Gentagelsesfare (235–236)

c. Kollusionsfare (237–239)
d. Retshåndhævelsesarrest (239–242)
4. Reformforslag (242–243)
B. Iværksættelse og behandling m.v. (243–247)
1. Iværksættelse (243)
2. Behandling (243–246)
3. Afhøring m.v. (246)
4. Reformforslag (246–247)
C. Ophør og varighed. Varetægtssurrogater (248–253)
1. Retsplejelovens regler (248–250)
2. Reformforslag (250–251)
3. Varetægtssurrogater (251–253)

Kapitel XV: Statsadvokatsager ved underret 255–260

A. Forhandlingerne for den dømmende ret (255–258)
1. Domsforhandlingens forberedelse (255)
2. Domsforhandlingen (256–258)
a. Alment (256–257)
b. Den nærmere fremgangsmåde (257–258)
B. Dommen (258–260)
1. Rettens rådslagninger m.v. (258–259)
2. Dommens indhold (259)
3. Dommens afsigelse (259–260)

Kapitel XVI: Statsadvokatsager ved landsret: Nævningesager 261–266

A. Forhandlingerne for den dømmende ret (261–264)
1. Domsforhandlingens forberedelse (261)
2. Domsforhandlingen (261–264)
a. Alment (261)
b. Den nærmere fremgangsmåde (261–264)
B. Dommen (264–266)
1. Nævningernes og rettens rådslagninger m.v. (264–265)
2. Dommens indhold (265)
3. Dommens afsigelse (266)

Kapitel XVII: Tilståelsessager 267–282

A. Tilståelsens processuelle virkninger (267–268)
B. § 925-behandling (268–280)
1. Materielle betingelser (268–274)
a. Statsadvokatsag (268)
b. Anvendelse af særlige retsfølger (269–270)
c. Uforbeholden tilståelse (270–273)
d. Bestyrkelse af tilståelsen (273–274)

2. Formelle betingelser (274–280)
a. Indenretlig tilståelse (274–275)
b. Sigtedes samtykke (275)
c. Politimesterens samtykke (275–276)
d. Forsvarermedvirken (276–277)
e. Rettens indvilligelse (277)
3. Retsvirkninger m.v. (278–280)
a. Processuelle lettelser (278–279)
b. Svigtende betingelser (279–280)
C. Domsmandsbehandling af nævningesager (§ 925 a) (281–282)
1. Forholdet mellem § 925 og § 925 a (281)
2. Betingelserne (281–282)

Kapitel XVIII: Politisager 283–290

A. De særlige afgørelsesmåder (283–287)
1. Bødeforelæg (283–285)
2. Bødevedtagelse (285–286)
3. Advarsel (286–287)
B. Pådømmelse af politisager (287–290)
1. Den almindelige regel (287–288)
2. De lovbestemte fravigelser (288–290)
a. Tiltalens iværksættelse (288–289)
b. Parternes fremmøde (289–290)
c. Bevisførelsen (290)

6. AFSNIT: APPEL 291–327

Kapitel XIX: Anke 293–320

A. Ankesystemets opbygning (293–304)
1. Anke – Kære – Genoptagelse (293–294)
2. To-instansprincippet (294–296)
3. Reviderende eller selvstændig ankebehandling (296–297)
4. Ankefrist og ankeafkald (297–301)
5. Kompetencen (301–302)
6. Ankedommens indhold (302–304)
B. Anke til landsret (305–311)
1. Revisionsanke (305–308)
a. Ankegrundene (305–306)
b. Ankebehandlingens forberedelse (306)
c. Domsforhandling og dom (307–308)
2. Fuldstændig anke (308–311)
a. Ankegrundene (308–309)
b. Ankebehandlingens forberedelse (309)
c. Domsforhandling og dom (309–311)

C. Anke til højesteret (311-317)
1. Indledning (311-312)
2. Fælles regler vedrørende ankebehandlingen (312-313)
a. Forberedelsen (312)
b. Domsforhandlingen (312-313)
c. Dommen (313)
3. Højesteret som 3. instans (313-316)
4. Højesteret som 2. instans (316-317)
D. Reformforslag (317-320)
1. Indledning (317-318)
2. Begrænsning af ankesagernes antal (318-319)
3. Forenkling af ankesagernes behandling (319)

Kapitel XX: Kære 321-327

A. Kæremålets genstand (321-324)
1. Den almindelige regel (321-322)
2. Undtagelserne (322-323)
3. To-instansprincippet (323-324)
B. Kæremålets rejsning (324-326)
1. Kompetencen (324-325)
2. Kærefrist og kæreafkald (325)
3. Iværksættelsen (325-326)
C. Kæremålets behandling (326-327)
1. Fremgangsmåden (326-327)
2. Afgørelsen (327)

7. AFSNIT: STRAFFEDOMMES FULDBYRDELSE OG ENDELIGHED M.V. 329-360

Kapitel XXI: Fuldbyrdelse og sagsomkostninger 331-335

A. Oversigt (331)
B. Fuldbyrdelse (331-333)
1. Fuldbyrdelsesfristen (331-332)
2. Fuldbyrdelsesmyndigheden (332-333)
3. Fuldbyrdelsens iværksættelse (333)
4. Andre regler (333)
C. Sagsomkostninger (333-335)
1. Hovedprincippet (333-334)
2. Regresretten (334-335)

Kapitel XXII: Genoptagelse og oprejsning 337-353

A. Genoptagelse (337-342)
1. Begrundelse og virkefelt (337-338)

2. Kompetencen (338)
3. Genoptagelse til skade for tiltalte (339)
4. Genoptagelse til fordel for tiltalte (339-340)
5. Genoptagelsesproceduren og den nye domsforhandling (340-342)
6. Genoptagelse ved udeblivelse (342)
B. Oprejsning (342-353)
1. Oprejsningskravenes art, formål og virkefelt (342-345)
2. Erstatning for anholdelse og varetægt (345-349)
a. Ulovlige indgreb (345-346)
b. Uforskyldte indgreb (346-349)
3. Erstatning for strafudståelse (349)
4. Erstatning for andre foranstaltninger (350)
5. Fremgangsmåden (350-351)
6. Reformforslag (351-353)

Kapitel XXIII: Retskraft 355-360

A. Problemstilling og terminologi (355-356)
1. Problemstillingen (355-356)
2. Terminologi (356)
B. Dommens betydning som afvisningsgrundlag (Negativ retskraft) (357-358)
C. Dommens betydning i senere sager (Positiv retskraft) (359-360)
1. Straffedommens betydning i senere straffesager (359)
2. Straffedommens betydning i senere civile sager (359-360)
3. Civile dommes betydning i senere straffesager (360)

Domsregister 361

Sagregister 365

1. AFSNIT:

STRAFFERETSPLEJENS OMRÅDE OG GRUNDSTRUKTUR

Kap. I: Strafferetsplejens område

Kap. II: Procesmåden

Kapitel I:
STRAFFERETSPLEJENS OMRÅDE

A. OMRÅDET

Strafferetsplejen er den del af det processuelle normsystem, der vedrører idømmelse af straf eller andre følger af strafbare handlinger. De straffeprocessuelle normers virkefelt er fastlagt i retsplejeloven af 1916 (rpl.), se §§ 683–685. Herefter henhører under straffeprocessen navnlig:

1) Alle spørgsmål om straf, § 683, dog bortset fra private straffesager, § 725.

2) De i straffelovens kapitel 9 beskrevne retsfølger af strafbare handlinger, § 684 stk. 1, nr. 4 (særforanstaltninger, forvaring, konfiskation, rettighedsfrakendelse); tilsvarende retsfølger kan være foreskrevet i særlovgivningen (fx frakendelse af førerretten, færdselsloven kap. 18).

3) Borgerlige retskrav på den sigtede, som følger af strafbare handlinger, når de forfølges i forbindelse med straffesagen, § 685, jfr. om denne »adhæsionsproces« nedenfor s. 133 ff.

4) Visse andre spørgsmål, der typisk har forbindelse med strafbar adfærd, bl.a. ophævelse af foreninger og forbrydelse af arveret, se nærmere § 684.

B. FORHOLDET TIL ANDRE RETSOMRÅDER

1. *Civilprocessen*

Straffeprocessen adskiller sig i første række fra civilprocessen ved sin genstand, d.v.s. sit saglige område. Denne forskel med hensyn til retsreglernes genstand korresponderer med – eller betinger – en dybtgående forskel med hensyn til retsreglernes indhold: Der er tale om to helt forskellige normsystemer, der i hovedsagen blot holdes sammen af visse ydre fællestræk (domstolenes grundlæggende organisation o.s.v.) og visse indre fællestræk, såsom terminologi og begrebsapparat

(domme, kendelser, retskraft o.s.v.). Egentlige fælles regler er sparsomme og fylder da også kun lidt i retsplejeloven, se dennes 2. bog (§§ 148–223a). Nogle af disse er dog meget vigtige.

Det bør fremhæves, at de principielle betragtninger bag procesreglerne har et andet sigte inden for strafferetsplejen end inden for den borgerlige retspleje. Straffeprocessen tilsigter altid at konstatere den objektive sandhed uden hensyn til procesparternes erklæringer, herunder den anklagedes tilståelse (den materielle sandheds princip); en begrænsning heri ligger dog i det såkaldte *anklageprincip* (se nærmere s. 83f og 119ff), hvorefter retten i det væsentlige er afskåret fra at tage stilling til andet og mere end den tiltale, som rejses af anklagemyndigheden. Heroverfor står civilprocessens forhandlings- og dispositionsmaximer, som giver begge parter ret til at binde retten ved deres proceserklæringer og deres afgrænsning af processtoffet samt at disponere over sagens genstand og i en vis udstrækning dens form.

En mindre iøjnefaldende, men alligevel betydningsfuld forskel mellem de to områder består i reglernes og grundprincippernes karakter. Hensynet til den konkrete sagsbehandling og parternes individuelle interesser kan forlene de civilprocessuelle reglers anvendelse med en vis pragmatisk karakter. I strafferetsplejen fører brydningen mellem den offentlige interesse i strafforfølgning og det individuelle krav på retsgarantier til en mere bunden og fast opfattelse af de centrale regler og principper.

Sondringen mellem civil- og straffeproces er således ganske dybtgående. Men den er af nyere dato. I tiden før og efter Danske Lov foregik behandlingen af straffesager principielt på ganske samme måde som behandlingen af borgerlige sager. Først i løbet af det 18. århundrede udskiltes strafferetsplejen som selvstændigt processystem, jfr. navnlig forordningen af 21/5 1751 om delinqventsager. Denne udskillelse skyldtes ønsket om at effektivisere retsforfølgningen i straffesager. Det havde vist sig, at den private forfølgning var et ringe våben i kampen mod forbrydelsen.

2. *Den materielle strafferet*

Straffeprocessen er tæt forbundet med den materielle strafferet – den del af retssystemet der omhandler betingelserne for straf og andre

lignende retsfølger samt fastsættelse af rammerne for og indholdet af disse retsfølger. Strafferetten ville være om ikke aldeles virkningsløs så dog af meget begrænset betydning, dersom den ikke suppleredes med et system, der åbner mulighed for afgørelse og gennemtvingelse af de strafferetlige bestemmelser i konkrete sager. Strafferetten er i praxis ikke bedre, end strafferetsplejen tillader.

Samtidig må straffeprocessens udformning være bestemt af dens formål, d.v.s. virkeliggørelse af den materielle strafferet og dennes formål. Processens hovedfunktion er den mulige konstatering – under en række garantier – af forbrydelse og strafansvar, og eventuelt idømmelse af en sanktion. Er straffebestemmelserne til ex udformet med særligt henblik på specialprævention, må også de processuelle regler indrettes med dette formål for øje, bl.a. ved bestemmelser om indsamling og bearbejdelse af oplysninger ikke blot om forbrydelsen, men også om forbryderens person.

Det gensidige afhængighedsforhold mellem straffeprocessen og den materielle strafferet indebærer, at de to dele af retssystemet bør udformes og tilpasses under fælles kriminalpolitiske hovedsynspunkter – og at de må forstås og anskues i sammenhæng under denne fælles synsvinkel.

Hertil kommer, at der er tale om en vis systematisk overlapning. Fx er de strafferetlige regler om betinget dom og de straffeprocessuelle regler om tiltalefrafald på vilkår (se s. 105 ff) så nært beslægtet i både indhold og funktion, at der kun er tale om nuanceforskelle. Inden for fuldbyrdelsesområdet omhandles hovedparten af bestemmelserne i den strafferetlige sanktionslære, mens enkelte er placeret i processen; denne opdeling er alene traditionelt bestemt.

3. *Andre retsområder*

Straffeprocessen har tillige berøringsflader med andre discipliner og retsområder.

Til *forfatningsretten* hører de centrale frihedsrettigheder, der omtales i grl. kap. VIII, især retten til frihed, fred og ejendom. Disse overordnede normer udmøntes bl.a. i straffeprocessens detaljerede bestemmelser om tvangsindgreb. Næppe noget andet område hjemler statsmagten så vidtgående ret til indgreb i den enkelte borgers friheds-

rettigheder som strafferetsplejen (og strafferetten). Her brydes den kollektive interesse i at modvirke kriminaliteten med den individuelle interesse i frihed og fred m.v. Den nærmere udformning af straffeprocessens regler herom og – især – den måde, hvorpå reglerne anvendes i praxis af politi, anklagemyndighed og domstole, er derfor et af de klareste mål for det konkrete indhold, der ligger i frihedsrettighederne. Strafferetsplejen er på denne baggrund blevet karakteriseret som »forfatningsrettens seismograf«.

Almindelige *forvaltningsretlige* grundsætninger og regler gælder i vidt omfang for politiets og anklagemyndighedens struktur og virksomhed, bl.a. regler om under- og overordnelsesforhold, forvaltningsakters ugyldighed, begrundelsespligt, rekurs m.m. Paralleller kan i en vis udstrækning drages mellem *forvaltningsprocessen* og straffeprocessen for så vidt angår de grundlæggende maximer og partsbeføjelser.

Endelig skal det anføres, at straffeprocessen i høj grad drager nytte af dele af de empiriske forskningsresultater og fortolkninger, som fremlægges inden for *kriminologien* (og beslægtede forskningsgrene), især for så vidt angår spørgsmålet om virkningen (almenpræventivt som specialpræventivt) af opdagelse og sanktion.

C. INKVISITORISK OG AKKUSATORISK STRAFFERETSPLEJE

Samtidig med oparbejdelsen af et selvstændigt straffeprocessuelt normsystem ændrede de grundlæggende principper karakter: Den gammelnordiske straffeproces var – på samme måde som civilprocessen – en partsproces (anklageprincippet). Den procesrevision, der påbegyndtes i 1751, og som afsluttedes med forordningen af 13/10 1819, indførte derimod en mere inkvisitorisk strafferetspleje, der først afskaffedes med retsplejeloven af 1916. Ved en *inkvisitorisk* retspleje forstås en procesordning, hvor »dommeren« tillige og samtidig fungerer som anklager (og forsvarer). Det er hans opgave ikke blot at dømme i, men også at undersøge og opklare sagen, herunder fremskaffe de fornødne beviser. Herved fremstår den sigtede ikke som part i en proces, men som dennes undersøgelsesobjekt. Til terminologien – der viser tilbage

til kanonisk ret – knytter sig i almindelighed visse forestillinger om anvendelsen af tortur m.v. Fremtvingelsen af en tilståelse bliver let et centralt moment under en sådan procesform. En inkvisitorisk retspleje kan imidlertid godt være ganske human. Det kan også frembyde bedre garantier for gennemførelsen af sagens undersøgelser og for beslutningen om tiltalerejsning, at sådanne afgørelser træffes af en uafhængig dommer fremfor af den administrative anklagemyndighed. Men – bl.a. af letforståelige psykologiske årsager – kan den inkvisitoriske procesform aldrig være fuldt betryggende, og det anses da også for et fundamentalt princip i enhver moderne strafferetspleje, at dommeren skal være en upartisk opmand. Dette er netop princippet i den *akkusatoriske* proces (anklageprocessen), som blev (gen)indført i Danmark i 1916, jfr. herved grundlovens § 62. Her former processen sig som en strid mellem to parter for en dommer. Den akkusatoriske straffeproces er således karakteristisk ved funktionsdelingen mellem dommer og anklager (Anklageprincippet: »Uden anklager ingen dommer«). Denne funktionsdeling forudsætter, at den anklagede tillægges visse partsbeføjelser (»partsprincippet«, jfr. nedenfor s. 32 f).

D. RETSPLEJELOVENS OPBYGNING

Strafferetsplejens vigtigste retskilde er retsplejeloven fra 1916 med senere ændringer. De særlige regler om strafferetsplejen findes i 4. bog (§§ 683–1019 n). Hertil knytter sig de almindelige bestemmelser i 1. og 2. bog (§§ 1–223 a).

Retsplejelovens tilblivelse strakte sig over trekvart århundrede. Reformarbejdet tog sin begyndelse allerede forud for 1849-grundlovens løftebestemmelser om adskillelse mellem retspleje og forvaltning, indførelse af mundtlighed og offentlighed, lægdommeres medvirken samt bestemmelserne om de personlige frihedsrettigheder. De egentlige forarbejder blev udført dels ved en række enkeltmandsudkast (*Mourier, Hage* og *Leuning*), dels i tre kommissioner (nedsat i 1857, 1868 og 1892). De to sidste kommissioner afgav hver tre betænkninger med enslydende titler: Udkast til Lov om Strafferetsplejen (1875 og 1899), Udkast til Lov om Domsmagtens, den offentlige Anklagemyndigheds, Politimyndighedens samt Sagførervæsenets Ordning (1876 og 1899), samt Udkast til Lov om den borgerlige Retspleje (1877 og 1899). – En lang række af retsplejelovens straffeprocessuelle bestemmelser kan i deres substans (og ofte tillige i deres form)

føres tilbage til disse gamle forarbejder, som dermed indeholder konkrete fortolkningsbidrag af stor betydning. De bredere retspolitiske afvejninger i betænkningerne fra 1875–76 og 1899 har på visse områder (især sådanne, der vedrører konflikten mellem individ og statsmagt) bevaret en forbløffende friskhed og aktualitet; selv de nyeste retspolitiske bidrag til den straffeprocessuelle teori vil ved nærmere eftersyn ofte vise sig at bygge på synspunkter, der kan genfindes i de gamle betænkninger.

Retsplejeloven er blevet ændret talrige gange siden sin ikrafttræden i 1919. For strafferetsplejens vedkommende skete de mest indgribende ændringer i 1936, hvor bl.a. domsmandsinstitutionen og princippet om bevisumiddelbarhed indførtes. Som grundlag for de væsentligste ændringer foreligger en række betænkninger fra sagkyndige udvalg. Blandt de vigtigste kan nævnes Rigsdagstidende 1930–31 A, sp. 4923 ff (domsmandsinstitutionen m.v.), betænkning nr. 149/1956 (om mentalundersøgelser m.v.), betænkning nr. 164/1956 (bl.a. om højesterets kompetence i straffesager), samt betænkning nr. 316/1962 (om vidner).

Et mere systematisk reformarbejde vedrørende strafferetsplejen er indledt i de senere år. I 1968 etableredes *strafferetsplejeudvalget*, hvis hovedopgave består i en generel gennemgang af bestemmelserne om den del af strafforfølgningen, der ligger forud for domsforhandlingen. Udvalget har hidtil afgivet fire betænkninger: Nr. 622/1971 (om efterforskning, afhøring af børn, undersøgelse af klager mod politiet), nr. 728/1974 (anholdelse og varetægt), nr. 801/1977 (erstatning i anledning af strafferetlig forfølgning) og nr. 830/1977 (forsvarerbeskikkelse under efterforskning). Endvidere har *retsplejerådet* – der nedsattes i 1961 med henblik på en samlet gennemgang af retsplejeloven, men som i det væsentlige har beskæftiget sig med civilprocessuelle spørgsmål – afgivet betænkning nr. 825/1977 om retternes kompetence og arbejdsform i straffesager.

Retsplejelovens opbygning og systematiske fremstilling af de straffeprocessuelle normer er lidet hensigtsmæssig, således som systemet efterhånden har udviklet sig gennem de talrige ændringslove og domstolenes praxis. I retsplejeloven er tyngdepunktet lagt i en minutiøs normering af domsforhandlingen ved landsret, d.v.s. nævningesagerne (§§ 845–911), der talmæssigt er meget beskedne, for tiden kun ca. ½ % af samtlige statsadvokatsager. Heroverfor står, at domsforhandlingen ved underret, der så langt er det mest praktiske, må klare sig med nogle få paragraffer (§§ 925–929). Af disse regulerer en enkelt – § 925 – tilmed flertallet af alle statsadvokatsagerne. I øvrigt må man klare sig med henvisninger, hvilket da også stort set er indholdet af §§ 928–929. Det samme gør sig gældende med ankereglerne (§§ 940–961 overfor §§ 962–966). Denne skæve og utidssvarende systematik hidrører fra retsplejelovens oprindelige affattelse (og fra kommissions-

udkastene af 1875 og 1899), hvor landsretsbehandling spillede en langt større rolle. Efter de gennemgribende reformer i 1936 er billedet helt fortegnet.

Udover dette upraktiske henvisningssystem kan der være grund til at påpege en anden – ligeledes historisk betinget – særegenhed ved retsplejelovens opbygning, en særegenhed der bl.a. er af betydning for forståelsen af den meget vigtige regel om tilståelsessagerne i § 925: Procesformen er – efter lovordene – opbygget i tre faser: Efterforskning – Forundersøgelse ved retten – Domsforhandling, se retsplejelovens kap. 74, 75 og 76–77. Denne tredeling svarer ikke til forholdene i nugældende praxis og ej heller til de krav, der bør stilles til en moderne retspleje. Her må processen udspille sig i to faser: 1) Den udenretlige efterforskning, der er en politimæssig opgave, evt. kombineret med enkeltstående retshandlinger (varetægtskendelser, bevisoptagelse i særlige tilfælde m.v.), og 2) domsforhandlingen, hvor materialet fremlægges for retten, beviserne føres og sagen pådømmes. – Den i retsplejeloven foreskrevne forundersøgelse ved retten betegner et processtadium, hvor sagens opklaring i alt væsentligt beror på indenretlige skridt under vedvarende kontrol af en bestemt undersøgelsesret. Man står over for en reminiscens fra den inkvisitoriske retspleje, og strukturen til reglerne går da også helt tilbage til 1875-udkastet. Her var forundersøgelsen imidlertid obligatorisk, hvad den ikke er efter retsplejeloven, se § 815. Før procesreformen i 1936 benyttedes den i almindelighed som stadium for bevisførelsen. Med bevisumiddelbarhedens gennemførelse i 1936 bortfaldt denne funktion, og forundersøgelse benyttes nu kun i visse særlige tilfælde, bl.a. nævningesager, komplicerede bedragerisager o.lign. Også her kunne den uden skade undlades til fordel for den almindelige efterforskning. Afskaffelse af forundersøgelsen og dermed af rettens formelt ledende funktion under denne del af strafforfølgningen indebærer ingen principiel kompetenceforskydning fra domstolene til anklagemyndighed og politi, ej heller nogen svækkelse af sigtedes stilling. Sigtedes tarv i denne fase af processen bør varetages gennem forsvarerbeskikkelse, domstolskontrol med tvangsindgreb samt adgang til at indbringe anklagemyndighedens afslag på begæring om bestemte efterforskningsskridt m.v. for retten.

Tilbage står at bemærke, at det fortsat – efter lovordene – er en betingelse for summarisk pådømmelse af tilståelsessager, at tilståelsen er afgivet inden retten »under forundersøgelse«, § 925 stk. 1 (og § 925a stk. 1). Denne vigtige bestemmelse synes med andre ord at forudsætte en egentlig, forudgående forundersøgelse. Praxis har imidlertid for længst sat sig ud over dette krav, og lovordene opfattes nu blot som en formalitet, jfr. nærmere nedenfor s. 274f. Om det retsmøde, der skal afholdes i tilfælde af betinget tiltalefrafald (§ 723a stk. 3) henvises til s. 106.

På baggrund af de anførte betragtninger foreslås forundersøgelsesinstituttet nu – ved lovforslag af 16/12 1977 – helt afskaffet. Sager, der fremmes efter §§ 925 og 925a, behandles herefter ved særlige retsmøder under efterforskningen.

E. OVERSIGT OVER STRAFFESAGERS FORLØB

For overblikkets skyld gives en kortfattet – og noget forenklet – oversigt over strafforfølgningens gang. Om den nærmere forståelse af de anførte begreber henvises til de enkelte afsnit og lovhenvisninger.

En straffesag indledes i reglen enten ved anmeldelse eller ved opdagelse.

Anmeldelse kan komme fra private (fx den forurettede eller en tilfældig iagttager) eller fra offentlige myndigheder. Hvorvidt anmeldelse overhovedet sker, kan bero på mange forskellige faktorer såsom kriminalitetens art, den forurettedes personlige forhold, forsikringsspørgsmål, mulighed for »mindelige ordninger«, særlige forhold mellem den forurettede og lovovertræderen, særlige former for praxis hos offentlige myndigheder m.m.m.

Ved *opdagelse* forstås politiets direkte observation af muligt kriminelle forhold. Sådan opdagelse kan til ex ske under politiets patruljetjeneste eller særligt planlagte razziaer, under efterforskning af anden kriminalitet (fx ved afhøring eller registrering af en sigtet vedrørende helt andre forhold, eller under aflytning i forbindelse med anden efterforskning).

Drejer det sig om bagatelagtige forseelser, som observeres af politiet, vil sagen ofte slutte med en uformel påtale på stedet, uden optagelse af rapport.

Ved anmeldelse af mindre alvorlig kriminalitet vil politiet i reglen foretage en *umiddelbar vurdering* af sagen og de forelagte oplysningers karakter, ofte med det udfald, at der (bortset fra eventuel indberetning til centrale registre) ikke foretages videre. Grunden kan være den, at opklaringsmulighederne skønnes at være forsvindende (fx ved serieindbrud i sommerhuse), at det stiller sig meget tvivlsomt, om der overhovedet er begået noget strafbart (fx ved en påstået blufærdighedskrænkelse),

at de foreliggende beviser er for svage og andre næppe lader sig fremskaffe, eller at forholdene er af en så beskeden karakter, at efterforskning bortfalder som følge af en prioritering af opgaverne inden for de givne ressourcer.

I de tilfælde, hvor en *egentlig efterforskning* iværksættes, beror forløbet på, om mistanken retter sig mod bestemte personer. Er dette ikke tilfældet former efterforskningen sig som gerningsstedsundersøgelser, tekniske prøver, udspørgen af mulige vidner, registerundersøgelser m.v. Ved alvorlig kriminalitet kan detaljeret omtale i presse og eventuelt TV tages i brug med henblik på at fremskaffe oplysninger. Forbliver efterforskningen resultatløs, *henlægges* sagen.

Er der en kreds af *mistænkte* – eller en enkelt mistænkt – vil en væsentlig del af eftersøgningen dreje sig om den eller de pågældende. Samler mistanken sig med en vis styrke omkring en bestemt, skal han anses som *sigtet* i sagen. Normalt vil der samtidig blive rejst formel sigtelse mod den pågældende, og han oplyses om sin ret til at undlade at udtale sig. Da det er uhyre sjældent, at sigtede personer benytter sig af denne ret, vil indgående *afhøringer* af den pågældende udgøre et betydningsfuldt led i den videre efterforskning. Samtidig kan der iværksættes *tvangsindgreb* over for ham af vidt forskellig art fra optagelse af fingeraftryk og foto til legemsundersøgelse, husransagning, person- og mentalundersøgelse, anholdelse og varetægt. – Også andre end sigtede kan udsættes for tvangsindgreb. Mest indgribende er pligten til at afgive vidneforklaring over for retten, eventuelt under trussel om frihedsberøvelse.

Efterforskningen er i denne fase stadig undergivet politiets (og eventuelt anklagemyndighedens) initiativ og ledelse. *Retten* bistår kun i særlige situationer, fx ved beslutning om et alvorligt tvangsindgreb eller ved optagelse af en vidneforklaring, der kunne gå tabt inden domsforhandlingen. – I sjældne tilfælde indskydes efter anklagemyndighedens begæring en såkaldt *forundersøgelse*, hvor omfanget og karakteren af den påsigtede kriminalitet søges fastlagt under rettens medvirken.

Ved *efterforskningens afslutning* skal anklagemyndigheden – d.v.s. politimesteren i politisager, statsadvokaten i de mere alvorlige sager, undertiden efter forelæggelse for rigsadvokaten – træffe afgørelse om tiltalespørgsmålet. Afgørelsen kan gå ud på *påtaleopgivelse, tiltalefrafald* eller *tiltalerejsning*.

Påtalen *opgives*, såfremt oplysningerne i sagen tyder på, at den ikke vil kunne fremmes til en fældende dom. Det kan tænkes, at sigtedes uskyld er blevet godtgjort (fx ved et sikkert alibi), at der ikke er begået noget strafbart (fx fordi forholdet ved nærmere granskning må antages at falde lige på den rigtige side af det strafbares grænse), at strafskylden er ophørt (fx som følge af forældelse), eller at mistanken for så vidt består, men beviserne ikke kan antages at opfylde de fornødne krav (*»in dubio pro reo«*). Ofte vil sådanne omstændigheder komme frem allerede under efterforskningens forløb og dermed føre til en opgivelse af påtalen på et tidligere tidspunkt.

Selv om en tiltale i og for sig må antages at kunne føres igennem til domfældelse, kan anklagemyndigheden under visse omstændigheder beslutte, at den alligevel skal *frafaldes*. Det kan bl.a. skyldes forholdets relativt beskedne karakter, sigtedes ungdom, at andre sanktioner alligevel bliver anvendt (fx genindlæggelse på statshospital, gen-

indsættelse af prøveløsladte), eller at der i øvrigt foreligger konkret formildende omstændigheder (fx ved sigtelse for færdselsovertrædelser, hvor den sigtede selv eller hans pårørende er kommet alvorligt til skade). Tiltalefrafald kan gøres betinget af *vilkår* på samme måde som en betinget dom, dog kun under forudsætning af at sigtede aflægger tilståelse i retten, og at retten godkender vilkårene.

Undertiden frafaldes (eller opgives) en del af påtalen, mens tiltale rejses for de øvrige forhold. I disse tilfælde foreligger der en *påtalebegrænsning*.

Rejses der tiltale, beror sagens videre gang på, om det er en politisag (mindre alvorlig kriminalitet) eller en statsadvokatsag.

I *politisager* kan sagen i visse tilfælde afgøres udenretligt med en bøde op til 2000 kr. ved et såkaldt *bødeforelæg*. Denne fremgangsmåde forudsætter, at sigtede er enig heri og i øvrigt ikke nægter sig skyldig. – Selv om sagen kommer for retten, kan den afgøres uden dom, såfremt dommeren anser det for hensigtsmæssigt. Det kan ske i form af en *bødevedtagelse* eller en *advarsel*.

I øvrigt følger behandlingen af politisager stort set de samme regler, som gælder for statsadvokatsager, dog med visse lempelser bl.a. i henseende til anklageskrift, sigtedes mødepligt samt bevisførelsen; endvidere er ankeadgangen noget snævrere. Der medvirker aldrig lægdommere ved behandling af politisager.

En meget stor andel af statsadvokatsagerne behandles summarisk efter særlige regler som *tilståelsessager* (§ 925-sager). Hvis sigtede aflægger en uforbeholden og bestyrket tilståelse i retten, og en række betingelser (bl.a. samtykke fra anklagemyndigheden, sigtede selv samt retten) i øvrigt er opfyldt, kan sagen pådømmes uden deltagelse af lægdommere. Der knytter sig også andre processuelle lettelser til § 925-behandlingen (anklageskrift er ikke fornødent, bevisførelsen forenkles o.a.).

Når der rejses tiltale i statsadvokatsager, skal der *beskikkes en forsvarer*. I tilståelsessager – og større politisager – forudsætter beskikkelsen dog normalt, at tiltalte fremsætter begæring herom. Undertiden finder forsvarerbeskikkelse sted allerede under efterforskningen, fx hvis sigtede undergives varetægt.

Blandt de *statsadvokatsager*, hvori der ikke foreligger tilståelse m.v., behandles hovedparten ved underretten som første instans. Anklagemyndigheden udfærdiger et *anklageskrift*, som angiver tiltalens omfang (d.v.s. de påtalte forhold og de pågældende straffebestemmelser) samt enkelte andre oplysninger (bl.a. om særlige sanktioner samt eventuelle *erstatningskrav* – adhæsionskrav – der ønskes pådømt i forbindelse med straffesagen). Retten kan ikke inddrage andre forhold under sagen end dem, der er angivet i anklageskriftet. En eventuel påtalebegrænsning er således bindende for retten.

Anklageskriftet suppleres med en *bevisfortegnelse* (og eventuelle udskrifter) og indleveres til retten; tilsvarende materiale kan fremkomme fra forsvareren. Retten berammer sagen til en bestemt dato, hvorefter tiltalte ved en *stævning* indkaldes til domsforhandling.

Domsforhandlingen indledes med nogle formalia, hvorefter anklageskriftet oplæses, og tiltalte underrettes om sin ret til at nægte at udtale sig. Dersom tiltalte ikke erkender sig skyldig, *forelægges* sagen af anklagemyndigheden.

Herefter følger *bevisførelsen* med afhøring af tiltalte, anklagemyndighedens og forsvarets vidner, fremlæggelse af andre beviser, erklæringer fra sagkyndige m.v. – Bevisførelsen *protokolleres* i et vist omfang, især for så vidt angår afhøringens indhold.

Retten kan træffe afgørelser under bevisførelsen i form af kendelse (fx at vidneforklaring skal afgives til trods for en tavshedspligt). Sådanne kendelser – såvel som de eventuelle retskendelser under efterforskningen – kan i begrænset omfang appelleres ved *kære*.

Den offentlige del af domsforhandlingen afsluttes med *procedure*, hvorunder anklager og forsvarer gentager deres påstande og giver en samlet vurdering af sagens faktiske og retlige spørgsmål. Proceduren afsluttes med, at tiltalte får lejlighed til at tage ordet.

Retten, der i disse sager består af en juridisk dommer og to læge domsmænd, foretager herefter *votering*. Resultatet heraf – dommen – afsiges i et offentligt retsmøde. Dommen, der ikke behøver at være énstemmig, skal ledsages af en begrundelse.

Domsresultatet kan være *frifindelse, domfældelse* eller (i sjældne tilfælde) *afvisning*.

Inden for 14 dage kan dommen af den ene eller begge parter *ankes* til landsretten, der i disse sager består af tre juridiske dommere og (bortset fra politisager) tre domsmænd. Ankens omfang bestemmes af parterne. Den kan enten være *fuldstændig* (d.v.s. indebære en helt ny behandling af sagen) eller *reviderende* (indskrænke sig til at omfatte fremgangsmåden ved underretten, subsumptionen eller sanktionsspørgsmålene).

Fremgangsmåden ved fuldstændig anke svarer i det væsentlige til første instansbehandlingen. Ved revisionsanke kan retten principielt kun behandle og tage stilling til de retlige spørgsmål, som er omfattet af ankegrundene.

Landsretten kan – dersom anken ikke *afvises* – *stadfæste* eller *ændre* underrettens dom. Endvidere kan den *hjemvise* sagen til fornyet behandling ved underretten.

Såfremt sagens karakter gør det rimeligt, kan justitsministeriet meddele en *tredjeinstans-bevilling*, hvorefter landsretsdommen kan ankes til højesteret. Denne ankebehandling er altid en revisionsanke vedrørende sagens retlige sider, idet højesteret ikke kan prøve bevisbedømmelsen vedrørende skyldspørgsmålet.

Blandt de statsadvokatsager, der ikke fremmes som tilståelsessager, udskilles de alvorligste til behandling som *nævningesager*. De behandles af landsretten som første instans, således at 12 læge nævninger – på grundlag af et eller flere *spørgsmål*, der kan besvares med ja eller nej – afgør skyldspørgsmålet, mens sanktionen fastsættes af nævningerne i forening med rettens tre juridiske dommere. Fremgangsmåden er i det væsentlige den samme som i domsmandssager, om end mere omstændelig. Før nævningerne voterer, *resumerer* retsformanden sagens faktiske spørgsmål og forklarer nærmere de strafferetlige regler, der kan komme i betragtning ved afgørelsen af skyldspørgsmålet (*retsbelæring*).

Dommen kan altid *ankes* til højesteret, hvis behandling er undergivet tilsvarende begrænsninger som i tredjeinstans-sager.

I enkelte tilfælde behandles straffesager i første instans af *sø- og handelsretten* i København – eller de tilsvarende retter i provinsen – såfremt disse domstoles særlige sagkundskab kan være af betydning for den strafferetlige bedømmelse.

Når en domfældelse ikke kan ankes (fordi et bindende ankeafkald er givet, ankefristen er udløbet, eller ankemulighederne er udtømte), kan dommen *fuldbyrdes* ved politiets og anklagemyndighedens foranstaltning. Ofte gives der dog *udsættelse* af politimesteren under rekurs til justitsministeriet (kriminalforsorgsdirektoratet). I sjældnere tilfælde kan der ske *benådning*.

Efter dette tidspunkt kan sagen kun komme op igen i form af *genoptagelse*. En domfældelse kan genoptages, såfremt nye oplysninger eller vurderinger m.v. gør det sandsynligt, at den har været fejlagtig. Det samme gælder – under væsentligt snævrere betingelser – en frifindelse. Afgørelsen af, hvorvidt genoptagelse skal finde sted, træffes af den *særlige klageret*, der består af tre dommere og to andre jurister. Såfremt genoptagelse tillades, foregår den nye sag ved den landsret, som tidligere har dømt i sagen, uanset om det var som første eller anden instans.

LITTERATUR: Betænkning nr. 622 om efterforskning i straffesager m.v., s. 7 ff. *Gomard*, Civilprocessen (1977), s. 23 ff. *Krag Jespersen*, Juristen 1970, s. 87 ff (anmeldelse). *Ross*, Om Ret og Retfærdighed (1953), s. 244 ff. *H. Tamm*, Retsplejeloven 50 år, s. 9 ff. *Zahle*, Om det juridiske bevis (1977), s. 656 f.

Kapitel II:
PROCESMÅDEN

A. OM PROCESMÅDEN I ALMINDELIGHED

Den nugældende danske procesmåde i straffesager kan beskrives gennem fremdragelsen af en række karakteristika:

– Der er tale om en *anklageproces*, hvor den sigtede i princippet opfattes som part, jfr. om dette *partsprincip* strax nedenfor. Den anden part er påtalerettens indehaver, jfr. om anklagemyndigheden m.v. nedenfor kap. V. Da anklagemyndigheden som et led i det statslige magtapparat besidder betydelig autoritet og erfaring, har procesmåden ingen mening, medmindre også den sigtede har den fornødne kyndige bistand. Dette kan kun opnås gennem en veludbygget forsvarerinstitution, jfr. herom nedenfor kap. X.

– Sagen afgøres af en *domstol*, der normalt er sammensat af uafsættelige, juridisk uddannede dommere (fagdommere) og private borgere, der ikke har fast tilknytning til domstolene (lægdommere), jfr. nærmere om domstolenes organisation nedenfor kap. III.

– Afgørelsen kan normalt efterprøves af én – men også kun én – højere instans, jfr. om dette *to-instansprincip* nedenfor kap. XIX.

– Under sagen må der kun foretages tvangsindgreb, såfremt det er udtrykkeligt hjemlet ved lov (*legalitetsprincippet*), jfr. nedenfor s. 192 ff. Sådanne foranstaltninger må i øvrigt aldrig være mere indgribende, end formålet med strafforfølgningen tilsiger (*proportionalitetsgrundsætningen*), jfr. nedenfor s. 191 og 232 f.

– Alle retsmøder er normalt *offentlige*, jfr. nedenfor s. 34 ff.

– Processtoffet skal normalt tilvejebringes ved *mundtlig* fremførelse for retten, jfr. nedenfor s. 40 f.

– Beviserne skal fremføres *umiddelbart* for den dømmende ret, jfr. nedenfor s. 42 ff.

– Bevisbedømmelsen er *ikke* bundet af lovregler, jfr. nedenfor s. 48 f.

– Strafforfølgningen skal foregå med rimelig *hurtighed* og uden ugrundede forsinkelser. Denne grundsætning har udtrykkelig lov-

hjemmel, se navnlig § 711, hvorefter det »påhviler de offentlige anklagere som embedspligt at fremme enhver sag med den hurtighed, som tilfældets beskaffenhed tillader« (se også §§ 219 stk. 1; 790 stk. 4; 833 stk. 2; 850 stk. 1; 968 stk. 2). I praxis sker det dog, at sagsbehandlingens langsommelighed må påtales af domstolene; se til ex *UfR 1972,966 H.*

B. PARTSPRINCIPPET. FAVOR DEFENSIONIS

1. *Partsprincippet*

Den danske strafferetspleje er opbygget over et partsprincip. Dette – der er et vigtigt led i den akkusatoriske proces, s. 22 f – ligger bag talrige enkeltregler i retsplejeloven og proklameres i øvrigt ganske generelt i § 729, hvorefter ordet »part« også skal omfatte den sigtede i en straffesag. Den anden »part« er naturligvis anklagemyndigheden (eller den, hvem påtalen i øvrigt tilkommer), jfr. herved grundsætningen i § 718 om anklageprincippet (»uden anklager ingen dommer«).

Partsprincippet kan opfattes på flere måder (a–c):

a) Som en (beskrivende) *sammenfatning* af den sigtedes indenretlige procesbeføjelser.

Denne anvendelse af udtrykket er hensigtsmæssig og omfatter navnlig følgende beføjelser:

– Partsoffentlighed: Sigtede har ret til at være til stede under retsmøderne, jfr. navnlig §§ 821 stk. 1, 846 og 956.

– Aktindsigt: Sigtede har i almindelighed ret til at gøre sig bekendt med tilførelserne til retsbogen og med de fremlagte aktstykker, jfr. bl.a. § 823.

– Kontradiktion m.v.: Sigtede har ret til at udtale sig under sagen, bl.a. tage til genmæle mod det anklageren fremfører, jfr. navnlig § 882.

Om disse beføjelser og om sigtedes øvrige stilling under processen henvises til kap. IX.

b) Som en *grundregel* – der kun på visse punkter er udtrykkeligt lovfæstet – hvorefter der i den gældende procesordning hersker fuld ligestilling mellem anklagemyndigheden og den anklagede.

Forstået på denne måde er det klart, at partsprincippet ikke finder

anvendelse. Den sigtede er typisk processens vigtigste bevismiddel og tilmed dennes objekt. Anklagemyndigheden kan begære ham anholdt og fængslet, kan gøre ham til genstand for besigtigelse, mentalundersøgelse o.s.v., jfr. herved §§ 800a–c, mens det modsatte er utænkeligt. Om nogen fuld ligestilling kan der således aldrig blive tale.

c) Som en retspolitisk *programerklæring*, hvorefter fuld ligestilling i almindelighed bør tilstræbes.

Anvendt på denne måde antager partsprincippet et ideologisk indhold. Man fremhæver herigennem, at individet har sine umistelige rettigheder over for statsmagten, og at disse ikke fortabes, selv om det kan antages, at den pågældende har brudt samfundets love. Samtidig er det et udtryk for, at man har vendt ryggen til fortidens inkvisitoriske rettergang. – Princippet om parternes ligestilling kan imidlertid som nævnt aldrig gennemføres fuldt ud, og det bør i øvrigt ikke overspændes. Det må vige for de modstående praktiske hensyn. Så snart der sker sådanne fravigelser, må det dog kræves, at anklagemyndigheden i særlig grad gør sig klart, at den nu handler på »begge parters« vegne. Dette stiller krav om objektivitet. En sådan pligt er da også udtrykkeligt pålagt anklagemyndigheden i § 711: Anklagemyndigheden skal »ikke blot have for øje, at strafskyldige personer drages til ansvar, men også, at forfølgning af personer, som ikke er strafskyldige, ikke finder sted«.

Det må vistnok erkendes, at styrken i programerklæringen har været vigende. Dette skyldes ikke, at man i det moderne samfund ønsker at fratage individet de processuelle garantier, som det har taget århundreder at bygge op. Men det skyldes de tendenser i den moderne kriminalpolitik, der går ud på, at samfundets reaktion på forbrydelsen skal afpasses så nøje som muligt efter gerningsmandens personlighed og forhold i øvrigt. Herved kommer straffeprocessens tyngdepunkt ofte til at ligge i en dybtgående undersøgelse af den ene »part«, der derigennem ophører med at være part: Han er undersøgelsens genstand. – I det omfang der reageres mod en meget vidtdreven individualisering af sanktionen, vil også ligestillingskravet på ny vinde terræn.

2. *Favor defensionis*

Hvad enten straffeprocessen er funderet på et (lovhjemlet) partsprincip eller ej, er det klart, at anklagemyndigheden altid vil have den stærkeste stilling. Bag anklageren står hele det offentlige magtapparat med sine – i forhold til den anklagede – uudtømmelige ressourcer. Dette har i de fleste retsforfatninger ført til, at der tillægges den anklagede en række mere eller mindre specificerede begunstigelser under processen (favor defensionis). Herved fraviges partslighedsprincippet i den sigtedes favør. Disse begunstigelser må også ses som

udtryk for den i retsstaten herskende grundopfattelse, at det er bedre, at en skyldig går fri, end at en uskyldig dømmes.

Vigtigst blandt disse begunstigelser er grundsætningen *in dubio pro reo*, hvis hovedindhold er, at enhver rimelig tvivl angående bevisbedømmelsen skal komme den sigtede (tiltalte) til gode. Sætningen, der ikke er lovfæstet, se § 892 stk. 2, er ensbetydende med, at anklageren i almindelighed har bevisbyrden, jfr. nærmere nedenfor s. 49 f. Princippet er imidlertid ikke udtømt med bevisbedømmelsen. Også i andre henseender gælder det, at tvivlsomme afgørelser skal falde ud til fordel for tiltalte, jfr. herved navnlig § 216 stk. 1, 3. pkt.: I afstemninger, i hvilke domsmænd deltager, gælder med hensyn til skyldspørgsmålet og strafudmålingen ved lige stemmetal det for tiltalte gunstigste resultat. Se også § 897 stk. 2 om nævningekendelsen.

Som andre eksempler på sådanne begunstigelser kan nævnes, at forsvaret (og tiltalte) stedse har det sidste ord under domsforhandlingen, § 882, 2. pkt., og at tiltaltes anke aldrig må komme ham til skade, § 960 stk. 3, 2. pkt. Dette forbud mod reformatio in pejus gøres dog ofte illusorisk i praxis på grund af anklagemyndighedens kontraanke. – Endvidere kan det anføres, at ankeretten kan tillægge anken virkning til fordel for en medtiltalt, der ikke selv har anket, § 959 stk. 2, og at betingelserne for genoptagelse til fordel for domfældte er mildere end betingelserne for genoptagelse til hans skade, §§ 976 og 977.

C. OFFENTLIGHED

1. *Offentlighedsprincippets indhold og begrundelse*

I overensstemmelse med princippet i grundlovens § 65 bestemmes det i retsplejelovens § 29 stk. 1, at retsmøderne er offentlige, hvor det modsatte ikke er særligt foreskrevet. I dette offentlighedsprincip ligger, at enhver har adgang til at overvære retsmøderne uden at skulle dokumentere nogen særlig interesse heri, jfr. dog § 32 om udelukkelse af børn og fulde folk m.fl. Det lovhjemlede offentlighedsprincip drejer sig alene om adgangen til selve retslokalet, såkaldt umiddelbar offentlighed. Adgangen til offentlig gengivelse – omtale og referat – af det, der passerer i retsmøderne, såkaldt middelbar offentlighed, der i vore dage spiller en langt større rolle end den umiddelbare offentlighed,

er ikke positivt hjemlet i retsplejeloven. Adgangen hertil fremgår imidlertid klart af § 31 og anses i øvrigt for et selvfølgeligt korrelat til den umiddelbare offentlighed, jfr. nedenfor 3.

Offentlighedsprincippet i strafferetsplejen har tildels samme begrundelse som det tilsvarende princip i civilprocessen. Også her er det et vigtigt led i ønsket om at skabe tillid til retsplejen og befæste interessen for domstolene. Men offentlighedsprincippet har imidlertid en videregående og langt stærkere begrundelse inden for strafferetsplejen end inden for civilprocessen.

I sine historiske perspektiver står man over for en af de væsentligste garantier for den sigtede, der herigennem beskyttes mod skjulte overgreb. I et moderne demokratisk samfund med en veludbygget forsvarerinstitution er denne garanti dog af mindre betydning, og i vore dage oplever de fleste lovovertrædere da næppe heller offentlighedsprincippet som nogen garanti. Det er tværtimod en plage. Begrundelsen søges da i princippets folkeopdragende og generalpræventive funktion: Fra at være et værn for forbryderen er offentlighedsprincippet blevet et værn mod forbrydelsen, efter manges opfattelse tilmed et stærkt og effektivt værn.

Rimeligheden af denne generalprævention er dog ofte og ikke mindst i de sidste år blevet draget i tvivl. Man har bl.a. påpeget, at den offentlige fremdragelse af den strafbare adfærd undertiden har karakteren af en særlig og uhjemlet »tillægsstraf«, der rammer med vidt forskellig styrke, ligesom man har henvist til, at offentliggørelsen fremmer den infami, som man netop prøver at udslette eller neddæmpe ved de moderne principper om resocialisering m.m. Det har i øvrigt også været hævdet, at offentlighedsprincippet kun har en beskeden generalpræventiv virkning – i hvert fald i forhold til visse forbrydelsesarter – og på dette grundlag talt for en begrænsning af princippet.

I debatten omkring offentlighedsprincippet er man endnu ikke kommet til noget alment accepteret resultat; også strafferetsplejeudvalget har været delt på dette punkt. Det er en selvfølge, at der knytter sig betydelige ulemper til et vidtgående offentlighedsprincip. For den tiltalte og hans pårørende er enhver omtale i almindelighed en stor lidelse, og omtalen kan også påføre den krænkede og vidnerne betydelige ulemper. Også her er det den offentlige gengivelse i pressen, der er det centrale. Afvejelsen af offentlighedsprincippets fordele og ulemper er derfor i sidste ende helt afhængig af, hvorledes pressen praktiserer sin adgang til at omtale retsstoffet. Dette er for øjeblikket ikke så meget et spørgsmål om lov og ret som et spørgsmål om etik. Man har her udarbejdet nogle presse-etiske regler (bl.a. publiceret i Juristen 1965, s. 353 ff), hvori det fx indskærpes, at skyldspørgsmålet aldrig må foregribes, at der skal vises fornødent hensyn til de implicerede, og at man bør følge faste retningslinier angående spørgsmålet om angivelse af navne, jfr. om dette sidstnævnte og meget vigtige problem også bemærkningerne nedenfor 3. I forbindelse med de presse-etiske regler bør også nævnes den virksomhed, der udfoldes af Dansk Pressenævn. – Herom og om en række

reformforslag kan henvises til en betænkning, der i marts 1977 er afgivet af et udvalg bestående af repræsentanter for dagspressens redaktører og journalister samt radio og fjernsyn.

2. *Den umiddelbare offentlighed og undtagelserne herfra*

Grundreglen om den umiddelbare offentlighed findes i retsplejelovens § 29 stk. 1, hvorefter retsmøderne er offentlige, hvor det modsatte ikke er særligt foreskrevet. I henhold til § 29 stk. 6 skal domme stedse afsiges i et offentligt møde. Fra denne grundregel gælder der en række undtagelser, der dels tilsigter at værne hensynet til sagens opklaring, dels tilsigter at beskytte de i sagen implicerede, herunder også den sigtede, og som endelig også skal værne statens og almenhedens interesser.

Til grundreglen knytter sig nogle undtagelser (a–b). Endvidere foreslås der visse ændringer (c).

De vigtigste undtagelser er følgende:

a. Tilfælde, hvor dørene skal lukkes:
   1) Retsmøder, hvori dommernes rådslagninger og afstemninger foregår, § 214 stk. 2 og § 895 stk. 3.
   2) Retsmøder under efterforskningen, så længe undersøgelsen ikke er rettet mod en bestemt person som sigtet, § 810 stk. 1.

b. Tilfælde, hvor dørene (undtagelsesvis) kan lukkes:
   1) Når hensynet til sædeligheden, ro og orden i retslokalet eller statens forhold til fremmede magter kræver det, § 29 stk. 2. – Se til ex *UfR 1977,831 H:* I en sag om overtrædelse af bl.a. strfl. § 108 (bistand til fremmede efterretningsvæseners virksomhed her i landet) ville landsretten kun følge anklagemyndighedens begæring om dørlukning for så vidt angik de forhold, der helt eller delvis var foretaget i udlandet. Højesterets flertal fandt derimod, at sagen i sin helhed skulle forhandles for lukkede døre.
   2) Når sigtede (tiltalte) er under 18 år, § 29 stk. 4. Her lukkes dørene normalt.
   3) Når særegne omstændigheder giver grund til at antage, at offentlig forhandling ville tilføje nogen en ufornøden krænkelse, herunder når forklaring skal afgives om forretnings- eller driftshemmeligheder, § 29 stk. 4 nr. 1. Bestemmelsen fastslår, at der i første række skal tages hensyn til de forurettede og vidnerne, men at det ikke skal være aldeles udelukket at lukke dørene af hensyn til sigtede (tiltalte) eller hans nærmeste, i sidstnævnte tilfælde dog på betingelse af, at sigtede (tiltalte) selv begærer det.

   – Se til ex *UfR 1966,100 H:* T var tiltalt for overtrædelse af skattekontrolloven (lovbkg. nr. 278/1958). I sagen blev der fremført visse lægelige oplysninger om T's person. På baggrund af disse oplysningers indhold bestemte højesteret, at

forhandlingerne for landsretten skulle foregå for lukkede døre, idet offentlig forhandling måtte antages at ville tilføje T en uforholdsmæssig stor lidelse.

4) Når særegne omstændigheder giver grund til at antage, at retsmødets offentlighed på afgørende måde vil være til hinder for sagens oplysning. Denne undtagelse finder i almindelighed ikke anvendelse under domsforhandlingen og aldrig under domsforhandling i ankeinstansen, jfr. nærmere § 29 stk. 4 nr. 2. Bestemmelsen anvendes bl.a. og navnlig, når der er medsigtede på fri fod.
– Se til ex *UfR 1974,644 Ø:* T, der var sigtet for narkotikakriminalitet, anmodede om, at et forundersøgelsesforhør måtte blive afholdt i et åbent retsmøde og ikke – som af anklagemyndigheden begæret – for lukkede døre. T's begrundelse for sin anmodning var, at han herved kunne få mulighed for at søge nogle presseforlydender om hans strafskyld gendrevet. Både underret og landsret fandt imidlertid, at hensynet til sagens opklaring – hvor flere medsigtede endnu ikke var blevet afhørt i retten – måtte føre til udelukkelse af offentligheden.

Udelukkelsen af offentligheden fra de retsmøder, hvori dommernes rådslagninger m.v. foregår, sker uden videre. Bortset herfra forudsætter reglerne, at der skal træffes en afgørelse af spørgsmålet om dørlukning. Denne afgørelse træffes på begæring af en part eller i embeds medfør. Dørene må ikke lukkes, hvis det skønnes tilstrækkeligt at udstede referatforbud m.v. i henhold til § 31 stk. 3, se § 29 stk. 5. Går afgørelsen ud på, at dørene skal lukkes, skal den træffes ved kendelse, § 30 stk. 1, ellers kan retten nøjes med en beslutning, jfr. § 217. Man er dog næppe afskåret fra at benytte kendelsesformen også i dette tilfælde. Hvad enten kendelsen eller beslutningen går ud på dørlukning eller ej, kan den påkæres af enhver, over for hvem den indeholder en afgørelse, se § 968 stk. 1. Begrænsningen i samme bestemmelses andet stykke er her af tvivlsom rækkevidde.

c. Reformforslag. I lovforslag af 16/12 1977 foreslås § 29 stk. 4 nr. 1 ændret således, at hensynet til sigtede (tiltalte) ligestilles med hensynet til andre, dog fortsat betinget af, at sigtede selv begærer dørlukning. Samtidig foreslås det indført, at dørene skal kunne lukkes, såfremt offentlig forhandling kunne indebære fare for nogens sikkerhed. Med den sidste tilføjelse er der navnlig tænkt på vidner, hvor afgivelse af forklaring i retten kan indebære en sikkerhedsrisiko for den pågældende, fx fordi der er medsigtede på fri fod.

3. *Middelbar offentlighed: Pressereferat m.v.*

Reglerne om den middelbare offentlighed fremtræder – i hvert fald som udgangspunkt – som refleksvirkninger af den umiddelbare: Offentlig gengivelse af, hvad der forhandles i retsmøder, der holdes for lukkede døre, er forbudt, § 31 stk. 2, 1. pkt. Heraf følger med sikkerhed, at hovedreglen må være, at offentlig gengivelse af det, der forhandles i åbne retsmøder, ikke er i strid med retsplejeloven, jfr. også § 1017 stk. 1. Der er imidlertid ikke tvivl om, at lovbestemmelsen

har et videre sigte, og at den forudsætter, at retsreferater m.v. også skal anses for lovlige i henseende til alle andre retsregler uden for retsplejeloven, hvad enten disse har taget udtrykkelig stilling hertil eller ej. Udtrykkelig stilling er fx taget i ophavslovens § 24, hvorefter forhandlinger i retssager kan gengives uden ophavsmandens samtykke. Anderledes med straffelovens regler om freds- og ærekrænkelser, navnlig strfl. §§ 264 d og 267, hvis indhold må fastlægges ved fortolkning. Der er imidlertid ingen tvivl om, hvorledes fortolkningen skal falde ud: Den loyale og objektive offentlige gengivelse af aktuelle straffesager kan i almindelighed aldrig være en freds- eller ærekrænkelse. Straffesager er, som det er sagt, altid og i egentligste forstand en *causa publica*.

Reglen om, at de offentlige retsmøder frit må refereres, begrænses af en lang række undtagelser. De vigtigste er følgende (a–c):

a. Retten kan ved kendelse forbyde den offentlige gengivelse, såfremt den sigtede er under 18 år, § 31 stk. 3, 1. pkt. Kendelsen forudsætter en begæring fra »værgen« – hvilket formentlig bør fortolkes som forældremyndighedens indehaver – eller fra en repræsentant for det sociale udvalg.
b. Retten kan undtagelsesvis ved kendelse forbyde den offentlige gengivelse helt eller delvis, når særegne omstændigheder giver grund til at antage, at gengivelsen vil tilføje en ikke-sigtet ufornøden krænkelse. På foranledning af en sigtet kan det samme bestemmes, dog kun når gengivelsen kan antages at volde ham eller hans nærmeste en »uforholdsmæssig stor lidelse«, § 31 stk. 3, 2. pkt.

I de under a og b nævnte tilfælde kan kun rettens nægtelse af at udstede referatforbud påkæres, § 31 stk. 3, in fine.

Rettens adgang til at udstede et *delvist referatforbud* er af den allerstørste betydning, langt større end adgangen til helt at forbyde retsreferat. I praxis er de fuldstændige forbud meget sjældne. Med hjemmel i adgangen til det delvise forbud har der udviklet sig en vigtig praxis, hvorefter den offentlige gengivelse tillades, men uden angivelse af *navne*. Hermed sikrer man offentligheden fuld adgang til oplysning om alle forhold under processen, der har almen interesse i snævrere forstand, samtidig med at man beskytter de implicerede mod den infami, som offentlighedsprincippet i øvrigt kan indebære. – Se til ex *UfR 1970,490 H:* I en voldtægtssag forbød landsretten offentlig gengivelse af de tre kvindelige ofres navn, stilling og bopæl. I højesteret stadfæstede ni dommere afgørelsen, mens et mindretal på fire fandt, at § 31 stk. 3 ikke indeholdt hjemmel til også at lade referatforbudet omfatte gengivelsen af de tre vidners navne i dommen. Jfr. § 29 stk. 6. – Se herved rigsadvokatens meddelelse nr. 2/1977.

Man nærmer sig herved ad rettens vej den praxis, der tilsigtes udviklet gennem de presse-etiske regler, jfr. ovenfor s. 35. Ulempen er naturligvis, at offentlighedsprincippet

herigennem mister en del af sin præventive funktion. Denne ulempe kan imidlertid meget vel være acceptabel, i hvert fald i de talrige småsager og formentlig også i mange tilfælde af grovere kriminalitet. Anonymiteten bør dog altid have sine grænser. Der findes straffesager af en sådan beskaffenhed og af så stor offentlig interesse, at et pressereferat uden navneangivelse ville virke aldeles meningsløst eller direkte vildledende for offentligheden. Man tænke sig Alberti-sagen uden Alberti.

En væsentlig udvidelse af adgangen til at forbyde gengivelse af navn, stilling og bopæl for sigtede – eller andre personer med tilknytning til sagen – foreslås indført med lovforslaget af 16/12 1977. Retten skal kunne udstede et sådant forbud, blot det begæres, og ingen offentlig interesse taler imod det. Det kan endvidere bestemmes, at forbudet også skal gælde under en eventuel bevisanke. – Derimod tages der ved lovforslaget udtrykkelig afstand fra en regel om, at forbudet tillige skal kunne udstrækkes til at gælde også efter sagens afgørelse.

c. Retten kan endelig i henhold til § 851 udstede referatforbud under domsforhandlingen, hvis der findes grund til at antage, at offentlig gengivelse af det, der her passerer, vil kunne have skadelig indflydelse på sagens opklaring eller pådømmelse. Reglen må ses på baggrund af, at dørene normalt ikke kan lukkes af hensyn til de angivne interesser på dette tidspunkt, (§ 29 stk. 4 nr. 2). – Den foreslås nu overført til § 31 stk. 3 og ændret således, at den kan anvendes under hele strafforfølgningen, ikke blot domsforhandlingen, cfr. *UfR 1974, 643 Ø* (retten fandt ingen hjemmel for at imødekomme T's begæring om, at offentlig gengivelse af hans navn blev forbudt indtil ankeinstansens domsafsigelse).

I det omfang der herefter må finde offentlig gengivelse sted, gælder det, at gengivelsen skal være objektiv og loyal, § 1017 stk. 1. Der er ikke fastsat særlige sanktioner for overtrædelse af dette forbud, og bestemmelsen – der er ret selvfølgelig – kan derfor synes af mindre praktisk betydning. Den kan imidlertid tillægges den betydning, at kun den objektive og loyale gengivelse omfattes af det ytringsprivilegium, som retsplejeloven indirekte hjemler, jfr. ovenfor om fortolkning af lovbestemmelser m.v. uden for retsplejeloven. En tilsidesættelse af § 1017 stk. 1 kan efter omstændighederne medføre erstatningspligt.

I henhold til § 1017 stk. 2 er det strafbart at give urigtige meddelelser om verserende straffesager. Bestemmelsen suppleres af straffelovens § 129a.

I forbindelse med de nævnte regler om retsreferater bør mærkes reglen i § 1017 stk. 2, nr. 3, om *kommentarer* til verserende retssager: Udtalelser, der er egnet til på uforsvarlig måde at påvirke dommerne, er strafbare. De udtalelser, der herved sigtes til, er meningstilkendegivelser (kommentarer), ikke referater. Det klassiske exempel er avisartiklen, der »dømmer« den tiltalte skyldig under sagens gang. Det modsatte – at presseartikler »påviser« en tiltalts uskyld – kan også falde ind under bestemmelsens område. I denne situation må der dog indrømmes en bredere margin for tilkendegivelser om skyldspørgsmålet; bl.a. må det være tilladt at kritisere anvendelse af varetægt med henvisning til, at grundlaget for mistanken forekommer for svagt.

4. *Billedgengivelser*

Det er forbudt at fotografere eller tegne i retssalen under et retsmøde, medmindre dommeren i det enkelte tilfælde giver tilladelse hertil, § 31 stk. 4, 1. pkt. I praxis bliver tegning undertiden tilladt, men ikke fotografering. Reglens begrundelse må søges i, at sådanne aktiviteter kan virke forstyrrende på retsforhandlingerne, ligesom de kan virke krænkende for de implicerede. Samme regel er i praxis blevet anvendt på båndoptagelser.

Offentliggørelse af fotografier m.v. af personer, der er implicerede i straffesager er normalt ikke i strid med retsplejeloven. I § 31 stk. 4, 2. pkt., er der dog hjemmel til at forbyde sådan offentliggørelse, men kun når det drejer sig om »billeder af et retsmøde«. Denne regel gælder også, selv om billedet er blevet til uden for retslokalet, fx ved fotomontage.

D. MUNDTLIGHED

1. *Hovedreglen og dens begrundelse*

I procesrettens mundtlighedsprincip ligger, at kun det, der er fremført mundtligt for retten, kan tillægges selvstændig betydning ved sagens afgørelse. Dette mundtlighedsprincip gælder for såvel straffe- som civilprocessen, rpl. § 148 (jfr. grl. § 65); se om straffeprocessen tillige §§ 877–879. Det har imidlertid sin stærkeste begrundelse inden for strafferetsplejen, og her anerkendes da også kun få undtagelser.

Mundtlighed indførtes som princip med retsplejeloven. Tidligere var den skriftlige sagsbehandling dominerende, og denne procesform havde vist sig at være overordentlig langsommelig. Hovedbegrundelsen for mundtlighedsprincippet var således ønsket om større *hurtighed*; at dets indførelse i så høj grad var bestemt af afstandtagen fra fortiden, må ses som baggrund for princippets meget vidtstrakte – og måske overdrevne – gennemførelse i retsplejeloven.

Til hurtighed i sagsbehandlingen føjer sig, at den mundtlige fremstilling giver et mere umiddelbart og personligt indtryk af processtoffet, samtidig med at retten får bedre kontakt med sagens parter.

For straffeprocessens vedkommende gælder det endvidere, at reg-

lerne om den umiddelbare offentlighed forudsætter mundtlighed; det samme gælder i betydeligt omfang reglerne om umiddelbar bevisførelse m.v. Endelig kan hensynet til lægdommernes deltagelse i pådømmelsen gøre det ønskeligt, at processtoffet i det væsentlige præsenteres mundtligt.

2. *Undtagelserne*

a. I en række tilfælde stiller procesreglerne krav om, at der skal forefindes visse aktstykker (småskrifter) til understøttelse af den følgende mundtlige forhandling. Sådanne tilfælde kan opfattes som »uegentlige undtagelser« fra mundtlighedsprincippet, der naturligvis aldrig må få karakteren af et dogme. De aktstykker, der kræves, er bl.a.:
   1) diverse indkaldelser til at give møde, §§ 764 m.fl.
   2) forundersøgelsesbegæring, § 816 stk. 1 (kan være mundtlig),
   3) anklageskrift, § 831,
   4) bevisfortegnelse, §§ 834–836,
   5) ankemeddelelse, §§ 947–950, og
   6) begæring om genoptagelse, § 979 stk. 2.

Egentlige processkrifter – svarende til civilprocessens svarskrifter – er derimod ikke tilladt i straffeprocessen.

b. Af egentlige undtagelser fra mundtlighedsprincippet kender strafferetsplejen kun få:
   1) Beslutninger om evt. fravigelse af procesreglerne træffes normalt på skriftligt grundlag, § 223.
   2) Større praktisk betydning har det, at kæremål som regel behandles skriftligt, § 971 stk. 2, se dog § 972 stk. 2. – Et lovforslag om mundtlig behandling af kære vedrørende langvarig varetægt er fremsat (se nærmere s. 251).
   3) Spørgsmålet om genoptagelse behandles oftest skriftligt, § 980.

c. Selve dommen skal naturligvis udarbejdes skriftligt. Domsslutningen oplæses imidlertid i et retsmøde, § 219 stk. 2.

E. BEVISFØRELSENS GRUNDREGLER

Bevislæren er i hovedsagen fælles for straffe- og civilprocessen. I det følgende gennemgås derfor kun de vigtigste ledende principper og deres særlige indhold i relation til strafferetsplejen. I øvrigt henvises til den detaljerede gennemgang i civilprocessen.

1. *Bevisumiddelbarhed*

a. Princippet om bevisumiddelbarhed indebærer, at beviserne skal fremføres umiddelbart for den dømmende ret. Dette er – som det er sagt – kernepunktet i al moderne proces. Princippets begrundelse består i, at den sande forståelse grundes bedst på ens egen, personlige oplevelse. Man må selv *høre* forklaringerne og *se* de forklarendes reaktioner for at kunne bedømme deres udsagn; kun herigennem får man alle nuancerne med. Dette gælder ikke mindst, når lægdommere medvirker. Hertil kommer, at rettens adgang til at stille spørgsmål – fx til fjernelse af uklarheder – kun har egentlig mening, når vidnerne føres for den dømmende ret selv.

Bevisumiddelbarheden – der i det væsentlige blev indført i 1936 og udvidet i 1965 (kap. 18 om vidner) – er ikke fastslået ved nogen almindelig regel i retsplejeloven, men princippet fremgår implicite af de enkelte bestemmelser. Normalordningen er herefter, at *bevisførelsen sker umiddelbart for den dømmende ret, og at den finder sted under domsforhandlingen.*

I *første instans* gælder princippet ubetinget, d.v.s. såvel ved underret som ved landsret. I *ankeinstansen* gælder det også, dog kun når der ankes til landsret og kun, når anken omfatter bevisbedømmelsen vedrørende skyldspørgsmålet. Ankes der til landsret uden at anken omfatter skyldspørgsmålet, eller ankes der til højesteret – der aldrig prøver skyldspørgsmålet – falder spørgsmålet om bevisførelse desangående bort. Bevisførelse om andre spørgsmål kan efter ankeinstansens afgørelse ske enten umiddelbart for den pågældende ret eller ved »vedkommende undersøgelsesret« (§ 955 stk. 2 og 3, jfr. § 965). I praxis er bevisførelsen vedrørende sådanne spørgsmål sædvanligvis umiddelbar ved ankesager for landsretten, men sjældent i højesteretssager.

b. Selv i de tilfælde, hvor bevisumiddelbarheden i princippet er foreskrevet, må der dog anerkendes visse modifikationer. Disse modifikationer pånøder sig af praktiske grunde, idet det undertiden kan være meget vanskeligt at fremlægge bevismaterialet i umiddelbar stand. – Dokumentation af *forstraffe* m.v. samt anvendelse af *politirapporter* under domsforhandlingen udgør særligt betydningsfulde undtagelser fra bevisumiddelbarhedsprincippet; disse spørgsmål behandles nærmere nedenfor i afsnit c om de såkaldt berettende dokumenter.

1) Befrygtes det, at et bevis vil gå tabt, hvis dets førelse skal afvente domsforhandlingen, kan der foranstaltes bevisførelse under *efterforskningen*, § 806 stk. 3, (*anticiperet bevisførelse*). Beviset føres da middelbart under domsforhandlingen gennem oplæsningen af det til retsbogen tilførte, § 877 stk. 2 nr. 3, hvorom straks nedenfor (2). Bestemmelsen sigter navnlig på de tilfælde, hvor man kan befrygte, at den umiddelbare bevisførelse umuliggøres gennem vidnets død, udrejse til udlandet o.s.v. I praxis har den imidlertid fundet en noget videre anvendelse, således navnlig på børns forklaringer i sædelighedssager (se nærmere herom s. 177 f).

Beslægtet med reglen i § 806 stk. 3 er reglen i § 818, hvorefter der under *forundersøgelsen* kan foranstaltes førelse af sådanne beviser, som det må anses for umuligt eller dog forbundet med særlig ulempe at tilvejebringe under domsforhandlingen. Andre beviser må derimod ikke føres.

Grænsedragningen mellem den anticiperede bevisførelse (§ 818, 2. pkt.) og tilvejebringelsen af de for tiltalespørgsmålet fornødne oplysninger (§ 818, 1. pkt.) kan være vanskelig. Fx kan afhøring af mindre børn i sædelighedssager være begrundet såvel i behovet for en nærmere afklaring af tiltalens indhold som i ønsket om at fæstne forklaringen, mens barnet endnu kan huske begivenhederne (jfr. s. 177 ff).

Som exempel på anvendelse af § 818 1. pkt. kan anføres *UfR 1966, 918 Ø*: Under efterforskningen af en sag om overtrædelse af strfl. § 225 stk. 2 (homosexuel omgang med mindreårige), afgav den pågældende mindreårige – der nu var 19 år – skiftende forklaringer til politirapporten om karakteren af og tidspunkterne for de påsigtede forhold. Indenretlig afhøring af vidnet under forundersøgelse blev tilladt. – I *UfR 1972, 186 Ø* blev genoptagelse af en forundersøgelse derimod ikke tilladt. Problemet i sagen bestod i, om der skulle

rejses tiltale for røveri eller for tyveri og vold. Anklagemyndigheden ønskede forundersøgelsesforhør af forbrydelsens offer, men dette blev afvist under henvisning til, at der ikke derved kunne tilvejebringes bedre oplysninger end dem, der allerede forelå efter de pågældendes indgående forklaringer til rapport. – Se også *UfR 1969, 208V.*

2) Mens de gamle afstandsregler for vidneforklaringer m.v. er ophævet, gælder der nu en almindelig regel om, at retten – som en undtagelse – kan beslutte, at vidneforklaringen skal afgives for den underret, hvor det findes mest hensigtsmæssigt, typisk for den underret, hvor vidnet bor eller opholder sig, § 174, 2. pkt. Bevisførelsen bliver da middelbar gennem oplæsning af retsbogsudskrift. Reglen skyldes ønsket om ikke at belaste vidnerne (og processen) med lange og bekostelige rejser, der ikke står i rimeligt forhold til udsagnets betydning. Den bør derfor navnlig finde anvendelse på bi-vidner i småsager.

c. § 877 indeholder nogle meget vigtige regler om, *hvilke dokumenter der kan benyttes som bevismidler.* Bestemmelsen sondrer mellem to typer dokumenter: På den ene side de dokumenter, der yder *umiddelbar oplysning* om den strafbare adfærd eller tiltaltes forhold til denne (fx trusselsbreve, falske checks m.v.) § 877 stk. 1, og på den anden side alle andre dokumenter, d.v.s. sådanne, der indeholder diverse erklæringer eller vidnesbyrd af større eller mindre interesse for sagen (»berettende dokumenter«), § 877 stk. 2 og 3. Den førstnævnte type er reelle bevismidler, der altid kan fremlægges, § 877 stk. 1. Den anden type er derimod surrogat for et personelt bevismiddel. *Sådanne berettende dokumenter må normalt ikke benyttes som bevismidler.* Reglen er den, at dokumenter og aktstykker, som indeholder erklæringer eller vidnesbyrd, kun må benyttes som bevismiddel, når retten *undtagelsesvis* giver tilladelse hertil, § 877 stk. 3, 1. pkt. Hertil føjes, at udenretlige bevidnelser angående tiltaltes tidligere vandel under ingen omstændigheder må benyttes, § 877 stk. 3, 2. pkt. Disse bestemmelser, der klart pointerer princippet om bevisumiddelbarhed, indeholder et stærkt værn for den tiltalte, idet de søger at tilsikre, at processen ikke baseres på ukontrollerede eller ukontrollable skriftlige udsagn.

Grundsætningen i § 877 stk. 3 brydes af de i § 877 stk. 2 opregnede

undtagelser. Herefter kan følgende berettende dokumenter benyttes som bevismidler:

1) *Diverse tilførsler til retsbøgerne*, § 877 stk. 2, nr. 1–4, fx og navnlig angående de af tiltalte tidligere afgivne forklaringer (af hensyn til konfrontation og korrektion m.v.), vidneforklaringer, når vidnet ikke kan afhøres på ny (jfr. ovenfor om anticiperet bevisførelse), eller når vidnet er afhørt ved en anden ret end den, ved hvilken sagen behandles (jfr. ovenfor). – Om dokumentation af vidneforklaringer under anke, se s. 296 f.
2) »*Erklæringer og vidnesbyrd*, udstedte i medfør af *offentligt hverv*, derunder *udskrifter af tiltalte tidligere overgåede straffedomme*«, § 877 stk. 2 nr. 5. I medfør af denne bestemmelse har anklagemyndigheden således adgang til at »dokumentere« de såkaldte »forakter« (tidligere straffedomme og sluttede sager m.v.). I hvilket omfang denne adgang må – og bør – benyttes er et meget tvivlsomt spørgsmål, som retsplejeloven ikke har taget klar stilling til. Justitsministeriet har derimod ved cirkulære nr. 177/1952 givet anklagemyndigheden visse retningslinier, og domstolene har ofte selv truffet afgørelser om spørgsmålet (se til ex de nedenfor refererede afgørelser). Hovedlinien er herefter, at kun sådanne tidligere domfældelser m.v., der har *direkte betydning* for den nuværende sag, bør fremdrages, og at tidligere frifindende domme kun må dokumenteres (efter § 877 stk. 3), når det skønnes at kunne være af afgørende betydning for bedømmelsen af den foreliggende sag.

De anførte kriterier er i overensstemmelse med den almindelige grundsætning om, at bevisførelse skal være *relevant* for at kunne tilstedes (se herved § 837).

I forhold til *skyldspørgsmålet* kan forstraffe (herunder tiltalefrafald) være af relevans, fx fordi de dokumenterer en speciel fremgangsmåde ved forbrydelsens udførelse. En tidligere frifindende afgørelse (eller påtaleopgivelse) kan ganske undtagelsesvis indeholde oplysninger af en sådan art – fx om helt usædvanlige sammentræf – at den kan være af afgørende betydning for skyldspørgsmålet.

Frifindende afgørelser kan endvidere spille en særlig rolle i forbindelse med beviset for tilregnelsen; fx vil tiltaltes forklaring i en bedragerisag om, at han modtog ydelsen i tillid til sin egen evne til at præstere modydelsen, tabe i troværdighed, hvis han har flere frifindelser bag sig på et tilsvarende grundlag.

Ved *sanktionsvalg* og *strafudmåling* vil tidligere fældende afgørelser ofte være af betydning. Er dette tilfældet, bør det imidlertid tilstræbes, at dokumentationen først sker efter afgørelsen af skyldspørgsmålet (jfr. §§ 883 in fine, 906 og 928 stk. 4).

Omfanget af og tidspunktet for dokumentation af forakter har langt videre perspektiver end ønsket om at undgå belastning af processen med overflødig bevisførelse. Forakter – såvel fældende som frifindende afgørelser – kan påvirke rettens subjektive vurdering af tiltaltes person på en negativ måde og derved muligvis yde et selvstændigt bidrag til domfældelse. Hertil kommer, at unødig dokumentation af forakter e.o. kan indebære en krænkelse af tiltaltes ret til fred om sit privatliv (jfr. strl. §§ 264 b og 271 stk. 2).

UfR 1965,434 H: T blev ved et nævningeting domfældt for voldtægt i to tilfælde. Forud for nævningernes afgørelse af skyldspørgsmålet dokumenterede anklagemyndigheden nogle tidligere sager mod T om vold, tyveri og voldtægt. Højesteret fandt dokumentation hjemlet ved § 877 stk. 2 nr. 5, og fremhævede at den ikke var gået ud over, hvad der kunne anses for at være af betydning for den foreliggende sag. – *UfR 1966,596 H:* T var ved nævningeting tiltalt for sexualovergreb samt drab af en 11-årig pige. Under samme sag blev der – med rettens forudgående tilladelse – tillige rejst tiltale for to tilfælde af blufærdighedskrænkelse (blottelse over for småpiger) begået for ca. ét år tilbage. Da statsadvokaten tidligere havde sluttet sagen vedrørende de to sidstnævnte forhold, blev T frifundet herfor af rettens juridiske dommere, som ikke fandt at der var fremkommet nye beviser af vægt i disse sager (jfr. § 975). Derimod domfældtes T for hovedforholdene. For højesteret blev det gjort gældende, at de to forhold måtte antages at være blevet inddraget under tiltalen for at sværte T i nævningernes øjne – en slags »uægte« dokumentation af sluttede forhold. Højesteret fandt imidlertid, at medtagelsen af de to forhold ikke udgjorde en rettergangsfejl. – Se også *UfR 1975,950 H.*

Af andre erklæringer, der henhører under § 877 stk. 2 nr. 5, bør fremhæves § 800a-rapporter, d.v.s. særligt tilvejebragte oplysninger om sigtedes personlige forhold, jfr. nærmere nedenfor s. 151 f.

Det vil bemærkes, at bestemmelsen ikke indeholder særlige regler om *politirapporter.* Dette indebærer, at politirapporter kun kan benyttes som *bevismiddel* i medfør af § 877 stk. 3, d.v.s. *undtagelsesvis* og med rettens tilladelse. Rapporterne omfattes ikke af § 877 stk. 2 nr. 5, idet de ikke er udstedt i medfør af et offentligt hverv, men derimod »udfærdiges« som et led i det politimæssige arbejde (se nærmere om rapporternes karakter s. 181).

Der bør udvises tilbageholdenhed med at give tilladelse til dokumentation af politirapporter, idet politiets materiale – hvis rigtighed i princippet unddrager sig domstolenes erkendelse – ellers let kan komme til at dominere processen. Tilladelse bør dog gives, såfremt rapportens indhold er utvivlsomt, og indkaldelse af vidnet ville være vanskelig, fx fordi vedkommende bor i udlandet. Ligeledes kan dokumentation af rapporten e.o. være velbegrundet, dersom forklaringen er af underordnet betydning for sagen. I praxis er der vistnok en tilbøjelighed til at lægge større vægt på rapporterne, end forudsat i retsplejeloven. Ønsket om at nå frem til den materielle sandhed samt en almindelig tillid til rapporternes kvalitet, rummer formentlig en væsentlig del af forklaringen på dette forhold.

I stedet for dokumentation af selve rapporten føres undertiden de pågældende polititjenestemænd som vidner. En sådan afhøring kan omfatte politimandens iagttagelser omkring rapportens tilblivelse eller hans supplerende oplysninger om eventuelle tvetydigheder og mangler i de afgivne forklaringer. Derimod bør afhøringen ikke ske blot til gengivelse af rapportens indhold. At lade rapportoptageren gennemlæse rapporten og derefter gengive den efter hukommelsen under domsforhandlingen, for dermed at opfylde et formelt krav om at selve rapporten ikke må dokumenteres, har karakter af omgåelse og fiktion.

Som exempel på afhøring af polititjenestemænd kan nævnes *UfR 1968,808 V:* I forbindelse med sigtelse for overtrædelser af færdselslovgivningen blev den første afhøring af T foretaget telefonisk. Under domsforhandlingen ønskede anklagemyndigheden at føre den politiassistent, der havde foretaget afhøringen og udfærdiget rapport over den, som vidne. I modsætning til underretten fandt landsretten ikke grundlag for at afskære anklagemyndigheden fra at afhøre en polititjenestemand som vidne om de udtalelser, som T måtte have fremsat under en rapportafhøring om de påsigtede forhold.

Politirapporter har undertiden karakter af selvstændige erklæringer fra den pågældende polititjenestemand (fx om gerningsstedets tilstand, fund af genstande under ransagning, m.v.). I disse tilfælde nærmer rapporternes funktion sig de dokumenter, der omtales i § 877 stk. 2, uden dog formelt at være omfattet af denne bestemmelse. De ovennævnte restriktioner kan derfor ikke gælde med samme styrke. Den rapportudfærdigende betjent kan afhøres; og hvor dette er vanskeligt at gennemføre, eller hvis oplysningerne i rapporten er af objektiv karakter, bør den frit kunne dokumenteres på samme måde som fx obduktionserklæringer.

Et særligt spørgsmål om dokumentation af rapporter og afhøring af politi-

tjenestemænd opstår i de tilfælde, hvor den afhørte er omfattet af en vidnefritagelsesgrund; se herom s. 208 f.

Politirapporten kan – uden at særlig lovhjemmel hertil er fornøden – benyttes til såkaldt *forehold,* d.v.s. at anklagemyndigheden konfronterer den tiltalte med hans tidligere, udenretlige forklaringer. Dette er ofte nødvendigt for at belyse sagens udvikling. Foreholdet skal imidlertid ske loyalt og med passende tilbageholdenhed, idet foreholdet ellers let får karakteren af en (utilstedelig) bevisførelse. På grund af den flydende grænse mellem detaljerede forehold og delvis dokumentation af rapporten vil det være korrekt at sikre sig, at retten er indforstået med foreholdet.

Fælles for alle de her omtalte berettende dokumenter gælder det, at de, i det omfang de tillades benyttet som bevismiddel, »*bliver at oplæse*«, § 877 stk. 2; herved tilgodeses mundtlighedsprincippet. Oplæsningen kan imidlertid være lidet hensigtsmæssig og ganske byrdefuld for den tiltalte, i hvert fald når det drejer sig om lægeerklæringer, § 800 a-rapporter og deslige. I praxis synes man derfor at tage let på lovens principielle ordning i sådanne tilfælde.

2. *Bevisbedømmelsen*

I henhold til § 896, 2. pkt., gælder det, at »bedømmelsen af bevisernes vægt ikke er bundet ved lovregler«. Man har hermed lovfæstet grundsætningen om *bevisbedømmelsens frihed.* I denne grundsætning ligger:

– Dels det *negative*, at man har villet tage afstand fra ældre rets *legale* bevisregler (beviset skulle føres på bestemte måder) og *formelle* bevisregler (jernbyrd m.v.). I den nugældende straffeproces fastholder man dog stadig visse *lovsformodninger*, jfr. fx retsplejelovens § 218 stk. 2. De indeholder dog næppe andet, end hvad der også uden lovreglerne måtte anses for et naturligt udgangspunkt for bevisbedømmelsen.

– Dels det *positive*, at afgørelsen skal træffes på grundlag af den *overbevisning*, som bevisførelsen fremkalder. Denne overbevisning bør være *objektivt* funderet, således at de momenter, der danner grundlaget for den mentale, og dermed rent subjektive proces, der

benævnes overbevisningen, kan meddeles andre på en sådan måde, at disse andre kan forstå og acceptere motivationsmekanismen som fornuftig og saglig. Noget præcist formuleret krav til overbevisningens *styrke* (bevisgraden) kan i øvrigt ikke angives. Det følger imidlertid af sagens natur, herunder straffedommens alvorlige konsekvenser, at der altid bør stilles ganske strenge krav til overbevisningens styrke. Dette kan også udtrykkes gennem grundsætningen in dubio pro reo, jfr. ovenfor s. 34.

Det er vigtigt at bemærke, at grundsætningen om bevisbedømmelsens frihed også gælder den tiltaltes eventuelle *tilståelse*. Der kan med andre ord efter omstændighederne tillægges tilståelsen bevisværdi, selv om tilståelsen tages tilbage, hvad den sigtede er berettiget til på ethvert trin af sagen, § 765 stk. 5. Om tilståelsens processuelle virkninger henvises i øvrigt til s. 267 f.

3. *Bevisbyrden*

Det er et fundamentalt princip i ethvert straffeprocessuelt system inden for vor kulturkreds, at det påhviler anklagemyndigheden at bevise den tiltaltes skyld. Princippet er ikke udtrykkeligt lovfæstet i retsplejeloven, men det træder dog klart frem i mange af dens enkelte regler, bl.a. og navnlig i § 765 stk. 2 (jfr. §§ 766 stk. 2 og 807 stk. 3 m.fl.), hvorefter den sigtede (tiltalte) slet ikke behøver at udtale sig under sagen. *Anklagemyndigheden skal føre beviset, og bevis skal føres for tilstedeværelsen af samtlige de momenter, der konstituerer forbrydelsen*, d.v.s. såvel for den objektive adfærd som for den subjektive indstilling (forsæt m.v.).

Når udgangspunktet tages i denne klare – og for en nutidig opfattelse ganske selvfølgelige – regel, er det indlysende, at der ikke i straffeprocessen er plads eller behov for det meget vigtige og ganske komplicerede normsystem, der i civilprocessen benævnes reglerne om *bevisbyrden*. I straffeprocessen står det fast, *hvem* der skal føre beviset, og føres dette bevis ikke, skal dommen gå ud på *frifindelse*. Man kan udtrykke dette ved at sige, at anklagemyndigheden *altid* har bevisbyrden, men bør da tilføje – for at undgå sammenblanding med civilprocessens mere tekniske bevisbyrdebegreb – at dette inden for straffeprocessen er ensbetydende med, at anklagemyndigheden altid selv

skal *føre* beviset, d.v.s. positivt og selvstændigt godtgøre den tiltaltes skyld.

Det her beskrevne grundprincip må naturligvis forstås og praktiseres med fornuft. Det kan rimeligvis ikke være anklagemyndighedens opgave på eget initiativ og i enhver sag at bevise, at der *ikke* foreligger sådanne særlige momenter, at der skal frifindes (straffrihedsgrunde eller strafophørsgrunde, fx nødret, nødværge eller andre særlige omstændigheder). Man har – i det omfang sagen ikke giver særlig anledning dertil – lov til at henholde sig til det *normale*. Det påhviler med andre ord forsvaret at fremføre og sandsynliggøre sådanne særlige omstændigheder. Sker dette, må anklagemyndigheden føre modbevis.

Reglen om, at anklagemyndigheden skal føre beviset, siger intet om, med hvilken styrke dette bevis skal føres. Dette spørgsmål er imidlertid berørt ovenfor s. 48 f. Har beviskæden ikke bibragt dommeren en sikker overbevisning om den tiltaltes skyld, skal han frifindes. Enhver grundet tvivl kommer ham til gode – in dubio pro reo.

4. *Bevismidlerne*

Der gælder i hovedsagen ingen begrænsninger med hensyn til arten af det, der kan føres som bevis; d.v.s. at *alt*, hvad der kan fremlægges for retten under iagttagelse af de processuelle former, kan komme på tale som bevis. Modsat gælder det, at dommerens private viden om sagen ikke er noget bevismiddel, se § 896, 1. pkt.

Bevismidlerne kan opdeles i

– *personelle* bevismidler, d.v.s. forklaringer afgivet af tiltalte, vidner og sagkyndige, og

– *reelle* bevismidler, d.v.s. genstande m.v., der på en eller anden måde kan yde oplysning om sagen, fx de apparater, der er benyttet til at begå forbrydelsen, eller de spor, som denne har fremkaldt (fingeraftryk, blodspor etc.). Til de reelle bevismidler hører også sådanne dokumenter, der yder umiddelbar oplysning om gerningen eller tiltaltes forhold til denne (§ 877 stk. 1), fx trusselsbreve og falske checks. De »berettende dokumenter« er derimod et surrogat for et personelt bevismiddel og må normalt ikke benyttes under processen, jfr. ovenfor s. 43 ff.

Det vigtigste bevismiddel er – uanset dets alvorlige fejlkilder – *vidne-*

beviset. Om de begrænsninger, der gælder i adgangen til at føre vidnerne, se nedenfor s. 207 ff. Vidnereglerne er i hovedsagen fælles for straffe- og civilprocessen.

Af helt afgørende betydning er i almindelighed også *tiltaltes* forklaring. Efter lovens regel er det vel klart, at han aldrig er pligtig at udtale sig under processen, men i praxis er han dog normalt villig hertil. Det er herved vigtigt at mærke sig, at det følger af de almindelige regler om bevisbedømmelsens frihed, at hans tavshed efter omstændighederne kan tages i betragtning ved den samlede vurdering af beviserne i sagen. Tiltalte kan aldrig føres som vidne i sin egen sag med deraf følgende strafansvar for urigtig forklaring, jfr. i øvrigt nærmere kap. IX om den sigtedes retsstilling.

De vigtigste regler om bevisførelsen fremgår af §§ 870–882, jfr. §§ 834–39. Bevismaterialet skal normalt altid anmeldes for modparten i passende tid forud for domsforhandlingen, således at der er mulighed for effektiv undersøgelse og begrundet stillingtagen. Det følger imidlertid af princippet i § 880, at intet bevis kan nægtes ført, fordi det ikke er anmeldt for modparten i tide, og retten kan i øvrigt altid beslutte, at beviser skal føres, selv om ingen af parterne begærer dette. Herigennem værnes princippet om den materielle sandhed. Bevisførelsen skal *protokolleres* i henhold til § 876.

LITTERATUR: Betænkning nr. 601 om privatlivets fred (1971), s. 40 ff. Betænkning nr. 622 om efterforskning i straffesager m.v. (1971), s. 14 f, 32 og 37 f. *Dalgas Rasmussen,* Juristen 1967, s. 165 ff (dokumentation af forakter). *W. E. v. Eyben,* Juristen 1965, s. 523 ff (Domstolene og pressen); Retsplejeloven 50 år, s. 361 ff. Forhandlinger på det 25. nordiske juristmøte 1969, s. 420 ff. Forsvarerberetningen, Advokatbladet 1968, s. 123 ff. *Gomard,* Studier i den danske straffeproces (1976), s. 169 ff, 184 ff, 231 ff, 386 ff og 449 ff. *Hertz,* Proceduren (1969), s. 412 ff. *Hurwitz,* Juristen 1967, s. 365 (Om navngivning af lovovertrædere). *Krog,* Proceduren (1969), s. 444 ff. *Lindegaard,* UfR 1977 B, s. 63 ff (anmeldelse). *Lindegaard* og *Trolle,* Procedure i straffesager (1975), s. 18 ff og 88 ff. *Erik Mikkelsen,* Juristen 1965, s. 497 ff (om dokumentation af forakter). *Rothenborg,* Advokatbladet 1975, s. 167 ff (om politirapporter). *Rønnov,* Juristen 1969, s. 146 ff (Politirapporter). *Rørdam,* Juristen 1975, s. 44 ff (om dokumentation af tidligere forklaringer). *Søltoft Madsen,* Juristen 1975, s. 487 ff (om dokumentation af politirapporter). *H. Tamm,* Retsplejeloven 50 år, s. 9 ff. *Thorup,* Juristen 1968, s. 388 ff (om dokumentation af forakter og politirapporter). *Trolle,* Juristen 1967, s. 281 ff (Navngivning af lovovertrædere); Retsplejeloven 50 år, s. 109 ff. *Vestberg* og *Pedersen,* Juristen 1966, s. 441 ff (om bevisværdien af lægeerklæringer vedrørende spirituspåvirkethed). *Zahle,* Om det juridiske bevis (1976), s. 522 ff, 542 ff, 649 ff, 695 ff samt kap. IV.

2. AFSNIT:
DOMSTOLENE

Kap. III: Domstolenes organisation

Kap. IV: Domstolenes kompetence

Kapitel III:
DOMSTOLENES ORGANISATION

A. ALMEN ORGANISATION. LÆGDOMMERE

1. *Almen organisation*

Domstolenes grundstruktur er fælles for civil- og straffeprocessen. Om retternes antal, beliggenhed m.v. kan derfor henvises til den detaljerede gennemgang i civilprocessen. Også inden for strafferetsplejen virker *underretterne* som første instans og kun som første instans. *Landsretterne* fungerer dels som første instans – i nævningesagerne – dels som appelinstans. *Højesteret* virker kun som appelinstans, tilmed med en meget begrænset kompetence, jfr. nærmere nedenfor kap. XIX.

Til strafferetsplejens domstole hører også sø- og handelsretterne (se nærmere s. 69 f), den særlige klageret (genoptagelse af straffesager, jfr. kap. XXII) samt rigsretten (se grl. §§ 16, 59 og 60; og lov nr. 100/1954).

2. *Nævninger og domsmænd*

Det særlige for domstolene i straffesager er *lægdommernes medvirken*, jfr. herved grl. § 65 stk. 2. Lægdommere medvirker under to forskellige former: *Nævninger og domsmænd.* Forskellen mellem disse to former er, at

– *nævninger* er lægdommere, der udgør et fra de juridiske dommere *adskilt* kollegium, og som *selvstændigt* afgør visse nærmere angivne spørgsmål, navnlig *skyldspørgsmålet,*

– *domsmænd* er lægdommere, der *tiltræder* retten for *sammen* med den eller de juridiske dommere at deltage i hele sagens afgørelse.

Nævninger medvirker ved landsretterne, men kun når landsretten er første instans, d.v.s. ved de meget alvorlige forbrydelser (nævningesager). Domsmænd medvirker ved underretterne (bortset fra tilståelses- og politisager m.v.) samt ved landsretterne, når disse virker som appelinstans, jfr. §§ 687-692, hvorom nærmere nedenfor s. 74.

Om rettens sammensætning i de enkelte domssager gælder følgende:

Politisager ved underret:	1 juridisk dommer.
§ 925-sager ved underret:	1 juridisk dommer.
Domsmandssager ved underret:	1 juridisk dommer og 2 domsmænd.
Politisager ved landsret (anke):	3 juridiske dommere.
§ 925-sager ved landsret (anke):	3 juridiske dommere og 3 domsmænd.
Domsmandssager ved landsret:	3 juridiske dommere og 3 domsmænd.
Nævningesager (landsret):	3 juridiske dommere og 12 nævninger.
Alle sager ved højesteret:	mindst 5 juridiske dommere.

Der kan ved langvarige sager udpeges suppleanter for landsdommere, nævninger og domsmænd (§ 6 stk. 3 og § 18). I praxis udpeges også suppleant for underretsdommeren i domsmandssager, når det anses for påkrævet.

Nævningeinstitutionen indførtes ved retsplejeloven med forbillede i jury-systemet i engelsk og fransk ret. I den gamle danske retspleje kendtes dog beslægtede institutioner, se således Jyske Lov, 2. bog om »sandemænd« og »nævninger« Datidens nævningekendelser havde imidlertid nærmest karakteren af bevis i sagen på samme måde som partsed med mededsmænd. Domsmandsinstitutionen indførtes i 1936. Domsmænd kendes også i Danske Lov, se 1-5-19, der i øvrigt benytter det bedre ord meddomsmænd i bestemmelsens slutning.

3. *Lægdommerelementets begrundelse. Reformforslag*

a. Begrundelsen for lægdommernes medvirken i strafferetsplejen har til stadighed været omdiskuteret, og lægdommerelementets berettigelse er ofte draget i tvivl. Diskussionen har i den seneste tid fået ny næring gennem teoretiske indlæg samt bidrag fra sagkyndige udvalg; den må forudses at udgøre en central del af de kommende års procespolitiske overvejelser.

En positiv begrundelse kan ikke gives i enkelte sætninger, men nogle af de oftest fremførte argumenter skal omtales. Det må imidlertid fastholdes, at den endelige vurdering af lægdommerinstitutionen for en væsentlig part må afledes af en række subjektive antagelser og holdninger.

Ofte hævdes lægdommerinstitutionen at være *ideologisk* funderet i demokratiske principper. Ligesom lovgivningsmagten tilkommer folket, har det også krav på at have del i domsmagten. Opfattelsen suppleres undertiden med det synspunkt, at lægdommerne er en slags garanter for, at lovgiverens intentioner opfyldes også i domstolenes konkrete retshandlinger. – Betragtningerne er næppe holdbare. Læg-

dommerne er langtfra repræsentative for en (fiktiv) fælles folkevilje, og de er ikke udpeget med noget demokratisk mandat eller med henblik på udøvelse af kontrollerende funktioner.

Opfattelsen er derfor mere velklingende end indholdsrig. Af nogle anses den tilmed for direkte farlig, idet den hævdes at kunne danne det ideologiske udgangspunkt for (eventuelt politisk dirigerede) folkedomstole, der i deres funktion giver frit løb for extremt repressive holdninger. Hertil er at bemærke, at politisk følgagtighed også kan forekomme blandt medlemmer af en rent juridisk dommerstand, således som forholdene exempelvis udviklede sig i Hitlertidens Tyskland. Snart sagt et hvilket som helst retsstatligt princip kan i politiske ulvetider perverteres til ukendelighed; modargumenter af den anførte art bør derfor næppe tillægges vægt.

I mere afdæmpet form klinger den ideologiske begrundelse igen i den *principielle, retspolitiske* betragtning, at lægdommernes medvirken tilsikrer, at retsanvendelsen ikke fjerner sig for langt fra befolkningens almindelige retsbevidsthed. På baggrund af den manglende repræsentativitet, jfr. ovenfor, har synspunktet dog næppe megen vægt. – Det er endvidere blevet anført, at lægdommerelementets kontaktpunkt mellem retsvæsen og befolkning skulle bidrage til at skabe øget tillid til den virksomhed, der udfoldes i vore domstole. Hvor sympatisk argumentet end er, må det dog betegnes som stærkt overdrevet. Næppe mere end et par promille af befolkningen kommer i kontakt med retsvæsenet inden for en fire-årig periode. Og selv om de alle fik et overordentligt positivt indtryk af dette møde og dertil udbredte deres indtryk, ville virkningen dog være helt marginal i forhold til den opfattelse af retsvæsenet, der skabes gennem presse og andre medier. Det kunne også hævdes, at befolkningens øgede tillid er uafhængig af konkrete erfaringer, idet den snarere udspringer af den almindelige bevidsthed om, at lægdommere medvirker i strafferetsplejen. Grundlaget for en sådan tillid måtte imidlertid bestå i den konkrete indflydelse, lægdommerne faktisk øver. Argumentets vægt må derfor i det hele bero på holdbarheden af de nedenfor gengivne synspunkter vedrørende denne indflydelse.

Delvis beslægtet med den demokratisk-ideologiske begrundelse er endvidere henvisninger til lægdommerelementets lange *tradition*, både her og i andre lande.

Blandt de *procespolitiske* argumenter knytter adskillige sig til selve *sagsbehandlingen*. Lægdommerelementet antages at indeholde en vis garanti for, at retsplejelovens almene principper – bl.a. anklageprincippet og bevisumiddelbarhedsprincippet – føres ud i livet. Endvidere skulle lægdommernes tilstedeværelse have en gavnlig indflydelse på de juridiske dommere, således at formløshed og rutinebedømmelse modvirkes. Selv om disse synspunkter nok kan have noget for sig, må det dog anføres at sådanne kontrolfunktioner med langt større styrke – og ansvar – udøves af forsvareren, som altid vil være til stede i domsmands- og nævningesager (jfr. s. 159 f). Endelig er det – formentlig med nogen styrke – gjort gældende, at lægdommernes tilstedeværelse modvirker en uheldig og unødig »professionalisme«, fx således at juridiske fagudtryk m.v. ikke benyttes på en måde, der gør processen nærmest uforståelig for tiltalte og tilhørerne.

Procesøkonomiske betragtninger taler stort set imod lægdommerelementet, især i nævningesager, som indebærer et tungt, kompliceret og ressourcekrævende apparat. På lægdommerinstitutionens kreditside kan dog noteres en enkelt procesøkonomisk post. I domsmandssager for underretten opnås en række af de fordele, der knytter sig til kollegial behandling, til trods for at kun én juridisk dommer medvirker. En egentlig faglig diskussion (som den kendes i landsretsafdelingerne) kan ganske vist ikke forekomme; men de fordele, der udspringer af, at voteringen skal drøftes, synspunkterne formuleres og prøves i mundtlig form, kan ligefuldt være til stede i domsmandssager.

En betragtning, der ofte anføres *imod* lægdommere, er denne, at systemet fører til ujævne og vilkårlige afgørelser. Mens der næppe er grund til at antage, at domsmandsretter udviser større udsving i afgørelserne end rent juridiske domstole ville gøre, har argumentet formentlig nogen vægt i forhold til nævningesager. Dette hænger bl.a. sammen med den – i sig selv utilfredsstillende – omstændighed, at nævningeafgørelser ikke skal begrundes.

Hertil kommer, at lægmandselementet i nævningesager indebærer, at skyldspørgsmålet kun kan prøves af én instans. Denne konsekvens virker urimelig på baggrund af den almindelige adgang til at få andre – og mindre alvorlige – sager prøvet ved to instanser.

Endelig hævdes det undertiden, at lægdommere langtfra altid besidder de fornødne kundskaber og færdigheder for at kunne deltage i pådømmelsen på rimelig og kvalificeret vis. – En varm fortaler for lægdommerinstitutionen, *H. Munch-Petersen*, har i 1931 karakteriseret denne indvending med ordene: »... der ligger en fænomenal Arrogance i at hævde, at fordi det er svært, kan kun Jurister klare det«.

b. De hidtil anførte synspunkter viser vanskeligheden ved at finde sikre holdepunkter for lægdommerelementets berettigelse gennem henvisninger til deres generelle betydning for retsvæsenet og sagsbehandlingen. Visse indvendinger – i hvert fald mod nævningeinstitutionen – må derimod fastholdes.

Det afgørende må herefter være lægdommernes *funktion i forhold til den konkrete sags udfald*. Hvis de på dette – afgørende – punkt må antages at øve en ønskelig indflydelse, bør institutionen bevares i tilsvarende omfang. I modsat fald savner lægdommerelementet en egentlig begrundelse, udover henvisninger til tradition og rent ideologiske betragtninger.

I vurderingen af dette forhold kan man vælge det retspolitiske – og historisk velbegrundede – udgangspunkt at opfatte lægdommerelementet som en *direkte garanti for tiltalte*. Kun hvis *både* læge *og* juridiske dommere antager hans skyld og finder straffens størrelse passende, skal tiltalte idømmes denne straf. Forstået som denne »dobbelte garanti« (der også afspejler sig i en række af retsplejelovens regler, se §§ 216 og 903 ff), bliver lægdommerelementet et afgørende led i princippet om *favor defensionis* (se s. 33 ff).

Man føres hermed til at anstille betragtninger over lægdommernes mulige *mildhed*

eller *strenghed* – i henseende til såvel skyld som sanktion – i forhold til de juridiske dommere. I det omfang lægdommere måtte være tilbøjelige til at udøve større strenghed end de juridiske dommere, er deres medvirken for så vidt overflødig; og dersom et sådant område kan beskrives generelt (fx som bestemte sagsarter eller bestemte dele af processtoffet), kan det tale for tilsvarende ændringer i det processuelle system. Omvendt kan – med det valgte udgangspunkt – en stærk og reel begrundelse for lægdommerinstitutionen kun gives i det omfang, de måtte indtage en mildere holdning end de professionelle dommere til skyld og/eller sanktion.

Nu er udsagn om lægdommeres større eller mindre strenghed i forhold til de professionelle dommere behæftet med megen usikkerhed. Egentlige undersøgelser af spørgsmålet foreligger kun i ringe omfang; de er ældre og diskutable, men munder sædvanligvis ud i, at lægdommerne hyppigt vil være mildere end de juridiske dommere. En vis parallel kan drages til voteringerne i den særlige klageret (se s. 338), hvori to ikke-professionelle dommere – ganske vist jurister – har sæde. Her kan en meget svag tendens til større villighed til genoptagelse spores hos de to »læge« medlemmer af retten.

Blandt dommere er det derimod en udbredt opfattelse, at domsmænd ofte har en strengere holdning end den professionelle dommer. Synspunktet har bl.a. været bragt frem i debatten om erstatning for uberettiget strafforfølgning, hvor mange dommere hævder, at afskaffelse af den såkaldte »skyldformodningsregel« (§ 1018 b stk. 2 nr. 1, se herved s. 348 ff) kunne medføre flere domfældelser; domsmændene vil ikke være med til at frifinde p.g.a. bevisets stilling, hvis det ligefrem skulle indebære, at den frifundne får krav på erstatning fx for udstået varetægt. Landsretterne har officielt udtalt som deres erfaring, at domsmændene på visse områder undertiden har en stærk følelsesmæssig indstilling, fx til narkotikahandel, vold og sexualkriminalitet. Det kan derfor ske, at domsmændene stemmer for idømmelse af væsentlig strengere straffe end ellers almindeligt i tilsvarende sager.

En vigtig side af problemet om lægdommeres mildhed eller strenghed kan – med en betydelig grad af forenkling – formuleres som et spørgsmål om deres evne og tilbøjelighed til at »identificere« sig med de i sagen implicerede; (med »identifikation« menes »sætten sig i den pågældendes sted«, fx ved evnen til at forstå arten af de motivationsmekanismer, som har udløst den strafbare handling). Et afgørende element i lægdommertanken har givetvis været den opfattelse, at lægfolk bedre end dommeren – der med sin profession og ofte tillige i sin baggrund tilhørte et højere socialt lag – besad evnen til at »identificere« sig med den *tiltalte,* dermed vise den fornødne forståelse for hans handlemåde og således udøve en højere grad af konkret retfærdighed. – Denne opfattelse afsløres til ex ved udtalelser i retning af, at den tiltalte skal »dømmes af sine ligemænd«; (udtalelsen er i øvrigt ikke meningsfuld, sålænge der ikke findes en alment accepteret målestok for, hvilke blandt de utallige mulige kriterier der skal lægges til grund for udvælgelsen af »ligemænd«). – Man kan imidlertid ikke afvise den tanke, at »identifikationen« ofte går den stik modsatte vej, således at lægdommerne udviser en langt højere grad af forståelse for den *forurettede* (fx det hårdt medtagne voldsoffer) og dennes omgivelser.

Hertil må føjes, at lægdommere kun præsenteres for meget *få straffesager.* Kriminalitet antager for dem en mere opsigtsvækkende og enestående karakter, end den gør for den kriminaldommer, som gennem sit mangeårige virke vænnes til at se kriminaliteten som en udbredt (og uundgåelig) del af samfundets mønster. – På den anden side kan netop den langvarige erfaring som dommer (og ofte som tidligere anklager) måske rumme en vis fare for forskydninger i bevisvurderingen. Når man i årevis i sit daglige arbejde konstaterer, at et langt overvejende flertal af sigtede og tiltalte personer vitterligt er skyldige, er det vel næppe forunderligt om blikket undertiden sløves for de få oaser i denne kriminalitetens ørken. Hvis erfaringen viser, at 90 ud af 100 tiltalte faktisk er skyldige, er der jo også en statistisk forhåndssandsynlighed på 90 % for tiltaltes skyld i den konkrete sag. – Uanset om denne betragtning kan have noget for sig, bør det dog ikke afvises, at lægdommeren netop gennem sin sjældne konfrontation med kriminaliteten *kan* have en mere åben forhåndsindstilling til spørgsmålet om tiltaltes skyld.

Sammenfattende kan det anføres, at lægdommernes sjældne møde med kriminaliteten samt deres mulige tilbøjelighed til under visse omstændigheder at identificere sig mere med forbrydelsens offer (eller føle sig som personlig parthaver i en krænket offentlig interesse) end med dens ophavsmand kan føre til en vis strenghed i henseende til *sanktionen.* På den anden side går lægdommerne fri af den risiko, som består i, at den daglige deltagelse i straffesagers behandling kan føre til en mere rutinepræget holdning i henseende til vurdering af *skyldspørgsmålet.*

Disse (forenklede) betragtninger peger derfor i virkeligheden mod et system, hvorefter lægdommerne deltager på afgørende måde ved vurderingen af skyldspørgsmålet, men ikke medvirker – eller dog spiller en mere tilbagetrukken rolle – ved sanktionsfastsættelsen. En svækkelse af lægdommernes indflydelse i de sager, hvor kun sanktionsspørgsmålet er problematisk, kan efter denne opfattelse tiltrædes. Derimod må en udhuling af lægdommernes reelle indflydelse på afgørelsen af tvivlsomme skyldspørgsmål betragtes med større betænkelighed.

c. Fra politisk hold er der tilkendegivet betydelig modvilje over for en begrænsning – endsige afskaffelse – af lægdommernes medvirken i strafferetsplejen. Denne opfattelse er navnlig kommet til udtryk under folketingets behandlinger af de seneste års færdselslovforslag (se herved s. 89). At lægmænd fortsat skal medvirke i betydeligt omfang ved behandlingen af straffesager, har da også været en grundlæggende forudsætning for de overvejelser, som *retsplejerådet* i sin seneste betænkning (nr. 825) har fremlagt om landsretternes kompetence og arbejdsform i straffesager. Da rådet samtidig har fået stillet den særlige opgave at overveje mulighederne for domstolsbehandling af et stigende antal retssager uden en forholdsmæssig forøgelse af antallet af dommere og andet juridisk personale, har de rent procesøkonomiske overvejelser samtidig fået særlig vægt i betænkningen.

Rådet opregner de foreliggende muligheder for at forøge domstolenes kapacitet og dermed også nedbringe de langvarige berammelsestider ved landsretterne. Det kan ske ved at henlægge flere sager til underretterne i 1. instans (se herom s. 75), ved

at begrænse adgangen til anke og forenkle sagsbehandlingsreglerne i ankeinstansen (se herom s.318 f), eller ved i landsretterne at kræve deltagelse af færre landsdommere eller lægdommere eller i øvrigt begrænse domsmænds medvirken i ankesager. – Den sidstnævnte mulighed indebærer (bortset fra ankebehandlingen af politisager) principielle overvejelser om lægdommerelementets betydning og vægt over for de eventuelle procesøkonomiske gevinster.

Rådet har overvejet at *afskaffe* domsmændenes medvirken i de såkaldte udmålingsanker i tilståelsessager, hvor alene sanktionsspørgsmålet er genstand for prøvelse. I overensstemmelse med den generelt tilbageholdende indstilling over for begrænsning af lægdommerelementets vægt afvises tanken imidlertid. Den eventuelle kapacitetsbesparelse anses for ret beskeden; og man tør ikke afvise, at domsmændene også i disse sager undertiden har haft en vis selvstændig indflydelse, fx ved valg mellem betinget og ubetinget dom.

En – indirekte og delvis fiktiv – *forøgelse* af lægdommerelementets vægt indgår i tanken om at indskrænke antallet af juridiske dommere til 2, men bibeholde 3 domsmænd. (Et tidligere fremsat forslag om sammensætningen 2 jurister, 4 læge tog direkte sigte på en styrkelse af domsmændenes placering i ankesager, men drøftes ikke nærmere af retsplejerådet). 3 til 2-sammensætningen anbefales af et mindretal, som dog vil undtage sager, der er af principiel betydning eller længere varighed. Den »dobbelte garanti«, der forudsætter ligevægt mellem rettens juridiske og dens læge element, skal opnås ved at tildele de to juridiske dommere hver halvanden stemme. Rådets flertal finder imidlertid, at ændringen kan indebære en forringelse af retssikkerheden, samtidig med at den kapacitetsmæssige gevinst er beskeden, og afviser følgelig tanken.

Uden betydning for lægmandselementet er rådets forslag om, at visse politisager kan behandles af én landsdommer dog med mulighed for at retten i den konkrete sag kan bestemme, at hele afdelingen skal medvirke. Udover, at sager af indviklet beskaffenhed eller principiel betydning normalt skal behandles af tre dommere, synes der ikke at herske enighed blandt rådets medlemmer om rækkevidden af den foreslåede bestemmelse.

Rådets mest indgribende forslag – at erstatte nævningebehandling med domsmandsret for en række sagers vedkommende – fremtræder som et forslag om, at lægge 1. instans-behandlingen fra landsret til underret; det omtales derfor s. 75 i forbindelse med reglerne om den saglige kompetence.

d. I drøftelsen af lægdommerelementets placering ved retsplejesystemets nærmere udformning må også de *forfatningsmæssige* aspekter tages i betragtning. Grl. § 65 stk. 2 fastslår: »I strafferetsplejen skal lægmænd medvirke. Det fastsættes ved lov, i hvilke sager og under hvilke former denne medvirken skal finde sted, herunder i hvilke sager nævninger skal medvirke«. Bestemmelsens nuværende ordlyd stammer fra 1953-grundloven. I forarbejderne hertil udtalte forfatningskommissionen, at selv om former og sagsfordeling overlades til lovgiver, ligger der dog den binding i bestemmelsens ordlyd, at nævninger ikke fuldstændigt vil kunne afskaffes til fordel for en ren domsmandsinstitution.

Lovgiver kan således foretage yderligere indskrænkninger af nævningesagernes område. Derimod ville en ordning, hvorefter nævninger altid voterer sammen med de juridiske dommere ved afgørelsen af skyldspørgsmålet næppe være i overensstemmelse med grundlovsbestemmelsen og forfatningskommissionens bemærkninger. Nævningebegrebet forudsættes at have en fast kerne, hvorefter nævningerne som kollektivt organ afgør spørgsmålet om tiltaltes skyld. En radikal ændring heraf ville udhule nævningebegrebet i en sådan grad, at det nærmer sig total afskaffelse til fordel for en domsmandsordning.

4. *Lægdommernes udvælgelse*

Når principperne for udvælgelsen af lægdommerne skal fastlægges, kan udgangspunktet tages i ét af to forskellige og til dels modstridende synspunkter. På den ene side kan det hævdes, at lægdommerne skal *repræsentere befolkningen*, hvorfor de bør udgøre et repræsentativt udsnit heraf. Udvælgelsen bør følgelig i princippet ske ved lodslagning mellem hele den voksne befolkning (vælgerbefolkningen). På den anden side kan det hævdes, at lægdommerne er *dommere*, og at de derfor bør have sådanne kvalifikationer (kundskaber og vandel m.v.), at de må antages at kunne yde en effektiv og rimelig indsats. Udvælgelsen bør følgelig ske efter en vurdering af den pågældendes egnethed.

Retsplejeloven er utvivlsomt affattet på basis af det sidstnævnte synspunkt – *egnethedskriteriet*, jfr. § 68 stk. 1 – der også pånøder sig stærkt, hvis lægdommerelementet skal have nogen fornuftig mening. Egnethedskriteriet har imidlertid i praxis vist sig at indebære en tendens til udelukkelse af meget store dele af befolkningen, navnlig arbejderstanden og hele den yngre generation. Dette har givet anledning til en del berettiget kritik, der bl.a. har resulteret i nye administrative forskrifter angående udvælgelsen. Det fremhæves nu i disse forskrifter, at »det må anses for ønskeligt, at de personer, der udtages, udgør et alsidigt sammensat udsnit af befolkningen«, jfr. nærmere justitsministeriets cirkulære nr. 8/1967. Herved nærmer man sig det første synspunkt – repræsentationskriteriet.

Retsplejelovens ordning er i øvrigt den, at der for hver nævningekreds skal vælges et antal personer for et tidsrum af fire år, der må anses for *egnede* til at virke som nævninger eller domsmænd. Listerne over disse personer benævnes *grundlister*. Underretternes domsmandslister og landsretternes nævninge- og domsmandslister dannes herefter

ved lodtrækning blandt de på grundlisterne opførte personer, §§ 68 og 74. Om en person er »egnet« til at komme på grundlisten afgøres af det kommunale *grundlisteudvalg*, § 72, jfr. herved justitsministeriets cirkulære nr. 33/1963, og afgørelsen træffes efter et frit skøn. Da grundlisteudvalgenes medlemmer har tavshedspligt (cirkulærets § 11), kan der i princippet intet oplyses om de almindelige retningslinier for udvælgelsen. I praxis er der imidlertid en klart påviselig tendens til at vælge de politisk engagerede, altså fx medlemmer af de politiske vælgerforeninger m.v.

Udover dette egnethedskriterium opstiller retsplejeloven visse minimumsfordringer. For at virke som lægdommer skal man således være i aldersklassen 20–70 år, være uberygtet – d.v.s. ikke være domfældt for alvorligere lovovertrædelser – og have passende legemlig førlighed, mental sundhed samt kendskab til det danske sprog, jfr. nærmere § 69. I henhold til § 70 gælder det endvidere, at en række stillinger er uforenelige med lægdommerhvervet. Man kan således ikke blive lægdommer, hvis man er advokat, præst eller embedsmand i centraladministrationen, ved domstolene, i anklagemyndigheden, politiet o.s.v.

Lægdommerhvervet er et *borgerligt ombud*, som man kun kan kræve sig fritaget for under angivelse af en af de i § 71 angivne grunde. Efter denne bestemmelse kan en række embedsmænd kræve sig fritaget. Det samme gælder læger m.fl. samt personer, der er fyldt 60 år. Der er efter loven intet til hinder for, at samme person udpeges for flere perioder (hver på 4 år), og han kan derfor komme til at virke i en årrække. Af § 78 2. pkt. fremgår det, at listerne skal oparbejdes således, at en lægdommer må forvente at komme til at virke fire gange årligt.

Lægdommerne modtager en beskeden godtgørelse, § 87 jfr. § 90.

5. *Udtagelsen for den enkelte sag*

Udtagelsen af lægdommere for den enkelte sag sker ved rettens foranstaltning og således at man udtager de personer, der står øverst på listen, og som ikke allerede har været i funktion. Når man er nået listen til ende, sker udtagelse på ny forfra, jfr. §§ 79 og 88. Der fore-

tages med andre ord ingen egnethedsvurdering i relation til den konkrete sag.

Reglerne om *speciel inhabilitet* hos de juridiske dommere, §§ 60 ff, finder også anvendelse på nævninger og domsmænd, § 66; se til ex *UfR 1964, 438 V* (refereret s. 303). Særligt for nævningerne gælder reglerne i § 81 om *udskydningsretten:* Begge parter har ret til – uden begrundelse – at udskyde to, i politiske sager fire nævninger. Der skal derfor altid udtages så mange nævninger, at der i alt fald er tolv tilbage, selv om udskydningsretten udnyttes fuldtud. Begrundelsen for udskydningsretten er formentlig, at man herigennem har et let middel til at modvirke særlige former for uegnethed, d.v.s. forhold, der vel ikke gør nævningen inhabil, men som dog bevirker, at parterne ikke har den fornødne tillid til hans upartiskhed, generelt eller konkret bedømt. Forsvareren kan fx udskyde moralprædikanter fra sædelighedssager o.s.v.

Lægdommerne skal afgive erklæring på ære og samvittighed om at følge sagen med opmærksomhed og dømme, som de finder sandt og ret efter loven og bevislighederne, § 91 stk. 1 og § 866.

B. SÆRLIGT OM NÆVNINGER

1. *Nævningernes kompetence. Spørgsmålssystemet*

Som omtalt ovenfor er det karakteristisk for nævningebehandlingen, at nævningerne udgør et fra de juridiske dommere *adskilt* kollegium, der *selvstændigt* afgør visse nærmere angivne spørgsmål, navnlig skyldspørgsmålet. Den nærmere organisation og kompetencefordeling mellem fagdommerne (»retten«) og nævningekollegiet er følgende:

1) Nævningerne deltager *kun i selve domsforhandlingen,* ikke på sagens forberedende stadier.
2) Nævningerne deltager *ikke i påkendelsen af sagens formalitet,* kun dens realitet, jfr. § 869 og § 885 stk. 3.
3) Retsplejeloven forudsætter, at nævningerne forholder sig *passive* under domsforhandlingen, se dog § 875 om deres ret til at stille spørgsmål – »efter at have erholdt ordet af formanden«.

4) Nævningernes virksomhed er som hovedregel *begrænset til at svare ja eller nej på visse nærmere angivne spørgsmål.* Dette spørgsmålssystem er fastlagt i §§ 884–902. Der kan kun stilles sådanne spørgsmål, som udtrykkeligt har været fremdraget under forhandlingerne, og som det således har været muligt for parterne at ytre sig om, § 884 stk. 2. Spørgsmålene skal alle kunne besvares med »ja« eller »nej«, § 887 stk. 1, jfr. nærmere om spørgsmålenes formulering og fordeling i hoved- og tillægsspørgsmål §§ 888–892. Der kræves som regel kvalificeret flertal for en for tiltalte ugunstig besvarelse, § 897 stk. 2 (mindst 8 af 12 stemmer). Enstemmighed kræves aldrig.

Nævningekollegiet skal i princippet afgøre de stillede spørgsmål *selvstændigt.* En ikke uvæsentlig modifikation heri indeholdes dog i § 895 stk. 1, hvorefter retsformanden kan tilkaldes til nævningernes forsamlingsværelse for at besvare spørgsmål. Han er herunder beføjet til at tage ordet »for at forhindre fejltagelser fra nævningernes side«. Retsformandens udtalelser skal protokolleres.

Om de spørgsmål, der kan stilles nævningerne, gælder følgende regler:

Grundreglen er, at nævningerne skal afgøre *skyldspørgsmålet* og kun dette: Det skal forelægges nævningerne til afgørelse, *»om tiltalte er skyldig i det forhold, som tiltalen angår«,* § 885 stk. 1, 1. pkt. Herunder hører, *»om der foreligger nogen grund, som udelukker straf«,* § 885 stk. 1, 2. pkt. Nævningerne afgør således, om der foreligger tilstrækkeligt *bevis* i sagen, såvel for de objektive som for de subjektive momenters (tilregnelsens) vedkommende, om forholdet kan henføres under de anvendte straffebestemmelser (*retlig subsumption*), om der foreligger særlige *straffrihedsgrunde* (fx nødværge, utilregnelighed m.v.) eller *strafophørsgrunde* (fx tilbagetræden fra forsøg). Nævningernes kompetence er dog noget begrænset vedrørende forældelsesspørgsmålet, se § 885 stk. 2. Under nævningernes kompetence hører ifølge § 886 også visse spørgsmål om, hvorvidt straffen skal *forhøjes* eller *nedsættes* udenfor de almindelige strafferammer, samt spørgsmål om *strafbortfald*; se til ex *UfR 1970,210 V* (nedsættelse efter strfl. § 85).

Det fremgår af de anførte regler, at *straffens udmåling* indenfor lovens strafferammer *ikke* henhører under nævningernes selvstændige

afgørelse. Da det imidlertid i tiden op til 1936 viste sig, at denne udelukkelse fra strafudmålingen havde uheldige konsekvenser – nævningerne frifandt undertiden hellere tiltalte helt fremfor at overlade ham til de nådeløse juridiske dommere – indførtes i 1936 bestemmelsen i § 906a, hvorefter de juridiske dommere og nævningerne træder sammen for *i forening* at fastsætte retsvirkningerne af skyldkendelsen. De juridiske dommere har i denne forbindelse som regel hver 4 stemmer, således at der skabes ligevægt med nævningernes 12. – Se om stemmelighed *UfR 1967,291 H* (refereret s. 264).

2. *Nævningekendelsen*

Grundreglen om, at det er nævningerne, der afgør skyldspørgsmålet, er udformet således, at denne afgørelse – *nævningekendelsen* – er *bindende* for retten. Står man overfor en *frifindende* nævningekendelse, er denne regel absolut, se § 903 stk. 1, hvorefter retten da straks skal afsige frifindelsesdom. Retten har dog en begrænset mulighed for at stille nye spørgsmål til nævningerne, se § 902.

Er nævningekendelsen derimod *fældende*, har retten (d.v.s. de juridiske dommere) adgang til at omstøde kendelsen og beslutte en ny domsforhandling, jfr. om denne såkaldte »*dobbelte garanti*« mod urigtige domfældelser § 904. Tilsidesættelse af nævningekendelsen efter § 904 kan kun baseres på, at »sagens *bevisligheder* ikke har afgivet tilstrækkeligt grundlag for at fælde tiltalte«. Herudover indeholder § 903 stk. 2 og § 909 hjemmel til frifindelse af *retlige* grunde – forholdet findes ikke strafbart.

Benytter retten sig af sin adgang til at omstøde nævningekendelsen efter § 904 (manglende bevis), skal der foretages ny domsforhandling med andre dommere og nævninger. Rigsadvokaten kan da frafalde tiltalen – hvilket i praxis næsten altid sker – hvorefter der skal afsiges frifindelsesdom, se § 905 stk. 1. Under den eventuelle nye domsforhandling kan retten i øvrigt frifinde endeligt, § 905 stk. 2, uanset at nævningerne gentager deres skyldkendelse.

Om nævningesagernes gang henvises i øvrigt til fremstillingen i kap. XVI.

C. SÆRLIGT OM DOMSMÆND

Spørgsmålet om domsmændenes kompetence og deres medvirken under sagen er langt enklere end det tilsvarende spørgsmål vedrørende nævningerne. Retsplejeloven har da også kun behøvet (en del af) en enkelt paragraf til at gøre op med spørgsmålet, se § 91 stk. 2 og 3.

Grundreglen er, at domsmændene virker med *samme beføjelser* som den eller de juridiske dommere *under domsforhandlingen*, § 91 stk. 2, 1. pkt. Heraf følger bl.a. at domsmændene *ikke* medvirker på sagens *forberedende stadier*, lige så lidt som de medvirker ved afgørelser *efter* domsforhandlingen – cfr. dog § 91 stk. 2, 2. pkt. – angående § 998 (tvivlsspørgsmål vedrørende straffens udståelse m.v., herunder også – og navnlig – omkostningsspørgsmålet). Under domsforhandlingen er der i princippet *ligestilling*, og domsmændene deltager i *hele* sagens påkendelse, både formaliteten og realiteten. Det er dog altid en af de juridiske dommere, der er *retsformand*, §§ 7 og 18 stk. 1, 2. pkt. Retsformanden leder forhandlingerne (§ 150) og rettens rådslagninger (§ 214 stk. 1), jfr. nærmere nedenfor s. 255 og 258 f. Er der stemmelighed – således som tilfældet kan være i landsretssager – er retsformandens stemme udslaggivende, jfr. § 216 stk. 1, 2. pkt. Med hensyn til *skyldspørgsmålet* og *strafudmålingen* gælder dog det for tiltalte gunstigste resultat, § 216 stk. 1, 3. pkt.

Efter ordlyden af § 216 stk. 1, 3. pkt., skulle spørgsmål om *sanktionsvalg* ikke være omfattet af gunstighedskriteriet, men af reglen i § 216 stk. 1, 2. pkt., hvorefter retsformandens stemme gør udslaget. Uanset denne udformning bør gunstighedsreglen dog finde anvendelse også ved sanktionsvalget, såfremt de pågældende sanktioner adskiller sig klart fra hinanden i henseende til belastningen af domfældte. – Se herved *UfR 1965, 911 Ø:* T, der var knap 19 år, fandtes under en domsmandssag ved landsretten skyldig i tyveri, tyveriforsøg og brugstyveri. Tre dommere ville dømme til inddragelse under åndssvageforsorg, mens de tre øvrige ville idømme betinget fængselsstraf på 8 måneder, bl.a. med vilkår om undergivelse af børne- og ungdomsforsorg. Under henvisning til § 216 stk. 1, 3. pkt., idømtes T betinget straf, der af alle dommere blev anset for at være den gunstigste af de to muligheder.

Fra den anførte grundregel gælder visse undtagelser. I henhold til § 91 stk. 3, deltager domsmændene således *ikke* i afgørelsen vedrørende speciel inhabilitet m.v. eller i afgørelser vedrørende *borgerlige krav*, der rejses under straffesagen. Endvidere bemærkes, at loven i en række

tilfælde har tillagt *retsformanden* kompetence til at træffe afgørelsen. Heraf følger, at domsmændene da er udelukkede fra at medvirke. Som exempler herpå kan – udover den almindelige retsledelse – nævnes afgørelser i henhold til § 31 stk. 1 og 4 om adgangen til at overvære lukkede retsmøder og til at fotografere i retten.

LITTERATUR: Betænkning nr. 825 om retternes kompetence og arbejdsform i straffesager (1977). *Bang Olsen*, Juristen 1973, s. 206 ff (Om retssprog og lægfolk). *W. E. v. Eyben*, Retsplejeloven 50 år, s. 358 ff. *Garner*, UfR 1968 B, s. 53 ff (om stemmelighed i domsmandssager). *Gomard*, Studier i den danske straffeproces (1976), s. 420 ff. *Th. Petersen*, Juristen 1970, s. 181 ff (Domsmandsinstitutionen og Højesteret). *Ruby*, Juristen 1971, s. 329 ff og 377 ff (domsmænds rekruttering og deres samarbejde med dommere). *Rønnov*, Juristen 1970, s. 238 ff (om domsmænd i frakendelsessager). *Schroll Christensen*, Retsplejeloven 50 år, s. 121 ff. *H. Tamm*, Retsplejeloven 50 år, s. 9 ff. *Trolle*, Retsplejeloven 50 år, s. 114 ff. *B. Unmack Larsen*, Juristen 1977, s. 428 ff (Befolkningens del i domsmagten). *O. Unmack Larsen*, Juristen 1975, s. 160 ff (Domsmænd i frakendelsessager).

Kapitel IV:
DOMSTOLENES KOMPETENCE

A. SAGLIG KOMPETENCE

1. *Den almindelige regel i første instans*

Den almindelige regel om domstolenes saglige kompetence i straffesager findes i § 688 stk. 1. Herefter skal alle sager i første instans behandles ved underretterne, medmindre der er særlig hjemmel for landsretsbehandling eller behandling ved sø- og handelsret. Dette gælder ikke blot domsforhandlingen, men også – jfr. § 686 – forundersøgelser og enkeltstående retshandlinger.

Domsmænd skal, jfr. § 688 stk. 2, medvirke ved domsforhandlingen og pådømmelsen *undtagen* i

1) *Tilståelsessager*, der fremmes efter § 925 (cfr. § 925 a), jfr. om sådanne sager nedenfor kap. XVII.

2) *Politisager*, det vil bl.a. sige sager, for hvilke loven ikke hjemler anden straf end bøde og hæfte, jfr. retsplejelovens § 721 og nedenfor kap. XVIII.

3) De i straffelovens § 60 stk. 1 nr. 3 omhandlede sager *vedrørende betinget* dømte, d.v.s. tilfælde, hvor retten på grund af overtrædelse af vilkår skal fastsætte straf m.v. eller afsige kendelse om fuldbyrdelse.

4) De i straffelovens § 78 stk. 3 omhandlede sager om *rettighedsfortabelse*, § 684 stk. 2.

Straffesager, i hvilke fagkundskab til *søforhold* skønnes at være af betydning, skal inden for hovedstadsområdet behandles ved *sø- og handelsretten i København*, § 9 stk. 2 og 3 nr. 2, jfr. § 688. Uden for hovedstadsområdet virker vedkommende underret som *søret* i sådanne sager, § 18 a stk. 1 nr. 2. Der medvirker i begge tilfælde to sagkyndige, se nærmere § 9 a stk. 3 og § 18 a stk. 2. Sø- og handelsrettens afgørelser kan ankes til højesteret, § 967. Anke af afgørelser, der er truffet af søretterne uden for København, sker derimod til vedkommende landsret, se § 962 jfr. § 6 stk. 6, hvorefter landsretten i sådanne sager tiltrædes af to sagkyndige medlemmer.

Ved sø- og handelsretten i København behandles også visse *handelsretlige* straffesager. Retsplejeloven indeholder imidlertid ingen almindelig regel herom, men henholder sig i § 9 stk. 3 nr. 6 til de derom gældende særlove. Som exempel herpå kan nævnes, at det ved markedsføringsloven (lov nr. 297/1974) § 13 stk. 2 er fastsat, at offentlige straffesager om overtrædelse af loven behandles ved sø- og handelsretten, såfremt nærmere kendskab til markedsføringsforhold skønnes at være af væsentlig betydning for sagens afgørelse.

2. *Nævningesager*

Landsretten virker kun som første instans i *nævningesagerne,* d.v.s. de i § 687 opregnede alvorlige straffesager. Talmæssigt er disse sager meget få, for tiden kun knap ½ % af de egentlige straffesager.

Nævningesager er:

1) Sager, som angår en forbrydelse, for hvilken loven hjemler *dødsstraf eller fængsel i 8 år eller derover,* § 687 stk. 1 a. Dødsstraf er ikke for øjeblikket hjemlet i fredstid. Angående grænsen på de 8 år bemærkes, at det afgørende er *strafferammen,* ikke den straf, der i det enkelte tilfælde kan forventes idømt, såfremt tiltalte findes skyldig. Der skal efter bestemmelsen bortses fra en eventuel gentagelsesvirkning, og i henhold til § 689 skal der også bortses fra den strafnedsættelse, som kan finde sted ved forsøg og medvirken. Efter bestemmelsen undtages sager om overtrædelse af straffelovens §§ 172, 173 og 286 stk. 2, d.v.s. dokumentfalsk m.v. og særligt grove tilfælde af underslæb og bedrageri m.v. Behandlingen ved nævningeting bortfalder, dersom sagen kan behandles som *tilståelsessag* efter §§ 925 eller 925 a, jfr. § 687 stk. 2 og nedenfor kap. XVII.

2) Sager om overtrædelse af straffelovens § 238, d.v.s. *barnemord,* § 687 stk. 1 b. – Også her bortfalder landsretsbehandlingen, hvis sagen kan behandles som tilståelsessag.

3) Sager, der rejser sig af *politiske lovovertrædelser,* § 687 stk. 1 c.

a. Politiske lovovertrædelser er i flere henseender undergivet særregler, for derved at skabe en særlig garanti for den politiske ytringsfrihed og et værn mod misbrug af retssystemet i politiske formåls interesser.

Udtrykket »sager, der rejser sig af politiske lovovertrædelser« har givet anledning til tvivl og diskussion. Man kan sondre mellem en snævrere (»objektiv«) og en videre (»subjektiv«) forståelse af begrebet.

Efter den objektive teori skal det afgørende kriterium være *forbrydelsens genstand*, den angrebne beskyttelsesinteresse (især statens selvstændighed og sikkerhed, de øverste statsorganer, forfatningen og borgernes heraf afledte frihedsrettigheder). Den subjektive fortolkning vil derimod lægge vægt på, om *forbryderens motiv* er af idealistisk karakter sigtende mod forbedring af samfundet. – Det objektive kriterium er ikke ubetinget indeholdt i det subjektive som det mindre i det mere. Motivet kan efter den subjektive teori også have en negativ funktion; er strafbare anslag mod politiske interesser sket ud fra ikke-politiske bevæggrunde (fx berigelsesmotiver), skal det efter den subjektive opfattelse ikke betragtes som en politisk lovovertrædelse.

b. Lovbestemmelsens *forarbejder* giver ingen definitiv vejledning om fortolkningen af udtrykket. Den grundlovgivende rigsforsamling anførte som exempel visse trykkefrihedsforbrydelser. Kommissionsudkastet af 1875 (se s. 23) anvendt et objektivt kriterium, idet alle sager om forbrydelser mod statens udvortes sikkerhed og selvstændighed, mod statsforfatningen, mod kongen og kongehuset, samt mod de lovgivende forsamlinger m.m. (1866-strfl. kap. 9–11), skulle behandles under medvirken af nævninger. I bemærkningerne til kommissionsudkastet af 1899 anførtes det derimod blot, at de politiske lovovertrædelser måtte bestemmes ved forbrydelsens genstand og andre omstændigheder, særligt forbrydelsens motiv.

Under de påfølgende rigsdagsforhandlinger kunne der ikke opnås enighed, hverken om et objektivt eller et subjektivt kriterium, eller en kombination af begge dele. Herefter blev problemet henskudt til domstolenes praxis.

c. Med mindre nuancer har *domstolene* lagt sig fast på den objektive teori, således at kun sager om overtrædelser af bestemmelserne i strfl. kap. 12 og 13 (og formentlig § 141) kan komme på tale. Herved har man tilmed anlagt en snæver fortolkning af det objektive kriterium, idet kun de såkaldt »absolutte« politiske forbrydelser medtages. Udeladt er derimod »relative« politiske lovovertrædelser, d.v.s. strafbare handlinger, der i sig selv er almindelige forbrydelser (fx drab, frihedsberøvelse, legemskrænkelse, tyveri, hærværk etc.), men som realiseres i tilslutning til en egentlig politisk forbrydelse. Drab af landets justitsminister er til ex både en overtrædelse af strfl. § 237, og samtidig et anslag mod en politisk beskyttelsesinteresse. Som et andet ex kan nævnes brugstyveri af biler – eller flykapring – som et middel til at undslippe efter en mislykket revolte. Ofte vil sådanne »relative« politiske forbrydelser dog i sig selv være nævningesager; er de det ikke, undergives de alligevel nævningebehandling, såfremt de strafforfølges sammen med den politiske hovedforbrydelse (jfr. nedenfor s. 78).

Også adskillige af de i strfl. kap. 12–13 anførte forbrydelser er i forvejen nævningesager, idet strafferammens maximum er fængsel i 8 år eller derover. I disse tilfælde begrænses den praktiske betydning af at karakterisere dem som politiske lovovertrædelser til, at nævningebehandlingen er obligatorisk *også i tilfælde af tilståelse og* samtykke til behandling efter § 925 eller § 925 a. Fra det område, der herefter bliver tilbage (og hvor nævningebehandlingen alene beror på lovovertrædelsens politiske karakter), er der endvidere i praxis en tendens til at undtage bagatelsager samt sager, hvori parterne ved deres passivitet synes at have tilkendegivet et ønske om at undgå nævningebehandling; se til ex *UfR 1975.884 Ø* (refereret s. 120).

Som aktuelle exempler på domstolenes anvendelse af det objektive kriterium kan anføres afgørelserne i to meget omtalte sager fra de seneste år. *UfR 1974.591 V:* I forbindelse med en demonstration mod en blokaderamt fabrik blev der rejst tiltale mod bl.a. nogle fagforeningsledere for overtrædelse af strfl. § 261 (ulovlig frihedsberøvelse). Sagen blev af de tiltalte påstået afvist, idet den rettelig burde være rejst for nævningeting som en politisk lovovertrædelse. Begrundelsen herfor var, at de tiltalte ikke var almindelige lovovertrædere, men derimod fagforeningsfolk, der havde til opgave at handle på deres kammeraters vegne og tilstræbe en bedring af deres levevilkår. Endvidere hævdedes det, at sagen af anklagemyndigheden var udvalgt som en art »prøvesag« med henblik på at få knæsat en ny retspraxis vedrørende ansvar for eventuelle ulovligheder begået under faglige aktioner og demonstrationer. – Hverken underret eller landsret fandt, at sagen kunne betragtes som en politisk lovovertrædelse, og den fremmedes følgelig som domsmandssag.

UfR 1975.80 H: T var tiltalt for unddragelse af skat gennem svigagtigt urigtige selvangivelser og andre urigtige og vildledende oplysninger til skattevæsenet, bedrageri over for klienter i tilslutning til behandling af deres skattesager, samt overtrædelse af strfl. § 296 stk. 1 nr. 2, ved urigtigt at have angivet, at aktiekapitalen i en række af T anmeldte aktieselskaber var fuldt og kontant indbetalt. T krævede nævningebehandling, idet han gjorde gældende, at hans adfærd måtte ses som et led i hans politiske kamp mod skattesystemet. Han – der var leder af et politisk parti – hævdede endvidere, at sagen var rejst mod ham af politiske grunde. Påstanden om nævningebehandling blev forkastet i alle tre instanser, i højesteret med følgende begrundelse:

»Ingen af de af tiltalen omfattede forhold findes herefter, såfremt det efter en bevisførelse bliver fastslået, at der er handlet på ulovlig vis, at kunne anses som politiske lovovertrædelser, og at dette må gælde, uanset at tiltalte bl.a. under henvisning til sin politiske virksomhed hævder, at motivet til de dispositioner, han har foretaget, for hans eget vedkommende ikke har været at opnå økonomisk fordel, men at han hermed har haft et politisk sigte.

Det findes ikke sandsynliggjort, at politiske hensyn – som af tiltalte hævdet – har haft indflydelse på tiltalens rejsning og sagens behandling, men dette spørgsmål findes i øvrigt ikke at have betydning for afgørelsen af, om der foreligger en politisk lovovertrædelse, jfr. retsplejelovens § 687 stk. 1, c).«

d. I den sidstnævnte sag berøres muligheden af et tredje kriterium, ved siden af den objektive og den subjektive teori. Spørgsmålet er, om den omstændighed at selve *strafforfølgningen* og dens gennemførelse skulle være politisk motiveret, i sig selv kan bringe sagen ind under retsplejelovens bestemmelser om politiske lovovertrædelser. Opmærksomheden rettes mod selve strafforfølgningen og dens baggrund, ikke direkte mod den strafbare handling og dens motiver. Som anført har højesteret afvist denne synsmåde. – Nævningebehandling er næppe heller det adækvate middel over for en mulig politisk indflydelse på beslutningen om at rejse tiltale (se nærmere s. 99 ff om opportunitetsprincippet og kontrollen med dets udøvelse).

En fjerde – om end beslægtet – mulighed har været antydet, hvorefter tiltaltes *person* i

sig selv skulle kunne gøre en retssag politisk i retsplejelovens forstand. Det hævdes herved, at baggrunden for de særlige regler, om folketingsmedlemmers immunitet (grl. § 57) ligger meget nær begrundelsen for reglerne om en særlig behandling af personer, der er tiltalt for politiske lovovertrædelser. – Denne fortolkning har ingen reelle holdepunkter. En generel regel om, at folketingsmedlemmer – ifald immuniteten ophæves – skulle have krav på nævningebehandling, har hverken hjemmel eller rimelig begrundelse. Knyttedes begrebet politiske lovovertrædelser til tiltaltes personlige status som »politiker», kunne kredsen ej heller begrænses til folketingsmedlemmer; i praxis ville en sådan fortolkning frembyde nærmest uløselige afgrænsningsvanskeligheder.

e. Den politiske forbrydelses særstilling ytrer sig også på *andre områder* end straffeprocessen. – I den materielle strafferet er betydningen vigende, men gerningsmandens politiske motiv kan dog spille en særlig rolle ved strafudmålingen (jfr. strfl. § 80 stk. 1 in fine). Tidligere indeholdt straffeloven direkte hjemmel til at lade kortvarige frihedsstraffe for overtrædelser af bestemmelserne i kap. 12 og 13 udstå i hæfte i stedet for fængsel.

I international ret har begrebet »politisk forbrydelse« stor betydning for spørgsmålet om asyl (eller opholdstilladelse) contra udlevering. Herved indgår begrebet i den mere omfattende kategori »politisk flygtning«, og får således betydning ikke blot for spørgsmålet om udlevering, men også for udvisning og afvisning. På dette område anlægges en betydeligt videregående fortolkning af den politiske forbrydelse, end tilfældet er i straffeprocessen. – Også for så vidt angår dansk retsforfølgning af lovovertrædelser begået i udlandet samt fuldbyrdelse af udenlandske straffedomme spiller begrebet »politisk forbrydelse« en afgørende rolle (se lov nr. 252/1975, § 1, jfr. art. 11 litra d, og lov nr. 522/1970, § 1, jfr. art. 6 litra b og c).

Ved begrebsfastlæggelsen må der lægges vægt på de mulige *konsekvenser* af valget mellem et vidt og et snævert kriterium. Inden for straffeprocessen er alternativerne nævningebehandling contra domsmandsbehandling (eventuelt i to instanser). Selv om nævningebehandlingen må anses for at indeholde extra garantier i forhold til domsmandssagerne, er lægmandselementet dog til stede i begge tilfælde, og der er i det hele tale om udsving inden for et relativt snævert spektrum. Under retsopgøret efter besættelsen synes man da også uden afgørende betænkeligheder at have henlagt strafforfølgningen til domsmandsretter, uanset flere af lovovertrædelsernes klart politiske karakter (se lovnr. 260/1945). – I udleveringssager kan alternativerne derimod være af en ganske anden spændvidde, måske mellem en tilværelse i frihed her i landet contra en langvarig frihedsberøvelse i det udleveringssøgende land. Der er derfor intet ejendommeligt eller selvmodsigende i, at diskussionens indhold er af helt forskellig karakter på de to områder, og at et videre kriterium har vundet udbredelse i udleveringssager m.v., mens et snævert objektivt kriterium har udviklet sig inden for den nationale strafferetspleje.

f. I vurderingen af det objektive kriterium over for det subjektive må endvidere indgå de *vanskeligheder af retsteknisk og bevismæssig art*, som knytter sig til anvendelsen af det videre, subjektive kriterium. Problemet består bl.a. i, at det kan være vanskeligt – og måske tillige uhensigtsmæssigt – at skulle tage stilling til et bestemt motiv eller

sindelag allerede i retssagens indledende fase. Ofte henviser tilhængere af det subjektive kriterium til afsluttede sager, hvor det politiske motiv lå åbent – *efter* at sagen var gennemført og belyst, undertiden også historisk vurderet.

Et andet problem består i, at der ofte henvises til meget *klare* exempler på politisk motiverede handlinger, hvor ingen kan være i tvivl om motivets karakter. Men herved skjules de betydelige bevismæssige vanskeligheder, der kan knytte sig til påvisning af subjektive indstillinger. Tænkte man sig det subjektive kriterium gennemført, ville tiltaltes påstand om, at han har været politisk motiveret, i nogle få tilfælde være acceptabel uden videre; i andre – formentlig ligeledes få – tilfælde, ville påstanden være åbenbart urigtig. Tilbage bliver en mere omfattende mellemgruppe, hvor det ikke uden videre er klart, om den i sin ydre fremtrædelsesform ordinære kriminalitet kan være politisk motiveret eller ej. I disse tilfælde ville det i alt for høj grad blive bestemmende for udfaldet, om det er tiltalte eller anklagemyndigheden, der skal bære bevisbyrden vedrørende det påståede politiske motiv. Er det tiltalte, bliver det subjektive kriterium nærmest en skueret. Er det anklagemyndigheden, åbnes der for en række ordinære kriminelle et betydeligt spillerum for at besmykke deres motiver og derved opnå uberettigede procesbegunstigelser.

g. Selv om den objektive teori således fortsat bør lægges til grund for fortolkningen, kan der dog næppe rejses indvendinger mod en vis udvidelse af begrebsfastlæggelsen, således at de ovennævnte »relative« politiske lovovertrædelser i videre omfang accepteres som selvstændigt grundlag for nævningebehandling.

I forbindelse med en lovreform bør det tillige overvejes at indføje en regel, hvorefter tiltaltes eget ønske om at undgå nævningesag udelukker denne tunge, langvarige og mere sensationsvækkende behandling. Som anført synes praxis allerede at have nærmet sig dette synspunkt. – Retsplejerådet har stillet forslag om en bestemmelse af det nævnte indhold for så vidt angår tilståelsessager.

3. *Appelretter*

Om appelretternes saglige kompetence bestemmer §§ 692 og 693 følgende:

a. Under *landsretterne* hører afgørelser i anledning af anke af eller kære mod domme, kendelser eller beslutninger afsagt af underret. Når landsretten virker som ankeinstans, medvirker der i almindelighed *domsmænd* (ikke nævninger). Domsmænd medvirker, når afgørelsen i første instans er truffet under medvirken af domsmænd, samt når § 925-sager påankes. Derimod medvirker der ikke domsmænd, når politisagerne eller sagerne vedrørende betinget dømte påankes.

b. Under *højesteret* hører alle afgørelser i anledning af anke af eller

kære mod landsrettens domme, kendelser og beslutninger. Det samme gælder straffedomme afsagte af sø- og handelsretten, jfr. nærmere § 691.

4. *Reformforslag*

Retsplejerådet har – som anført, se s. 60f – stillet forslag om en ændret fordeling af den saglige kompetence mellem landsret og underret som 1. instans. Forslaget indebærer en væsentlig begrænsning af nævningesagerne. Det gældende 8 års-kriterium skal kun bibeholdes i henseende til overtrædelser af bestemmelserne i strfl. kap. 12–13. Derudover foretages en opregning på i alt 10 delikter, som skal pådømmes ved nævningeting; resten behandles som domsmandssager. – Strafforhøjende omstændigheder skal ikke i sig selv kunne medføre nævningebehandling.

Rådet har foretaget en undersøgelse af antallet og beskaffenheden af de sager, der i de senere år er blevet pådømt ved nævningeting. Med udgangspunkt i de konkret idømte straffe når rådet frem til, at adskillige af sagerne vedrører forbrydelser som – p.g.a. en mildere strafudmålingspraxis – næppe kan hævdes at være væsentligt alvorligere end mange af de straffesager, der behandles ved domsmandsret. I overensstemmelse med nævningeområdets oprindelige forudsætninger (»misgerningssager«) foreslår rådet nævningebehandlingen begrænset til de straffesager, der må betegnes som særligt alvorlige, navnlig drab, voldtægt, brandstiftelse af særlig farlig karakter samt farligt røveri.

Efter forslaget skal sager om politiske lovovertrædelser fortsat behandles ved nævningeting, dog med undtagelse af tilståelsessager.

B. STEDLIG KOMPETENCE (VÆRNETING)

1. *Domsforhandling*

Den almindelige regel om *domsforhandlingen* er, at den skal foregå ved den ret (under- eller landsret), i hvis kreds forbrydelsen er begået, § 696 1. pkt. (*gerningsstedets værneting*); se endvidere samme bestemmelses 2. og 3. pkt. Denne almindelige regel hviler i hovedsagen på procestekniske hensyn, det vil navnlig sige hensynet til bevisførelsen. Dertil imødekommer den en almindelig ordensmæssig interesse i, at der etableres en fast værnetingsregel. I visse tilfælde kan behandling og pådømmelse ved gerningsstedets værneting endvidere bidrage til at indskærpe retsordenens autoritet: Hvor uretten var, skal retten være.

Fra reglen om gerningsstedets værneting er der hjemlet en række undtagelser, hvor forfølgning *kan* finde sted ved en anden ret. Af

disse mærkes navnlig reglerne om politisager. Disse kan (jfr. § 698 stk. 1 nr. 2) forfølges ved den ret, i hvis kreds sigtede bor eller – subsidiært – opholder sig (*hjemstedets værneting*), eller (jfr. § 699) ved den ret, i hvis kreds han er blevet pågrebet (*pågribelsesstedets værneting*).

UfR 1968.188 Ø: I en politisag vedrørende overskridelse af hastighedsbegrænsninger på en vejstrækning i Sønderjylland rejstes tiltalen ved T's hjemting i Odense. Underretten fandt, at sagen skulle behandles ved gerningsstedets værneting, hvor kendskab til de lokale færdselsforhold var til stede eller i givet fald kunne opnås ved en besigtigelse. Landsretten var derimod af den opfattelse, at skønnet over det betimelige i at anvende hjemtinget fremfor gerningsstedets værneting måtte tilkomme politimesteren, ikke retten.

Justitsministeriet har ved cirkulære nr. 50/1965 givet en række interne retningslinier for anklagemyndighedens valg af værneting i politisager.

Om værnetinget for domme eller kendelser i forbindelse med *betingede domme* (fastsættelse af straf eller kendelse om fuldbyrdelse m.v.) se straffelovens § 59 stk. 3 og § 60 stk. 2.

2. *Forundersøgelse og enkeltstående retshandlinger*

Om *forundersøgelse* gælder det, jfr. § 695, at denne kan begæres enten i den retskreds, hvor forbrydelsen er begået, eller hvor sigtede er pågrebet, eller hvor han bor eller opholder sig, eller hvor oplysninger i sagen antages bedst at kunne tilvejebringes. Valget mellem disse værneting tilkommer anklagemyndigheden. Reglen om værneting ved forundersøgelsen er vigtig, idet det antages, at også *pådømmelsen* kan ske her, hvis sagen fremmes efter § 925, uanset om forundersøgelsesretten er gerningsstedets værneting eller ej.

Enkeltstående retshandlinger, fx varetægtskendelser eller beslutninger om beslaglæggelse, skal i reglen foretages ved den underret, i hvis kreds den pågældende person bor eller opholder sig, eller hvor den ting findes eller antages at være, hvorom retshandlingen drejer sig, § 694. I forbindelse hermed bestemmes det i § 709, at retterne er beføjet til at lade anholdelsesbeslutninger og varetægtskendelser m.m. udføre i en fremmed retskreds uden mellemkomst af retten i denne.

At forundersøgelse eller enkeltstående retshandlinger ikke er foretaget ved rette værneting, berøver dem ikke deres gyldighed, § 704 stk. 2.

I lovforslag af 16/12 1977 (§ 694) stilles der forslag om visse ændringer og forenklinger af reglerne om værneting under efterforskningen. Efter politiets begæring skal enkeltstående retsmøder kunne afholdes i enhver retskreds, hvor oplysning om sagen må antages at kunne tilvejebringes. Begæringer fra sigtede eller forsvareren skal derimod indgives til den ret, hvor sagen behandles eller kan forventes behandlet, d.v.s. gerningsstedets værneting medmindre der er særlige holdepunkter for andet. Ved samme ret afgøres tvistigheder mellem politiet og forsvaret om efterforskningsskridt.

Hertil kommer en særlig regel om tilståelsessager (§ 925) og retsmøder i anledning af tiltalefrafald (§ 723 a). I disse tilfælde kan anklagemyndigheden vælge mellem sigtedes hjemting og gerningsstedets værneting; subsidiært kan sagen indbringes ved pågribelsesstedets værneting.

3. *Fravigelse af værnetingsreglerne m.v.*

Reglerne om værneting kan *fraviges* på begæring, dog kun »når særegne grunde« taler derfor, og kun så længe domsforhandlingen ikke er påbegyndt. Beslutningen herom træffes af landsretten eller højesteret, se nærmere § 702, jfr. § 223. En bærekraftig begrundelse for en sådan begæring kan fx være, at der på gerningsstedet hersker en så stærk misstemning mod tiltalte, at en mere upartisk indstilling hos lægdommerne bedre kan forventes andetsteds.

Se til ex *UfR 1961,580 H:* T var ved østre landsrets nordfynske nævningeting tiltalt for drab, brandstiftelse og tyveri. Efter drøftelse med forsvareren anmodede statsadvokaten om, at sagen blev overført til det sydfynske nævningeting, idet det ikke kunne udelukkes, at der i og omkring Middelfart og Odense herskede en stærkere stemning imod T. På denne baggrund tillod højesteret sagens overførsel.

I *UfR 1972,776 H* anmodede T om overførsel af en domsmandssag fra Nykøbing Mors (gerningsstedets værneting) til København, hvor han nu havde bopæl. Som begrundelse herfor anførte han, at han af økonomiske og psykiske grunde ikke mente at kunne klare en rejse til Nykøbing Mors. Anklagemyndigheden modsatte sig begæringen, bl.a. under henvisning til at to af de tre vidner, der skulle afhøres under domsforhandlingen, boede i Jylland. Højesteret fandt ikke, at der forelå sådanne særegne grunde, at de normale værnetingsregler kunne fraviges. – Se også *UfR 1969, 317 H* og *UfR 1971,643 H.*

Når domsforhandlingen er påbegyndt, kan sagen kun flyttes i henhold til reglerne i § 703, d.v.s. kun til en anden ret, der (også) er lovligt værneting, og kun når dette på grund af vidners bopæl eller anden særlig grund skønnes hensigtsmæssigt til sagens fremme.

Retterne prøver aldrig ex officio om sagen er indbragt for rette værneting, hvis sigtede møder, jfr. § 704 stk. 1, 1. pkt. Indsigelser ved-

rørende værnetinget fortabes i øvrigt, så snart sigtede har haft adgang til at fremsætte dem, uden at han har benyttet sig af denne lejlighed, § 704 stk. 1, 2. pkt.

C. KUMULATION

I strafferetsplejen kendes såvel *objektiv* kumulation (forening af flere sager mod samme sigtede) som *subjektiv* kumulation (forening af sager mod flere sigtede).

Efter § 705 *bør* kumulation finde sted, for så vidt dette kan lade sig gøre uden væsentlig forhaling eller vanskelighed. Der stilles ingen yderligere betingelser vedrørende den objektive kumulation.

Foretages en sådan kumulation ikke, kan bestemmelsen i strfl. § 89 (idømmelse af tillægsstraf for ikke pådømte forhold forud for en tidligere dom) eventuelt bringes i anvendelse senere; det er en betingelse herfor, at en objektiv kumulation og pådømmelse ville have medført en højere straf.

Angående subjektiv kumulation kræves det, at de flere sigtede skal være »delagtige i én forbrydelse«, d.v.s. at tiltalen skal angå ét og samme strafbare forhold.

Om kumulationen *skal* finde sted, afgøres i almindelighed af anklagemyndigheden. Retten kan dog i henhold til § 706 på begæring eller ex officio beslutte adskillelse af sager, som anklagemyndigheden har forenet, og retten har også selv adgang til at kumulere flere selvstændige sager, der samtidig henstår for den, jfr. § 707. Er betingelserne efter § 705 ikke opfyldt, er det dog en betingelse, at ingen af parterne gør indsigelse herimod.

Hører nogle af de kumulerede sager under landsret eller kræver nogle af dem domsmænds medvirken, skal de alle behandles og påkendes henholdsvis for landsret og med domsmænd, § 690. Foreligger der en forening af forhold, som hører under landsret i 1. instans, og forhold, der skal behandles ved domsmandsret, fremgår det ikke klart af § 690, om der skal ske nævningebehandling også i tilfælde af, at der er aflagt tilståelse m.v. vedrørende »nævningeforholdene«, således at de isoleret set kunne have været behandlet efter §§ 925 eller 925 a. I praxis har man antaget, at sådanne sager skal pådømmes ved nævningeting. Resultatet er hverken logisk eller hensigtsmæssigt. Retsplejerådet har nu foreslået en præciserende ændring af § 690, således at sager af den nævnte art behandles som domsmandssager.

Om værnetinget giver § 700 den regel, at de kumulerede sager skal forfølges ved den ret, som er værneting for den forbrydelse, »der nærmest har givet anledning til forfølgningen«. Skal en politisag forfølges under ét med en statsadvokatsag, iværksættes påtalen af statsadvokaten, jfr. § 721 stk. 2.

LITTERATUR: Betænkning nr. 622 (1971) om efterforskning i straffesager m.v., s. 7 ff og 37 f. Betænkning nr. 825 (1977) om domstolenes kompetence og arbejdsform i straffesager, s. 19 ff og 43 ff. *Foighel,* Festskrift til Stephan Hurwitz (1971), s. 243 ff (Politiske forbrydelser og udlevering). *Gomard,* Studier i den danske straffeproces (1976), s. 15 ff. *Ingerslev,* Hope-sagen (1974), s. 145 ff. *Ufer,* Juristen 1974, s. 197 ff (politiske lovovertrædelser).

3. AFSNIT:

PÅTALEN . DEN FORURETTEDE

Kap. V: Påtalerettens indehaver
Anklagemyndigheden m.v.

Kap. VI: Påtalens grundlag og udøvelse

Kap. VII: Påtalens iværksættelse
Forholdet mellem påtale og dom

Kap. VIII: Den forurettede

Kapitel V:
PÅTALERETTENS INDEHAVER ANKLAGEMYNDIGHEDEN M.V.

A. ALMINDELIGE REGLER OM PÅTALEN

1. *Begreberne påtale og tiltale*

Retsplejeloven definerer ikke begreberne *påtale* og *tiltale*, og den benytter dem undertiden i flæng.

I § 721 stk. 1 tales der således om »tiltale« for underretten, uanset at bestemmelsen findes i kap. 65 om »påtalen«; jfr. også § 721 stk. 2, der benytter ordet »påtale« om ganske det samme. Se endvidere § 723 (undlade påtale) og § 723 a (tiltalefrafald). I kap.76 tales der derimod om »tiltale« såvel i overskriften som i selve bestemmelserne.

I almindelighed opfatter man begrebet *påtale* som det videste. Det omfatter alle anklagemæssige foranstaltninger ved retsforfølgning af forbrydelser. Terminologien påtale kan derfor benyttes på alle straffesagens stadier, og uanset hvem påtaleretten tilkommer. Heroverfor står, at ordet *tiltale* i almindelighed reserveres for processens seneste stadium: Det er anklagemyndighedens tilkendegivelse over for den dømmende ret om, at der rejses anklage for et nærmere angivet forhold. Dette sker som regel i et *anklageskrift*, jfr. nærmere nedenfor s. 111 ff.

2. *Anklageprincippet. Offentlig påtale*

Domstolene træder ikke i funktion af sig selv. Straffeprocessen er undergivet *anklageprincippet*, hvilket betyder, at forfølgningen som hovedregel forudsætter en påtaleberettiget anklagers beslutning om at fremme sagen – »uden anklager ingen dommer«, jfr. herved ovenfor s. 22 f og 31 ff om den akkusatoriske retspleje. Dette centrale princip er lovfæstet i § 718: »Retterne træder ..... kun i virksomhed ifølge begæring af nogen, hvem ret til påtale tilkommer«. Efter § 809 stk. 4 kan retten dog »af egen drift« foretage retshandlinger under *efterforskningen*, som ikke tåler opsættelse, fx når anmeldelsen om en forbrydelse sker umiddelbart til retten, og noget lignende gælder også under

forundersøgelsen (§ 820: »enkelte retshandlinger i undersøgelsens interesse«). Disse undtagelsesregler er imidlertid principielt set ganske betydningsløse, og de anvendes i øvrigt næppe nogen sinde i praxis. Om *domsforhandling* og domfældelse uden påtale bliver der i intet tilfælde tale.

Offentlig påtale. Den almindelige regel er, at beføjelsen til at påtale tilkommer *anklagemyndigheden* (offentlig påtale), § 719 stk. 1, jfr. § 720. Anklagemyndigheden er da som regel fuldt rådig og *enerådig* herover. Påtalen forudsætter ikke nogen anmeldelse eller begæring fra en privat person (den forurettede) eller andre – der påtales i embeds medfør, § 722 stk. 1, 1. pkt., og § 801 – og forfølgningen kan ikke overtages af en privat person, hvis anklagemyndigheden undlader at benytte sin påtaleret. Gennem disse principper har man søgt at sikre, at det er det offentlige, der bestemmer over det strafferetlige sanktionssystems anvendelse.

Princippet om den fulde rådighed over påtalen har dog nogle undtagelser:

1) I visse tilfælde kan *ombudsmanden* pålægge anklagemyndigheden at rejse tiltale, se ombudsmandslov (lovbkg. nr. 342/1961) § 9 (forbrydelser i offentlig tjeneste eller hverv). Beføjelsen er hidtil ikke blevet udnyttet.

2) Overtrædelse af lovforskrifter, hvis efterlevelse det påhviler en »*særlig offentlig myndighed*« at overvåge, kan i et vist omfang påtales af denne myndighed selv, jfr. §§ 724 og 989. Der sigtes herved til de offentlige myndigheder, hvis særlige opgave det er at kontrollere overholdelsen af sundheds- og bygningslovgivningen m.m. Disse påtaleregler er uden væsentlig praktisk betydning. En særstilling indtager *forbrugerombudsmanden,* hvis funktion bl.a. er at føre tilsyn med overholdelsen af markedsføringsloven (lov nr. 297/1974). I denne egenskab kan han selv fungere som anklager.

3) Ifølge § 722 stk. 1 nr. 2 kræves der i visse tilfælde en *begæring fra en offentlig myndighed* som betingelse for, at anklagemyndigheden kan iværksætte påtale. Bestemmelsen har ikke nogen væsentlig betydning i praxis. Ved lov nr. 213/1965 ophævedes en række ældre særlovbestemmelser, hvorefter vedkommende minister eller styrelse skulle træffe afgørelse om tiltalerejsning og appel.

Bestemmelser af denne art anses for at være i strid med den nuværende opfattelse af anklagemyndighedens selvstændige stilling i henseende til afgørelsen af påtale- og appelspørgsmål. Selv om der herefter næppe findes egentlige exempler på, at en anden myndighed formelt er tillagt nogen beføjelse til at fremsætte begæring om påtale, kan vedkommende myndighed dog ofte øve afgørende indflydelse på udformningen af påtalepraxis. Et aktuelt exempel er kildeskattedirektoratet. Efter kildeskatteloven (lovbkg. nr. 48/1977) § 78 behandles overtrædelser af loven som politisager med adgang til at anvende tvangsmidler som i statsadvokatsager. I praxis sker det imidlertid kun ganske undtagelsesvis, at politimesteren undlader at efterkomme og fremme direktoratets anmodning om påtale. – Se til ex *UfR 1975,999 Ø* (refereret s. 295).

4) En række undtagelser fra hovedreglen om anklagemyndighedens fulde påtaleret findes endvidere i bestemmelserne om de forskellige former for *privat påtaleret* (§§ 719 stk. 2; 722 stk. 1 nr. 3; 725 og 726). En nærmere redegørelse for indholdet og betydningen af disse påtaleregler er givet nedenfor i kap. VIII om den forurettede.

B. ANKLAGEMYNDIGHEDENS ORGANISATION

1. *Justitsministeriet*

Anklagemyndigheden er opbygget som et embedshierarki med rigsadvokaten i spidsen. Myndigheden er underordnet *justitsministeren* og står i det hele under hans tilsyn, jfr. § 106. Tilsynsmyndigheden udøves først og fremmest ved hjælp af instruktoriske forskrifter, cirkulærer m.v., d.v.s. *generelle* retningslinier.

Et særligt betydningsfuldt område er justitsministerens beføjelse efter § 723 stk. 1 nr. 5, til at udvide statsadvokatens kompetence til at frafalde påtalen, jfr. nærmere s. 104 f.

Justitsministeren er endvidere tillagt meget vidtgående beføjelser til at gribe ind i de *enkelte sager.* Efter § 712 kan ministeren i konkrete sager pålægge vedkommende anklager at begynde eller fortsætte, undlade eller standse forfølgning, at gøre retsmidler gældende m.v. Bestemmelsens placering uden for retsplejelovens kapitel om selve påtalen antyder dog, at de efter ordlyden meget vidtgående beføjelser skal opfattes som noget ekstraordinært; således efterleves bestemmelsen da også i praxis. Justitsministeren vil næppe (og bør ej heller) imod rigsadvokatens indstilling beslutte, at påtale skal *undlades.* An-

derledes stiller det sig derimod for så vidt angår beslutning om, at påtale skal *iværksættes*. En sådan beslutning kan bl.a. træffes efter almindelig rekurs (sædvanligvis fra en anmelder) af rigsadvokatens beslutning om påtaleundladelse, jfr. § 826. Justitsministerens beslutning kunne ligeledes tænkes at ske efter § 723 stk. 2, men i praxis forelægger rigsadvokaten kun yderst sjældent, om nogen sinde, sager i medfør af denne bestemmelse. – I enkelte tilfælde *skal* beslutningen om at iværksætte påtale træffes af justitsministeren. Det drejer sig om påtale af tjenestemænds forbrydelser i deres embedsforhold samt om flertallet af de forbrydelser, der omtales i straffelovens kapitel 12 og 13, jfr. §§ 110 ff og 118 a.

2. *Rigsadvokaten, statsadvokaterne og politiet*

Udover *rigsadvokaten* består anklagemyndigheden af *statsadvokaterne*, de til disses bistand beskikkede personer (*vicestatsadvokaterne, medhjælperne hos statsadvokaten*) samt *politimestrene* og *politifuldmægtigene* (vicepolitimestrene, politiassessorerne), i København *politidirektøren* og *politiadvokaterne*, §§ 99 m.fl.

a. *Rigsadvokaten* virker ved højesteret og den særlige klageret. Herudover fører han tilsyn med anklagemyndighedens øvrige personale og koordinerer herved deres arbejde såvel i konkrete sager som ved generelle retningslinier, §§ 100 og 714. Til bistand hermed er der beskikket en særlig statsadvokat (»statsadvokaten ved højesteret«), §§ 101 og 715.

Konkrete sager indbringes ofte for rigsadvokaten ved *rekurs* af statsadvokaternes afgørelser. I en række tilfælde sker der *forelæggelse*, dels på statsadvokatens eget initiativ (jfr. herved § 723 stk. 2), dels i medfør af anklagemyndighedens interne forskrifter. Således skal sager om anvendelse af strfl. § 16 for så vidt angår rusmidler, § 69 om visse psykisk afvigende lovovertrædere, visse grovere narkotikadelikter (jfr. strfl. § 191 stk. 1, 2. pkt.) og bestemmelserne om økonomisk kriminalitet (jfr. strfl. §§ 282, 300 a–300 c) forelægges rigsadvokaten. Det samme gælder visse sager, hvor der kan være spørgsmål om ubetinget frakendelse af førerretten. – Ved lov er beslutning om påtale af overtrædelse af strfl. § 140 (blasfemi) henlagt til rigsadvokaten.

En væsentlig kilde til kundskab om rigsadvokatens pålæg, retnings-

linier, informationer m.v. er de periodisk udsendte »Meddelelser« (tidligere »Rigsadvokatens Meddelelsesblad«), samt Anklagemyndighedens årsberetning.

b. *Statsadvokaterne* virker ved landsretterne, sø- og handelsretterne og underretterne. Statsadvokaterne har den almindelige *påtaleret*, d.v.s. påtaleretten i alle tilfælde, hvor den ikke særligt er tillagt andre, §§ 102, 716 og 720, jfr. nedenfor s. 88 ff om sondringen mellem statsadvokatsager og politisager og om behandlingen af § 925-sager. At statsadvokaterne således har påtaleretten er ikke ensbetydende med, at de også udfører hele sagen. Alle de *forberedende* stadier (efterforskning og forundersøgelse) ligger hos politiet, § 720, 2. pkt., og selve *domsforhandlingen* udføres også kun af statsadvokaterne selv (i praxis oftest af deres medhjælpere), når der er tale om nævningesager og ankesager for landsretten. Ved underretten udføres domsforhandlingen af de dertil beskikkede anklagere, d.v.s. politimestrene og politifuldmægtigene (politiassessorerne), i København af politiadvokaterne og disses fuldmægtige, § 103 stk. 2 og § 717. Statsadvokaterne varetager endvidere det offentliges tarv med hensyn til *påanke* af domme i politisager, ligesom de fører tilsyn med politiets udøvelse af påtalemyndighed og efterforskning, § 716 stk. 1 og § 802.

I praxis er statsadvokaternes vigtigste opgave at tage stilling til *påtalespørgsmålet* i statsadvokatsagerne. Denne betydningsfulde virksomhed udøves i almindelighed alene på basis af de foreliggende dokumenter (sagens akter: rapporter, afhøringer o.s.v.), og statsadvokaterne kommer derfor sjældent i personlig kontakt med lovovertræderne. Gennem statsadvokaternes virksomhed udskilles alt det, der ikke bør nå frem til domstolene, jfr. nedenfor s. 97 ff, og de kommer således til at virke som en slags »fordomstole« (»påtaleinstans«) med skriftlig sagsbehandling. Dette er et meget vigtigt led i den moderne strafferetspleje.

Der er for tiden syv statsadvokater med tilknytning til geografisk bestemte distrikter. De fire virker i østre landsretskreds og har alle kontor i København. Tre virker i vestre landsretskreds med kontorer i henholdsvis Ålborg, Viborg og Sønderborg. Statsadvokaternes *medhjælpere*. der normalt udfører domsforhandlingen i nævninge- og ankesagerne for landsret, er fuldmægtige i rigs- eller statsadvokaturen samt

– i København – procedurevante advokater eller fuldmægtige i justitsministeriet, §§ 103 stk. 1, 104 stk. 3, 105 stk. 2 og 716 stk. 4.

Ved siden af de omtalte syv statsadvokater er der – udover statsadvokaten ved højesteret – oprettet en særlig statsadvokatur for *økonomisk kriminalitet.* Under denne statsadvokat, som har embedskontor i København, sorterer sager om økonomisk kriminalitet for hele landet. Det drejer sig især om sager, der kan formodes at indeholde en overtrædelse af strfl. kap. 28 og 29 samt erhvervs-, bolig-, afgifts- og skattelovgivningen, hvor der tillige er grundlag for at antage, at lovovertrædelsen har et særligt betydeligt omfang, er et led i organiseret kriminalitet, er udført ved anvendelse af særegne forretningsmetoder eller på anden måde er af særlig kvalificeret karakter.

I medfør af § 104 stk. 4 har *forbrugerombudsmanden* modtaget beskikkelse som anklager til at udføre tiltale for sø- og handelsretten i København og for underretterne i sager om overtrædelse af markedsføringsloven. I praxis skal underretssagerne normalt varetages af den almindelige anklager, hvorimod sø- og handelsretssagerne som hovedregel skal overlades til forbrugerombudsmanden.

En vis forenkling af hele anklagemyndighedens struktur er for tiden under overvejelse.

c. Om *politiets* opbygning henvises til forvaltningsretten; se også rpl. §§ 108–114. Anklagergerningen er kun en meget beskeden del af politiets embedsområde. I praxis udføres den af *politifuldmægtigene* (vicepolitimestre og politiassessorer), i København af *politiadvokaterne* og disses fuldmægtige. Politiadvokaterne forestår hver sin afdeling, »politiadvokatur«.

C. STATSADVOKATSAGER – POLITISAGER

1. *Sondringen*

Retsplejeloven indeholder i §§ 720 og 721 en vigtig sondring mellem politisager og andre offentlige straffesager. *Politisager* er de i § 721 opregnede lovovertrædelser samt de overtrædelser, der ved særlig retsforskrift uden for retsplejeloven udtrykkeligt er gjort til politisager. Alle andre offentlige straffesager benævnes *statsadvokatsager,* jfr. herved § 720, 1. pkt.

Efter § 721 er hovedreglen, at »lovovertrædelser, for hvilke loven ikke, bortset fra gentagelsestilfælde, hjemler anden straf end bøde eller hæfte«, er politisager. Denne almene definition *indskrænkes* for så vidt angår bestemte straffelovovertrædelser, navnlig embedsforseelser (strfl. §§ 148, 1. pkt., 156 og 157) og visse ærekrænkelser (§ 267

stk. 1 og § 274). Af større praktisk betydning er den *udvidelse,* der sker af området for politisager gennem inddragelse af en række særligt opregnede delikter, jfr. § 721 stk. 1 nr. 2. Vigtigst heriblandt er strfl. § 287 om berigelsesforbrydelser af mindre strafværdighed. I denne bestemmelse (og i strfl. § 172 stk. 2) beror påtalekompetencen ikke blot på kriminalitetens art, men også på en vurdering af dens grovhed. Denne vurdering foretages af anklagemyndigheden selv; men selv om politimesteren citerer strfl. § 287 og fremmer sagen som politisag, er hans skøn dog ikke bindende for retten. Hvis retten skulle finde, at sagen bør henføres under strfl. § 285, må den opfordre politimesteren til at lade sagen overgå til behandling som statsadvokatsag, og ellers afvise den eller – hvis domsforhandling er påbegyndt – frifinde tiltalte. I så fald kan sagen indbringes på ny af statsadvokaten.

Et særligt problem ved fastlæggelsen af sondringen mellem politi- og statsadvokatsager opstår, hvor visse *skærpende omstændigheder* udvider strafferammen fra hæfte til fængsel (se fx strfl. §§ 83 og 154; jfr. § 44 stk. 1 og § 90 stk. 2–3). Bortset fra gentagelsestilfælde, der udtrykkeligt er undtaget i § 721 stk. 1, nr. 1, vil sådanne skærpelser af tiltalen medføre det – ikke særligt hensigtsmæssige – resultat, at sagen må overgå til behandling efter reglerne om statsadvokatsager.

I *særlovgivningen* er det almindeligt at behandle overtrædelser af straffebestemmelserne som politisager, uanset om strafferammen indeholder fængsel. Undertiden – bl.a. i den fiskale lovgivning – sker det dog med den tilføjelse, at de processuelle tvangsindgreb (beslaglæggelse, ransagning, anholdelse og varetægt) kan anvendes i samme omfang som i statsadvokatsager.

Strafbare overtrædelser af *færdselsloven* behandles normalt som politisager, jfr. færdselslov § 119; men et højst specielt system er indført for så vidt angår sager, hvor der opstår spørgsmål om frakendelse af førerretten. Drejer det sig om *betinget* frakendelse, kan tvangsmidler anvendes som i statsadvokatsager, ligesom forsvarerbeskikkelse *kan* ske i samme omfang som i statsadvokatsager; udeblivelsesdomme efter § 934 stk. 1 kan ikke afsiges. Ved *ubetinget* frakendelse er reglen den, at sagen i det hele skal behandles efter reglerne om statsadvokatsager, dog således at tiltale for underretten rejses af politimesteren, der tillige har kompetencen til at opgive eller frafalde påtalen. Den eneste praktiske forskel mellem behandlingen af de to kategorier af frakendelsessager er herefter den, at domsmænd ikke deltager i sager om betinget frakendelse, men derimod i sager om ubetinget frakendelse, medmindre der foreligger tilståelse og sagen kan fremmes efter § 925. – Er der til færdselslovovertrædelsen tillige knyttet tiltale efter strfl. § 241 eller § 249 stk. 2 (uagtsomt manddrab eller grov legemsbeskadigelse), behandles sagen i det hele som en statsadvokatsag.

Om fortolkningen af vendingen »opstår spørgsmål om frakendelse« i færdselslovens påtalebestemmelser, se *UfR 1967,707V:* Politimesterens undladelse af at nedlægge

påstand om frakendelse i en sag om spirituskørsel kunne ikke – selv om dommeren måtte være enig i anklagemyndighedens skøn – gøre den til en politisag. – I afgørelsen drøftes forholdet til den tilsvarende formulering i § 925 stk. 6 (jfr. s. 269 f).

Statistisk fordeler straffesagerne sig således, at der er ca. 60.000 indenretligt afgjorte politisager om året ved første instans; hertil kommer over 200.000 udenretlige afgørelser. Statsadvokatsagernes antal er noget over 20.000, hvoraf ca. 65 % fremmes efter § 925.

2. *Sondringens retsvirkninger*

Retsvirkningerne af sondringen mellem politi- og statsadvokatsager er mangeartede og betydningsfulde:

a. Angående *påtalen:* Sondringen er opstillet i retsplejelovens kap.65 om påtalen, og den centrale forskel er da også, at politimesteren selvstændigt rejser påtale i politisager, § 721 stk. 1 og § 812 stk. 2, mens påtalespørgsmålet ellers henhører under statsadvokaten, § 720, jfr. ovenfor s. 87 om statsadvokaten som den almindelige påtalemyndighed. Statsadvokaten kan dog undtagelsesvis tiltage sig kompetencen også i politisager, § 721 stk. 2. Skal en politisag forfølges under ét med en statsadvokatsag, iværksættes påtalen af statsadvokaten, § 721 stk. 2.

Foreningen kan også ske under anke; se til ex *UfR 1972,181 Ø*, hvor en domsmandssag og en politisag i anken blev forenet til én sag, der behandledes under medvirken af domsmænd.

Politimesterens rådighed over påtalen i politisager er både positiv og negativ: Han kan såvel rejse som undlade at rejse påtale, jfr. § 721 stk. 3, 1. pkt.

Den særlige passus i § 721 stk. 3, hvorefter politimesteren kun med statsadvokatens samtykke kan undlade påtale i en politisag, hvor afgørelse ved en advarsel er udelukket, er uden aktuel betydning, da alle politisager i dag kan sluttes med en advarsel – i enkelte tilfælde dog kun med samtykke fra en særlig myndighed. Reglen foreslås nu ophævet, jfr. lovforslag af 16/12 1977.

Politimesterens beslutning om at *undlade* påtale binder dog ikke statsadvokaten, der har omgørelsesret inden for 2 måneder, se § 721 stk. 3, 2. pkt. – I statsadvokatsager tilkommer det i almindelighed statsadvokaten at træffe afgørelser vedrørende opgivelse af påtale, jfr. nærmere herom og om påtalens udøvelse i øvrigt nedenfor kap. VI.

Den her omhandlede forskel i behandlingen af statsadvokat- og politisager udviskes dog noget, når sagerne fremmes som *tilståelses-*

sager i henhold til § 925. § 925-sagerne er vel ifølge lovordene statsadvokatsager, idet fremgangsmåden er en særlig behandlingsform for statsadvokatsager ved underretten. Efter § 925 stk. 1 tilkommer det imidlertid *politimesteren* at godkende den summariske behandling – hvorved erindres, at det er politimesteren, der behandler sagen på dens indledende stadier – og politimesterens *fremme* af sagen efter § 925 kan i almindelighed ske uden forelæggelse for statsadvokaten. Systemet er næppe ganske hensigtsmæssigt, se nærmere nedenfor s. 92 f, og det begrænses i øvrigt også på forskellig vis, især for så vidt angår unge lovovertrædere, hvor forelæggelse i vidt omfang skal ske for statsadvokaten. Sager, i hvilke der er rejst sigtelse efter de særlige bestemmelser om økonomisk kriminalitet (strfl. §§ 282 og 300a–300c), skal forelægges for rigsadvokaten inden beslutning om tiltalerejsning, også selv om de fremmes som tilståelsessager.

Nogen selvstændig kompetence til at meddele *tiltalefrafald* m.v. i § 925-sager har politimesteren ikke. Dog kan tiltalen *begrænses* i tilfælde, hvor sigtelsen angår en flerhed af ensartede forbrydelser, af hvilke sigtede kun har tilstået sig skyldig i en del, når det skønnes, at straffen ikke ville blive højere, selv om de udeladte forhold blev medtaget. Sådanne tiltalebegrænsninger binder dog ikke statsadvokaten. Statsadvokaten kan altid *omgøre* politimesterens beslutning, jfr. § 721 stk. 3 (2 måneder) og § 720. Denne omgørelsesadgang bevares, selv om der er faldet dom i sagen. Dommen skal da ophæves ved anke, hvorved bemærkes, at også ankefristen skal overholdes ved siden af omgørelsesfristen.

UfR 1967,861 V: Dom blev afsagt i en § 925-sag for overtrædelse af strfl. § 163. – Statsadvokaten ankede inden for ankefristen til ophævelse og omgjorde samtidig inden for 2-måneders fristen politimesterens tiltalebeslutning, idet han forbeholdt sig at rejse tiltale efter strfl. § 279. – Tilsvarende *UfR 1976,1015 Ø.*

Se også *UfR 1943,1096 H,* hvor 2-måneders fristen for omgørelse ikke hindrede en senere iværksat anke fra statsadvokaten af en bødevedtagelse; anken skete ca. 3 måneder efter bødevedtagelsen efter justitsministeriets bevilling i medfør af § 962 stk. 2.

b. *Andre retsvirkninger.* At en sag karakteriseres som politisag indebærer mange andre forskelle over for behandlingen som statsadvokatsag. Behandlingsmåden er enklere og mere summarisk. Fremhæves kan især:

1) Domsmænd deltager aldrig i pådømmelsen, hverken i første instans (§ 688 stk. 2c) eller i ankeinstansen (§ 692 stk. 2 modsætningsvis).
2) Retsplejeloven giver anvisning på en række særligt enkle afgørelsesmåder (bødeforelæg m.v.), se retsplejelovens kap. 81.
3) Hvis der under sagen ikke er tale om højere straf end bøde, kan tiltalte dømmes som udebleven, § 934 stk. 1. En sådan dom kan kun ankes med justitsministerens tilladelse, § 962 stk. 2.
4) Varetægt er normalt udelukket, § 780; også de øvrige tvangsindgreb kan kun iværksættes i begrænset omfang.
5) Forsvarerbeskikkelse finder normalt ikke sted, § 731 stk. 1e, se nærmere nedenfor kap. X.

Den oprindeligt klare to-deling af straffesagerne i henholdsvis politisager og statsadvokatsager er – som det er fremgået – på flere punkter modificeret i betydelig grad. I henseende til de enkelte retsvirkninger kan (mindst) fem grupper udskilles:

a) *Statsadvokatsager* (bortset fra § 925-sager): Påtalespørgsmålet afgøres af statsadvokaten (for visse tiltalefrafalds vedkommende af rigsadvokaten); domsmænd medvirker; tvangsmidler kan i vidt omfang anvendes; forsvarerbeskikkelse finder normalt sted; udeblivelsesdom er som hovedregel udelukket.
b) *Færdselssager med ubetinget frakendelse:* Påtalespørgsmålet afgøres af politimesteren; i øvrigt som a).
c) *Færdselssager med betinget frakendelse:* Påtalespørgsmålet afgøres af politimesteren; domsmænd medvirker ikke; forsvarerbeskikkelse er fakultativ; i øvrigt som a).
d) *Visse særlovssager* (jfr. s. 89): Påtalespørgsmålet afgøres af politimesteren; domsmænd medvirker ikke; tvangsmidler kan i vidt omfang anvendes; forsvarerbeskikkelse sker kun i begrænset omfang; udeblivelsesdom kan afsiges; de enkle afgørelsesmåder (bødeforelæg) kan anvendes.
e) *Politisager:* Tvangsmidler kan kun i begrænset omfang anvendes; i øvrigt som d).

Som en sjette gruppe kunne § 925-sagerne nævnes.

Bortset fra anvendelsen af tvangsmidler kan de særlige retsvirkninger, der knytter sig til behandlingen af statsadvokatsager, alle karakteriseres som særlige garantier til fordel for sigtede. På baggrund af det stærkt forøgede antal politisager og de mange mellemformer kan man spørge, hvorledes det kan forsvares, at der – som et led i bestræbelserne på at rationalisere anvendelsen af retsvæsenets ressourcer – gives afkald på disse ubetvivlelige garantiregler i et ikke ubetydeligt og stadigt voksende omfang.

Det kan ikke bero på sagernes enkelhed. Politisagerne kan (ikke mindst inden for særlovgivningens område) være mindst lige så indviklede både faktisk og retligt, som statsadvokatsagerne. Forklaringen bør snarere søges i den omstændighed, at sagens udfald i tilfælde af domfældelse vil være af mindre indgribende betydning for den

domfældte. Sanktionen er mindre, og derfor kan garantierne mod en fejlagtig behandling af sagen i nogen måde begrænses.

Såfremt det fortsat inden for en betydelig part af straffesagerne ønskes at bevare forbindelsen mellem de ovennævnte retsvirkninger, der er knyttet til udsondringen af politisagerne, bør det sikres, at sondringen er i overensstemmelse med sin begrundelse, d.v.s. at den kun udskiller de sager, hvor sanktionen er meget beskeden. Denne forudsætning synes under den nuværende lovgivning ikke ganske at være opfyldt.

Endvidere bør sondringen bygge på helt klare kriterier, hvis anvendelse ikke volder problemer i den daglige praxis. Ej heller denne forudsætning er fuldt ud opfyldt i gældende ret, hvor bl.a. spørgsmålet om anvendelse af strfl. § 287 kan involvere et konkret skøn. – Af samme grund måtte det også være udelukket at knytte sondringen til den konkret påregnelige straf, selv om dette kriterium i og for sig ville være bedst i overensstemmelse med baggrunden for en opdeling.

Mere hensigtsmæssigt er det formentlig at fortsætte den udvikling, der – som ovenfor vist – allerede i betydeligt omfang adskiller de enkelte retsvirkninger fra hverandre.

Også Strafferetsplejeudvalget har i efterforskningsbetænkningen fulgt denne linie, for så vidt angår anholdelse og varetægt. Betingelserne for anvendelse af disse tvangsindgreb skal efter forslaget ikke længere være knyttet til sondringen mellem politi- og statsadvokatsager. Det fordres alene, at den påsigtede kriminalitet skal være undergivet offentlig påtale, samt at der for varetægts vedkommende skal være mindst halvandet års fængsel i strafferammen. I betænkningen fremhæves det som en nærliggende mulighed, at sondringen mellem politi- og statsadvokatsager i fremtiden vil falde helt bort. – *Retsplejerådet* har tilkendegivet som sin opfattelse, at sondringen næppe er et velegnet kriterium for, om domsmænd skal medvirke i sagen.

Inden for den *materielle* strafferet har man undladt at gennemføre den sondring mellem »forbrydelser« og »forseelser«, som findes i flere fremmede retssystemer.

D. RETSVIRKNINGEN AF MANGLENDE PÅTALERET

Domstolene skal ex officio efterprøve om den, der påtaler en lovovertrædelse, er berettiget hertil, § 727. Herunder må også gå de tilfælde, hvor der kun kan påtales efter begæring, jfr. s. 130 f.

Viser det sig herved, at anklagemyndigheden eller den private ikke har den fornødne påtaleret, og opdages dette *inden* domsforhandlingen er påbegyndt, skal sagen *afvises*, § 842 stk. 1 (og § 927). Opdages det først *efter* at domsforhandlingen er begyndt i første instans, skal den tiltalte derimod *frifindes*, § 908 stk. 2 (jfr. §§ 929 og 939).

V.D

Denne forskel i retsvirkningerne kan være vanskelig at begrunde. Det naturlige ville være under alle omstændigheder at anvende afvisning som domsform og dermed markere, at sagens materielle spørgsmål – hvorvidt straf eller anden retsfølge skal idømmes – står uberørt af den formelle fordeling af påtalekompetencen. I praxis er det dog ikke noget afgørende spørgsmål, idet der altid kan rejses en ny sag af den påtaleberettigede, uanset om der er sket afvisning eller frifindelse.

LITTERATUR: Anklagemyndighedens årsberetning 1973, s. 84 ff; 1976, s. 7 ff. Betænkning nr. 728 (1974) om anholdelse og varetægt s. 23 ff. Betænkning nr. 825 (1977) om retternes kompetence og arbejdsform i straffesager, s. 54 ff. *Gammeltoft-Hansen*, Varetægtsfængsling (1976), s. 36 ff. *Gomard*, Studier i den danske straffeproces (1976), s. 40 ff. *Hessel*, Kildeskattelovens straffebestemmelser (1975), s. 16 ff. *Ingstrup*, Juristen 1968, s. 430 f, (strafforhøjelse og påtalekompetence).

Kapitel VI:
PÅTALENS GRUNDLAG OG UDØVELSE

A. PÅTALENS GRUNDLAG

1. *Efterforskning*

Grundlaget for påtalen er, at der hos anklagemyndigheden foreligger en objektivt begrundet overbevisning om, at den sigtede har begået en strafbar handling. En sådan opfattelse kan man kun komme frem til ved at foretage *undersøgelser* i sagen, fx afhøringer af sigtede, forurettede og vidner. Denne undersøgelse – eller i hvert fald dens indledende stadier – benævnes *efterforskning,* retsplejelovens kap. 74.

Efterforskningen, der udføres af politiet, indledes ex officio eller efter anmeldelse, se §§ 801–805 samt s. 26 og 128 f. Dens formål er at tilvejebringe sådanne oplysninger, som er tilstrækkelige til at bestemme, om retsforfølgning skal iværksættes, og som er nødvendige til at forberede denne retsforfølgning, § 806 stk. 1 og 2. Der kan i dette øjemed foretages ransagninger, beslaglæggelser, besigtigelser, anholdelser og afhøringer m.v., alt under iagttagelse af de derom gældende regler, § 807. Blandt de vigtigste efterforskningsskridt er naturligvis afhøringen af sigtede, eventuelt anholdelse eller varetægt.

Der skal udarbejdes skriftlige beretninger – *politirapporter* – om de foretagne efterforskningshandlinger, § 807, stk. 5. Herom henvises i det hele til kap. XI.

2. *Forundersøgelse*

Den udenretlige efterforskning fortsættes i visse tilfælde af en *forundersøgelse ved retten,* retsplejelovens kap. 75, jfr. herved ovenfor s. 25 f om dette processtadiums historiske begrundelse og manglende rimelighed. Forundersøgelsen – der som hovedregel kun kan finde sted i statsadvokatsager – er efter lovordene aldrig obligatorisk, § 815. Den pånøder sig imidlertid som en formel nødvendighed i de tilfælde, hvor sagen forventes fremmet som *tilståelsessag* efter § 925, jfr. herom nedenfor kap. XVII; den benyttes også, hvor sagen kan afsluttes med

et *betinget tiltalefrafald,* jfr. nedenfor s. 106 f. Herudover benyttes forundersøgelsen undertiden til at få hold på større og vanskeligere sager, fx visse nævningesager, indviklede bedragerisager m.v. Som anført (s. 26) foreslås forundersøgelsesinstituttet nu helt afskaffet.

Forundersøgelsen skal altid rettes mod en *bestemt person* som sigtet, § 815 stk. 2. Dens øjemed er ifølge § 818 at »tilvejebringe sådanne oplysninger som udfordres for at afgøre om, for hvilken forbrydelse og for hvilken ret tiltale skal rejses«. Der kan tillige føres sådanne beviser, som det må anses for umuligt eller dog forbundet med særlig ulempe at tilvejebringe under domsforhandlingen; også andre hensyn kan dog medvirke til bevisoptagelse under forundersøgelsen, jfr. til ex *UfR 1967,32 H* (afhøring af børn i en sædelighedssag, bl.a. af hensyn til børnene selv); se nærmere herom s. 177 ff. Udover disse øjemed må forundersøgelsen ikke strækkes.

B. PÅTALEOPGIVELSE

1. *Terminologien: Opgivelse contra frafald*

På grundlag af det materiale, der er fremkommet under efterforskningen og eventuel forundersøgelse afgør anklagemyndigheden, om påtale skal finde sted. En afgørelse gående ud på, at en påtale *ikke* skal finde sted, kan have forskellige årsager.

a. Undersøgelsen kan have vist, at en straffesag ikke *kan* forventes gennemført til domfældelse, fx fordi:

1) den sigtede slet ikke har begået noget strafbart: Mistanken har været grundløs, der har foreligget en straffrihedsgrund, fx nødværge, o.s.v.
2) den sigtede vel har begået noget strafbart, men strafskylden er bortfaldet fx på grund af forældelse.
3) den sigtede måske nok kan formodes at have begået noget strafbart, men beviserne for gerningsindholdet ikke er tilstrækkeligt stærke til – efter strafferetsplejens bevisbyrderegler – at godtgøre sigtedes skyld (»bevisets stilling«).

Finder der af de nævnte årsager ikke påtale sted, foreligger der en *påtaleopgivelse,* sagen *henlægges.*

Skønner anklagemyndigheden, at en fakultativ *strafbortfaldsgrund* (jfr. især strfl. §§ 84 og 85) vil blive bragt i anvendelse, bør det ikke føre til opgivelse af påtalen, men kan derimod give anledning til overvejelser om meddelelse af tiltalefrafald. Denne opfattelse, der delvis strider imod forarbejderne til § 723, skaber størst klarhed om begrebet påtaleopgivelse, således at overvejelserne om sagens eventuelle henlæggelse alene vedrører *strafbarhedsbetingelserne* uden at inddrage spørgsmålet om den påregnelige sanktion.

b. Undersøgelsen har vel vist, at en straffesag kan forventes gennemført til domfældelse, men man finder, at den ikke *bør* gennemføres. Der er ikke tilstrækkelig anledning hertil, fx fordi ingen offentlig interesse er krænket, fordi man har andre muligheder for indgriben o.s.v.

Finder der ikke påtale sted på grund af de under b nævnte omstændigheder, foreligger der et *tiltalefrafald* (påtalefrafald), jfr. nedenfor.

I overensstemmelse med begreberne »påtale« og »tiltale« (se s. 83) tales der om »*på*taleopgivelse« (der kan ske også på strafforfølgningens tidlige stadier), men »*til*talefrafald« (det er selve tiltalen, der frafaldes). Som fælles betegnelse for påtaleopgivelse og tiltalefrafald anvendes »påtaleundladelse«. I de tilfælde, hvor der ikke sker en fuldstændig påtaleundladelse, men kun en *begrænsning* (se herom nedenfor s. 115 ff), anvendes »påtalebegrænsning« som fælles udtryk.

2. *Påtaleopgivelsens grundlag*

Ved afgørelsen af, om påtalen skal *opgives*, skal anklagemyndigheden tage udgangspunkt i principperne i retsplejelovens §§ 710 og 711. Heraf følger, at det er anklagemyndighedens embedspligt at forfølge forbrydelserne ex officio og med den fornødne hurtighed. Men derved skal ikke blot haves for øje, at strafskyldige personer drages til ansvar, men *også, at forfølgning af personer, som ikke er strafskyldige, ikke finder sted.* Det er under udøvelsen af dette meget vigtige *objektivitetsprincip*, at spørgsmålet om påtaleopgivelse kommer frem. Anklagemyndigheden må ikke belaste enhver mistænkt med den sum af lidelser og ulemper, som strafforfølgningen nu engang indebærer. Det skal nøje overvejes og vurderes, om processen kan antages at slutte med en domfældelse.

Hvornår denne antagelse er berettiget, kan ikke angives ved nogen almindelig regel. Man kan dog som udgangspunkt pege på, at anklagemyndigheden *normalt* ikke bør rejse påtale, medmindre sagen på dette

stadium fremtræder således, at vedkommende anklager selv ville afsige fældende dom, hvis han sad til doms i sagen. – En sådan vurdering vanskeliggøres dog ofte af, at sagen på dette tidspunkt ikke har været undergivet den indenretlige bevisførelse og procedure.

At anklageren skal vurdere spørgsmålet om påtale eller påtaleopgivelse under denne synsvinkel indebærer, at han i det hele skal tænke sig i dommerens sted. Der er således ikke plads for hans *egne opfattelser* af, hvad der er strafværdigt eller ej, såfremt de afviger fra rettens forventede vurdering. Ligeledes må anklageren foregribe anvendelsen af bevissætningen *in dubio pro reo* og indbefatte denne grundsætning i sin egen vurdering af sagens bevis.

At anklageren skal tænke sig i dommerens sted betyder endvidere, at han – ligesom en dommer – skal nå til et bestemt resultat af sin vurdering; han kan ikke nøjes med at konstatere, at der er omstændigheder, som taler for, at sigtede bør domfældes, men andre (af tilsvarende styrke), som peger mod en frifindelse.

At drøfte, hvorvidt der består en påtalepligt for anklagemyndigheden i sådanne *tvivlstilfælde*, er derfor for så vidt meningsløst. Reglen om, at anklageren skal vurdere påtalespørgsmålet, som sad han selv til doms – og under anvendelse af bevisreglen »in dubio pro reo« – indebærer principielt, at hans vurdering ikke bør slutte som et uafklaret spørgsmål, selv om sagen i øvrigt stiller sig kompliceret.

Kun i ganske *særlige tilfælde* kan der være grund til at fremme sagen, selv om der foreligger så megen tvivl hos anklagemyndigheden, at en fældende dom kun fremtræder som en mulighed. Dette gælder først og fremmest i tilfælde, hvor en afgørelse baseret på offentlig forhandling er særligt påkrævet, fx straffesager mod politiet eller andre embedsmænd. Men det gælder også i visse andre tilfælde. Drejer det sig til exempel om en meget alvorlig forbrydelse, og står og falder hele sagen på et vanskeligt spørgsmål om nødværge, eller på om et afgørende bevis skal accepteres eller ej, bør sagen fremmes til dom – selv om denne dom måtte blive frifindende. En rimelig kompetencefordeling mellem anklagemyndigheden og domstolene tilsiger nemlig, at afgørelser med vidtrækkende konsekvenser eller af meget vanskelige spørgsmål henhører under domstolene. Heri ligger i øvrigt, at en frifindelse ved domstolene ikke uden videre kan eller bør opfattes som noget »nederlag« for anklagemyndigheden.

C. TILTALEFRAFALD

1. *Opportunitetsprincippet*

I det omfang påtalen ikke skal opgives, kunne det antages, at anklagemyndigheden var forpligtet til at indbringe *alle* sager for domstolene. Hvis der da forelå formildende omstændigheder m.v., kunne retten tage dette i betragtning ved strafudmålingen, eventuelt lade straffen bortfalde helt, jfr. strfl. kap. 10, navnlig § 84. Et sådant system giver ikke anklagemyndigheden adgang til at udøve noget skøn over strafforfølgningens rimelighed eller hensigtsmæssighed; det kan siges at hvile på et *legalitetsprincip*.

I modsætning hertil siger man om et system, hvorefter anklagemyndigheden har sådanne skønsmæssige beføjelser, at det hviler på et *opportunitetsprincip*. Dette er tilfældet i dansk ret, § 723.

Bag opportunitetsprincippet ligger der forskellige betragtninger. Indledningsvis kan man fremhæve, at der aldrig kan drages nogen aldeles skarp sondring mellem legalitet og opportunitet (*absolut* contra *relativ* påtalepligt): Også i de tilfælde, hvor påtalen opgives på grund af sin forventede uigennemførlighed, vil der indgå mere skønsmæssige vurderinger i afgørelsen, og spørgsmålet om forfølgningens hensigtsmæssighed kan ikke holdes ude herfra. Der er altså ikke tale om noget klart enten/eller. Hermed er der dog ikke givet nogen begrundelse for en bredere og mere vidtgående hensyntagen til det hensigtsmæssige. Begrundelsen herfor må søges på andre fronter.

For den retspolitiske vurdering går den afgørende skillelinie næppe så meget mellem den absolutte og den af visse undtagelser modificerede påtalepligt. Hvor sådanne undtagelser er *klart afgrænset i loven* (se til ex § 723 stk. 1 nr. 2 og 3), udgør de i realiteten blot et særligt led i den materielle strafferets sanktionsbestemmelser. Den betydningsfulde fravigelse fra de almindelige principper for kompetencefordelingen mellem domstole og anklagemyndighed opstår først, når der tillægges anklagemyndigheden en *skønsmæssig* beføjelse til at frafalde påtalen. I sådanne beføjelser ligger der en accept af, at strafforfølgning kan gøres til genstand for hensigtsmæssigheds- og billighedsovervejelser i langt videre omfang end det, der allerede findes nedlagt i de materielle straffebestemmelser.

Set som et samlet hierarki er anklagemyndighedens beføjelser i betydeligt omfang af en sådan skønsmæssig karakter. – Terminologisk er opportunitetsprincip/legalitetsprincip derfor mere dækkende betegnelser end relativ og absolut påtalepligt, som snarere leder tanken hen på den helt undtagelsesfri ctr. den modificerede påtalepligt. »Oppor-

tunitetsprincippet« viser derimod hen til, at hensigtsmæssigheds- og billighedssynspunkter kan være afgørende for strafforfølgningen; dette udtryk er derfor også mere dækkende – og i hvert fald bedre indarbejdet – end betegnelsen »fakultativ tiltalerejsning«, som også har været bragt i forslag.

Opportunitetsprincippets anvendelse i strafferetsplejen er et af de områder, hvor sammenhængen mellem processen og den materielle rets *straffeteorier* træder tydeligst frem. En repressiv opfattelse af straffens formål og funktion er historisk knyttet sammen med legalitetsprincippet. Straffens gengældelse skal være forbrydelsens konsekvens, uden inddragelse af hensigtsmæssighedsbetragtninger. – På den anden side åbner netop den repressive opfattelse rum for den specielle gruppe tiltalefrafald, der meddeles under hensyn til, at selve det strafbare hændelsesforløb allerede i sig selv har påført den sigtede betydelige lidelser (fx fordi hans nærmeste omkommer, eller han selv invalideres i forbindelse med en færdselslovovertrædelse).

Også en stærkt accentueret opfattelse af straffens generalpræventive funktion kan føre til skepsis over for en udstrakt anvendelse af opportunitetsprincippet. Derimod vil specialpræventive synspunkter støtte princippet, især når tiltalefrafaldet knyttes sammen med adgangen til at stille vilkår (jfr. nedenfor s. 106 f). Herved opnås der mulighed for at sætte ind med individualiserende foranstaltninger allerede i påtalefasen.

Opportunitetsprincippets *fordele* er dels af kriminalpolitisk og dels af procesøkonomisk art. Som et kriminalpolitisk instrument kan tiltalefrafaldet anvendes til *generelle justeringer* af det strafværdiges område. Af- eller nedkriminalisering ad lovgivningsvejen er erfaringsmæssigt en kompliceret og langtrukken proces. Tilsvarende ændringer gennem domstolenes praxis lader sig kun vanskeligt og sjældent gennemføre. Derimod har tiltalefrafaldet vist sig som en smidig og hensigtsmæssig måde at tilpasse strafforfølgningen i takt med ændringer i det almindelige syn på strafværdigheden af bestemte handlinger.

Samtidig kan tiltalefrafaldet – som nævnt – anvendes til allerede på strafforfølgningens tidlige stadier at opnå billighed og *individualisering* i reaktionssystemet. Særlige reaktioner over for bestemte grupper af lovovertrædere (fx unge) og hensyntagen til almindelig humanitet i den konkrete sag kan gennemføres også ved domstolene, især i form af betinget dom; humanitetshensyn kan endvidere efterfølgende føre til benådning. Men ved at anvende tiltalefrafald opnår man en endnu højere grad af smidighed og mildhed, idet de pågældende fritages ikke blot for straffen, men også for den mest belastende del af strafforfølgningen.

Sammen med de summariske afgørelsesformer (se kap. XVII og XVIII) er opportunitetsprincippet af den største *procesøkonomiske* betydning. Udskillelse af bagatelforseelser medvirker til en bedre udnyttelse af retsvæsenets ressourcer. Det samme gælder udskillelse af sådanne accessoriske lovovertrædelser, som ikke ville få indflydelse på indholdet eller omfanget af en sanktion, der alligevel iværksættes (jfr. s. 103 ff). – Synspunkter af denne art bliver i disse år tillagt en stedse større vægt såvel i civil- som i strafferetsplejen.

En udstrakt anvendelse af opportunitetsprincippet rummer dog også *ulemper*. For

det første skaber den omstændighed, at anklagemyndigheden i en vis forstand kan siges at udøve domstolsfunktioner, men uden at arbejde under sædvanlige domstolsgarantier, en risiko for *usaglige afgørelser*, herunder personlig favoritisme. For så vidt er den blotte *antagelse* blandt befolkningsgrupper af, at noget sådant finder sted, en ulempe, uanset om realiteterne svarer til antagelsen.

En anden indvending består i risikoen for en betydelig *uensartethed* i påtalepraksis blandt de forskellige anklagere.

Ingen af de nævnte indvendinger bør dog overspændes. Personlig favoritisme kunne langt snarere tænkes inden for påtageopgivelsernes område, hvor anklagemyndighedens konkrete bevisvurdering formentlig i højere grad unddrager sig en efterprøvelse end begrundelserne for meddelte tiltalefrafald. Uensartethed i påtalepraxis kan naturligvis forekomme, især i politisager; men den begrænses af den overordnede anklagemyndigheds instruktoriske forskrifter, og udviser i det hele næppe større udsving, end også underretsbehandlingen lejlighedsvis kan gøre.

Tilbage står dog et klart behov for at afbalancere den vidtgående anvendelse af opportunitetsprincippet med *kontrol- og korrektionsmuligheder*, som begrænser risikoen for usaglige tiltalefrafald til det minimale.

Den væsentligste garanti består i kompetenceforskrifterne og den *hierarkiske kontrol* sammenholdt med selve *embedstraditionen*. Anklagemyndighedens opbygning – kombineret med reglerne om klagevejledning og rekurs – indebærer, at beslutninger om tiltalefrafald i tvivlsomme tilfælde oftest vil have passeret flere instanser. Allerede herved begrænses de praktiske muligheder for usaglighed og favoritisme betydeligt. At anklagemyndighedens chef formelt er den politisk udpegede justitsminister, kunne vel i extreme tilfælde reducere selve embedstraditionens positive indflydelse; men samtidig åbner det mulighed for i sidste instans at gøre et politisk og parlamentarisk ansvar gældende.

Hertil føjer sig *ombudsmandens* kontrolmyndighed. Som andre dele af forvaltningen kan også anklagemyndigheden gøres til genstand for ombudsmandens undersøgelser af, hvorvidt der forfølges ulovlige formål, træffes vilkårlige eller urimelige afgørelser, eller på anden måde sker fejl eller forsømmelser ved udførelsen af tjenesten. – Se til ex *FOB 1972,177* (refereret s. 129).

En egentlig *domstolskontrol* findes ikke i dansk ret, bortset fra de tilfælde, hvor der i medfør af § 723 a sættes vilkår for tiltalefrafaldet. Ej heller er der indrømmet den *forurettede* (eller andre) nogen beføjelse til at indbringe en sag, der af anklagemyndigheden er afgjort med tiltalefrafald, for retten.

Et vigtigt led i kontrollen med påtalepraxis er muligheden for i almindelighed at gøre sig bekendt med afgørelserne. For at tilgodese dette hensyn foretager anklagemyndigheden en *offentliggørelse* i årsberetninger (siden 1973) af de væsentligste elementer i den aktuelle tiltalefrafaldspraxis.

Et særligt problem – af mere principiel end praktisk betydning – kan knytte sig til tiltalefrafaldet. I lighed med domfældelse indebærer tiltalefrafald, at den pågældende *anses for skyldig* i det påsigtede forhold. Da tiltalefrafaldet ikke kræver noget egentligt samtykke fra den sigtede, kunne det forekomme, at personer, der anser sig for ikke-

skyldige, og ønsker dette godtgjort gennem en frifindelse, påtvinges tiltalefrafaldet med den deri liggende skyldformodning. Problemet er dog som nævnt ikke særligt praktisk. Ved tiltalefrafald med vilkår efter § 723a kræves sigtedes tilståelse; og også i andre tilfælde ville man næppe give frafald uden den sigtedes tilståelse eller i hvert fald hans indforståelse med denne afgørelsesmåde. Situationen kunne imidlertid tænkes at opstå, og under en mere principiel synsvinkel burde der nok indføres hjemmel for, at den sigtede i givet fald kan begære sagen indbragt for domstolene.

Det fremgår, at de retspolitiske betænkeligheder ved opportunitetsprincippet knytter sig til *undladelsen* af at rejse tiltale; det er i denne sammenhæng behovet for kontrol med anklagemyndighedens afgørelser opstår. – Det har imidlertid også været hævdet, at det e.o. kan være påkrævet at drage anklagemyndigheden til ansvar for *rejsning* af tiltale i visse konkrete sager, eller i hvert fald ved domstolsafgørelse underkende anklagemyndighedens beslutning om tiltalerejsning.

Rejsning af tiltale kunne i visse extreme tilfælde tænkes at pådrage ansvar, såfremt påtalen klart burde have været *opgivet*; hvis sigtede åbenbart er uskyldig, ville tiltalerejsning være et brud på pligten efter § 711. Det er endvidere selvklart, at anklagemyndighedens beslutning om at indbringe en sag for retten i stedet for at opgive påtalen kan blive »underkendt« i og med, at retten frifinder. Men at hævde, at der på tilsvarende måde kunne blive tale om ansvar eller underkendelse i form af frifindelse, fordi anklagemyndigheden – i strid med sin egen praxis – har rejst tiltale i stedet for at meddele et *tiltalefrafald*, bygger derimod på en uholdbar opfattelse af tiltalefrafaldets karakter. Tiltalefrafaldet er en særlig sanktionsform på samme måde som fx betinget dom. Hvis retten finder, at en sag burde have været afgjort med tiltalefrafald, kan den lade straffen bortfalde eller anvende en mildere strafudmåling, eventuelt en betinget dom med de vilkår, som ville have været de sædvanlige efter § 723a i en sag af den pågældende art. Derimod vil retten ikke kunne gribe til frifindelse under henvisning til, at anklagemyndigheden i strid med sin egen praxis har rejst tiltale i stedet for at at frafalde den og derved har etableret et brud på almindelige forvaltningsretlige lighedsgrunsætninger, som må bevirke tiltalerejsningens ugyldighed. En frifindelse måtte forudsætte, at anklagemyndigheden ved at anlægge en fast praxis for at frafalde tiltalen i visse tilfældegrupper dermed skulle have foretaget en (bindende) indskrænkning af det materielt strafbares område. En sådan forudsætning ville ikke være i overensstemmelse med opportunitetsprincippets begrundelse, og opfattelsen har da heller ikke vundet tilslutning i retspraxis; se herved *UfR 1974,604 V:* En gruppe landmænd på Horsensegnen tiltaltes for overtrædelse af færdselsloven og politivedtægten, fordi de – som led i en protestaktion – havde afspærret et vejkryds ved at parkere deres traktorer i krydset. Den omstændighed, at der ikke i andre politikredse blev rejst tiltale for tilsvarende aktioner, kunne ikke bevirke frifindelse; heller ikke strafbortfald blev accepteret af retten, som i stedet anvendte en meget mild strafudmåling (bøder på 100 kr.). – Jfr. også *UfR 1962,218 Ø* (strafbortfald) samt den i *UfR 1977B,140* omtalte landsretsdom (strafbortfald).

2. *Kompetencen*

a. I *politisager* tilkommer kompetencen politimesteren, § 721 stk. 3 og § 812 stk. 2, 1. pkt. Loven opstiller ingen nærmere betingelser for politimesterens udøvelse af denne adgang til at frafalde tiltalen. Det ligger imidlertid i sagens natur, at han må følge de grundprincipper, der gælder for anklagemyndigheden i øvrigt, jfr. nedenfor, og se også kap. XVIII om de afgørelsesmåder, der er hjemlet i politisager. Politimesteren skal endvidere følge de generelle forskrifter, der gives ham af de overordnede anklagemyndigheder (se således rigsadvokatens cirkulære nr. 174/1966 om sager mod unge lovovertrædere), og hans afgørelse binder ikke statsadvokaten, jfr. §§ 805 og 721 stk. 3, 2. pkt., og nedenfor s. 108 f.

b. I *statsadvokatsager* tilkommer kompetencen i princippet *rigsadvokaten*, ikke statsadvokaten selv, § 723 stk. 2. Statsadvokaten kan dog frafalde påtalen i en lang række nærmere angivne tilfælde, § 723 stk. 1, og disse er i praxis langt de vigtigste; men nogen almindelig kompetence har han ikke. Finder han, at tiltalen bør frafaldes i andre tilfælde, må han forelægge sagen for rigsadvokaten, der herefter kan meddele tiltalefrafald, dog kun hvis der foreligger »særlig formildende omstændigheder« og påtalen kan undlades »uden skade for nogen offentlig interesse«.

Rigsadvokatens tiltalefrafald falder i forskellige grupper. Blandt de vigtigste kan følgende nævnes:

- »Tekniske« tiltalefrafald, hvor sigtede allerede er undergivet den foranstaltning (fx psykiatrisk behandling, inddragelse under åndssvageforsorg eller – især for unge lovovertræderes vedkommende – undergivelse af social- og sundhedsmyndighedernes forsorg), der formentlig ville blive resultatet, såfremt tiltale blev rejst (jfr. nedenfor bkg. nr. 300/1972, § 2 nr. 3).
- Sager mod udlændinge, hvor sigtede er udrejst af landet, og strafforfølgningen dermed er blevet umuliggjort eller dog vanskeliggjort i en sådan grad, at omkostningerne og besværet ved at søge den gennemført ikke ville stå i rimeligt forhold til sagens betydning (jfr. bkg. nr. 300/1972, § 3).
- Færdselssager, hvor sigtede forvolder nærpårørendes død eller alvorlig legemsskade, eller eventuelt pådrager sig selv alvorlig skade.
- Sager om overtrædelse af strfl. § 222 (samleje med barn under 15 år), når særlige omstændigheder taler for frafald, fx forbindelsens fasthed, den kvindelige parts modenhed eller forestående ægteskab mellem parterne. Er pigen over 14 år og

manden under 18 år kan tiltalefrafald meddeles af statsadvokaten (se nedenfor bkg. nr. 300/1972, § 1 nr. 4).

- Sager, hvor sigtedes mentale tilstand er afvigende, men hvor karakteren af den påsigtede kriminalitet ikke gør særlige foranstaltninger påkrævet.

Som det fremgår, drejer det sig ofte om sagsarter, der grænser op til området for statsadvokatens kompetence til at meddele tiltalefrafald (jfr. nedenfor).

Undertiden tages det ved meddelelsen af tiltalefrafald i betragtning, at den pågældende har tilbragt en vis periode i varetægt og derigennem allerede er blevet mødt med en form for sanktion.

Rigsadvokaten meddeler årligt o. 150 tiltalefrafald.

Statsadvokaten har i følgende tilfælde selv kompetence til at meddele tiltalefrafald:

1) I tilfælde, hvor det i medfør af § 723 a stk. 2 fastsættes som *vilkår*, at sigtede undergives social forsorg for unge (»træffes hjælpeforanstaltninger efter loven om social bistand, og sigtede efterkommer social- og sundhedsmyndighedernes forskrifter«), eller hvor sigtede var under 18 år på gerningstidspunktet og der fastsættes vilkår efter § 723 a stk. 2, se § 723 stk. 1 nr. 1 og 2; jfr. nedenfor s. 106 f.

2) I tilfælde, hvor der er *særlig lovhjemmel* for tiltalefrafald under visse betingelser, § 723 stk. 1 nr. 3; jfr. som exempel herpå strfl. § 290 stk. 2, hvorefter tiltalen for små berigelsesforbrydelser kan frafaldes, når den forurettede begærer det.

3) I tilfælde, hvor strfl. § 10 b (udstået straf i udlandet) eller strfl. § 89 (tillægsstraf m.v.) er anvendelig, jfr. nærmere § 723 stk. 1 nr. 4.

4) I andre tilfælde, hvor der er særlig lovhjemmel, eller hvor der er hjemmel hertil i en af justitsministeren truffet bestemmelse, § 723 stk. 1 nr. 5.

Denne bemyndigelse er udnyttet ved justitsministeriets bkg. nr. 300/1972, der – ved siden af § 723 stk. 1 nr. 1 og 2 – indeholder de praktisk set vigtigste bestemmelser om statsadvokatens tiltalefrafaldskompetence:

»§ 1. Statsadvokaterne kan, når særlige omstændigheder ikke gør sig gældende, frafalde påtale, eventuelt mod vedtagelse af dagbøder eller betaling af erstatning, for overtrædelse af følgende bestemmelser i borgerlig straffelov:

1) § 119, når der ikke er voldt skade af betydning, og når forholdet ikke er begået over for nogen af de i § 119 stk. 2 nævnte myndigheder.
2) § 121, medmindre fornærmelsen er udvist over for nogen af de i § 119 stk. 2 nævnte myndigheder.
3) §§ 123, 158 stk. 2 og 165.

4) §§ 222 stk. 1 og 224, jfr. § 222 stk. 1, når den kvindelige part på gerningstiden var 14 år og den mandlige part under 18 år.
5) § 244 stk. 2–4, når ingen betydelig skade er sket.
6) §§ 298 nr. 1 og 2 og 299, for så vidt den forurettede samtykker i, at påtale frafaldes, eller nogen af de i straffelovens § 84 nr. 4–7 omhandlede særlige omstændigheder foreligger.

§ 2. Statsadvokaterne kan, når særlige omstændigheder ikke gør sig gældende, frafalde påtale af lovovertrædelser begået af

1) personer, der er løsladt på prøve fra ungdomsfængsel, arbejdshus eller sikkerhedsforvaring eller er udskrevet på prøve fra forvaringsanstalt, når der er truffet bestemmelse om genindsættelse,
2) personer under undvigelse eller andet fravær (udgang, orlov eller lignende) fra ungdomsfængsel, arbejdshus, sikkerhedsforvaring, forvaringsanstalt eller åndssvageanstalt, når tilbageførelse er sket,
3) personer, der i medfør af straffelovens § 70 er dømt til at undergives åndssvageforsorg eller er undergivet sådan forsorg som vilkår for tiltalefrafald.

§ 3. Statsadvokaterne kan, når særlige omstændigheder ikke gør sig gældende, frafalde påtale af lovovertrædelser, der er begået her i landet, når forfølgningen af disse overtages af en udenlandsk myndighed, og den forskyldte straf ikke kan antages at ville overstige fængsel i 1 år.«

Statsadvokatens tiltalefrafald binder ikke den overordnede myndighed, jfr. § 826, se s. 108 f.

Der er i de senere år meddelt knap 2000 tiltalefrafald pr. år i henhold til § 723 stk. 1.

3. *Fremgangsmåden. Vilkår*

a. Retsplejeloven giver ingen særlige forskrifter vedrørende fremgangsmåden ved meddelelse af tiltalefrafald. Det følger imidlertid af almindelige retsprincipper, at der bør gives den sigtede en klar tilkendegivelse herom, det vil i almindelighed sige en skriftlig meddelelse om at sagen er sluttet uden tiltale; jfr. § 1018 g stk. 2, forudsætningsvis. – Af ordenshensyn bør også den eventuelle forsvarer underrettes.

Tiltalefrafaldet kan også tilkendegives den pågældende indirekte ved at anklagemyndigheden rejser tiltale for nogle, men ikke for alle de strafbare forhold, der er kommet frem under efterforskningen m.v. Herved får tiltalefrafaldet karakteren af en *tiltalebegrænsning*, jfr. herom nedenfor s. 115 ff.

Det følger af reglerne i §§ 808 og 827, at beslutningen om tiltalefrafaldet skal træffes på et så tidligt stadium af sagen som muligt. For-

følgningen kan imidlertid frafaldes lige indtil dommen afsiges, jfr. § 728 og de dér nævnte regler om frifindelsesdom og skriftligt vidnesbyrd.

b. Af stor vigtighed for praktiseringen af reglerne om tiltalefrafald er reglerne i § 723 a, om *fastsættelse af vilkår.*

Vilkår kan kun fastsættes, såfremt den sigtede afgiver en *indenretlig, uforbeholden tilståelse,* hvis rigtighed bestyrkes ved de i øvrigt foreliggende omstændigheder, § 723 a stk. 3, 1. pkt. Gør han det ikke, må sagen fremmes til dom. De stillede vilkår, der formuleres af anklagemyndigheden, skal *godkendes af retten,* § 723 a stk. 3, 2. pkt. Heri ligger, at der ved tiltalefrafald på vilkår altid skal holdes et *retsmøde* til tilståelsens modtagelse og vilkårenes fastsættelse, altså en fremgangsmåde der ganske svarer til behandlingen af tilståelsessager i henhold til § 925 (se nedenfor s. 274 f). Enkelte steder er det praxis at beskikke en forsvarer for sigtede, men normalt er han dog uden forsvarerbistand i § 723 a-sager. Det er ikke i § 723 a foreskrevet, at tilståelsen skal gives »under forundersøgelse«, men det retsmøde, der holdes i henhold til § 723 a, er dog af samme beskaffenhed. Da der ikke bliver tale om nogen domsforhandling, skal domsmænd således ikke deltage, § 91 stk. 2. Rettens eventuelle nægtelse af at godkende de stillede vilkår kan påkæres til landsretten, § 968.

Med sin godkendelse af vilkårene skal retten påse, at sigtede ikke – for at opnå de fordele, der knytter sig til sagens afslutning ved tiltalefrafald – indgår på vilkår, der må anses for væsentlig strengere, end om sagen var afgjort med en betinget dom.

UfR 1973, 237 Ø: Landsretten godkendte – efter en indgående oplysning og behandling af sagen – at det som vilkår for tiltalefrafald mod en 17-årig, der var sigtet for tyveri m.v., bl.a. blev stillet, at han skulle anbringes på ungdomshjem. Alternativet havde været, at man som vilkår blot havde sat tilsynsværgemål. – Se også *UfR 1969, 211 V.*

I praxis har der imidlertid også været rejst spørgsmål om, hvorvidt retten tillige kan nægte at godkende vilkårene, fordi de findes for *milde. UfR 1968, 654 Ø:* Underretten nægtede at godkende, at statsadvokaten over for en 17-årig, der havde erkendt sig skyldig i forsøg på voldtægt, frafaldt tiltalen på vilkår af 2 års prøvetid samt undergivelse af børne- og ungdomsforsorg. Landsretten godkendte vilkårene; men af den yderst knappe formulering ses det ikke, om det var, fordi retten fandt dem rimelige, eller om det var af formelle grunde.

Spørgsmålet beror på en fortolkning af udtrykket »principielle retssikkerhedshensyn«, der i forarbejderne er anført som begrundelse for kravet om, at retten skal godkende vilkårene. Dette udtryk kan forstås som alene omfattende retsgarantier i behandlingen

af *sigtedes* sag, eller som tillige omfattende *andres* retssikkerhed, d.v.s. generalpræventive hensyn.

Da tiltalefrafald må betragtes som en sanktionsform, og da retten normalt ikke er bundet af anklagemyndighedens eventuelle angivelser vedrørende sanktionen (jfr. s. 125 f), kunne det synes konsekvent at indrømme retten en principielt ubegrænset prøvelsesret for så vidt angår vilkårene for tiltalefrafald. På den anden side må det medgives, at en sådan ubegrænset prøvelsesret ville stride imod den omstændighed, at retten ikke inddrages i sager, hvor tiltalefrafald meddeles uden vilkår. Man kunne – teoretisk – forestille sig den uacceptable situation, at anklagemyndigheden for at undgå rettens underkendelse af vilkår som værende for milde i stedet meddelte frafaldet uden vilkår. – På denne baggrund bør det formentlig fastholdes, at retten kun kan nægte at godkende vilkårene, dersom de findes urimeligt indgribende i forhold til den begåede kriminalitet og sigtedes personlige forhold. Dette resultat er som anført foreneligt med den citerede landsretsdom.

Som vilkår kan fastsættes

1) at sigtede betaler en *bøde* – uanset om det pågældende straffebud i øvrigt hjemler anvendelse af bødestraf;

2) at sigtede betaler *erstatning* for tab, der er forvoldt ved lovovertrædelsen;

3) samme vilkår som i *betingede domme,* se straffelovens §§ 56 og 57. I forbindelse hermed kan det fastsættes som yderligere betingelse, at sigtede betaler en bøde (jfr. herved straffelovens § 51 stk. 1, 2. pkt.).

Tiltalefrafald på vilkår kan navnlig være hensigtsmæssigt over for unge lovovertrædere, jfr. herom rigsadvokatens cirkulære nr. 174/1966.

Det vil bemærkes, at der ud fra en praktisk *processuel* betragtning ikke er megen forskel på en betinget dom, afsagt i henhold til § 925, og et tiltalefrafald på vilkår. Forskellen består alene i, at det i § 925-sagen er dommeren, der fastsætter vilkårene, mens det ved tiltalefrafaldet er anklagemyndigheden. Da retten imidlertid skal godkende vilkårene ved tiltalefrafaldet, og da anklagemyndigheden i almindelighed bliver fulgt i sin indstilling vedrørende de betingede domme, smuldrer denne forskel bort. Tilbage står den meget vigtige forskel, at tiltalefrafaldet skåner den pågældende for en fældende straffedom (gentagelsesvirkning m.v.) og for den nedsættelse i det almindelige omdømme, som tiltale og domfældelse ofte bevirker. Endvidere kan tiltalefrafaldet ikke gøres til genstand for anke.

D. GENOPTAGELSE OG OMGØRELSE

1. *Genoptagelse*

Strafforfølgning kan *genoptages* uden hensyn til frister o.l., når visse betingelser er opfyldt. – At en afbrudt strafforfølgning fortsættes som følge af *omgørelse* er derimod normalt ikke betinget af andet end visse fristers overholdelse (jfr. nærmere afsnit 2).

Hvis efterforskningen indstilles på et tidspunkt, hvor der *ikke er rejst sigtelse* mod nogen bestemt person, kan den altid genoptages, strax eller senere, såvel af politimesteren selv som af den overordnede myndighed; jfr. herved § 805.

Er sigtelse rejst, men videre strafforfølgning undladt (og dette er meddelt sigtede, jfr. § 825 stk. 1), kan sagen kun genoptages efter reglerne i retsplejelovens kap. 86. Drejer det sig om en *påtaleopgivelse* af bevismæssige grunde, indebærer det, at der enten skal være kommet »nye beviser af vægt« for sagen – uden at det kan bebrejdes anklagemyndigheden, at de ikke var taget i betragtning ved sagens første behandling (§ 975; se til ex *UfR 1963, 909 V*) – eller at betingelserne efter § 976 er til stede (se herom s. 339). Et *tiltalefrafald* kan formentlig genoptages under betingelser, der svarer til de i § 976 stk. 1 nr. 2 anførte; derimod finder § 975 ikke anvendelse på tiltalefrafald.

Drejer det sig om en forundersøgelse, der »sluttes« efter § 825 stk. 2 (cfr. »standses«, hvilket vil sige, at strafforfølgningens ophør er begrundet i, at sagen ikke skal fremmes videre til tiltale og dom, jfr. § 825 stk. 1), er selve strafforfølgningen ikke ophørt, og genoptagelse af forundersøgelsen til indhentelse af nye oplysninger m.v. kan altid ske, § 815 stk. 3, jfr. § 825 stk. 3.

En særlig genoptagelsesadgang består, hvor der er meddelt *tiltalefrafald på vilkår* og vilkårene overtrædes, § 723 a stk. 4. Det er formentlig kun den forsætlige overtrædelse af vilkårene, der kan have denne følge. Bestemmelsen må i øvrigt fortolkes i overensstemmelse med de mere specificerede regler i strfl. § 61.

2. *Omgørelse*

Beslutning om at undlade påtale kan omgøres af den overordnede anklagemyndighed, såfremt omgørelsen finder sted inden for en *frist*

af 2 måneder. Denne regel har generel gyldighed for alle påtaleundladelser og alle påtaleinstanser, uanset at den kun delvis er kommet direkte til udtryk i retsplejelovens bestemmelser (§ 721 stk. 3 og § 826). – Denne omgørelsesfrist finder ligeledes anvendelse ved § 925-sager; jfr. *UfR 1963, 922 Ø* og *UfR 1967, 861 V.*

To måneders-fristen er præceptiv, jfr. *UfR 1974, 623 Ø:* Efter udløbet af fristen omgjorde rigsadvokaten statsadvokatens beslutning om påtaleundladelse i henhold til strfl. § 244 stk. 1, og tiltale for overtrædelse af § 244 stk. 4 blev rejst. Under anken blev spørgsmålet om frifindelse p.gr.a. fristoverskridelsen rejst på rettens foranledning og gjort til genstand for særskilt behandling. Uanset at både tiltalte og anklagemyndigheden ønskede sagen fremmet til realitetsbehandling, frifandt retten under henvisning til fristoverskridelsen.

Fristen antages at *begynde* fra tidspunktet for den underordnede anklagemyndigheds beslutning, uanset om den sigtede først får meddelelsen herom senere.

Fristens *afbrydelse* kunne tænkes knyttet enten til den overordnede anklagemyndigheds beslutning om tiltalerejsning, til indgivelse af anklageskrift, eller til forkyndelse af anklageskrift. I nyere praxis synes man at have lagt afgørende vægt på, at anklageskriftet er indleveret til retten inden fristens udløb, jfr. *UfR 1974, 623 Ø.* Denne synsmåde er ligeledes forenelig med afgørelsen i *UfR 1972, 1047 Ø:* Efter at statsadvokaten d. 8/6 1971 havde truffet beslutning om opgivelse af påtalen for forsøg på indbrud og vold, hvilket blev meddelt sigtede d. 10/6, bestemte rigsadvokaten d. 8/7, at der skulle rejses tiltale; sigtede fik ikke meddelelse herom. Anklageskrift blev udfærdiget d. 28/7, indgivet til retten d. 30/7 og med påtegnet stævning af 12/9 forkyndt for tiltalte d. 23/9. Landsretten udtalte, at sagen skulle realitetsbehandles, idet 2 måneders-fristen måtte anses for overholdt, og strafforfølgningen i øvrigt var fremmet uden unødigt ophold.

I lovforslaget af 16/12 1977, § 749 stk. 3, fastholdes den underordnede anklagemyndigheds beslutning som fristens begyndelsestidspunkt. Derimod foreslås reglerne om fristens afbrydelse ændret, således at den overordnede anklagemyndigheds afgørelse skal være forkyndt for sigtede, medmindre hans egne forhold har været til hinder herfor.

En vigtig undtagelse fra reglen om, at omgørelsen ikke kan finde sted efter udløbet af 2 måneders-fristen, foreligger, såfremt den underordnede myndighed har *overskredet sin kompetence* og undladt påtale i en sag, der henhører under den overordnede myndigheds område.

Som ex kan nævnes *UfR 1962, 865 H:* Efter underrettens domfældelse i overensstemmelse med politimesterens tiltale for overtrædelse af færdselsloven kunne statsadvokaten efter udløbet af 2 måneders-fristen yderligere rejse tiltale efter strfl. § 249 stk. 1, samt påstå frakendelse af førerretten. Se også *UfR 1964, 185 Ø* og *UfR 1976, 1015 Ø.*

LITTERATUR: Anklagemyndighedens årsberetning 1973, s. 1 ff; 1974, s. 10 ff; 1975, s. 7 ff og 44 ff; 1976, s. 94 ff og 116 ff. Betænkning nr. 622 om efterforskning i straffesager m.v. (1971), s. 44 f. Betænkning nr. 650 vedrørende nogle af- og nedkriminaliseringsspørgsmål (1972), s. 10 ff. *Gomard*, Studier i den danske straffeproces (1976), s. 72 ff. *Unmack Larsen*, Juristen 1972, s. 133 ff (tiltalefrafald); Juristen 1974, s. 467 ff (Om udøvelse af offentlig anklagemyndighed); UfR 1977 B, s. 137 ff (Om uretfærdig tiltalerejsning). *Elsebeth Rasmussen*, UfR 1977 B, s. 238 ff (Om straffrihed og strafbortfald ved »uretfærdig tiltalerejsning«). *Rørdam*, Juristen 1976, s. 175 ff (generelle påtalebegrænsninger). *Thylstrup*, Juristen 1972, s. 231 f (tiltalefrafald).

Kapitel VII:
PÅTALENS IVÆRKSÆTTELSE
FORHOLDET MELLEM PÅTALE OG DOM

A. ANKLAGESKRIFTET

1. *Anklageskriftets indhold og udformning*

Den almindelige regel er, at tiltale rejses ved et af anklagemyndigheden udfærdiget og underskrevet *anklageskrift*, § 831 stk. 1, jfr. §§ 926 og 930 stk. 1.

Anklageskriftet skal ifølge § 831 stk. 1 indeholde 1) angivelse af den *domstol*, ved hvilken sagen anlægges, og 2) *tiltaltes navn* m.v. Dernæst skal det indeholde 3) en kort angivelse af *det forhold, for hvilket tiltale rejses*, med fornøden angivelse af tid, sted, udførelsesmåde o.s.v. Herunder skal benyttes den i loven fastsatte terminologi (fx blodskam, ulovlig tvang, underslæb), ligesom straffebestemmelsens kendemærke (fx strfl. § 298 nr. 3: »bortfjerner sig uden at betale ...«) skal anføres; derimod omtales tilregnelsesspørgsmålet normalt ikke (medmindre det har særskilt betydning, jfr. til ex *UfR 1973, 848 V:* Toldvæsenets sondring mellem T's forsætligt og uagtsomt begåede overtrædelser af afgiftslovgivningen burde efter rettens opfattelse have fundet udtryk i anklageskriftet; refereret s. 259). 4) Det eller de *lovbud*, i henhold til hvilke strafpåstanden nedlægges, bør anføres, hvilket praktisk taget altid sker. Angivelsen bør normalt omfatte såvel den direkte overtrådte bestemmelse (fx strfl. § 276) som en eventuel særlig påtale- eller sanktionsbestemmelse (fx strfl. § 285); en undladelse af at nævne den formelle sanktionsbestemmelse kan dog ikke bevirke anklageskriftets ugyldighed, dersom undladelsen ikke forringer tiltaltes forsvarsmuligheder, jfr. *UfR 1973, 626 Ø* (sagen fremmet, uanset at den særlige straffehjemmel i færdselslovens daværende § 69 stk. 1, ikke var anført i anklageskriftet).

Derimod skal anklageskriftet ikke angive, (÷ 5) hvilken længde m.v. straffen bør have (*strafudmålingen*), eller (÷ 6) *sanktionens art* (straf eller anden retsfølge). Anklagemyndighedens praxis vedrørende an-

givelser om strafudmåling og sanktionsvalg er præget af, at tiltalte bør have fornøden information til forberedelse af forsvaret, samtidig med at det tilstræbes at undgå en – uformel (jfr. s. 125 f) – binding af rettens valgmuligheder; se herved rigsadvokatens cirkulære nr. 107/1975. Normalt tilkendegives det, såfremt anklagemyndigheden ønsker særforanstaltninger (strfl. §§ 68 og 70) iværksat; også påstande om rettighedsfortabelse, konfiskation samt takstmæssigt fastsatte bøder inden for visse områder (fx told- og kildeskattesager) fremsættes sædvanligvis i anklageskriftet.

Hverken angivelse af (÷7) *beviser* (der derimod anføres i en særlig bevisfortegnelse, jfr. § 834 stk. 1) eller (÷8) udviklinger af *retsspørgsmål* må findes i anklageskriftet, § 831 stk. 2.

Hvis der påstås 9) *erstatning*, bør der optages en bemærkning herom, jfr. nærmere § 991 stk. 2 in fine.

Et anklageskrift kan fx være udformet således:

»Chauffør T.T., Østergade 15, 3. tv., Virum, født d. 17/2 1938 i Hove pr. Veksø, Københavns Amt, sættes herved under tiltale ved retten i Hillerød til straf for tyveri efter straffelovens § 276 ved natten til den 30. marts 1975 indbrudsvis ved at trykke en dobbeltdør op at have skaffet sig adgang til A/S Import-Kram, Nytorv 10, Slagelse, og fra en aflåset pengekasse i et kontor på 1. sal stjålet 1.276,50 kr.

Erstatningspåstand vil blive nedlagt under sagen.

Politimesteren i Hillerød, 3/10 1975 P.p.v.
(sign.) Svend Jensen
politifuldmægtig«

Under hensyn til at anklageskrifter bør være affattet således, at de også kan forstås af ikke-jurister, har det været kritiseret, at de ofte er for lange og unødigt komplicerede, at de er præget af for stor formbundethed og af visse stereotype vendinger, samt at lovovertrædelserne betegnes for kompliceret. Hensynet til lægmænd gælder især tiltalte i politisager (som ofte er uden forvarerbistand) og til dels lægdommerne i domsmandssager.

Dette hensyn brydes imidlertid af anklageskriftets anden processuelle hovedfunktion: En fixering af selve påtalen; efterfølgende fravigelser fra anklageskriftet kan kun ske i ret begrænset omfang (jfr. nedenfor). Herved bliver anklageskriftets præcision af særlig vigtighed, hvilket undertiden kan føre til, at grundighed og omstændelighed må gives forrang fremfor den absolutte enkelhed.

På visse punkter kan letfatteligheden dog styrkes, uden at det sker på bekostning af præsicionen. Således synes en vis modernisering i forhold til straffelovens sprogbrug uden videre at anbefale sig (fx ved at skrive »... stjålet ...« fremfor »... uden besidderens samtykke borttaget en fremmed rørlig ting for at skaffe sig eller andre uberet-

tiget vinding ved dens tilegnelse ...«). Det er næppe heller påkrævet at søge alle hovedpunkterne bragt til udtryk inden for en og samme sætning.

For politisagers vedkommende er der mindre afvigelser i forhold til de ovennævnte krav vedrørende anklageskriftets udformning, § 930 stk. 1. Således stilles der ikke udtrykkeligt krav om benyttelse af lovens egen terminologi eller særlig fremhævelse af straffebestemmelsens kendemærker.

I *UfR 1968,346 V* accepteredes et anklageskrift, som bestod i politimesterens påtegning på rapporten i en sag om overskridelse af hastighedsbegrænsning. I påtegningen indgik en henvisning til en i rapporten anført »kortfattet redegørelse for forseelsen«, som på en let og overskuelig måde indeholdt de i § 930 stk. 1 nævnte angivelser. – Cfr. *UfR 1977,721 U:* Ved påtegning på en skematisk politirapport og under henvisning til en bekendtgørelse, der ikke indeholdt nogen strafhjemmel, blev der »i anledning af ovenstående hastighedsovertrædelse« rejst tiltale. Denne tiltalerejsning fandtes ikke at opfylde de betingelser, der må stilles til et anklageskrift.

Anklageskriftet bør ikke forveksles med *stævningen* (indkaldelsen til møde under domsforhandling), se herom §§ 764 og 840 stk. 2.

I politisager udfærdiges anklageskriftet af politimesteren. I statsadvokatsager sker det ved statsadvokaten, hvorefter anklageskriftet fremsendes til politimesteren, der foranlediger, at det indleveres på rettens kontor og forkyndes for tiltalte, § 832.

2. *Anklageskriftets funktion*

Anklageskriftet er ikke blot en ekspeditionsmæssig foranstaltning; det udgør selve grundlaget for den videre strafforfølgning og er derfor bærer af meget væsentlige processuelle funktioner.

Gennem anklageskriftet tilkendegiver anklagemyndigheden over for tiltalte og retten, hvorledes tiltalen udformes og afgrænses. I forhold til tiltalte og forsvareren skabes der herved klarhed om tiltalens omfang, således at tiltalte kan træffe sine forholdsregler og tilrettelægge sit forsvar på dette grundlag. – I forhold til retten sætter anklageskriftet sammenholdt med anklageprincippet den ramme om tiltalen, inden for hvilken sagen skal pådømmes.

På denne baggrund er det et spørgsmål af vidtrækkende betydning, hvornår anklageskriftets ramme kan undergives ændringer i udvidende retning. Sådanne ændringer kan tænkes på to væsensforskellige måder. Enten kan de ske ved anklagemyndighedens egen foranstaltning, således at selve anklageskriftet ændres eller suppleres (s. 114). Eller også kan rammen tænkes brudt af retten; dette sidste kan – netop på grund af anklageprincippet – kun ske rent undtagelsesvis (s. 119 ff).

Ved forståelsen og fortolkningen af reglerne om ændringer af anklageskriftets af-

grænsning af tiltalen må det stedse haves for øje, hvad alternativet ville være, dersom en sådan ændringsadgang nægtes. Reglernes betydning og anvendelse må variere, alt efter om alternativet er henholdsvis en bindende påtalebegrænsning, en retskraftig frifindelse, eller blot en ny sag med ændret tiltale.

3. *Ændringer i anklageskriftet*

Reglerne om anklagemyndighedens adgang til at ændre i anklageskriftet (§§ 833 og 927) bygger på en indholdsmæssig og en tidsmæssig sondring. Dels er det afgørende, om der er tale om en »berigtigelse« eller en »udvidelse«; dels afhænger ændringsadgangen af, hvorvidt domsforhandlingen er påbegyndt.

Forskellen mellem *berigtigelser* og *udvidelser* er ikke alene afgørende for anklagemyndighedens muligheder for at ændre tiltalen (§ 833), men også for rettens adgang hertil (§ 908 stk. 4). Sondringen bør udformes ensartet i begge tilfælde. De fyldigste bidrag til fastlæggelsen af, hvad der skal forstås ved berigtigelser, findes i § 908 stk. 4, der tillader ændringer, for så vidt angår subsumptionen samt de med forbrydelsen forbundne biomstændigheder. Anklagemyndighedens berigtigelser i anklageskriftet skal følgelig forstås i overensstemmelse med disse principper, der gennemgås nærmere nedenfor (s. 119 f). Sådanne berigtigelser kan af anklagemyndigheden foretages, uanset hvilket stadium sagen befinder sig på, blot tiltalte sikres fyldestgørende adgang til at varetage sit forsvar, om fornødent gennem udsættelse af sagen.

Drejer det sig derimod om egentlige udvidelser af det oprindelige anklageskrift, er det afgørende, om domsforhandlingen er påbegyndt. Inden domsforhandlingen kan anklagemyndigheden udvide tiltalen blot gennem indlevering og forkyndelse af et supplerende eller et nyt anklageskrift.

Under domsforhandlingen kan tiltalen derimod kun udvides, når såvel retten som tiltalte indvilliger heri; der er dog fri adgang til at inddrage forhold, som er begået under selve domsforhandlingen, § 833 stk. 2. Hvis tiltalte ikke indvilliger, må der i henhold til § 833 stk. 3, rejses en ny sag mod ham, hvorved strfl. § 89 (om anvendelse af tillægsstraf) finder anvendelse.

Om udvidelser af tiltalen under anke, se s. 310 ff.

4. *Påtalebegrænsninger*

De anførte bestemmelser om udvidelse af anklageskriftet har i hovedsagen karakter af rent processuelle reguleringer; valget står mellem kumulation af flere forhold under den samme sag eller selvstændig strafforfølgning af visse forhold. Anderledes stiller det sig imidlertid, såfremt der foreligger en bindende påtalebegrænsning. Her angår spørgsmålet selve gennemførligheden af en strafforfølgning, ikke om den skal finde sted under den ene eller den anden sag.

Foreligger der en bindende påtalebegrænsning, afskærer det såvel anklagemyndigheden som retten fra at udvide (men ikke fra at berigtige) tiltalen i det oprindelige anklageskrift. Da selve retsvirkningen af en påtalebegrænsning således er klar, består problemet hovedsagelig i at fastlægge, *hvornår* der foreligger en bindende begrænsning af påtalen.

Ved »påtalebegrænsning« forstås enhver indskrænkning (opgivelse såvel som frafald) af påtalen i forhold til det faktiske handlingsforløb, d.v.s. enhver undladelse af at gennemføre påtalen for et eller flere forhold eller dele heraf, som anklagemyndigheden har kendskab til. – Begrebet »forhold« betyder her som andetsteds (jfr. især § 908 stk. 3) blot en adfærd (en eller flere handlinger eller undladelser), der rummer ét strafbart gerningsforhold. Én handling kan rumme flere forhold, hvis der derved realiseres flere gerningsindhold (ideel konkurrence); og flere handlinger kan tilsammen udgøre ét forhold, hvis de sammenstykker en kollektiv eller en fortsat forbrydelse (se til ex strfl. § 302 om grove uordener ved førelsen af forretningsbøger).

Reglerne om påtaleopgivelse og tiltalefrafald synes efter deres ordlyd at dreje sig om et enten/eller: Enten rejses der tiltale for alle de lovovertrædelser, den pågældende kan antages at have begået, eller også gør der ikke. Hovedbestemmelsens ordlyd (§ 723) synes således ikke at afgive hjemmel for nogen mellemløsning i form af *delvis* påtale. En sådan partiel påtale kan imidlertid ofte være meget hensigtsmæssig, og systemet er da også forlængst accepteret i praxis. Kompetencen må i det hele følge de almindelige regler om påtaleundladelse (opgivelse eller frafald), for så vidt som man må støtte sig på disse reglers analogi. Det samme gælder om genoptagelse af forfølgningen ved-

rørende de forhold eller dele heraf, der er udeladt gennem påtalebegrænsningen.

En forudsætning for, at en påtalebegrænsning kan påberåbes som gyldig, er at den er tilblevet under de samme betingelser som en tilsvarende påtaleundladelse.

Påtalebegrænsningen skal således være besluttet af den kompetente myndighed, og fristen for omgørelse skal være udløbet, før begrænsningen kan karakteriseres som bindende.

Ofte vil påtalebegrænsningen være klart intenderet fra anklagemyndighedens side. Men undertiden kan der opstå spørgsmål om, hvorvidt anklagemyndigheden i situationer, hvor en påtalebegrænsning ikke er tilsigtet – og en udtrykkelig erklæring herom følgelig heller ikke er afgivet – alligevel kan blive bundet ved de processuelle skridt, der foretages under sagen. Praxis besvarer dette spørgsmål bekræftende; under visse omstændigheder kan anklagemyndigheden ved sin adfærd – utilsigtet – blive afskåret fra den adgang til at udvide tiltalen, som ellers består efter reglerne i § 833. Man har søgt at sammenfatte sådanne tilfælde under den fælles formel, at en bindende påtalebegrænsning etableres, såfremt anklagemyndighedens behandling af sagen ville være egnet til i almindelighed at fremkalde *en berettiget og beskyttelsesværdig forventning* hos tiltalte herom.

Som exempel på anerkendelsen af dette forventningssynspunkt kan nævnes *UfR 1973,372 V:* Vedtagelse af bødeforelæg fra toldvæsenet for forsøg på indsmugling af spiritus fandtes ikke at indebære et frafald af tiltalen for så vidt angik overtrædelse af de militære tjenesteforskrifter. – I præmisserne anføres det udtrykkeligt, at tiltalte ej heller havde haft »grundlag for at regne med« en sådan begrænsning af påtalen. – Se også *UfR 1963,855 Ø,* refereret nedenfor.

En forventning hos tiltalte om, at påtalen er begrænset, kan kun anses for berettiget, hvis de sædvanlige betingelser for påtaleundladelser er opfyldt. Det drejer sig især om reglerne om kompetence og omgørelse (se til ex *UfR 1967,861 V,* refereret s. 91). At 2 måneders-fristen for omgørelse af påtaleundladelser på denne indirekte måde udskyder tidspunktet for etableringen af en bindende påtalebegrænsning, indebærer, at konflikten mellem anklagemyndighedens ønske om at udvide påtalen og tiltaltes påberåbelse af en påtalebegrænsning i praxis oftest vil komme til at foreligge under anke. På dette stade vil dommen i første instans også kunne indgå i grundlaget for tiltaltes eventuelle forventning om en påtalebegrænsning; se til ex *UfR 1963,855 Ø:* I en sag om tiltale for tyveri nedlagde anklagemyndigheden under domsforhandlingen for underretten en subsidiær påstand om domfældelse for hæleri. Tiltalte frifandtes for tyveri, og den subsidiære påstand blev ikke accepteret af retten. Anklagemyndigheden ankede med henvisning til anklageskriftet i byretten og nedlagde først under domsforhandlingen en subsidiær påstand vedrørende hæleri. Herefter udtalte landsretten, at hæleripåstanden burde have været optaget i anklagemyndighedens ankemeddelelse; at dette ikke var sket, havde med føje kunnet opfattes som en påtalebegrænsning. Underrettens dom stadfæstedes. – Se også *UfR 1978,61 H* (refereret s. 308).

Det må tillige erindres, at påtalebegrænsninger er undergivet de almindelige regler om genoptagelse og retskraft. – Se herved *UfR 1972, 942 Ø* (refereret s. 358).

Anklagemyndigheden anvender påtalebegrænsninger bl.a. i følgende tilfælde:

1) Når den sigtede har begået en lang række *ensartede forhold,* hvoraf nogle, men ikke alle, fremtræder med den fornødne klarhed i bevismæssig henseende. Det vil da ofte være uden indflydelse på straffastsættelsen, om alle forholdene kommer frem til pådømmelse – straffen for 16 små indbrud er den samme som for 18 – og der knytter sig derfor normalt ingen betænkelighed til i sådanne tilfælde at begrænse påtalen til kun at angå de forhold, der klart lader sig bevise. Herved kan der spares megen tid og ulejlighed, jfr. 3).

2) Når den sigtede har begået en eller flere alvorlige forbrydelser samt en eller flere *bagatelforseelser,* selvstændigt eller i forbindelse hermed. Også her vil medtagelsen af bagatelforseelserne være uden indflydelse på straffastsættelsen, og deres inddragelse under påtalen vil derfor blot være en unødig – undertiden latterlig – forhaling af en i forvejen langsommelig procedure.

3) Når den sigtede har *tilstået* nogle forhold eller dele heraf, men ikke dem alle. Begrænsning af påtalen til de tilståede forhold kan da medføre, at sagen kan fremmes til summarisk pådømmelse i henhold til § 925. Om begrænsningen *bør* ske afhænger i almindelighed af, om omstændighederne er af den under 1) eller 2) angivne beskaffenhed. Er dette tilfældet, knytter der sig ingen betænkeligheder til at anvende påtalebegrænsninger i dette øjemed – § 925-behandlingen er i øvrigt altid betinget af, at tiltalte samtykker heri. Har den sigtede derimod tilstået en del af et alvorligt forhold, fx tyveri som del af et røveri, bør den lette behandlingsform i henhold til § 925 ikke udgøre et bærende argument for at frafalde tiltalen for røveri.

Mens anklagemyndigheden ikke bør indlade sig på at frafalde dele af tiltalen mod til gengæld at opnå tiltaltes tilståelse af den resterende del af sigtelsen (i USA med et træffende udtryk kaldt »plea-bargaining«), kan forholdet af praktiske grunde stille sig anderledes ved påtalebegrænsning i form af *opgivelse.* Hvis anklagemyndigheden vurderer sagen således, at beviset for den del af sigtelsen, som ligger ud over sigtedes tilståelse, ikke kan holde for retten, må denne del af påtalen efter de almindelige regler opgives. – Det fremgår dog ikke altid klart af de konkrete afgørelser, om der er tale om opgivelse eller frafald af den ikke-tilståede del af sigtelsen.

UfR 1963,922 Ø: Under en tilståelsessag blev tiltalte dømt for spirituskørsel. Hans opgivne spiritusforbrug lå under det, der svarede til de målte promiller. Anklagemyndigheden ankede afgørelsen med påstand om domfældelse for et spiritusforbrug, der svarede til promilleangivelserne. Landsretten lagde til grund, at der som en forudsætning for sagens fremme som tilståelsessag var sket en begrænsning af påtalen svarende til tiltaltes egen forklaring om spiritusforbruget. Da fristen for omgørelse var udløbet, måtte påtalebegrænsningen anses for bindende.

4) Når den sigtede har begået så alvorlige forbrydelser, at pådømmelse ved *nævningeting* kan komme på tale. Man har da undertiden begrænset tiltalen på en sådan måde, at man herigennem er kommet udenom den meget besværlige og langsommelige nævningebehandling. Dette sker ved at rejse tiltale efter nogle straffebestemmelser, der ikke fyldestgør fordringerne i § 687 og ved i forbindelse hermed at beskrive forholdet på en sådan måde, at henførelse under de alvorligere bestemmelser udelukkes. Man udelader fx momenter, der kan indebære en høj strafferamme, se til ex strfl. § 146 stk. 2 (velfærdsfortabelse). En sådan fremgangsmåde kan utvivlsomt være en fordel for anklagemyndigheden. For den tiltalte er den det ofte også – anklagen mod ham *begrænses* jo netop. Altid gælder det imidlertid ikke: Undertiden kan han – med rette – gøre sig håb om en anden afgørelse ved et nævningeting end ved en domsmandsret, og da nævningebehandlingen er en af lovens garantier for den anklagede, er det betænkeligt, at anklagemyndigheden søger at tilintetgøre den, i hvert fald i tilfælde, hvor den anklagede protesterer herimod. Alligevel er påtalebegrænsninger i dette øjemed anerkendt i praxis (se herved *UfR 1936,30 H* og *UfR 1957,355 H;* endvidere *UfR 1977,1023 V*), formentlig ud fra det synspunkt, at da lovens garanti om nævningebehandling kun gælder de alvorligste forbrydelser, er det forsvarligt at afskære denne garanti, når sigtelsen under alle omstændigheder begrænses til det mindre alvorlige.

5. *Tiltale uden anklageskrift*

Der kan i visse tilfælde iværksættes tiltale uden anklageskrift. Dette gælder således om *tilståelsessager* i henhold til § 925. Her træder forundersøgelsesbegæringen (§ 816) rent praktisk i stedet; jfr. også § 925 stk. 1, hvor det er foreskrevet, at det til retsbogen skal betydes tiltalte, hvad der er tiltalens genstand.

I *politisager* kan tiltalen med dommerens tilladelse rejses mundtligt til retsbogen, når sigtede er til stede i retten, § 930 stk. 2.

B. FORHOLDET MELLEM PÅTALE OG DOM

1. *Anklageprincippet*

a. *Grundreglen i § 908 stk. 3*

Fravigelser fra den ramme, der ved anklageskriftet sættes om tiltalen, kan som nævnt ske ikke blot ved anklagemyndighedens foranstaltning (ændring af selve anklageskriftet), men også ved rettens behandling og pådømmelse af sagen. Rettens muligheder er i så henseende begrænset af grundreglen i § 908 stk. 3.

Den danske strafferetspleje bygger som fremhævet på et *anklageprincip*, se s. 23 og 83. Dette anklageprincip indebærer en funktionsdeling mellem anklageren og dommeren, ofte udtrykt i sætningen »uden anklager ingen dommer«, jfr, herved § 718. Funktionsdelingen opfattes da som et *personelt* spørgsmål. Anklageprincippets funktionsdeling er imidlertid også af *saglig* beskaffenhed: Den tiltalte bør ikke kunne dømmes for andet eller mere end det, han er anklaget for, – »uden anklage ingen dom«. Det er dette princip, der er lovfæstet i § 908 stk. 3: »*Retten kan ikke domfælde for noget forhold, der ikke omfattes af tiltalen*«, jfr. herved §§ 929 stk. 1, 939 og 965 a stk. 1, om princippets anvendelse på andre sager end landsretssager (henholdsvis underretssager, politisager og ankesager). Princippet kan i øvrigt opfattes som en naturlig følge af, at anklagemyndigheden kan opgive eller frafalde påtalen for et hvilket som helst forhold og på et hvilket som helst tidspunkt. Om påtalen skal gennemføres, afgøres således suverænt af anklagemyndigheden, jfr. kap. VI.

b. *Berigtigelser m.v.*

Uden for begrebet »forhold« (se nærmere s. 115) falder »de med forbrydelsen forbundne biomstændigheder (tid, sted og deslige)«, der netop kan karakteriseres ved, at de ikke udgør et selvstændigt strafbart forhold. Om sådanne omstændigheder bestemmes det i § 908 stk. 4, at retten kan afvige fra deres angivelse i anklageskriftet.

Grænsen for, hvad der skal forstås ved biomstændigheder, kan imidlertid ikke drages blot ved en angivelse af, at de ikke må udgøre et selvstændigt forhold. Kun sådanne *mindre væsentlige momenter,* der hverken kan bevirke en ændret subsumption – se herom nedenfor s. 123 f – eller i øvrigt på afgørende vis forrykke den kriminalretlige vurdering (herunder strafudmålingen) af det påtalte forhold bør indbefattes under biomstændigheder. I praxis synes man i hvert fald ikke at være gået videre, og den anførte fortolkning kan også støttes på bestemmelsens ordlyd – men ikke på dens forarbejder – navnlig den forklarende parentes: »tid, sted og deslige«. Der kan med andre ord meget vel ske domfældelse, selv om det under bevisførelsen viser sig at anklageskriftets angivelser, fx af datoen, er urigtige.

UfR 1975,884 Ø: T blev tiltalt for en dag i begyndelsen af juli 1974 at have tilbudt den russiske ambassade oplysninger af interesse for Sovjetunionens efterretningstjeneste. T blev fundet skyldig efter anklageskriftet, idet det dog ikke kunne anses for bevist, at henvendelsen og materialet var blevet afleveret til ambassaden i juli måned. Retten fandt det imidlertid uden betydning for skyld- og sanktionsspørgsmålet, om den strafbare handling havde fundet sted i begyndelsen af juli eller noget tidligere.

Det fremgår, at selv om biomstændigheder er uden indflydelse på subsumptions- og sanktionsspørgsmålene, kan de godt blive afgørende for bevisførelsen og dermed for tilrettelæggelsen af sigtedes forsvar. Hvor berigtigelsen (fx af en tidsangivelse, for hvilken sigtede havde kunnet påvise et alibi) får denne konsekvens, må sigtedes og forsvarets interesser sikres i fornødent omfang, efter omstændighederne gennem udsættelse af sagen.

Tilbage står – efter denne fortolkning af »berigtigelse« og »biomstændigheder« – en mellemgruppe af momenter, som nok kan påvirke den kriminalretlige vurdering (fx ved at udgøre skærpende omstændigheder eller strafforhøjelsesgrunde), men uden dog at udgøre et selvstændigt strafbart forhold. Fremkommer sådanne omstændigheder under domsforhandlingen, må man enten anvende reglerne om udvidelse af tiltalen (jfr. § 833 stk. 2 og 3) analogt, eller skride til genoptagelse (jfr. herved § 976 stk. 2). Uden udvidelse eller genoptagelse kan retten ikke tage hensyn til momenter af denne art.

2. *Ændringer i forhold til tiltalen*

a. *Faktum*

1) Såfremt tiltalte selv er indforstået med en udvidelse af tiltalen under domsforhandlingen, kan dette ske, også på rettens foranledning, jfr. § 833 stk. 2. Ifølge samme bestemmelse kan forhold begået under domsforhandlingen inddrages også uden tiltaltes samtykke. Udvidelsen kan ske ved tilføjelse på anklageskriftet eller tilførsel i retsbogen. I begge tilfælde forudsættes det imidlertid, at anklagemyndigheden begærer eller dog er indforstået med udvidelsen; og der er således ikke tale om egentlige fravigelser fra anklageprincippet.

2) Det antages undertiden, at retten kan fravige tiltalens faktiske angivelser *til gunst* for den tiltalte ved at domfælde for en forbrydelse, der indeholdes i den påtalte forbrydelse som *det mindre i det mere*. Det kan være for forsøg, når tiltalen lyder på fuldbyrdet forbrydelse, eller for et mindre kvalificeret delikt, når tiltalen lyder på det mere kvalificerede (fx ulovlig omgang med hittegods i stedet for tyveri, strfl. §§ 277 og 276) o.s.v. – Som det fremgår, vil sådanne afvigelser ikke blot omfatte faktum, men normalt også selve subsumptionen, jfr. herved nedenfor s. 123 f.

UfR 1967, 920 Ø: T var tiltalt for tyveri af bl.a. en skrivemaskine, som han havde taget med hjem fra den virksomhed, hvor han var ansat som chauffør. Retten nærede betænkelighed ved at lægge til grund, at T havde tilegnelseshensigt, da han tog maskinen. Ligeledes kunne det ikke anses for godtgjort, at han på et senere tidspunkt havde haft til hensigt at tilegne sig maskinen. Derimod blev det klart antaget, at T havde været uberettiget til at bruge skrivemaskinen. Han blev herefter domfældt for brugstyveri, uanset at den faktiske beskrivelse i anklageskriftet kun omfattede, at T havde stjålet maskinen, ikke at han uberettiget havde brugt den.

Denne opfattelse, der har støtte i retsplejelovens forarbejder, og som i et vist omfang følges i praxis – måske ud fra en opfattelse svarende til den civilprocessuelle, at en påstand i sig selv antages at indeholde alle mindre vidtgående påstande – er dog næppe korrekt. Problemkredsen omkring »det mindre i det mere« kan ofte give anledning til en del kriminalretlige overvejelser, hvis afgørelse efter loven og praxis henhører under anklagemyndigheden. Der kan være tilfælde, hvor tiltale overhovedet ikke ville være blevet rejst, fx for det ukvalificerede delikt i forhold til det kvalificerede. Måske er det ukvalificerede delikt undergivet privat påtale og dermed unddraget anklagemyndig-

hedens påtaleret; eller måske ville anklagemyndigheden have meddelt tiltalefrafald for det ukvalificerede delikt i overensstemmelse med sædvanlig praxis. I sådanne tilfælde følger det af anklageprincippet, at retten er afskåret fra at domfælde for det ukvalificerede delikt, jfr. herved § 833 stk. 2 og 3, hvoraf det fremgår, at retten (og tiltalte) skal indvillige i *udvidelser* af tiltalen, men ikke i *begrænsninger*.

Mens retsvirkningen af denne særlige form for påtalebegrænsning – der består i at kun det kvalificerede delikt påtales, hvorimod det ukvalificerede ikke ville have været gjort til genstand for påtale – således er klar, rejser der sig problemer i henseende til, hvornår der overhovedet kan antages at foreligge en påtalebegrænsning. Anklagemyndigheden vil normalt ikke have tilkendegivet en sådan begrænsning udtrykkeligt. Retten vil imidlertid kunne anvende sit almindelige kendskab til påtalepraxis. Drejer det sig fx om indbrudstyveri, vil tiltale normalt blive rejst, selv om der kun er tale om forsøg; omvendt derimod for så vidt angår forsøg på spirituskørsel. Retten vil således normalt kunne fravige en tiltale for tyveri og kun domfælde for forsøg, mens rettens antagelse af at en tiltale for spirituskørsel ikke holder, fordi der kun foreligger forsøg, sædvanligvis vil resultere i en frifindelse.

I andre tilfælde kan problemet ikke løses ved kendskab og henvisning til almindelig påtalepraxis. Her kan der under domsforhandlingen foretages en særskilt drøftelse af, hvorvidt anklagemyndigheden ønsker at begrænse påtalen på den anførte måde. Er dette tilfældet, skal der ske frifindelse; i modsat fald må der gives parterne lejlighed til at udtale sig om den ændrede påtale – medmindre man overhovedet ikke vil anerkende rettens adgang til at foretage fravigelser »til gunst« for tiltalte, for i så fald skal der under alle omstændigheder ske frifindelse, når der ikke kan domfældes for tiltalen i anklageskriftet. Den sidst anførte betragtning sætter i det hele spørgsmålstegn ved anvendelsen af udtrykket »fravigelse til gunst« i den heromhandlede sammenhæng, når den gunstige fravigelse indebærer en domfældelse, mens en fastholden af anklageprincippets hovedregel ville medføre en frifindelse.

I forbindelse hermed kan i øvrigt fremhæves slutningsbestemmelsen i § 831 stk. 1, hvorefter alternative – herunder principale og subsidiære – angivelser i anklageskriftet er tilladt. Heri ligger, at anklagemyndigheden i selve anklageskriftet har fuld adgang til at påtale det kvalificerede og det ukvalificerede delikt under ét, principalt og subsidiært.

3) Om § 925-sager bemærkes det særligt, at der overhovedet ikke opstår spørgsmål om ændringer i påtalens faktiske angivelser. I disse sager findes der intet anklageskrift (men en forundersøgelsesbegæring), og sigtede skal i det hele være enig i det faktum, som retten lægger til grund for pådømmelsen, jfr. herved nærmere s. 270 f.

b. *Subsumptionen*

En ændring af den oprindelige subsumption kan ske som følge af – eller i sammenhæng med – ændringer i faktum.

Bortset herfra kunne det antages, at subsumptionsproblemerne var løst i forbindelse med anklageskriftet, og at dommerens opgave blot var at acceptere eller forkaste denne subsumption, i sidste fald med den følge, at tiltalte skulle frifindes. Dette er imidlertid ikke gældende ret. Det foreskrives ganske vist i § 831 stk.1 nr.3, at det eller de lovbud, i henhold til hvilke påstand om straf agtes nedlagt, bør angives. Men indholdet af denne regel fastlægges nærmere i § 908 stk.4, 1.led, hvoraf fremgår, at retten ikke er udelukket fra at henføre det påtalte forhold under en anden strafbestemmelse end den, anklagemyndigheden har påstået anvendt. Det har hermed været hensigten at lade domstolen have det sidste ord med hensyn til subsumptionen, herunder fuld adgang til at korrigere eventuelle retsvildfarelser hos anklagemyndigheden. Dette system er i overensstemmelse med den grundlæggende opfattelse af retten som udtryk for den højeste juridiske autoritet, og samtidig opnår man at undgå stødende frifindelser på grund af subsumptionstvivl. – Det er en selvfølge, at tiltalte i givet fald skal have fyldestgørende adgang til at forsvare sig i henhold til den ændrede subsumption, efter omstændighederne gennem den fornødne udsættelse af sagen, jfr. § 908 stk. 4.

Disse oprindelige formål med bestemmelsen kan imidlertid ikke til fulde opnås, når den sammenholdes med anklageprincippet i § 908 stk. 3 om faktiske afvigelser. Det bliver herved en forudsætning for rettens adgang til at ændre subsumptionen, at alle de faktiske momenter, som indgår i den »nye« straffebestemmelses gerningsindhold, skal fremgå af tiltalen. Og da anklagemyndigheden sædvanligvis ikke medtager faktiske momenter, der står som overflødige i forhold til den anførte straffebestemmelse, vil denne betingelse kun sjældent være opfyldt.

I enkelte tilfælde kan det dog tænkes, at alle faktiske momenter vil være indeholdt som »det mindre i det mere«, hvor subsumptionsændringen består i, at et kvalificeret delikt ændres til et ukvalificeret. I sådanne situationer – der adskiller sig fra de ovenfor s.121 f omtalte ved ikke at indebære fravigelser fra anklageskriftets *faktiske* angivelser – kan retten følgelig ændre tiltalen (subsumptionen) i medfør af § 908 stk. 4.

Til belysning af det meget begrænsede anvendelsesområde af bestemmelsen kan anføres *UfR 1966, 882 V:* T havde undladt at indberette salg af afgiftspligtige varer og havde herved unddraget sig betaling af et større afgiftsbeløb. Anklagemyndigheden rejste tiltale for bedrageri. Retten udtalte, at det i anklageskriftet beskrevne forhold var rent passivt og ikke kunne henføres under strfl. § 279. Derimod kunne T's tilegnelse af de opkrævede afgiftsbeløb efter rettens opfattelse bedømmes som underslæb efter strfl. § 278 nr. 3. Men da tiltalen var udformet på en sådan måde, at ikke alle gerningsmomenter i denne særlige form for underslæb (uretmæssigt forbrug af betroede penge) var anført, så retten sig nødsaget til at frifinde.

Det principielle problem synes at bestå i, at man ikke på én gang kan lade anklagemyndigheden have det sidste ord vedrørende afgrænsningen af *faktum* (anklageprincippet sammenholdt med det vidtgående opportunitetsprincip), og samtidig forbeholde retten det sidste ord vedrørende *subsumptionen;* dertil er det faktiske og det retlige for nøje sammenvævet. Både af principielle og af praktiske grunde bør anklagemyndighedens kompetence på dette område fastholdes. Hermed henstår problemet om stødende frifindelser (som fx i den citerede dom) imidlertid uløst.

For vurderingen af denne ulempe er det afgørende, om en sådan frifindelse har negativ retskraft, d.v.s. om en ny sag med ændret tiltale skal afvises, se nærmere s. 357 f. I det omfang en frifindelse af den omtalte art ikke tillægges retskraft, mister den sin stødende karakter; men samtidig ville spørgsmålet næppe heller opstå, idet tiltalte formentlig hellere vil give sit samtykke til en ændring af tiltalen under den første sag (§ 833 stk. 2) end at få en foreløbig frifindelse med udsigt til en ny straffesag.

Subsumptionstvivl kan i nogen måde minde om ideel konkurrence – en flerhed af lovovertrædelser begået ved en enkelt handling – dog med det forbehold, at konkurrencen er »uægte«, fordi der rent faktisk kun er begået én lovovertrædelse; det er blot tvivlsomt hvilken. Normalt tillægges afgørelsen af et forhold, der indeholder ideel konkurrence, negativ retskraft, idet der antages at foreligge en bindende påtalebegrænsning. I tilfælde af subsumptionsændring kan det imidlertid ikke antages, at et tiltalefrafald er intenderet fra anklagemyndighedens side, *såfremt* den ændrede subsumption ikke er mere belastende end den oprindelige, og de to subsumptioner i øvrigt er beslægtede (som fx bedrageri og skyldnersvig). Under den samme forudsætning kan der hos tiltalte næppe heller være opstået en berettiget og beskyttelsesværdig forventning (jfr. s. 116) om, at tiltalen er begrænset til den (urigtige) subsumption. Meget kunne derfor tale for, at man i disse tilfælde ikke tillagde en frifindelse negativ retskraft – med det resultat, at problemet som nævnt sikkert ville løse sig i praxis ved tiltaltes samtykke. – Procesøkonomiske grunde kunne i øvrigt tale for at give anklagemyndigheden hjemmel til selv at ændre tiltalen under den første sag. – Når det tidligere har været antaget, at ændringer i subsumptionen ikke kunne danne grundlag for en ny straffesag, har synspunktet drejet sig om ændringer til noget mere belastende for tiltalte (fx fra ulovlig omgang med hittegods til underslæb). Synspunktet kan tiltrædes for disse tilfældes vedkommende, idet der som nævnt må antages at foreligge en bindende påtalebegrænsning.

I det omfang de stødende frifindelser ikke måtte finde deres løsning gennem retskraftlæren, må man henskyde til anklagemyndigheden at foregribe problemet med den fornødne omhu ved anklageskriftets udformning og eventuel anvendelse af alternative påstande, § 831 stk. 1 nr. 3 in fine.

I § 925-sager antager spørgsmålet om rettens ændringer af subsumptionen en særlig karakter, såvel i 1. instans som under anke, se herom s. 271 f.

3. *Sanktionen*

Sanktionsvalg og strafudmåling skal ikke nødvendigvis omtales i anklageskriftet (se § 831) og er således ikke omfattet af begrebet »tiltalen« i § 908 stk. 3. Retten står derfor i princippet ganske frit vedrørende disse spørgsmål.

I praxis angives det undertiden, hvilken straf (fx en takstmæssigt fastsat bøde) og især hvilken sanktionstype (dog ikke vedrørende valget mellem betinget eller ubetinget straf) anklagemyndigheden finder passende (jfr. ovenfor s. 111 f). Herved fremmes ensartethed i retsanvendelsen, idet den overordnede anklagemyndighed (rigsadvokaten) gennem de instruktoriske beføjelser kan påse, at samme sanktionsform søges bragt i anvendelse over for ensartede handlings- eller gerningsmandstyper. Da sanktionsvalget er et af de vigtigste led i moderne kriminalpolitik, og da anklagemyndigheden sidder inde med et betydeligt erfaringsmateriale herom, er det klart, at anklagemyndighedens sanktionsønske i almindelighed vil være afgørende. Selv om domstolene derfor med god grund lægger megen vægt på anklagemyndighedens angivelser om sanktionen – og især vil være utilbøjelige til at idømme en strengere straf, end anklagemyndigheden kræver – berører det ikke deres principielle frihed vedrørende sanktionsspørgsmålet.

Et praktisk betydningsfuldt exempel på domstolenes fravigelse af anklagemyndighedens tilkendegivelser vedrørende sanktionen er afgørelserne i *UfR 1976,100–108 H.* Her tilsidesattes de generelle takstforhøjelser, som anklagemyndigheden havde udarbejdet vedrørende politisager, især færdselssager (se rigsadvokatens meddelelser nr. 2/1975). Ligeledes underkendte højesteret anklagemyndighedens tilkendegivelse om, at den hidtidige praxis, hvorefter bøden halveres over for personer med typisk lav indkomst, ikke længere burde følges.

En særlig begrænsning i domstolenes frihed vedrørende sanktionsspørgsmålet består i *ankeinstansen,* § 960 stk. 3, 2. pkt., og § 965 a stk. 2 (forbudet mod reformatio in pejus); se herom s. 304.

I strafudmåling og sanktionsvalg kan der opstå spørgsmål om anvendelse af *strafforhøjelsesgrunde,* samt om *rettighedsfortabelse* eller *konfiskation.* Hvorvidt retten er bundet af anklagemyndighedens undladelse af at påstå sådanne momenter eller særsanktioner bragt i anvendelse, må bero på en gennemgang af de enkelte grupper og tilfælde. Som et generelt hovedsynspunkt kan det fremhæves, at dersom anvendelsen beror på tilstedeværelsen af visse faktiske omstændigheder og på en retlig vurdering (»subsumption«) af disse faktiske forhold (fx strfl. § 79 stk. 1 og § 191 stk. 1, 2. pkt.), må anklageprincippet føre til, at retten er bundet på samme måde som ved en påtalebegrænsning. Er dette derimod ikke tilfældet (som fx ved arveloven § 36 stk. 1 og strfl. § 154) vil retten normalt være frit stillet; såfremt en særlig straffølge er obligatorisk (som førerretsfrakendelse ved spirituskørsel, færdselsloven § 125) *skal* retten endog bringe den i anvendelse, uanset om anklagemyndigheden måtte have glemt at påstå den anvendt.

En særlig variant af dette spørgsmål foreligger, hvor anklagemyndigheden har rejst tiltale efter strfl. § 287, men retten finder, at overtrædelsen bør henføres til § 285. I denne situation er der ikke tale om, at retten skal inddrage flere faktiske momenter end de i anklageskriftet anførte. Gerningsindholdet for den pågældende berigelsesforbrydelse skal under alle omstændigheder være opfyldt, uanset om § 285 eller § 287 anvendes. Anklageprincippet vil dermed ikke udgøre nogen hindring for rettens anvendelse af § 285. Og da § 287 har karakter af en ren sanktionsbestemmelse (af samme art som fx strfl. § 80) savnes der i det hele grundlag for at lade anklagemyndighedens anvendelse af § 287 antage karakter af en bindende påtalebegrænsning.

Strafnedsættelsesgrunde kan retten tage i betragtning uden hensyn til, om de er gjort gældende af anklagemyndigheden. Her vil der normalt foreligge en situation, som svarer til »det mindre i det mere« (jfr. s. 121 f), uden at de anførte betænkeligheder ved at tillade fravigelser fra tiltalen til gunst for tiltalte gøre sig gældende.

LITTERATUR: *Gomard,* Studier i den danske straffeproces (1976), s. 63 ff og 86 ff. *Hertz,* Proceduren (1969), s. 395 ff. Juridisk Grundbog (1975), s. 511 ff. *Lindegaard & Trolle,* Procedure i straffesager (1975), s. 50 ff. *Rørdam,* Juristen 1974, s. 102 ff (Bindende påtalebegrænsning); Juristen 1976, s. 165 ff (Hvornår foreligger der en påtalebegrænsning?). *Stampe-Degn,* UfR 1973 B, s. 349 ff (Anklageskrifters form og indhold).

Kapitel VIII:
DEN FORURETTEDE

A. GENERELT

I modsætning til anklagemyndigheden, sigtede og forsvaret tillægger retsplejeloven ikke den person, der ved forbrydelsen måtte have lidt en krænkelse, nogen partslignende stilling. Den forurettede har således ingen særlige beføjelser i henseende til tilstedeværelse ved retshandlinger og efterforskningshandlinger, eller adgang til at gøre sig bekendt med sagens akter og eventuelt afgive udtalelser om det fremkomne materiale. Tværtimod vil den forurettede under sagen kunne afhøres som vidne under vidneansvar (se hertil § 990 stk. 3).

I realiteten tillægges der dog den forurettede en række særlige beføjelser og positioner, dels i medfør af specialbestemmelser i retsplejeloven, dels ifølge praxis. Selv om det principielt er fastslået og gennemført, at strafforfølgning normalt er et samfundsanliggende (og ikke den ene privatpersons hævnaktion over for den anden), kan principperne dog ikke tilsløre den kendsgerning, at den forurettede ofte har en ganske særlig interesse i strafforfølgningens iværksættelse og udfald.

I den nyeste tid er den forurettedes stilling endvidere blevet inddraget under lovgivningen i en særlig sammenhæng ud fra den erkendelse, at kriminalitetens ofre bør tages i betragtning i de generelle kriminal- og socialpolitiske overvejelser. I det omfang samfundet – såvel gennem sin grundlæggende struktur som ved udformningen af sine strafferetlige og kriminalpolitiske forholdsregler – kan siges at være medansvarligt for kriminalitetens eksistens og dermed også dens skadelige følger, stiller det sig naturligt at yde en vis økonomisk kompensation til de hårdere ramte ofre for forbrydelser. Herved kan der formentlig opnås en bredere forståelse for og accept af en human kriminalpolitik, hvori kortere frihedsstraffe og en udstrakt anvendelse af kriminalforsorg i frihed indgår som centrale elementer. Hertil kommer, at ofre for forbrydelser ofte står i en mere ugunstig stilling

end andre skadelidte, idet skadevolder (forbryderen) regelmæssigt vil være ude af stand til at udrede erstatning for de ofte alvorlige skader, der påføres ofret. Tanker af denne art introduceredes i dansk lovgivning med lov nr. 277/1976, der omtales nærmere nedenfor (s. 137 ff).

Det fremtræder ikke altid med fuld klarhed, hvem der skal anses for at være den forurettede. Besvarelsen af dette spørgsmål kan falde forskelligt ud, alt efter den sammenhæng hvori begrebet anvendes. I almindelighed fortolkes begrebet forholdsvis snævert, således at det kun omfatter personer, der hører til den overtrådte straffebestemmelses umiddelbare beskyttelsesobjekter. Der gives dog afgørelser, som går betydeligt videre (fx ved påkendelse under adhæsionsproces af krav, der fremsættes af forsikringsselskaber og andre tredjemænd, som har dækket den forurettedes tab).

B. ANMELDELSE

Som omtalt (s. 84) tilkommer påtaleretten som hovedregel den offentlige anklagemyndighed. Nogle undtagelser herfra omtales i det følgende afsnit. Men også i udøvelsen af den offentlige påtaleret spiller den private anmeldelse en betydelig praktisk rolle. – Anmeldelsen kan for så vidt komme fra hvem som helst. Men typisk vil det være den person, som anser sig for krænket ved en forbrydelse, der samtidig optræder som anmelder. – Se om afhøring m.v. af anmeldere s. 176.

For selve indledningen af en strafforfølgning kan anmeldelsen være af afgørende betydning. I de fleste sager vil den tilmed være en nødvendig forudsætning for, at anklagemyndigheden overhovedet kommer til kundskab om, at en forbrydelse muligvis er begået. Hertil kommer, at der er en tendens til kun at forfølge visse forbrydelser efter udtrykkelig anmeldelse. Dette gælder bl.a. visse berigelsesforbrydelser og sædelighedsforbrydelser af mindre alvorlig karakter.

Anmeldelsen indgives normalt til politiet (jfr. § 803 stk. 1), der optager en såkaldt anmeldelsesrapport, medmindre den allerede fra anmelderens side er skriftligt udformet (§ 803 stk. 2). I anklagemyndighedens overvejelser og beslutning om, hvorvidt anmeldelsen skal

resultere i sigtelse og påtale, har anmelderen en særlig stilling. Dersom politimesteren ikke finder tilstrækkeligt grundlag for at fremme sagen, skal dette meddeles anmelderen, som kan påklage beslutningen til statsadvokaten (jfr. § 805; se også rigsadvokatens meddelelsesblad 1956, nr. 1 pkt. 1, og nr. 3 pkt. 2). Også statsadvokatens og rigsadvokatens beslutninger om at undlade påtale meddeles anmelderen med oplysning om, at beslutningen kan indklages for den højere anklageinstans.

I lovforslag af 16/12 1977 (§ 749) er – i noget forenklet form – tilsvarende bestemmelser foreslået. Den hidtidige praxis, hvorefter anmelderen underrettes af anklagemyndigheden om sine klagemuligheder, foreslås udtrykkeligt lovfæstet.

Indholdet af begrundelsen for en afgørelse om påtaleundladelse berøres i *FOB 1972,177:* A havde anmeldt to personer for tyveri, men statsadvokaten fandt, at påtalen måtte opgives. A indbragte denne afgørelse for rigsadvokaten, som udbad sig sagens akter og en udtalelse fra statsadvokaten. Denne fremsendte først sagen 2 dage efter udløbet af 2 måneders-fristen for omgørelse (§ 826). Rigsadvokaten meddelte A, at han kunne tiltræde statsadvokatens afgørelse, idet der ikke var fremskaffet tilstrækkeligt bevis for, at de anmeldte havde gjort sig skyld i tyveri. Justitsministeriet, hvortil A indklagede rigsadvokatens afgørelse, meddelte ham, at afgørelsen ikke kunne ændres, idet fristen efter § 826 var udløbet. – Ombudsmanden henstillede, at den overordnede anklagemyndighed fremtidig giver udtrykkelig oplysning om, at fristens udløb er til hinder for omgørelse, uanset om sagen i øvrigt underkastes en realitetsprøvelse.

Hvis anmelderen efter at have ført sagen gennem hele anklagehierarkiet til justitsministeren (og eventuelt ombudsmanden) ikke får medhold i sin begæring om strafforfølgning, er hans muligheder udtømte – bortset fra et eventuelt politisk ansvar over for den pågældende minister (jfr. s. 101). Man kunne i denne situation tænke sig, at anmelderen selv indbragte sagen for domstolene som en privat straffesag. Men en sådan almindelig, subsidiær privat påtaleret er ikke hjemlet efter dansk ret (se nærmere nedenfor, s. 132 f).

Det følger af anmeldelsens karakter, at der ikke er retsvirkninger knyttet direkte til dens *tilbagetrækkelse.* Anklagemyndigheden kan frit fortsætte strafforfølgningen vedrørende de forhold, hvorom den har fået kundskab gennem anmeldelsen. I praxis vil sagen dog ikke sjældent blive henlagt, enten p.gr.a. manglende bevis, eller fordi den hører til den sagskategori, der normalt kun forfølges efter udtrykkelig anmeldelse.

C. PÅTALE

1. *Privat påtale*

Strafbare handlinger, der ved lovgivningen er henvist til privat forfølgning, påtales af den forurettede (eller undtagelsesvis af hans nærmeste, jfr. § 719 stk. 2; se herved *UfR 1974, 776 U*, refereret nedenfor s. 131). Er der flere forurettede, har hver af dem påtaleret.

Reglerne om privat påtale findes i § 725. De indeholder et ganske kompliceret samspil mellem den private og anklagemyndigheden, som sikres en vid adgang til at overtage strafforfølgningen, hvis almene hensyn kræver det. Hvorvidt en sådan offentlig interesse er involveret, afgøres endeligt af anklagemyndigheden. Den private forfølgning må da standses, dog således at den forurettede kan slutte sig til anklagemyndighedens forfølgning (se nærmere herom § 725 stk. 4, og – om anke – § 990).

Den private strafforfølgning sker efter reglerne om den *borgerlige retspleje*, § 725 stk. 1.

Lovgivningen indeholder flere exempler på privat påtale, se bl.a. straffelovens § 244 stk. 5, jfr. stk. 1 (simple legemskrænkelser) og § 275 stk. 1 (freds- og ærekrænkelser). Inden for særlovgivningens område kan nævnes immaterialretslovgivningens straffebestemmelser, fx ophavsretsloven (lovbkg. nr. 130/1975) § 55.

I straffelovgivningen findes der også exempler på *alternativ* privat påtale (jfr. § 726 stk. 1). I disse tilfælde kan lovovertrædelsen påtales enten af den private eller af det offentlige efter begæring, se således strfl. § 275 stk. 2 (kvalificerede freds- og ærekrænkelser). Den forurettede kan i disse tilfælde – efter eget ønske – påtale på egen hånd uden først at søge offentlig påtale rejst.

2. *Betinget offentlig påtale og subsidiær privat påtale*

I visse tilfælde kræves der en begæring herom fra den forurettede (eller undtagelsesvis hans nærmeste, jfr. § 719 stk. 2), for at anklagemyndigheden er berettiget til at iværksætte strafforfølgning, § 722 stk. 1 nr. 3. Der er i disse tilfælde tale om *betinget offentlig påtale*. Exempler herpå findes såvel inden for straffelovens område (fx § 249 stk. 1 om uagtsom legemsbeskadigelse, og § 290 stk. 1 om visse tilfælde

af skyldnersvig) som i særlovgivningen. Retsplejeloven kræver, at en sådan begæring skal fremtræde udtrykkeligt, ikke blot i form af en almindelig anmeldelse (jfr. § 804 stk. 2, 2. pkt.). Begæringen må i øvrigt normalt ikke udelukke nogen medskyldig, se nærmere § 722 stk. 1 nr. 3. Begæringen kan tilbagekaldes, og forfølgningen skal da standses, medmindre anklagemyndigheden skønner, at almene hensyn kræver, at forfølgningen fortsætter, § 722 stk. 2.

Begæring fra en privat er som anført en *nødvendig* betingelse – men ikke den tilstrækkelige betingelse, se herom strax nedenfor – for at anklagemyndigheden kan indlede påtale. Dette forhold kan undertiden give anledning til en nærmere prøvelse af påtalebegæringens *omfang* og *klarhed*. Som ex kan anføres *UfR 1974, 776 U:* I forbindelse med omtalen af et drab på en ung pige bragte Ekstrabladet et nøgenfotografi af den dræbte. Hendes familie begærede herefter tiltale rejst mod den ansvarlige for overtrædelse af strfl. § 264 d. Dagen efter blev billedet bragt på ny i bladet. Selv om påtalebegæringen formelt kun omfattede den første gengivelse, fandtes der at foreligge en sådan sammenhæng mellem de to gengivelser, at anklagemyndigheden på grundlag af påtalebegæringen var beføjet til at rejse tiltale for dem begge. – Til illustration af kravet om klarhed kan nævnes *UfR 1966, 338 Ø:* Efter anmeldelse og begæring om påtale rejste politimesteren tiltale mod en gårdejer for overtrædelse af nogle bestemmelser i mark- og vejfredslovgivningen, der var undergivet betinget offentlig påtale. I forbindelse med påtalebegæringen havde anmelderne udtalt, at de ikke ønskede den sigtede idømt en bøde, men gerne så sagen afgjort med en advarsel. Underretten fandt, at begæringen savnede fornøden klarhed, og afviste sagen. Landsretten omgjorde denne afgørelse, idet anmelderens bemærkninger om sanktionen fandtes at være uden betydning for selve påtalebegæringen. – Se endvidere *FOB 1974, 290:* Efter at dele af den såkaldte »bagmandsrapport« (om særlig økonomisk kriminalitet) var blevet offentliggjort i pressen, klagede A, der var omtalt i rapporten, til justitsministeriet over offentliggørelsen. I klageskrivelserne anvendte A bl. a. udtryk som »Denne lovovertrædelse er der ikke gjort skridt til at forfølge«, og »en overtrædelse af straffelovens regler om personer, der handler i offentlig tjeneste eller hverv«. Ministeriet svarede A, at man ikke havde fundet grundlag for at iværksætte en nærmere undersøgelse i anledning af rapportens offentliggørelse. Selve offentliggørelsen måtte betragtes som en overtrædelse af strfl. §§ 264 b og 264 c, der i henhold til strfl. § 275 stk. 2 er undergivet betinget offentlig påtale. Ombudsmanden fandt ikke helt tilstrækkeligt grundlag for at kritisere justitsministeriet i anledning af, at ministeriet ikke umiddelbart havde betragtet A's henvendelser som en egentlig påtalebegæring; derimod burde ministeriet nok have søgt en vis afklaring af spørgsmålet.

Selv om der i tilfælde af betinget offentlig påtale foreligger den fornødne begæring, er det ikke hermed givet, at anklagemyndigheden er pligtig at rejse påtale. Dette afgøres efter de almindelige regler om

påtale (jfr. s. 96 ff; se også *FOB 1974,290,* refereret ovenfor). Den forurettede har imidlertid her mulighed for – fra begyndelsen eller efter at have søgt offentlig påtale iværksat – selv at indbringe sagen for domstolene som en privat straffesag, såfremt den påsigtede handling ikke kan medføre højere straf end hæfte, jfr. § 726 stk. 2; se til ex *UfR 1970,524 SH* (påtale for overtrædelse af konkurrencelovgivningens bestemmelser blev rejst direkte af en privat virksomhed).

Hvis den private efter at have forsøgt offentlig påtale rejst, vælger selv at gennemføre sagen, er der tale om *subsidiær privat påtale.* Bortset fra de tilfælde, hvor anklagemyndigheden på grund af en offentlig interesse har overtaget en privat strafforfølgning for derefter at frafalde forfølgningen igen (se § 725 stk. 4 in fine), er der ikke i dansk ret skabt hjemmel for subsidiær privat påtale.

3. *Legislative synspunkter*

En udvidet adgang til privat påtale – især i form af en subsidiær privat påtaleret – har ofte været foreslået. Tanken kan også umiddelbart have meget for sig, især som et korrektiv til de skønsmæssige beføjelser der er tillagt anklagemyndigheden. Såvel under hensyn til den vidtgående gennemførelse af opportunitetsprincippet som i betragtning af den opbygning af anklagehierarkiet, der sætter den politisk udpegede justitsminister i spidsen, kunne en almindelig adgang til privat påtale udgøre et værn mod mulige misbrug eller mere graverende fejlskøn.

Fortalere for en udvidelse af den private påtaleret understreger tillige hensynet til at skaffe den forurettede oprejsning for den lidte krænkelse, ved at denne påtales og straffes. Denne betragtningsmåde har en vis sammenhæng med strafforfølgningens formål, der atter er afhængigt af selve strafsanktionens formål. I samme grad en repressiv opfattelse af straffens formål fraviges, må også tanken om strafforfølgningen som den ene privatpersons sanktion (eller ligefrem hævnakt) mod den anden forlades.

Derimod kan den private påtalerets kontrollerende funktion over for anklagemyndigheden ikke uden videre afvises. Synspunkter af denne karakter er formentlig også afgørende for, at en udstrakt almindelig påtaleret ofte er den almindelige ordning i fremmed ret (bl.a. i Norge, Finland, England og Frankrig). Også i forarbejderne til den danske retsplejelov anbefaledes det klart at gennemføre et sådant system som en garanti mod »Forsømmelse, Neddyssen eller Stikken under Stolen fra den offentlige Anklagemyndigheds Side« (Kommissionsudkast 1899, motiverne sp. 35).

Imod en almindelig (subsidiær) privat påtaleret kan det anføres, at det ville åbne mulighed for misbrug fra den påtaleberettigedes side. Man kunne tænke sig forsøg på afpresning eller afpresningslignende handlinger under trussel om at iværksætte strafforfølgning. Hertil kommer, at når påtaleretten kun skulle tilkomme den forurettede – en almindelig påtaleret for alle, »*actio popularis*«, er næppe hensigtsmæssig – ville en række

forbrydelser stå uden nogen privat påtaleberettiget, fordi de er »offerløse«. Det kan næppe heller afvises, at en udvidet privat påtaleret kunne tænkes at påvirke anklagemyndighedens konkrete udøvelse af skønnet over den offentlige påtale i modsat retning af den, fortalerne forestiller sig. I grænsetilfælde kunne anklagemyndigheden måske være fristet til at undlade påtale i bevidsthed om, at den forurettede selv har mulighed for at gå ind i sagen.

Selv om anklagemyndighedens udøvelse af sine vidtgående beføjelser principielt fordrer kauteler mod misbrug, er det dog ingenlunde givet, at det netop bør ske gennem en subsidiær privat påtaleret. Det er andetsteds (s. 101 f) omtalt, hvori garantierne mod misbrug af anklagemyndighedens påtalebeføjelser består efter den nuværende ordning. Og erfaringen synes da også at vise, at det næppe er nødvendigt at udbygge garantierne specielt inden for den private påtaleret.

Den mest afgørende indvending mod tanken er imidlertid denne, at en almindelig, subsidiær privat påtaleret ville være aldeles uforenelig med opportunitetsprincippets væsentligste funktion. Som omtalt (s. 100) er det netop tanken bag opportunitetsprincippet, at visse personer skal kunne friholdes for strafforfølgning. Indførelse af en privat påtaleret ville underminere opportunitetsprincippets bærende idé. Og denne indvending gælder med fuld styrke, uanset om det drejer sig om de generelt afgrænsede tilfælde eller de mere konkret betonede situationer, hvori tiltalefrafald anvendes.

Anderledes stiller det sig derimod, for så vidt angår påtaleopgivelse. Her er indvendingerne mod en udvidet privat påtaleret ikke væsentlige. Og behovet er måske i højere grad til stede inden for bestemte sagsarter. Fx kunne det være rimeligt i visse tilfælde at indrømme den forurettede ved en sædelighedsforbrydelse en adgang til privat påtale, hvor anklagemyndigheden har opgivet påtalen på grund af bevisets stilling.

D. ADHÆSIONSPROCES

1. *Adhæsion*

Den forurettede vil ofte kunne rejse krav om økonomisk kompensation i anledning af lovovertrædelsen. Under visse betingelser kan sådanne krav fremsættes i forbindelse med straffesagen, uanset deres civilretlige karakter. Herved opstår der en praktisk set meget vigtig berøringsflade mellem det civil- og det straffeprocessuelle system i den såkaldte *adhæsionsproces*.

I § 685 forudsættes det, at de pågældende borgerlige krav skal være en følge af de strafbare handlinger, som påtales under straffesagen; de borgerlige krav skal »adhærere« (d.v.s. hænge ved) straffespørgs-

målet. Selv om også andre borgerlige krav (fx vindikationskrav, se herved også § 754) kan komme på tale, er det praktisk taget altid erstatningskrav, der fremsættes under adhæsionsprocessen. Til gengæld er denne procesform blevet den altdominerende afgørelsesmåde inden for erstatningsområdet; op mod 20.000 erstatningskrav – fortrinsvis i forbindelse med færdselslovsovertrædelser – behandles som adhæsionssager.

Adhæsionsprocessen har rødder langt forud for retsplejeloven, som i kap. 89 (§§ 991–996a) indeholder de nuværende regler. Grundprincippet er her, jfr. § 991 stk. 2, at *anklagemyndigheden* på begæring af den forurettede skal forfølge de ved forbrydelsen opståede erstatningskrav m.v. mod tiltalte, såfremt det kan ske *uden væsentlig ulempe.* Den forurettede bliver ikke herved »part« i straffesagen. Snarere kan hans stilling sammenlignes med den, der i civilprocessen tilkommer en biintervenient. – Efter færdselslovens ordning (se herom nedenfor s. 135f) indtager den forurettede en mere partslignende stilling i henseende til erstatningsspørgsmålet (se herved færdselsloven § 113 stk. 1).

I *politisager* og *tilståelsessager* kan den forurettede fremsætte sit krav om erstatning direkte for retten. Selv om anklagemyndigheden således ikke efter lovordene medvirker i disse sager, må det dog antages, at politiet er pligtigt at yde fornøden hjælp med oplysninger om handlingsforløbet og fremsættelse af begæring for retten.

2. *Straffeprocessuelle regler*

Da det civile krav indgår i en straffesag, er det principielt de *straffeprocessuelle* regler, der finder anvendelse. Men kravets karakter indebærer i praxis en betydelig afsmitning fra civilprocessen. Således vil forhandlingsmaximen og dispositionsmaximen normalt finde anvendelse, uanset ordlyden af § 993, 1. pkt.

Retsplejelovens ordning er i øvrigt den, at det borgerlige krav påkendes sammen med strafspørgsmålet. Kan behandlingen af det borgerlige krav ikke ske uden væsentlig ulempe, kan pådømmelse dog nægtes, § 991 stk. 4. I så fald henvises den forurettede til at anlægge et almindeligt civilt søgsmål, § 992 stk. 2. Retten kan beskikke en advokat for den forurettede efter reglerne om fri proces (§ 995a, jfr. kap. 31).

Ankes dommen i sin helhed, prøves det borgerlige krav som regel også på ny, § 995 stk. 3. Afgørelsen vedrørende det borgerlige krav kan i øvrigt af den forurettede eller af tiltalte påankes selvstændigt, jfr. om denne særskilte anke, der sker i den borgerlige retsplejes former, § 996.

Den forurettedes erstatningskrav kan sikres ved beslaglæggelse m.v., se § 797 stk. 1 og § 788 stk. 2. Kravet inddrives efter de borgerlige regler.

3. *Ensretningsprincippet*

En vigtig grundregel – det såkaldte »*ensretningsprincip*« – går ud på, at der skal være overensstemmelse mellem afgørelserne i henholdsvis straf- og erstatningsspørgsmålet, § 992 stk. 1. Der kan fx ikke idømmes straf samtidig med, at det konstateres, at der ikke foreligger noget erstatningsansvar.

Ensretningsprincippet må forstås på baggrund af selve adhæsionsprocessens (oprindelige) begrundelse: at skaffe den forurettede et hurtigt, billigt og nemt middel til at indtale sit erstatningskrav. Tidligere førte denne betragtningsmåde til, at erstatningskravet ikke kunne påkendes, dersom tiltalte blev frifundet; hensynet til skadelidende måtte falde bort, når der ikke var tale om nogen forbrydelse eller forbryder. Med retsplejeloven gik man imidlertid det skridt videre at tillade *frifindelse* for erstatningskravet i tilfælde af frifindelse for den strafferetlige tiltale. Til fordel for denne ordning kunne procesøkonomien samt hensynet til tiltalte anføres.

I sin praktiske virkning er ensretningsprincippet stift og uhensigtsmæssigt. Viser det sig fx i den konkrete sag, at tiltalte har handlet uden forsæt men med uagtsomhed, kan dette føre til frifindelse i straffesagen samtidig med at erstatningsansvar foreligger. Omvendt kan domfældelse i straffesagen godt forekomme i forbindelse med et reduceret erstatningskrav p.gr.a skadelidtes egen skyld. Erstatningskravet kan endvidere begrænses eller helt bortfalde, fordi intet (eller kun et mindre) tab er lidt. – I de sidstnævnte situationer vil domstolene da også normalt tilkende en reduceret (eller ingen) erstatning, uanset domfældelse i straffespørgsmålet; det anses for tilstrækkeligt, at erstatnings*ansvaret* afgøres i samme retning som tiltalen, ikke nødvendigvis erstatnings*kravet*.

4. *Færdselsloven*

Færdselsloven indeholder særlige regler om erstatningskravenes behandling (§§ 111–115), som på væsentlige punkter afviger fra retsplejelovens system.

Udgangspunktet er, at den eller de skadelidte skal have lejlighed til at påstå erstatning i forbindelse med straffesagen. Afgøres straffespørgsmålet ved udenretligt bødeforelæg, skal politiet efter anmodning indbringe erstatningsspørgsmålet for den ret, for hvilken der ellers ville være blevet rejst tiltale. Endvidere skal vedkommende ansvarsforsikringsselskab tilsiges, og selskabet har ret til at indtræde i sagen som part, hvilket bl.a. indebærer adgang til at anke afgørelsen vedrørende erstatningsspørgsmålet.

I færdselssager kan retten ikke nægte at påkende erstatningskravet, blot fordi det ville indebære visse ulemper i henseende til straffesagens behandling. Kun i særlige tilfælde, hvor kravet angår materiel skade og er af indviklet beskaffenhed – og forligsmægling under sagen har vist sig forgæves – kan retten henvise spørgsmålet til civilprocessuel behandling. Til gengæld kræves det ikke, at afgørelsen af erstatningskravet skal ske samtidig med dommen i straffesagen; retten kan *udskyde* (men normalt ikke nægte)

påkendelsen af erstatningskravet. Herved opnås det, at foreningen af de to krav kan opretholdes, uden at straffesagen derved forsinkes. Ofte vil i øvrigt den omstændighed, at straffespørgsmålet er afgjort, kunne føre til en forligsmæssig løsning af erstatningskravet.

Den anden væsentlige afvigelse fra retsplejelovens regler består i, at ensretningsprincippet ikke er gældende i færdselssager. Erstatningspåstanden skal påkendes under sagen, også selv om straf ikke pålægges tiltalte; og resultatet kan meget vel blive, at der skal betales erstatning.

Endelig indeholder færdselsloven en specialregel (§ 114), hvorefter spørgsmålet om ansvarsforsikringsselskabets regres skal påkendes ex officio i tilslutning til afgørelsen af erstatningsspørgsmålet.

5. *Reformer*

Retsplejelovens adhæsionsregler er næppe ganske tidssvarende. De er i det væsentlige udformet ud fra den forudsætning, at adhæsionsprocessens hovedbegrundelse består i hensynet til den forurettede. I dag må vægten i højere grad lægges på de praktiske og procesøkonomiske hensyn, der varetages ved den fælles behandling af tiltale og erstatningskrav; det vil i første række sige undgåelsen af at foretage en i det væsentlige ensartet bevisførelse to gange under henholdsvis den straffeprocessuelle og den civilprocessuelle sag.

Denne spænding mellem grundlaget for reglernes udformning og deres ønskelige funktion i den moderne proces fører til fravigelser – og herved også til indbyrdes afvigelser – i praxis. Nogle er af den opfattelse, at disse ulemper er mindre betydningsfulde, og at det nuværende system – med en smidig anvendelse af retsplejeloven og med færdselslovens mere hensigtsmæssige regler på det praktisk set vigtigste område – i det store og hele fungerer rimeligt. Andre finder derimod, at lovreformer er påkrævet. De mest gennemgribende forslag i så henseende er fremsat af *Krag Jespersen* (Proceskumulation. 1970).

I sin mere vidtgående form går dette forslag i hovedsagen ud på, at man bør betragte det strafferetlige og det civilretlige spørgsmål som to selvstændige sager, der kan undergives kumulation (se s. 78), uanset forskellig procesform (cfr. herved § 249 in fine). Man ville dermed være frigjort for ensretningsprincippet og samtidig åbne mulighed for i videre omfang at anvende de civilprocessuelle regler på erstatningskravet, med undtagelse af visse nødvendige fravigelser (bl.a. værnetingsbestemmelserne og reglerne om kravets fremsættelse). Endvidere rummer det den fordel, at sagerne (dersom de må adskilles) begge kan fortsætte i stedet for, at den civile sag så at sige skal begynde forfra, jfr. § 992 stk. 2. Også tredjemænd (fx forsikringsselskaber eller medhæftende arbejdsgivere) kan e.o. inddrages, og modkrav kan fremsættes inden for rammerne af et sådant system.

De tilfælde, hvor adhæsion herefter tillades, bør efter forslaget bestemmes ud fra kumulationens procesøkonomiske fordele, det vil navnlig sige de fælles elementer i bevisførelsen m.v. Den afgørende forudsætning for adhæsion skal følgelig være, at det

(eller de) civilretlige krav i det væsentlige udspringer af de samme faktiske omstændigheder, som har givet anledning til strafforfølgningen. Med denne smidige formulering afskæres behandling af erstatningskravet ikke, selv om der skal anføres supplerende faktiske og retlige kendsgerninger som forudsætning for dets påkendelse.

Selv om det skitserede forslag utvivlsomt rummer en række fordele, kunne det tænkes at medføre en ret formbunden forhandlingsform med fare for ophobning af det meget store antal sager ved domstolene. Med dette forbehold taler meget i øvrigt for at sætte kraften ind på at opnå de bedst fungerende regler (bl.a. ved i videre omfang at åbne mulighed for anvendelse af de civilprocessuelle regler) inden for færdselsområdet, der udgør langt den væsentligste part af erstatningssagerne. I de »almindelige« straffesager er udbyggede processuelle systemer vedrørende erstatningskravenes behandling og påkendelse næppe synderligt påkrævede i praxis, idet udsigten til overhovedet at få dækning hos skadevolder (forbryderen) i reglen er meget ringe. Dette er da også baggrunden for de særlige regler om offentlig erstatning til ofre for forbrydelser.

E. ERSTATNING TIL OFRE FOR FORBRYDELSER

1. *Begrundelse*

Ved lov nr. 277/1976 er der skabt grundlag for i et vist omfang at yde offentlig erstatning for skader, der forvoldes ved overtrædelse af straffeloven, eller sker i forbindelse med afværgelse af strafbare handlinger eller ved pågribelse (se nærmere § 1 stk. 1 og 3, § 3 stk. 1, smh. § 6). Bestemmelserne er formuleret således, at der *kan* ydes erstatning. Der er m.a.o. tale om en såkaldt *billighedserstatning*, ikke om et egentligt retskrav for skadelidte.

Baggrunden for de særlige erstatningsregler må først og fremmest søges i den almindelige velfærdspolitik. Ofre for forbrydelser vil oftest kunne rejse privat erstatningskrav mod lovovertræderen. Men dels ville denne sjældent være således økonomisk stillet, at dækning kan opnås, dels vil gerningsmanden i adskillige tilfælde ikke blive fundet. Skadelidte vil undertiden kunne opnå forsikringsdækning; og medfører skaden en økonomisk trangssituation, vil bistand kunne ydes inden for sociallovgivningens rammer. – Om fuld økonomisk kompensation bliver der imidlertid sjældent tale.

I forhold til det almindelige sociale system udgør offererstatningen en form for begunstigelse. Begrundelsen herfor har været søgt i betragtninger om statens særlige ansvar over for de ramte. Staten skulle – ved at fratage befolkningen ret til selvtægt og privat strafforfølgning – have påtaget sig en særlig forpligtelse til at bekæmpe forbrydelser; forsømmelse af denne pligt skulle udløse erstatningsansvar. Synspunktet er formalistisk og har næppe spillet nogen rolle ved indførelsen og udformningen af de danske regler.

Et mere ubestemt (moralsk præget) ansvar kunne henføres til forbrydelsens samfundsbestemte forekomst, dens sociale funktion. Endvidere anføres det undertiden, at staten ved sin sanktionspolitik gør forbryderen ude af stand til selv at udrede erstatning, i det omfang han frihedsberøves. – Oftest vil lovovertræderen dog i forvejen være socialt ringe stillet; frihedsberøvelsen betyder ikke meget i så henseende.

Den mest slagkraftige begrundelse for, at staten i særlig grad bør tage sig af forbrydelsesofre, synes at bestå i, at det er en pris, der må betales for at opnå en vis øget forståelse fra befolkningen for en human kriminalpolitik. Resocialiserende foranstaltninger i videste forstand har præget kriminalpolitikken i de sidste årtier. Indenfor de seneste år har kortere frihedsstraffe og øget anvendelse af kriminalforsorg i frihed vundet yderligere frem i meget betydelig grad. En almindelig folkelig opbakning bag denne politik har langtfra kunnet konstateres. Ved at udjævne misforholdet mellem den indsats, der gøres for henholdsvis forbryderen og forbrydelsens offer, søges noget af brodden i den moderne kriminalpolitik fjernet.

2. *Skadens art*

For *personskade* (og forsørgertab) ydes der erstatning for økonomiske tab og godtgørelse for ikke-økonomisk skade (fx tort eller vansir) uden anden begrænsning end de i afsnit 1 nævnte; normalt skal forbrydelsen dog være begået i den danske stat. I tilslutning til personskadeerstatning kan der tillige ydes erstatning for skade på tøj m.v., som skadelidte havde på sig, da skaden blev forvoldt.

Erstatning for anden *tingsskade* er derimod undergivet relativt snævre begrænsninger. Hovedsynspunktet er dette, at der kun kan gives erstatning for skader forvoldt af personer, som undviger fra institutioner, hvor de er anbragt af sanktionsmæssige eller andre forsorgsmæssige grunde. Også skader, der forvoldes på institutionens område eller under udgang, orlov m.v., kan dækkes; se nærmere § 3 stk. 1 og 2. Der er endvidere mulighed for administrativt at fastsætte regler om, at erstatning i et vist omfang kan ydes for skader, der forvoldes af personer, som frivilligt har ophold på kriminalforsorgens institutioner, eller som er anbragt i familiepleje (§ 3 stk. 3 og 4).

3. *Andre betingelser*

Erstatning vil normalt være betinget af, at lovovertrædelsen er anmeldt til politiet uden unødigt ophold. Rejses der tiltale, skal den forurettede gøre sit erstatningskrav gældende under straffesagen (se s. 133 ff om adhæsionsprocessen).

Der kan ske nedsættelse eller bortfald af erstatningen, såfremt skadelidte selv har medvirket til skaden eller har undladt at træffe sædvanlige sikkerhedsforanstaltninger. Som ex på det sidste nævner loven udtrykkeligt den omstændighed, at en sædvanlig forsikring (fx bygningsbrandforsikring) ikke er tegnet.

Endvidere nedsættes eller bortfalder erstatningen, i det omfang tabet dækkes på anden måde (fx ved sociale ydelser, privat forsikring, erstatning fra skadevolder, m.v.). Er erstatningen udbetalt, skal den under disse omstændigheder tilbagebetales i tilsvarende omfang.

4. *Fremgangsmåde m.v.*

Anmodningen om erstatning indgives normalt til politiet, der ved behandling af anmeldelser om straffelovsovertrædelser, hvorunder der er sket personskade, skal henlede skadelidtes opmærksomhed på muligheden for at opnå offentlig erstatning (se rigsadvokatens meddelelse nr. 6/1977). Herfra videresendes den til behandling og afgørelse af et særligt nævn bestående af tre medlemmer udpeget af justitsministeren. Formanden er dommer; de to andre medlemmer indstilles af henholdsvis socialministeren og advokatrådet. Nævnet kan indhente de fornødne oplysninger (fx lægeundersøgelser, udskrift af sygejournaler m.v.) og eventuelt forlange, at der optages retsligt forhør.

Nævnets afgørelse kan ikke indbringes for nogen anden administrativ myndighed.

I det omfang der ydes erstatning, kan staten gøre regres over for skadevolderen.

LITTERATUR: Anklagemyndighedens årsberetning 1976, s. 94 ff. *Bech*, UfR 1971 B, s. 112 ff (om adhæsionsproces). Betænkning nr. 751 (1975) om erstatning fra staten til ofre for forbrydelser. *Greve*, Festskrift til Stephan Hurwitz (1971), s. 297 (Om anmeldelse af forbrydelser). *Gomard*, Adhæsionsproces (1969). *Hurwitz*, Festskrift til Alf Ross, s. 243 ff (»Victimologi«). *Krag Jespersen*, Proceskumulation (1970); Juristen 1970, s. 87 f (om adhæsionsproces). *Rørdam*, Juristen 1971, s. 133 ff (Regresspørgsmålets påkendelse i færdselssager). *Schaumburg*, UfR 1967 B, s. 301 ff (om adhæsionsproces). *Spleth*, Juristen 1971, s. 65 ff (om adhæsionsproces). *E. Vestergaard*, NTfK 1974, s. 175 ff (om erstatning til voldtægtsofre). *B. Weis Bentzon*, Juristen 1973, s. 116 ff (Om offerets retsstilling). *Westh*, Juristen 1972, s. 513 ff (Om kompensation til ofre for voldsforbrydelser). *Wolf*, NTfK 1973, s. 85 ff (Skader og tab forvoldt ved kriminelle handlinger).

4. AFSNIT:
SIGTEDE OG HANS FORSVAR

Kap. IX: Sigtede

Kap. X: Forsvaret

Kapitel IX:
SIGTEDE

A. SIGTELSEN

Retsplejeloven indeholder ingen almindelig regel om, hvornår en person skal anses for *sigtet*. Den indeholder derimod adskillige regler om den sigtedes rettigheder og forpligtelser, og da disse rettigheder og forpligtelser langtfra altid tilkommer eller påhviler den blot *mistænkte* eller andre (fx *vidner*), må det søges fastlagt, hvorledes grænsen skal drages mellem disse persongrupper.

Problemstillingen er kun aktuel på sagens indledende stadier, d.v.s. under *efterforskningen*. Indledes der *forundersøgelse*, er spørgsmålet afgjort dermed, idet forundersøgelsen altid skal rette sig mod en bestemt person som sigtet, § 815 stk. 2. Det samme gælder naturligvis, når tiltale rejses og domsforhandling indledes. Her ændres betegnelsen fra sigtet til *tiltalt*, § 831 stk. 1 nr. 2 – en betegnelse, der også anvendes under en eventuel ankesag. Når der foreligger endelig dom i sagen, kaldes den pågældende for *domfældte* (se fx § 977) eller frifundne.

En del af vanskelighederne ved at tilvejebringe en klar regel om, hvornår en person skal anses for sigtet, udspringer af, at der knytter sig modsat rettede interesser for sigtede selv til begrebets fastlæggelse. På den ene side medfører sigtelsen en række beføjelser og retsgarantier m.v. for sigtede (se nærmere nedenfor). På den anden side indebærer sigtelsen – udover nogle særlige forpligtelser – også en art officiel konstatering af, at der er et vist hold i mistanken mod ham, hvilket i omverdenens øjne ofte nærmer sig en egentlig formodning om hans skyld. Stiller man alt for strenge krav til mistankens styrke som betingelse for at rejse sigtelse, vil man formentlig stimulere denne opfattelse yderligere – des færre sigtelser, des stærkere skyldformodning. Og samtidig vil man udskyde tidspunktet for de forskellige retsgarantiers indtræden. Der er derfor grund til at anlægge en relationsbestemt fortolkning af begrebet »sigtelse«. Er der i henseende til retsgarantierne tvivl om, hvorvidt en person er sigtet, bør formodningen være herfor.

I praxis har der udviklet sig en særlig mellemform, hvorved sigtelsens rettigheder søges opnået, uden at de særlige ubehageligheder i forbindelse med omverdenens bedømmelse samtidig hidføres i fuldt omfang. En mistænkt person afhøres, som det siges, »med en sigtets rettigheder«. Herved opnår den pågældende fuld adgang til forsvarerbeskikkelse, til at nægte at udtale sig, aktindsigt m.v.

På efterforskningsstadiet er det klart, at den pågældende er sigtet, dersom dette tilkendegives overfor ham ved en formel sigtelse. Er dette ikke tilfældet, må han dog normalt have samme status, hvis han afhøres indenretligt som mistænkt. Dette følger af reglerne i retsplejelovens kap. 70 (»Sigtedes indkaldelse for retten«), navnlig § 764 stk. 2, hvorefter det skal angives, hvad sigtelsen går ud på. Det skal altså angives med den fornødne klarhed, om han indkaldes som vidne eller som sigtet. I praxis er det imidlertid ikke udelukket at foretage indenretlige afhøringer uden tilkendegivelser om sigtelsesspørgsmålet, jfr. herved § 810 stk. 1. Dette kan være forsvarligt og rimeligt i større og komplicerede sager, hvor der på de indledende stadier ikke er den fornødne oversigt over materialet, ja end ikke klarhed over, om der foreligger noget strafbart.

Man skal endvidere anses for sigtet, dersom man *anholdes* (§§ 768 ff, se navnlig § 770) eller undergives *varetægt* (§§ 779 ff); det samme er under bestemte betingelser tilfældet ved anvendelse af visse andre tvangsindgreb (jfr. nærmere s. 195; se endvidere *UfR 1966, 776 Ø* om sigtelse mod en unavngiven person i forbindelse med brud på brevhemmeligheden i medfør af § 750).

Er ingen formel sigtelse rejst, og iværksættes der ikke indenretlige afhøringer eller særlige tvangsindgreb, beror spørgsmålet om sigtelse på styrken af den *mistanke,* der retter sig mod den pågældende. Udgangspunktet for denne vurdering er § 711, hvorefter anklagemyndigheden så vidt muligt skal drage omsorg for, at ikke-strafskyldige personer ikke udsættes for strafforfølgning. Sigtelse er et led i strafforfølgningen og kan dermed ikke rejses mod hvemsomhelst; der skal bestå en særlig grund til at rejse sigtelse mod en person i form af omstændigheder, spor m.v., der på objektivt grundlag og med rimelighed kan tale for hans mulige skyld.

Retsplejeloven indeholder adskillige bestemmelser om mistanke og om forskellige grader af mistankens styrke. Forskellige niveauer af mistanke forudsættes således ved sigtelsens rejsning, anholdelse, varetægt, retshåndhævelsesarrest og fældende dom (se herved s. 217 f og 232). At en tilsvarende fin graduering skulle være mulig at gennemføre i praxis, er ikke sandsynligt. Jo flere forskellige momenter af vidt forskellig karakter, der inddrages i vurderingen af skyldspørgsmålet, desto mere fiktiv bliver en exakt graduering. Selv om en egentlig skala næppe med mening kan udmøntes i praxis, bør en vis afklaring af skalaens yderpunkter (d.v.s. henholdsvis fældende dom og sigtelsens

rejsning) stedse tilstræbes. Vigtigst er naturligvis spørgsmålet om betingelserne for domfældelse; herom henvises til bevislæren. – For så vidt angår kravene vedrørende sigtelsen, beror det i nogen måde på karakteren af de uafklarede punkter, der består på det pågældende tidspunkt under efterforskningen. Det kan være uklart, hvorvidt der er begået en forbrydelse, men klart hvem gerningsmanden i givet fald er (fx i forbindelse med undersøgelser af et muligt underslæb). I dette tilfælde har den mistænkte et klart behov for partsbeføjelser, forsvarerbeskikkelse m.v.; og han bør følgelig betragtes som sigtet.

Situationen kan også være den, at der består tvivl om, hvilken person blandt flere mulige der har begået en forbrydelse. Drejer det sig om en snæver personkreds, bør sigtelse formentlig rejses, når mistanken indskrænker sig til et par mulige. Selv om dette ikke er tilfældet, bør den enkelte afhørte alligevel have en sigtets retsstilling, såfremt efterforskningen og afhøringerne klart anlægges med henblik på at få oplyst, om den pågældende vil afgive tilståelse.

Er der tale om en større personkreds, kan sigtelse normalt først komme på tale, når en indsnævring er foretaget. – Undertiden er personkredsen ubestemt, men kun en enkelt person er kendt og under aktuel mistanke (fx fordi han er udpeget af en anmelder); i så fald bør han betragtes som sigtet.

I forhold til de skitserede tilfældegrupper gives der naturligvis talrige overgangsformer og kombinationer, som kan frembyde særlig tvivl. Ej heller er der sagt noget om det nærmere *grundlag* for mistankens tilvejebringelse – et spørgsmål, der falder ind under den almindelige bevislære. Som anført indledningsvis taler de implicerede hensyn og virkninger imidlertid for i tvivlstilfælde at anlægge en formodning for at betragte den pågældende som sigtet.

Et særligt spørgsmål om sigtelsens tidsmæssige udstrækning opstår ved indenretlig afhøring af en sigtet, tiltalt eller domfældt i sager med eventuelle medskyldige (se herved § 171 stk. 2; jfr. s. 207 f). Som ex kan anføres *UfR 1975,14 H*: T, der d. 29/10 1970 var blevet dømt for tyveri, blev d. 31/10 afhørt som vidne i en sag mod en formodet medskyldig. Han forklarede herunder i strid med sandheden, at han havde været alene om forbrydelsen. Højesteret udtalte, at en sigtets fritagelse for at afgive forklaring – i hvert fald i almindelighed – ikke kan gøres gældende, efter at sagen mod ham er afsluttet med tiltalefrafald eller endelig dom. Da statsadvokaten først d. 2/11 gav fuldbyrdelsesordre, var dommen af 29/10 ikke endelig; T's forklaring kunne herefter ikke anses for at være afgivet under vidneansvar, og han blev frifundet for tiltale for falsk forklaring, jfr. strfl. § 159 stk. 1.

B. SIGTEDES BEFØJELSER

1. *Indledning*

Under straffesagen skal den sigtede anses for *part* (jfr. om denne partskonstruktion ovenfor s. 32 f). Herigennem får han adgang til personligt at følge sin sag og til at forsvare sig mod de fremsatte anklager. I almindelighed udøves hans forsvar af en særlig beskikket (eller valgt) advokat, hans forsvarer, jfr. kap. X. Men det er dog af stor betydning, såvel principielt som rent praktisk, at den sigtede selv har adgang til at følge processen.

De beføjelser, som retsplejeloven tillægger ham, kan sammenfattes i tre grupper: Retten til at overvære retsmøder m.v. (indenretlig *partsoffentlighed*), retten til at få kendskab til sagens dokumenter m.v. (*aktindsigt*) og retten til at udtale sig under sagen (*kontradiktion* m.v.).

2. *Partsoffentlighed*

Under efterforskningen og under en eventuel forundersøgelse har sigtede ret til at være til stede under retsmøderne, hvad enten de er offentlige eller ej, § 821 stk. 1, jfr. § 810 stk. 2. Han kan dog fjernes under udøvelse af rettergangspolitiet, § 821 stk. 2 nr. 1, jfr. § 151 stk. 1, ligesom han midlertidigt kan fjernes, når der er grund til at antage, at en uforbeholden udtalelse af en person, der afhøres, ellers ikke kan opnås, § 821 stk. 2 nr. 2. Det samme gælder, hvis han modvirker undersøgelsen ved at påvirke vidner m.fl., jfr. § 821 stk. 2 nr. 3. Denne bestemmelse anses tillige for at indeholde hjemmel til at udelukke sigtede fra retsmøder, i hvilke der besluttes sådanne tvangsindgreb, som ikke kan gennemføres med sigtedes vidende (fx telefonaflytning; se s. 187 f, jfr. lovforslag af 16/12 1977 § 748 stk. 1). Er der flere sigtede, beror det på dommerens bestemmelse, om de må påhøre hinandens forklaringer, § 821 stk. 2 nr. 4. Fjernes han fra lokalet i medfør af disse bestemmelser, skal han have oplysning om det i møderne passerede, såsnart grunden til hans fjernelse er ophørt, § 821 stk. 3. – Sigtedes ret til at være til stede gælder normalt selvom han er undergivet varetægt, § 822 stk. 2.

Under domsforhandlingen har tiltalte altid ret til at være til stede, § 846 (jfr. §§ 928 og 939) og § 956 (jfr. § 965). I henhold til § 848 kan

han dog fjernes, mens et vidne eller en medtiltalt afhøres, når særegne grunde taler for, at en uforbeholden forklaring ellers ikke kan opnås. Forklaringens indhold skal da meddeles ham, når han kommer tilbage til retslokalet. Det samme gælder om udøvelse af rettergangspolitiet, § 151, jfr. § 849.

§ 151 forudsætter, at tiltalte er kommet til stede; anvendelsen af denne bestemmelse kan ikke foregribes på grundlag af en stærk formodning om, at det alligevel ville blive nødvendigt at fjerne ham, dersom han kom til stede, se herved *UfR 1971,191 Ø:* T havde under den indledende efterforskning afgivet forklaring, men efter varetægtsophold og mentalundersøgelse var han blevet fuldstændig tillukket og afvisende, og dertil meget voldsom. Han havde nægtet at lade sig fremstille i retten under domsforhandling, og anklagemyndigheden påstod herefter under henvisning til §§ 151 og 849 domsforhandlingen fremmet uden hans tilstedeværelse. Forsvareren protesterede mod, at der førtes vidner i T's fravær. Retten udsatte herefter domsforhandlingen. Dette blev tiltrådt af landsretten, der henviste til, at der ikke var hjemmel til at påbegynde domsforhandlingen uden T's tilstedeværelse (jfr. §§ 846 og 847), samt at § 151 ikke kunne bringes i anvendelse, uden at T forinden havde været fremstillet i retten.

3. *Aktindsigt*

Offentlighedsloven (lov nr. 280/1970) omfatter ikke sager inden for strafferetsplejen. Efter retsplejelovens regler har den sigtede imidlertid en række beføjelser i henseende til aktindsigt. Under efterforskningen og forundersøgelsen har han således adgang til at gøre sig bekendt med tilførslerne til retsbogen og med de til denne fremlagte aktstykker, § 823, 3. pkt., jfr. § 810 stk. 2. Adgangen hertil kan dog nægtes ham, når der er grund til at befrygte, at han vil modvirke undersøgelsen ved fjernelse af spor, påvirken af vidner o.s.v., § 823, 4. pkt.

UfR 1967,33 H: T var sigtet for brandstiftelse på den møbelfabrik, for hvilken han var direktør, og endvidere for bedrageri, underslæb og mandatsvig i forbindelse med sin virksomhed. T, der var undergivet varetægt, nægtede at udtale sig til politiet, hvorefter der begæredes forundersøgelse mod ham. Hans forsvarer anmodede om tilladelse til at overlade ham sagens dokumenter, hvilket anklagemyndigheden modsatte sig, for så vidt angik akterne i brandstiftelsessagen. Højesteret fandt ikke grundlag for at antage, at T's kendskab til akterne på sagens nuværende stadium indebar risiko for, at han kunne modvirke undersøgelsen. Forsvareren fik derfor tilladelse til at overlade T sine genparter.

Bortset fra de ovennævnte undtagelser synes sigtedes adgang til aktindsigt at være ubegrænset. Da de i bestemmelsen omhandlede »aktstykker« også omfatter eventuelle lægeerklæringer, forsorgserklæringer m.v. i henhold til §§ 800a–800d (se herom

nedenfor s. 151 ff) og andre dokumenter, der udtaler sig om den sigtedes fysiske og psykiske habitus m.v., kan adgangen hertil være stærkt pinlig for den sigtede og virke ødelæggende på hans muligheder for senere resocialisering. Så længe forundersøgelsen ikke er sluttet, antages det da vistnok også, at sådanne dokumenter efter omstændighederne kan holdes tilbage med (tvivlsom) hjemmel i de ovennævnte regler.

Under forberedelsen af domsforhandlingen skal sagens dokumenter og andre synlige bevismidler såvidt muligt gøres tilgængelige for tiltalte på hensigtsmæssig og betryggende måde, § 835, 2. pkt.

Under domsforhandlingen bliver der ikke spørgsmål om egentlig aktindsigt, idet sagen normalt skal forelægges mundtligt, jfr. herved § 877 om oplæsning af de dokumenter, der (undtagelsesvis) kan benyttes som bevismidler. Dette omfatter også de ovennævnte erklæringer om tiltaltes åndelige og legemlige skrøbeligheder m.m. (jfr. § 877 stk. 2, nr. 5); denne ordning er lidet hensigtsmæssig.

– Den sigtedes aktindsigt består altid blot i retten til at »gøre sig bekendt med« aktstykkerne m.v. Han har aldrig krav på at få genparter eller udskrifter (se dog herved § 41), således som forsvareren har det, jfr. nedenfor kap. X.

UfR 1970,885 Ø: T var tiltalt ved nævningeting for (8–9 år tidligere) at have haft sexuel omgang med sin nu 21-årige datter. Da sagen var berammet til domsforhandling ved nævningeting, anmodede forsvareren om en extra genpart af ekstrakten (111 sider) til brug for T. Landsretten afslog begæringen, idet der ikke var »anført særlige grunde, der kunne bevirke, at tiltalte i den foreliggende sag skulle have udleveret ekstrakten«. Samtidig blev en begæring fra forsvareren om fornyet politiafhøring af datteren ligeledes afslået under henvisning til, at hun skulle afhøres under domsforhandlingen. – Cfr. herved *UfR 1952,17 H.*

Forsvareren har i princippet ikke ret til at overgive sine genparter m.v. til den sigtede; se til ex *UfR 1977,894 Ø:* Den beskikkede forsvarer anmodede om tilladelse til at overlade T – der var tiltalt for overtrædelse af strfl. § 152 stk. 1 (brud på tavshedspligt) – en fotokopi af en 15 sider lang politirapport. Forsvareren gjorde gældende, at det ville være i høj grad tidsbesparende for ham, om T hjemme kunne sætte sig ind i rapportens indhold, inden han kom til møde om sagen på forsvarerens kontor. Efter straffesagens karakter og omfang fandt landsretten ikke tilstrækkelig begrundelse for at imødekomme anmodningen, hvortil kom, at en ukontrolleret spredning af oplysningerne fra rapporten eller af selve rapporten kunne befrygtes, såfremt en kopi blev udleveret til T.

Princippet bør dog ikke overspændes, og dets nærmere anvendelse i praxis må afhænge af omstændighederne, herunder navnlig af om det kan antages, at den sigtede vil misbruge materialet, fx til at skade tredjemand eller til at modvirke undersøgelsen, jfr. herved § 823. Er en sådan fare ikke indiceret, synes der i almindelighed intet til hinder for, at den sigtede kan låne materialet til gennemsyn eller eventuelt i kopi, jfr. til ex *UfR*

1967,33 H (citeret ovenfor). – I lovforslag af 16/12 1977, § 745 stk. 1, siges det udtrykkeligt, at forsvareren ikke uden politiets samtykke må videregive genparter af det materiale, han har fået udleveret, til sigtede eller andre.

4. *Kontradiktion m.v.*

Sigtede har adgang til at ytre sig mod alt det, der fremkommer mod ham under afhøringerne, bevisførelsen m.v., se § 737 stk. 2 (tage ordet til sit forsvar), § 824 stk. 1 og 3, jfr. § 810 (adgang til at begære yderligere spørgsmål stillet og til at fremsætte bemærkninger angående tilførsler til retsbogen), § 870 stk. 2 (adgang til at forklare sig, for så vidt beviset giver anledning dertil), § 872 (afhøring af vidner), § 882 (lejlighed til at udtale sig, før dom eller kendelse afsiges under domsforhandlingen) og § 883 (bevisførelsens resultat og retsspørgsmålene i sagen). Se også § 906 om strafudmålingen m.v. Tilsvarende regler gælder ved behandlingen for underret, jfr. §§ 928 og 939. Sigtedes personlige adgang til at kræve bevisførelse er kun sparsomt omtalt i loven, idet det er forudsat, at sådan bevisførelse foranstaltes af forsvaret, jfr. nedenfor kap. X. Se dog herved bestemmelserne i §§ 809 stk. 2 og 819.

C. SIGTEDES PLIGTER

1. *Medvirken til sagens gennemførelse*

a. *Forklaringer m.v.*

Det er et princip i den gældende straffeprocessuelle ordning, at den sigtede ikke har pligt til at medvirke aktivt til sin egen domfældelse gennem afgivelse af forklaringer eller fremskaffelse af bevis i øvrigt (se dog om en praktisk vigtig undtagelse, færdselsloven § 9 stk. 2 om pligt til at underrette politiet). Han kan med andre ord forholde sig passiv på alle sagens stadier, jfr. §§ 765 stk. 2, 766 stk. 2, 807 stk. 3, 868 stk. 1 og 928. Det er herved en selvfølge, at han ikke må underkastes tvang for at fremkalde en forklaring, § 766 stk. 2, jfr. herved § 767 stk. 2 om at afhøringen ikke må forlænges for at fremskaffe en tilståelse. Han skal udtrykkeligt gøres opmærksom på, at han ikke er forpligtet til at udtale sig (se nærmere om § 807 stk. 3 nedenfor s. 175 og 267). Han er berettiget til at tage en eventuel erkendelse

af sigtelsens rigtighed tilbage på ethvert trin af sagen, § 765 stk. 5.

I praxis er den sigtede (tiltalte) – der har mødepligt, jfr. nedenfor – i almindelighed villig til at udtale sig, og hans forklaringer er da et af de vigtigste bevismidler i sagen. Hans egne forklaringer kan dog aldrig tages som fuldt eller endeligt bevis, end ikke når han tilstår, jfr. herved §§ 868 stk. 2, 925 og 928 stk. 2, se dog om politisager § 935 stk. 1. Om tilståelsens processuelle virkninger henvises i øvrigt til s. 267 f.

At den sigtede således ikke er pligtig at medvirke aktivt til sagens oplysning, er ensbetydende med, at hans tavshed ikke i sig selv kan anses som endeligt eller tilstrækkeligt bevis mod ham, se dog § 934 om visse mindre politisager. Det er derimod ikke ensbetydende med, at hans undladelse heraf ikke kan komme ham til skade, bevismæssigt eller på anden måde. Hans undladelse kan være et bevisdatum imod ham, ligesom den kan medføre sagens forhaling og derigennem pådrage ham særlige omkostninger. Den kan også bevirke, at varetægt (især på grund af kollusionsfare, se s. 237 ff) må iværksættes eller forlænges.

b. *Mødepligt*

Grundreglen om sigtedes mødepligt findes i § 762, hvorefter han er pligtig at møde for retten »til afhørelse og i øvrigt, når loven kræver hans nærværelse«, d.v.s. når bevisførelse finder sted. Samtidig fastslås det, at hans udeblivelse kan medføre anholdelse, varetægt, beslaglæggelse eller sagens pådømmelse i hans fravær. Dette sidste gælder dog i almindelighed ikke statsadvokatsager i første instans, se nærmere §§ 846 og 847 (jfr. til ex *UfR 1971, 191 Ø*, refereret s. 147; se dog *UfR 1970, 241 Ø*), men nok i politisager, § 934, og i de ankesager, der ikke omfatter bevisbedømmelsen, se §§ 956 og 965. Om anholdelse og varetægt se nedenfor kap. XIII og XIV.

Begrundelsen for sigtedes mødepligt må søges i flere forhold. For det første kan retten gennem hans nærværelse danne sig et personligt indtryk af ham. For det andet medfører mødepligten, at sigtede derigennem så at sige påtvinges sine partsbeføjelser, således at han nødes til at kontrollere sin egen sag. Hertil kommer processens pædagogiske og præventive funktioner m.m.

Mødepligten forudsætter i almindelighed en indkaldelse, se § 764.

Indkaldelsen til domsforhandling benævnes stævning, se § 764 stk. 2 in fine. Hvilken ret sigtede skal møde for afgøres efter § 763. Herefter er den almindelige regel, at han skal møde for den ret, ved hvilken tiltale er rejst eller forundersøgelse indledt. Under efterforskningen indkaldes sigtede som regel for underretten på det sted, hvor han bor eller opholder sig, se § 694 og ovenfor s. 76.

Sigtede har ingen pligt til at møde til afhøring hos politiet. Nægter han, eller udebliver han uden lovligt forfald, må politiet foranledige ham indkaldt til afhøring for retten. Udeblivelsen kan imidlertid efter omstændighederne bestyrke en foreliggende mistanke og derigennem bidrage til, at der foreligger fornøden anholdelsesgrund.

c. *Undersøgelser*

Den sigtedes legeme m.v. vil ofte være et af de vigtigste bevismidler i sagen. Han er derfor i et vist omfang forpligtet til at lade sig besigtige og undersøge. De nærmere regler herom (der i et vist omfang også er gældende for undersøgelser rettet mod andre end sigtede) omtales i kap. XII om tvangsindgreb.

2. *Medvirken med henblik på fuldbyrdelsen*

a. *Generelt*

I det praktiske retsliv er *sanktionsvalget* og straffastsættelsen ofte straffeprocessens hovedopgaver. For at kunne løse denne opgave på tilfredsstillende vis er det nødvendigt, at retten forsynes med et undertiden omfattende materiale vedrørende gerningsmandens person. De vigtigte regler herom findes i retsplejelovens kap. 73 a om person- og mentalundersøgelser.

Også på anden måde kan den sigtede udsættes for indgreb, der direkte tager sigte på eller foregriber fuldbyrdelsen (se til ex s. 239 ff om retshåndhævelsesarrest, og s. 192 om beslaglæggelse med henblik på konfiskation).

b. *Personundersøgelser m.v.*

Der skal altid tilvejebringes sådanne oplysninger om den sigtedes personlige forhold, som må antages at være af betydning for straffastsættelsen eller anvendelsen af anden retsfølge end straf, § 800 a stk. 1. Det beror herefter på sagens nærmere omstændigheder, om og i hvilket omfang disse oplysninger skal indhentes, idet ledetråden blot er den, at der skal kunne træffes en forsvarlig afgørelse af sanktions-

spørgsmålet. Under de »personlige forhold« går også sigtedes økonomi, hvilket er af afgørende betydning, når der skal fastsættes bødestraf, jfr. straffelovens § 51. – Såfremt den sigtede ikke samtykker i, at oplysningerne tilvejebringes ved henvendelse til hans pårørende eller andre privatpersoner, kan dette kun ske, hvis retten finder det af væsentlig betydning for sagens afgørelse og ved kendelse træffer bestemmelse herom, § 800c.

UfR 1965,890 V: T, der var i varetægt i forbindelse med en sigtelse for bedrageri, blev af anklagemyndigheden begæret mentalundersøgt og undergivet personundersøgelse. T protesterede mod begge dele, men underretten afsagde kendelser om, at de pågældende undersøgelser kunne iværksættes. Landsretten stadfæstede kendelsen om mentalundersøgelse, men afviste anklagemyndighedens begæring om personundersøgelse. Politiet havde ikke oplyst, hvem man ønskede at afhøre for at fremskaffe de pågældende oplysninger. Dette fandtes T at have krav på at få at vide som forudsætning for sine overvejelser om eventuelt samtykke, jfr. § 800c.

Det skal i øvrigt bemærkes, at ved den første afhøring af en sigtet udspørges han normalt til en skematisk *generaliarapport* med henblik på sagens senere behandling (samt optagelse i rigsregistraturen, se s. 180).

Hvis der kan blive spørgsmål om anvendelse af *betinget dom, tiltalefrafald* på andre vilkår end bøder og erstatning (se § 723a) eller *retsfølger,* der træder i stedet for straf, skal der i almindelighed foretages en *nærmere undersøgelse* vedrørende den sigtedes personlige forhold, herunder navnlig hans tidligere og nuværende forhold i hjem, skole og arbejde samt hans åndelige og legemlige tilstand, § 800a stk. 2. – I praxis tager sådanne personundersøgelser ikke blot sigte på selve sanktionsfastsættelsen, men indgår tillige i grundlaget for det forsorgsarbejde, der senere udføres i forbindelse med tilsyn eller afsoning.

I de fleste tilfælde er det anklagemyndigheden, der træffer beslutning om, at personundersøgelse skal iværksættes. Undertiden bliver bestemmelse herom dog først truffet, når sagen er kommet for retten, i en del tilfælde på forsvarerens initiativ. Undersøgelsen foretages normalt af særlige »personundersøgere«, der er knyttet til den afdeling af kriminalforsorgen, inden for hvis område sigtede har ophold.

I betænkningen »Kriminalforsorg – Socialforsorg« (nr. 752/1975) fremsættes nogle forslag vedrørende anvendelsen og udformningen af personundersøgelser. Med henblik på undersøgelsens funktion i det efterfølgende forsorgsarbejde (samt strafudmålingskriterierne i strfl. § 80) anbefales en noget bredere anvendelse af undersøgelserne, også i sager hvor en ubetinget fængselsstraf må forventes.

Det påpeges endvidere, at personundersøgelsen bør indeholde en psykiatrisk erklæring, dersom det stiller sig tvivlsomt, om en egentlig mentalundersøgelse bør anbefales; det samme gælder de tilfælde, hvor lovovertrædelsens forholdsvis ringe omfang m.v. bevirker, at en mentalundersøgelse ville være en for vidtgående foranstaltning. – Endelig fremsættes der nogle forslag vedrørende undersøgelsens form.

3. *Mentalundersøgelser*

I henhold til § 800 b skal den sigtede underkastes mentalundersøgelse, når dette »findes at være af betydning for sagens afgørelse«. Garantien for, at disse undersøgelser ikke benyttes i for vidt omfang ligger alene i kompetenceforskrifterne: Hvis den sigtede ikke samtykker, kan undersøgelsen kun finde sted efter retskendelse. Kræver undersøgelsen indlæggelse på hospital eller lignende, skal der altid foreligge retskendelse. Det samme gælder, hvis den sigtede er undergivet varetægt.

Uanset at lovordene således stiller retten meget frit, må det dog – ud fra bestemmelsens tilblivelseshistorie og almindelige betragtninger – antages, at mentalundersøgelse kun kan og bør kræves, når sagen angår en alvorlig forbrydelse, det vil typisk sige tilfælde, hvor den normale sanktion ville være en ubetinget fængselsstraf af længere varighed. Herudover må det kræves, at mentalundersøgelsen også på anden vis er indiceret. Dette kan være tilfældet på grund af *forbrydelsens beskaffenhed* og nærmere udførelse (visse sædelighedsforbrydelser, drab, brandstiftelser o.s.v.), på grund af *gerningsmandens beskaffenhed* (sindssyge og åndssvage, narkomaner, meget unge og meget gamle lovovertrædere m.fl.) og på grund af *hans adfærd i øvrigt*, herunder hans adfærd før og efter lovovertrædelsen (personer med påfaldende og afvigende reaktioner m.v.).

Til nærmere belysning af betingelserne for at iværksætte mentalundersøgelse kan anføres *UfR 1975, 491 Ø:* Forsvareren for T, der var sigtet for spirituskørsel, begærede mentalundersøgelse især med henblik på vurderingen af, om der burde afsiges betinget dom. T var alkoholiker og havde – et par dage forud for et berammet forundersøgelsesforhør – søgt behandling herfor. Landsretten fandt ikke, at en mentalundersøgelse efter det oplyste måtte antages at være af tilstrækkelig betydning for sagens afgørelse. Herudover henviste retten tillige til sagens karakter.

Hvis der foreligger tidligere mentalundersøgelser, kan det e.o. afskære fornyet undersøgelse, jfr. *UfR 1965, 513 V* (forsvarerens begæring om udsættelse af en sag om

drab blev ikke taget til følge, idet en mentalerklæring med påfølgende udtalelse fra retslægerådet var afgivet få måneder forinden).

Mentalundersøgelsen kan foregå såvel ambulant som ved indlæggelse på hospital eller anden institution. Ambulante undersøgelser foretages i provinsen som regel af embedslægen, i København af justitsministeriets psykiatriske undersøgelsesklinik. Må den sigtede anses for farlig, eller er han tilbøjelig til at undvige, indlægges han på en lukket institution. Bedømmelsen i mentalerklæringerne suppleres jævnligt med en udtalelse fra retslægerådet.

Mentalundersøgelserne er ofte temmelig langvarige – og dermed belastende og bekostelige – og deres resultat, d.v.s. erklæringens værdi for retten og parterne, synes ikke altid at stå i rimeligt forhold hertil.

LITTERATUR: Betænkning nr. 400 (1965) vedrørende tilsyn m.v. med betinget dømte og andre lovovertrædere, s. 35 ff. Betænkning nr. 622 (1971) om efterforskning i straffesager m.v., s. 10 ff og 41 ff. Betænkning nr. 752 (1975), Kriminalforsorg og Socialforsorg, I, s. 25 f og 179 ff; II, s. 214 ff. *Gomard*, Studier i den danske straffeproces (1976), s. 134 ff, 142 ff, 160 ff, 214 ff og 248 ff. *Høeg*, UfR 1975 B, s. 103 ff (domskommentar).

Kapitel X:
FORSVARET

A. FORSVARETS ORGANISATION

1. *Forsvarerens opgaver*

Forsvarerens opgave er at stå den sigtede bi på alle processens stadier, § 730 stk. 1, herunder at hjælpe ham ved såvel uden- som indenretlige afhøringer, rådgive ham om de retsskridt, der skal eller bør tages, fremdrage de beviser eller øvrige momenter, der taler til hans fordel, påse at de processuelle garantier, som loven yder ham, gøres til virkelighed o.s.v. Forsvareren må derimod ikke aktivt modarbejde sagens oplysning eller søge at trække processen i langdrag, § 739, lige så lidt som han på anden retstridig vis må misbruge de beføjelser, som loven tillægger ham.

At forsvareren således skal yde den sigtede bistand, er ikke ensbetydende med, at den sigtede herigennem mister sine personlige beføjelser til at følge processen og udtale sig herom. Dette fremhæves bl.a. i § 740, jfr. også § 737 stk. 2, 2. pkt. Det er også den sigtede selv, der skal træffe bestemmelse om de centrale processuelle skridt, såsom aflæggelse af tilståelse, beslutning om anke o.s.v.

Det er en selvfølge, at forsvareren ikke må skade sin klient, den sigtede, ved at procedere til domfældelse, når den sigtede ønsker frifindelse, ved at erkende det påsigtede forhold, helt eller delvis, på den sigtedes vegne, når denne gør gældende, at han ikke er skyldig o.s.v. Kan de ikke samarbejde på denne måde, må forsvareren vige, jfr. herved § 736. Er forsvareren overbevist om den sigtedes skyld, fx fordi han har tilstået over for ham, men kræver den sigtede dog, at der skal procederes til frifindelse, må forsvareren enten nedlægge sit hverv – hvis dette kan ske uden at blotte eller skade den sigtede – eller nøjes med et tilbageholdende forsvar, der i hovedsagen indskrænker sig til at kontrollere og kritisere anklagemyndigheden, samt sikre, at sigtede til fulde opnår de processuelle garantier, der tilkommer ham. Herudover må han naturligvis påse, at strafudmålingen og sanktions-

valget er i overensstemmelse med loven og praxis, og at der i det konkrete tilfælde ydes den sigtede en så mild behandling, som omstændighederne tilsiger, når disse præsenteres for retten på den gunstigste måde. Dette sidste er i almindelighed forsvarerens hovedopgave i den moderne kriminalproces.

At forsvareren skal udøve sit hverv med den fornødne flid og troskab følger af sig selv – samt af den almindelige regel i § 133, jfr. herved straffebestemmelserne i §§ 136 og 1015 (skødesløs eller forsømmelig adfærd); se endvidere *UfR 1969,784 Ø*. Retsplejeloven anser i almindelighed – og med rette – forsvarerbistand for så væsentlig, at denne bistand *påtvinges* den sigtede: Har han ikke selv valgt en forsvarer, *skal* der som hovedregel beskikkes ham en sådan i alle vigtigere sager (jfr. nærmere nedenfor om »nødvendigt« forsvar). I særlige tilfælde beskikkes forsvarer dog kun på begæring (»frivilligt« forsvar). Når retten er pligtig at beskikke den pågældende en forsvarer – evt. efter begæring – taler man om *obligatorisk* forsvarerbeskikkelse; modsat beror den *fakultative* forsvarerbeskikkelse på rettens skøn. Fakultativ forsvarerbeskikkelse kan meget vel være »nødvendigt« forsvar.

2. *Valgt eller beskikket forsvarer*

Efter rpl. § 730 stk. 1 har sigtede altid ret til selv at vælge en forsvarer. Gør han det, kan ingen anden forsvarer påtvinges ham. I den altovervejende del af straffesagerne optræder forsvareren imidlertid ikke som valgt, men som *beskikket*, d.v.s. udpeget og vederlagt af det offentlige, jfr. §§ 731 ff. Der er to hovedårsager til, at valgte forsvarere kun sjældent forekommer. Dels skal den sigtede selv betale sin valgte forsvarer, se nærmere § 1007, stk. 2; dels er retterne i praxis meget imødekommende over for sigtedes egne ønsker i henseende til, hvilken advokat der skal beskikkes, jfr. § 735 stk. 1 i.f. – se til ex *UfR 1965, 804 Ø* (skifte fra én forsvarer til en anden under selve sagen skete uden anden begrundelse end sigtedes ønske herom), jfr. også *UfR 1966, 719 H* (refereret s. 157). Dette gælder også, selvom det er en advokat uden for den særlige kreds af offentlige forsvarere (se nedenfor), der ønskes beskikket, jfr. § 733, 3. pkt.

Da det således i praxis er blevet stedse mere almindeligt at anvende de såkaldte »valgte beskikkede« forsvarere, overflødiggøres i nogen måde begrebet »valgt forsvarer«.

Sigtede opnår ved den valgte beskikkede samme fordel som ved den egentligt valgte forsvarer uden at bære de tilsvarende økonomiske ulemper. – Forsvarerbeskikkelse er altid uafhængig af, om den sigtede er ubemidlet eller ej.

I erkendelse af at retsplejelovens oprindeligt klare to-deling på denne måde er blevet udvisket, har Strafferetsplejeudvalget foreslået, at forskellen mellem valgte og beskikkede forsvareres beføjelser (jfr. nedenfor s. 163 ff) opgives.

Reglerne om beskikket forsvarer hører til blandt de væsentligste processuelle garantier. Kun herigennem har man sikkerhed for, at sigtede altid kan få den fornødne forsvarerbistand. Allerede i den tidligere, inkvisitoriske procesform udvikledes regler om beskikket forsvar. I den moderne akkusatoriske strafferetspleje står forsvarerbistand imidlertid som et aldeles nødvendigt og centralt led.

3. *Hvem kan være forsvarer?*

Som *valgt* forsvarer kan kun antages en advokat, der er mødeberettiget for vedkommende ret. Herudover kan vælges en person, der af justitsministeren er beskikket som offentlig forsvarer ved vedkommende ret, samt undtagelsesvis andre uberygtede personer over 18 år, jfr. nærmere § 730 stk. 2.

Den *beskikkede* forsvarer udpeges af retten (eller dennes præsident, § 735 stk. 1, 1. pkt.) blandt de personer, der af justitsministeren er antagne som offentlige forsvarere. Det påhviler således justitsministeren at antage et passende antal mødeberettigede advokater, der kan virke som offentlige forsvarere; antagelsen sker efter udtalelse fra advokatkredsenes bestyrelser og indstilling fra retterne (se cirkulære nr. 99/1971). I praxis antages de tillige til at udføre beneficerede sager (fri proces, §§ 332 og 336c). Retten (præsidenten) udpeger herefter forsvareren i den enkelte sag blandt disse, så vidt muligt efter omgang.

I ankesager kan (og bør) beskikkes den samme advokat, som har udført sagen i 1. instans, såfremt han er mødeberettiget ved ankeinstansen, § 735 stk. 3.

Undladelse af at beskikke samme forsvarer i ankeinstansen udgør dog ingen rettergangsfejl, såfremt forsvaret i øvrigt er blevet varetaget på tilfredsstillende måde; *UfR 1966, 719 H:* Ved en misforståelse mellem landsretspræsidentens og advokat A's kontorer var A, der havde været beskikket i underretten, ikke blevet beskikket for landsretten, hvor en anden advokat havde varetaget forsvaret. Højesteret afslog at hjemvise sagen til fornyet behandling og pådømmelse ved landsretten, da det passerede ikke

indeholdt nogen rettergangsfejl, og tiltaltes forsvar ved landsretten måtte antages at være blevet behørigt varetaget.

Retsplejelovens ordning indebærer, at de beskikkede forsvarere sædvanligvis hentes fra en bestemt kreds af særligt antagne (og dermed særligt udvalgte) advokater. Herved har man tilsigtet at styrke forsvarets kvalitet. – Kvaliteten af forsvaret er i det væsentlige bestemt af to faktorer:

– Forsvarerens personlige kvalifikationer, d.v.s. hans almindelige duelighed og ihærdighed samt hans strafferetlige og straffeprocessuelle erfaring.

– Forsvarerens praktiske udfoldelsesmuligheder – d.v.s. hans beføjelser – under alle faser af strafforfølgningen.

Det sidste punkt omtales nærmere nedenfor, s. 163 ff. Det første har i dansk retspleje fundet udtryk i den netop anførte ordning, at beskikkede forsvarere kommer fra en bestemt kreds af advokater, der gennem deres erfaring opnår en særlig indsigt i behandling af straffesager.

Begge de anførte momenter – såvel selve ekspertisen som etablering og udnyttelse af forsvarerbeføjelserne på en sådan måde, at der kan tales om en ligestilling mellem forsvarer og anklagemyndighed – kunne anføres til fordel for en videregående udbygning af forsvaret i retning af en egentlig embedsorganisation svarende til anklagemyndigheden. Der kendes ganske enkelte exempler på sådanne ordninger i fremmed ret (visse amerikanske delstater). Over for de mulige fordele ved en organisatorisk opbygget forsvarermyndighed må dog afvejes de meget væsentlige fordele, der ligger i forsvarernes personlige uafhængighed, herunder også det mere ideelt betonede gode, at den sigtede ser, at hans forsvarer står som en i alle henseender uafhængig person, der ikke er ansat (omend delvis honoreret) af den samme statsmagt, der iværksætter og varetager strafforfølgningen.

I henhold til § 734 må advokater, der selv er forurettede ved forbrydelsen, eller som står i et vist nærmere forhold til den forurettede, aldrig beskikkes som forsvarere. Det samme gælder, hvis advokaten er indkaldt som vidne i sagen, tidligere har handlet i den som anklager m.m., se nærmere § 734 stk. 1. Endvidere kan samme advokat ikke være forsvarer for flere sigtede i samme sag, hvis der er mulighed for interessekollisioner, § 734 stk. 2; se til ex *UfR 1971, 927 Ø* (beskikkelse for en hæleri-sigtet af samme forsvarer som for de i sagen tyverisigtede tilbagekaldt).

De beskikkede forsvarere er i almindelighed pligtige at møde *personligt,* altså ikke ved fuldmægtige eller andre. De vederlægges som nævnt af det offentlige, jfr. nærmere § 741, hvorefter retten fastsætter vederlaget for den enkelte sag efter arbejdets betydning og omfang. Den beskikkede forsvarer er i almindelighed uberettiget til at modtage salær eller godtgørelse udover de beløb, der fastsættes af

retten, § 336c stk. 5. – Om domfældtes pligt til at refundere sagens omkostninger, herunder vederlaget til den beskikkede forsvarer, se nedenfor s. 333 f.

B. FORSVARERBESKIKKELSE

1. *Obligatorisk forsvarerbeskikkelse*

Retsplejeloven opregner i § 731 stk. 1 en række tilfælde, hvor der altid skal beskikkes en forsvarer, når den sigtede ikke selv har valgt en sådan. De vigtigste tilfælde er følgende:

1) Når sigtede undergives *varetægt.* – Hvis sigtede blot anholdes eller hans anholdelse opretholdes, skal der således ikke beskikkes forsvarer. I praxis sker det imidlertid hyppigt, at der beskikkes forsvarer allerede i forbindelse med grundlovsforhøret; og i de fleste større byer sørger man derfor altid for, at der er en forsvarer til stede i dommervagten. Ønskes sagen fremmet som tilståelsessag i henhold til § 925, og er sigtede anholdt, skal der altid beskikkes forsvarer, § 925 stk. 2.

2) Når der rejses tiltale i *statsadvokatsager.*

3) I alle tilfælde, hvor afgørelsen *ankes,* og hvor der herefter skal finde mundtlig forhandling sted for retten. – Da mundtlig forhandling er det normale – se dog §§ 953 og 964 om forhåndsafvisning – er reglen ensbetydende med, at der normalt altid skal beskikkes forsvarer under anken, jfr. i øvrigt §§ 954 stk. 1 og 965 stk. 1, altså også i politisager. Forsvareren i underinstansen er i øvrigt pligtig at yde bistand vedrørende ankemeddelelsen m.v., §§ 941 stk. 2 og 963 stk. 3.

4) Hvis der undtagelsesvis skal finde mundtlig forhandling sted vedrørende *kæremål,* jfr. § 972 stk. 2.

5) I alle tilfælde, hvor retten i medfør af § 29 stk. 2 og stk. 4 nr. 1 beslutter, at den sigtede skal afhøres for *lukkede døre.*

6) Såfremt sagen skal fremmes efter *§ 925 a.*

I alle de her nævnte tilfælde er forsvarerbeskikkelsen *obligatorisk* i den forstand at den sigtede – uanset om han er ubemidlet eller ej – har krav på at få en beskikket forsvarer. Forsvarerbeskikkelsen er endvidere »nødvendig« i den forstand, at forsvarerbistanden påtvinges

den sigtede uafhængigt af hans vilje, hvorved erindres, at han dog altid er berettiget til selv at vælge en forsvarer.

I visse tilfælde er beskikkelsen »*frivillig*«, idet forsvarer kun beskikkes efter sigtedes *begæring* (se § 731 stk. 2), men samtidig obligatorisk, således at en begæring *skal* efterkommes. Det er tilfældet:

7) Når der rejses *tiltale* i *politisager,* og der skønnes at blive spørgsmål om anvendelse af *højere straf* end bøde og hæfte, – hvilket fx kan komme på tale i de særlige sager, der er opregnet i § 721 stk. 1 nr. 2.

8) Såfremt sagen fremmes efter § 925, og sigtede ikke er anholdt eller fængslet (i så fald er beskikkelsen såvel obligatorisk som nødvendig, se § 925 stk. 2 og 3, jfr. ovenfor 1). – Normalt bør der dog altid ske forsvarerbeskikkelse i § 925-sagerne, også selv om sigtede ikke begærer det, jfr. herved nedenfor om § 732.

Undladelse af at beskikke forsvarer i de her nævnte tilfælde, hvor beskikkelsen er obligatorisk, bør normalt medføre, at en eventuel fældende straffedom skal *annulleres.* Forsvarerbeskikkelse er en så afgørende og grundlæggende garanti for sigtede, at ankeinstansen ikke bør se bort fra undladelsen heraf ud fra betragtninger om, at forsvarerbeskikkelse næppe havde medført et andet udfald af sagen, jfr. § 946 stk. 1.

2. *Fakultativ forsvarerbeskikkelse*

De under 1 opregnede særlige tilfælde, hvor forsvarer *skal* beskikkes, suppleres af en almindelig regel i § 732, hvorefter retten altid *kan* beslutte, at der skal beskikkes den sigtede en offentlig forsvarer, når »retten efter sagens beskaffenhed finder sådant fornødent«. Beskikkelse kan finde sted såvel før som efter at tiltale er rejst, herunder også til varetagelse af den sigtedes tarv under udenretlige afhøringer. Det vil ofte være det rigtigste og også det mest praktiske at foretage beskikkelsen på et så tidligt tidspunkt som muligt, se nærmere herom nedenfor, afsnit 3. – I forhold til sin vidtgående formulering anvendes § 732 dog relativt sjældent i praxis.

Retsplejeloven indeholder ikke hjemmel til beskikkelse af forsvarer for personer, der ikke er sigtede.

UfR 1965,730 Ø: En varetægtsarrestant A havde anmeldt, at han var blevet udsat for vold fra fængselspersonalets side. Til oplysning af sagen afholdtes indenretligt efterforskningsforhør, hvorunder medlemmer af personalet ønskedes afhørt. A's beskikkede forsvarer i den straffesag, i hvilken han var arresteret, mødte og begærede sig beskikket for A også under afhøringerne vedrørende voldsanmeldelsen. Begæringen blev afslået under henvisning til, at A i denne sag var anmelder, ikke sigtet.

Beslutninger om forsvarerbeskikkelse kan ikke påklages til højere ret, hvis beslutningen går ud på, at forsvarer skal beskikkes, § 732 stk. 2. Nægtelse af at beskikke forsvarer kan derimod påkæres efter almindelige regler.

3. *Reformer*

I tilslutning til bestræbelserne for at styrke forsvarerens stilling på *efterforskningsstadiet* har det været fremhævet, at der i videre omfang end hidtil burde finde beskikkelse sted i denne fase af strafforfølgningen.

De første afhøringer af sigtede kan ofte være af afgørende betydning for sagens hele forløb. En indsats fra forsvareren allerede på dette tidlige tidspunkt kunne i visse tilfælde påvirke sigtelsens indhold (især subsumptionen) i en for sigtede gunstig retning. Under alle omstændigheder kan sigtede i den første periode have særlig brug for den moralske og personlige bistand, som kan ydes af en forsvarer. – Man bør dog ikke nære overdrevne forestillinger om forsvarerens muligheder for at påvirke efterforskningens gang og resultater. Og da han ved sin tilstedeværelse under afhøringerne kunne komme til at virke som en slags garant for afhøringernes resultater, således som de nedfældes i rapporterne, kan det undertiden være mere hensigtsmæssigt, om han undlader at deltage; herved bevarer han sin fulde frihed til senere under domsforhandlingen at forholde sig kritisk overfor politirapporterne.

I visse sagsarter – karakteriseret ved at de er af særlig kompliceret natur i henseende til det faktiske og/eller retlige – vil forsvarerbistand under efterforskningen dog oftest være hensigtsmæssig.

På denne baggrund har Strafferetsplejeudvalget afgivet en betænkning (nr. 830/1977) om forsvarerbeskikkelse under efterforskningen. Udvalget stiller forslag om, at beskikkelse gøres obligatorisk i alle tilfælde, hvor en sigtet fremstilles som anholdt med begæring om varetægt eller opretholdt anholdelse. Denne del af forslaget er som nævnt i overensstemmelse med en udbredt praxis.

For at imødekomme behovet for en udvidet forsvarerbistand også i de sager, hvor der ikke sker anholdelse eller varetægt, foreslås det, at den allerede existerende hjemmel til fakultativ beskikkelse i § 732 udnyttes i videre omfang end hidtil. I denne sammenhæng anbefales det, at § 732 formuleres endnu bredere, således at beskikkelse kan ske, såfremt det findes »ønskeligt« (ikke blot »fornødent«) under hensyn til sagens beskaffenhed, sigtedes person (fx et psykisk handicap) og omstændighederne i øvrigt.

Det er en forudsætning for, at sådanne regler kan få virkning efter deres hensigt, at politiet i vidt omfang selv er opmærksomt på, om der over for retten bør rejses spørgs-

mål om beskikkelse. Bortset fra sager, hvor sigtede kræves undergivet varetægt, vil han normalt ikke selv komme i forbindelse med retten under efterforskningen. Den rimeligste og praktisk set bedste løsning ville nok bestå i, at politiet – bortset fra bagatelagtige sager – generelt oplyser sigtede om hans ret til at rejse spørgsmålet om forsvarerbeskikkelse over for retten.

Et særligt spørgsmål savner fortsat sin tilfredsstillende løsning. Normalt hører forsvarerens forpligtelser op, når der er afsagt endelig dom i sagen. I praxis vil også den domfældte kunne have behov for en forsvarer, især hvis han er idømt ubetinget frihedsstraf. *Forsvarerbistand for indsatte* kan således være ønskelig ved spørgsmålet om valg af afsoningssted, ved overflyttelse til særlige institutioner inden for kriminalforsorgen, ved genindsættelse, ved andragende om benådning samt ved ikendelse af disciplinærstraf.

I en tidligere betænkning (622/1971) har Strafferetsplejeudvalget fremsat forslag om regler, hvorefter beskikkelsen kan *nægtes eller fratages* en forsvarer i en konkret sag. Regler herom indgår – i en noget ændret form – i lovforslag af 16/12 1977, §§ 733 stk. 2 og 736 stk. 2. De foreslåede bestemmelser indeholder tre udelukkelsesgrunde:

a) Hensynet til *sagens behørige fremme.* – Herved tænkes bl.a. på den situation, at en advokat, der af sigtede ønskes beskikket som forsvarer, er så optaget, at han ikke vil være i stand til at udføre sagen inden for rimelig tid.

b) Hensynet til *sagens opklaring.* – Efter gældende ret er der ikke hjemmel til at fratage en advokat beskikkelsen som forsvarer, selv om der under sagen fremkommer en stærkt begrundet mistanke om, at han øver kollusion, fx ved at påvirke vidner på utilbørlig måde eller ved at bringe meddelelser mellem en arrestant og andre medsigtede. Forholdet vil ganske vist kunne påtales i medfør af strfl. § 155, jfr. herved rpl. § 739. Men denne mulighed vil ikke i sig selv være tilstrækkelig til at imødegå den kollusionsvirksomhed, som undtagelsesvis kan tænkes at opstå i forbindelse med en beskikket (især en »valgt beskikket«) forsvarer.

Fratagelse af beskikkelsen på det anførte grundlag må forudsætte, at der foreligger helt bestemte grunde til at antage, at kollusion finder sted. Under hensyn til at udelukkelse af en forsvarer fra en konkret sag er en vidtgående foranstaltning, bør kendelsen herom ledsages af en udførlig begrundelse.

c) Sager, der angår overtrædelse af *strfl. kap. 12 eller 13* (forbrydelser mod statens selvstændighed og sikkerhed m.v.), såfremt hensynet til statens sikkerhed eller dens forhold til fremmede magter undtagelsesvis gør det påkrævet. – Bestemmelsen svarer til andre indskrænkninger, der gøres i sigtedes og forsvarerens beføjelser af hensyn til statens sikkerhed eller dens forhold til fremmede magter. I spionagesager og lignende kan det være ønskeligt, at der består en mulighed for at udelukke en advokat som forsvarer, uden at skulle angive de nærmere grunde herfor. Anvendelsen af udtryk som »statens sikkerhed« og andet tilsvarende kan imidlertid give bestemmelserne et for elastisk præg, der er særlig uheldigt des mere væsentlige de retsgarantier er, i hvilke der gøres indskrænkninger. Den direkte henvisning til sigtelsens indhold (strfl. kap. 12

eller 13) er et forsøg på at opnå større præcision. Og inden for denne ramme præciseres det, at udelukkelse kun vil finde sted rent undtagelsesvis.

Såfremt en bestemt advokat nægtes eller fratages beskikkelse som forsvarer, kan sigtede begære en hvilken som helst anden advokat beskikket. Endvidere kan kendelsen om udelukkelse gøres til genstand for kære.

C. FORSVARERENS BEFØJELSER

Den almindelige regel er, at forsvareren ikke blot har beføjelser, der svarer til den sigtedes egne (jfr. ovenfor s. 146 ff om partsoffentlighed, aktindsigt og kontradiktion m.v.), men at hans beføjelser er *videregående*. Endvidere mærkes, at den valgte forsvarers beføjelser undertiden er mindre end den beskikkede forsvarers. De vigtigste regler om den beskikkede forsvarers beføjelser gennemgås i afsnit 1 – 4, mens afvigelser for så vidt angår den valgte forsvarer omtales i afsnit 5.

1. *Tilstedeværelsesret m.v.*

Forsvareren er berettiget til at overvære alle retsmøder, selvom disse holdes for lukkede døre, § 737 stk. 1, 1. pkt., jfr. herved § 822 stk. 3, hvorefter forsvareren såvidt muligt skal have meddelelse om retsmøderne; han kan dog udvises under udøvelsen af rettergangspolitiet, § 151. Forsvareren skal være til stede under hele domsforhandlingen, § 845.

Under retsmøderne er forsvareren berettiget til at samtale med den sigtede angående spørgsmålet om protokollation, men i anden anledning kun med dommerens samtykke, § 737 stk. 1, 3. pkt. I henhold til § 767 stk. 3 må den sigtede ikke rådføre sig med forsvareren angående den umiddelbare besvarelse af de spørgsmål, der stilles ham af retten eller anklageren.

Udenfor retsmøderne har den beskikkede forsvarer ret til ukontrolleret samkvem med den sigtede, også når denne er anholdt eller undergivet varetægt, §§ 738 og 784 stk. 1 nr. 2.

Som en naturlig forlængelse af de omtalte regler om forsvarerens ret til at være til stede ved alle retsmøder – uanset hvilket stadium sagen i øvrigt befinder sig på – foreslås det nu (lovforslag af 16/12 1977, § 745 stk. 2) lovfæstet, at forsvareren har ret til at over-

være politiets udenretlige afhøringer og stille yderligere spørgsmål. Denne beføjelse vil kunne være af særlig betydning i sager, hvor sigtede nægter sig skyldig, eller hvor sagen er af særlig kompliceret art i henseende til de retlige eller de faktiske spørgsmål. Endvidere skal forsvareren ifølge forslaget have meddelelse forud for politiets foretagelse af sådanne udenretlige efterforskningshandlinger, som efter deres karakter ikke kan gentages senere i retten, fx konfrontationer og rekonstruktioner. – Undtagelse herfra skal dog kunne gøres, såfremt hensyn til sagens opklaring, til statens sikkerhed eller til tredjemand gør det påkrævet.

2. *Aktindsigt*

Forsvareren har ikke blot ret til aktindsigt på samme måde som den sigtede, men han har også krav på *genparter* af alle aktstykker, der fremlægges i retten, samt *udskrifter* af det, der tilføres retsbogen, § 823, 1. og 2. pkt. (jfr. § 810 stk. 2 in fine om efterforskningen).

Forsvareren skal tilbagelevere de modtagne genparter m.v., når hans hverv er endt, §§ 737 stk. 4 og 825 stk. 2 – en regel, der dog næppe efterleves i praxis. Om hans adgang til at udlåne materialet til den sigtede se ovenfor s. 148 f.

For at imødekomme ønsket om, at forsvareren får øget mulighed for at påvirke efterforskningen, foreslås der indført en bestemmelse om hans ret til at gøre sig bekendt med politiets materiale, også inden det fremlægges i retten (lovforslag af 16/12 1977, § 745 stk. 1). Forsvareren vil således have krav på at få genparter af rapporter, rids, fotos, erklæringer o.s.v., i det omfang det uden ulempe kan mangfoldiggøres; hensynet til statens sikkerhed, sagens opklaring eller tredjemand kan dog undtagelsesvis føre til indskrænkninger i denne ret.

Hvis forsvareren begærer det, skal genparterne tilsendes ham, efterhånden som de fremkommer. Herved opnås i nogle sager den bedste mulighed for i tide at øve indflydelse på efterforskningens retning og omfang.

3. *Bevisbegæringer m.v.*

Det er anklagemyndigheden, der skal føre bevis for den tiltaltes skyld, ikke forsvareren, der skal bevise, at klienten ikke er skyldig. Tilvejebringelsen af bevismateriale er derfor normalt forsvareren uvedkommende.

Af samme grund vil forsvareren kun sjældent foranstalte privat efterforskningsvirksomhed, uanset at han utvivlsomt er berettiget hertil (herunder også udenretlig udspørgning af vidner), men i stedet

anmode politiet og anklagemyndigheden om at lade de pågældende efterforskningsskridt foretage.

Forsvareren kan også fremsætte sin bevisbegæring over for retten, som dog kan afvise begæringen, hvis det må antages, at handlingen er uden betydning for den sigtedes forsvar, § 809 stk. 2. Anklagemyndighedens begæringer skal derimod altid tages til følge.

En situation – beslægtet med rettens afslag på forsvarerens bevisbegæring under efterforskningen – forelå i *UfR 1968,68 H:* T, der var undergivet varetægt i en sag vedrørende omfattende smugleri, blev yderligere tiltalt for overtrædelse af strfl. § 158 stk. 1, jfr. § 21 (forsøg på falsk forklaring) ved i et udsmuglet brev at have opfordret til afgivelse af urigtige vidneforklaringer mod løfte om betaling af et større beløb. Forsvareren begærede oplysning om, hvorledes politiet havde opsnappet brevet, idet dette spørgsmål kunne have betydning for tilrettelæggelsen af forsvaret med henblik på frivillig tilbagetræden fra forsøg. For højesteret anførte anklagemyndigheden, at man kun ville påberåbe sig selve indholdet af brevet, men ikke føre bevis for omstændighederne ved dets tilvejebringelse og dermed heller ikke imødegå sigtedes eventuelle indsigelser på dette punkt. Retten fandt herefter, at hensynet til forsvaret ikke fordrede, at de ønskede oplysninger skulle fremlægges. – Se også *UfR 1970,885 Ø* (refereret s. 148) og *UfR 1975,491 Ø* (refereret s. 153) samt *UfR 1973,1009 Ø* og *UfR 1974,627 Ø*.

Under forundersøgelsen gælder tilsvarende regler, dog at retten her har en generel censurbeføjelse, der dækker såvel anklagerens som forsvarerens bevisbegæringer, § 819 stk. 1 og 3.

Om bevisførelsens tilrettelæggelse ved domsforhandlingen er der givet regler i §§ 836 og 837. Det fremgår heraf, at forsvareren skal tilvejebringe en fortegnelse over de beviser, som han ønsker ført, med kort angivelse af, hvad der tilsigtes godtgjort hermed. Denne fortegnelse skal tilgå såvel statsadvokaten som retten, og statsadvokaten har herefter adgang til at modsætte sig bevisbegæringen gennem spørgsmålets forelæggelse for retten. På samme måde kan forsvareren modsætte sig statsadvokatens bevisbegæring. Retten kan da (§ 837) censurere bevisbegæringerne. I forbindelse med disse regler, hvis formål alene er at undgå en helt urimelig bevisførelse, herunder navnlig en urimelig indkaldelse af vidner, erindres om bestemmelsen i § 880, hvorefter bevis, der haves til stede, aldrig kan nægtes ført af den grund, at det ikke er anmeldt for modparten i tide.

Under bevisførelsen har forsvareren fuld adgang til at afhøre tiltalte, vidner og sagkyndige, se nærmere §§ 868 og 872.

4. *Procedurebeføjelse*

Forsvareren har ret til at udtale sig om bevisførelsens resultat og om retsspørgsmålene i sagen, se § 883 samt § 906 (strafudmålingen m.v.) og jfr. hertil § 928 stk. 4 (underretssager). Denne ret – procedurebeføjelsen – er vel i princippet forsvarerens fornemste våben. I praxis lægges hovedvægten dog normalt på den kritiske gennemgang af bevismaterialet m.v. før og under domsforhandlingen samt på drøftelsen af sanktionsvalget m.v. Det er en selvfølge, at forsvareren må have stor frihed til at fastlægge indholdet af sin procedure – der knytter sig betydelige individuelle og samfundsmæssige interesser til det frie forsvar. Under udviklingen af retsspørgsmålene må forsvareren dog rimeligvis ikke søge at bibringe lægdommerne (navnlig nævningerne) en opfattelse af de gældende retsregler, der ikke har noget som helst hold i loven eller hidtidig praxis (åbenbare retsfordrejninger m.v.). Nogen sanktioner mod sådanne misbrug af hans procedurebeføjelse haves imidlertid næppe, og hele spørgsmålet om denne hans såkaldte »fortolkningsret« er i øvrigt meget omdiskuteret. Retlige sanktioner er næppe velegnede på dette område; pligten til at være redelig i sin procedure er af mere etisk beskaffenhed. – Om forholdet til den almindelige injurielovgivning m.v. henvises til fremstillingen i kriminalretten (ytringsprivilegiet).

5. *Den valgte forsvarer*

I det væsentlige har den valgte forsvarer samme beføjelser som den beskikkede; på enkelte punkter gør rpl. dog visse indskrænkninger.

Ligesom sigtede selv kan den valgte forsvarer midlertidigt udelukkes fra deltagelse i retsmøderne, hvis der er begrundet risiko for, at han vil modvirke undersøgelsen, fx ved at påvirke vidner, § 821 stk. 2 nr. 3. Under de samme omstændigheder kan adgangen til at modtage genparter af alle aktstykker, der fremlægges i retten, fratages ham, § 823, 4. pkt.

Endvidere kan det i varetægtssager bestemmes, at den valgte forsvarer kun må tale med arrestanten, hvis det sker under fornøden kontrol, § 738.

Som anført indebærer de fremsatte reformforslag, at sondringen mellem valgte og beskikkede forsvarere i henseende til forsvarerbeføjelserne ikke længere opretholdes. I stedet foreslås der indført en bestemmelse (lovforslag af 16/12 1977, § 730 stk. 3), hvorefter retten på ethvert tidspunkt under sagen kan afvise en valgt forsvarer, hvis hans medvirken på grund af hensynet til sagens behørige fremme eller opklaring ikke kan anses for betryggende. Betingelserne er de samme, som skal foreligge, for at beskikkelse af en bestemt advokat kan nægtes eller tilbagekaldes (jfr. ovenfor s. 162 f).

LITTERATUR: Betænkning nr. 622 (1971) om efterforskning i straffesager m.v., s. 10 ff. Betænkning nr. 830 (1977) om beskikkelse af forsvarer under efterforskningen. *Buhl*, Proceduren (1969), s. 421 ff. Forsvarerberetningen, Advokatbladet 1968, s. 122 ff. *Gomard*, Studier i den danske straffeproces (1976), s. 152 ff. *Ingstrup*, Advokatbladet 1971, s. 305 ff. (Forsvarerens stilling i henseende til straffen og dens fuldbyrdelse). *Lindegaard & Trolle*, Procedure i straffesager (1975), s. 9 ff. *Schroll Christensen*, Retsplejeloven 50 år, s. 121 ff.

5. AFSNIT:
EFTERFORSKNING OG TVANGSINDGREB

Kap. XI: Efterforskning

Kap. XII: Tvangsindgreb

Kap. XIII: Anholdelse

Kap. XIV: Varetægt

Kap. XV: Statsadvokatsager ved underret

Kap. XVI: Statsadvokatsager ved landsret: Nævningesager

Kap. XVII: Tilståelsessager

Kap. XVIII: Politisager

Kapitel XI:
EFTERFORSKNING

A. OPGAVER OG FORMÅL

Retsplejeloven indeholder kun få regler om efterforskningen. I forhold til domsforhandling (og ved retsplejelovens tilblivelse tillige forundersøgelsen, se s. 25) ansås efterforskningen for i det væsentlige at falde uden for området for den egentlige straffeproces. I dag må det imidlertid erkendes, at efterforskningen i alle sine led er af den største betydning for sagens gang og udfald. Beskrivelsen og forståelsen af strafferetsplejen – såvel generelt som i den enkelte sag – ville derfor blive ufuldstændig uden et overblik over efterforskningens formål, indhold, grundsætninger og gennemførelse. – Spørgsmål af mere teknisk karakter hører dog hjemme i den egentlige efterforskningslære (eventuelt også i bevislæren) og lades derfor uomtalt her.

Efterforskningens formål er opregnet i § 806:

1) Tilvejebringelse af de *oplysninger, der er påkrævet for at afgøre, om tiltale* (evt. forundersøgelse) *skal rejses.* – I denne beskrivelse viser efterforskningens altovervejende praktiske betydning sig. En forsvarlig afgørelse af tiltalespørgsmålet fordrer et indgående kendskab til de faktiske oplysninger i sagen til vurdering af, om bevis for en bestemt persons strafskyld i et eller flere bestemte forhold vil kunne føres for retten. I modsat fald skal påtalen opgives. Retsplejelovens forsøg (se § 806 stk. 4, smh. med § 818) på at afstikke en snævrere ramme for efterforskningen er derfor på væsentlige punkter uforeneligt med den praktiske virkelighed – især efter opgivelsen af forundersøgelsesstadiet som følge af princippet om bevisumiddelbarhed – og med pligten efter § 711 til at friholde ikke-skyldige personer fra strafforfølgning.

2) Fremskaffelse af alle *øvrige oplysninger,* som må anses for hensigtsmæssige til at forberede sagens behandling ved retten. – Herved udvides efterforskningens formål til også at omfatte undersøgelse af andre spørgsmål end dem, der vedrører selve den strafbare handling. Det drejer sig især om sådanne oplysninger, der kan være af betyd-

ning for sanktionsvalg (herunder tiltalefrafald) og strafudmåling. Sigtedes personlige forhold spiller i moderne strafferet en betydelig rolle ved afgørelsen af disse spørgsmål, se nærmere s. 151 ff.

3) *Anticiperet bevisførelse,* § 806 stk. 3. – Se nærmere herom og om den beslægtede regel i § 818 (bevisførelse under forundersøgelse) s. 43 f. – Af denne bestemmelse fremgår modsætningsvis, at bevisførelse normalt ikke kan eller må ske under efterforskningen; herved skulle efterforskningen adskille sig klart fra domsforhandlingen. I princippet er denne synsmåde også korrekt, men konfronteret med praxis må den i nogen måde modificeres. For det første vil en væsentlig del af det under efterforskningen indsamlede materiale blive produceret umiddelbart som bevis under domsforhandlingen. Det gælder således de reelle bevismidler (se s. 50) samt i vidt omfang de tekniske undersøgelsesresultater og de sagkyndige erklæringer. For det andet vil også de berettende dokumenter (det vil i hovedsagen sige politirapporterne) regelmæssigt have en indirekte virkning på bevisførelsens oplæg og udfald. Rapporterne vil i øvrigt have samme funktion som de egentlige beviser i henseende til anklagemyndighedens vurdering og afgørelse af tiltalespørgsmålet.

B. KOMPETENCE OG UDFØRELSE

Efterforskningsarbejdet udføres i det væsentlige af *politiet,* § 801. Da politiets overordnede embedsmænd også fungerer som anklagere, er der tale om et vist sammenfald mellem efterforskningsorgan og anklagemyndighed. En funktionsdeling afspejler sig dog i politiets indre struktur.

Statsadvokaten fører tilsyn med politiets efterforskning af forbrydelser, § 802. Tilsynet er ubegrænset i den forstand, at statsadvokaten kan stille krav til efterforskningens retning, indhold og udførelse. Den direkte ledelse af efterforskningen vil dog kun sjældent være varetaget af statsadvokaten.

Også *andre* end politiet kan være involveret i efterforskningen. Det gælder fx toldvæsenets embedsmænd, der har særlige beføjelser i henseende til efterforskning af smugleri og afgiftsunddragelse m.v.

– I et vist omfang kan tillige private (herunder også personer, der driver erhvervsmæssig privatdetektiv-virksomhed) udføre strafferetlig efterforskning; for så vidt angår anvendelsen af tvangsindgreb kræves der dog udtrykkelig hjemmel herfor (se fx om privates anholdelsesbeføjelse, s. 216).

Undertiden medvirker *retten* i efterforskningen, se §§ 809 og 810. Det drejer sig om enkeltstående retshandlinger – i modsætning til den mere almindelige gennemgang af sagen, som undtagelsesvis foretages ved en forundersøgelse. Rettens medvirken kan bl.a. være påkrævet ved afhøring af sigtede eller vidner, ved forsvarerbeskikkelse under efterforskningen, samt ved anvendelse af tvangsindgreb som besigtigelse, beslaglæggelse, telefonaflytning, ransagning, anholdelse, varetægt, mentalundersøgelse m.v. Mens retten ved anklagemyndighedens begæring om tvangsindgreb (samt alle begæringer om indenretlige efterforskningshandlinger fra sigtedes side) er beføjet til at vurdere selve hensigtsmæssigheden af den pågældende foranstaltning, kan retten ved andre efterforskningsskridt kun foretage en legalitetsprøvelse (fx om der foreligger en vidnefritagelsesgrund, se s. 207 ff).

C. GRUNDSÆTNINGER OG MIDLER

1. *Grundsætninger.* Efterforskningens gennemførelse skal først og fremmest hvile på *objektivitetsprincippet,* se § 711. Alle oplysninger skal søges fremdraget, uanset om de er belastende eller fordelagtige for den sigtede.

Mere almindeligt kan det fremhæves, at de principper, som gælder for den *indenretlige* bevisførelse, bør anvendes også for efterforskningen, i det omfang det er praktisk muligt. For så vidt angår sigtedes ret til at nægte at udtale sig, er den udtrykkeligt lovfæstet, § 807 stk. 3; men også andre bestemmelser vedrørende afhøring finder anvendelse (fx § 767 om forbud mod *captiøse* og *suggestive* spørgsmål).

Specielt bør det fremhæves, at efterforskningen ikke må indeholde nogen form for *tvang,* bortset fra de særlige tilfælde, hvor det er udtrykkeligt hjemlet – og hvor det oftest er retten, ikke politiet, der skal træffe beslutning om anvendelse af tvangsmidlet.

Endelig kan det som en grundsætning for efterforskningen anføres, at den skal gennemføres med den størst mulige *hurtighed*. Princippet har fundet udtryk i §§ 711 og 801. Hurtighed i efterforskningen tjener flere formål. Den person, der måtte være mistænkt og sigtet uden at være skyldig, har krav på, at efterforskningen gennemføres og afsluttes hurtigst muligt, således at påtalen i givet fald kan opgives. Også mod den strafskyldige bør sagen – af humane grunde – såvidt muligt bringes til en hurtig afslutning. Anvendelse af indgribende tvangsmidler (især varetægt) skærper kravet om hurtighed, jfr. § 790. Hertil kommer, at retshåndhævelsens tarv fordrer hurtighed. Dels vil de personelle bevisers styrke aftage meget væsentligt, jo længere tid der hengår før den endelige bevisførelse. Dels vil hensigten med en eventuel domfældelse og straf ofte modarbejdes, dersom retsforfølgningen afvikles i langsommelighed.

Princippet om hurtighed gælder som nævnt under alle faser af strafforfølgningen, også ved afgørelsen af tiltalespørgsmålet.

UfR 1972,966 H: I dommen, der vedrørte groft uforsvarlig kørsel, blev det påtalt, at tiltale først var rejst o. 7 måneder efter afslutningen af efterforskningen, uden at anklagemyndigheden kunne give nogen fyldestgørende begrundelse for forsinkelsen.

2. *Efterforskningsmidler.* De midler og metoder, der står til rådighed og faktisk anvendes under efterforskningen, er mangfoldige og af vidt forskellig karakter. Man kan – under en processuel synsvinkel – opdele de vigtigste i nogle hovedgrupper:

a) *Almindelige besigtigelser og undersøgelser.* En væsentlig del af efterforskningen består i politiets – ofte meget minutiøse – iagttagelser med henblik på den videre tilrettelæggelse af efterforskningen og på indsamling af spor (fx spor efter redskaber, fodspor, slæbespor, dækspor, blodspor, bidspor, spor efter sekreter som blod, opkast, spyt o.a., fingeraftryk, tøjspor, skudspor etc.) eller andre beviser (fx dokumenter). Ofte indledes denne del af efterforskningen med en besigtigelse og undersøgelse af gerningsstedet, hvorunder politiet dels gør almindelige iagttagelser af betydning for efterforskningen (fx om vinduerne er lukkede eller åbne ved ankomsten, om der er særlige lugte, hvorledes vejrlig og føre er, o.s.v.), dels sikrer sig spor som anført, og i det hele søger at danne sig et så fuldstændigt indtryk af

hændelsesforløbet som muligt. – Denne virksomhed kan ikke blot danne grundlag for bevisførelse under en mulig senere straffesag, men vil også kunne tjene til afkræftelse af falske tilståelser under efterforskningen.

Som efterfølgende grundlag for tilsvarende iagttagelser kan der iværksættes rekonstruktioner af forbrydelsen eller andre handlingsforløb af betydning for efterforskningen. Undertiden kan undersøgelser af lokaliteter og genstande m.v. kun gennemføres under anvendelse af et processuelt tvangsindgreb (fx ransagning af en lejlighed, beslaglæggelse af et brev, aflytning af en telefon); se nærmere herom kap. XII.

b) *Udspørgen og afhøring.* Formløs udspørgen og egentlig afhøring er et klassisk efterforskningsmiddel af afgørende betydning. Processuelt rejser det imidlertid en række særlige problemer.

Afhøring af *sigtede* personer er i princippet undergivet samme regler som indenretlige afhøringer (se ovenfor s. 149 f samt om forsvarermedvirken s. 163 f). Om afhøringens gennemførelse gælder således principperne om objektivitet og ikke-tvang (jfr. § 807 stk. 3, hvorefter politiet forud for afhøringen skal gøre sigtede opmærksom på, at han ikke har pligt til at svare – se herved *UfR 1970, 901 V,* refereret s. 201); herunder falder også den indirekte »tvang« i form af løfter (fx om en mildere subsumption eller strafudmåling), eller den mere direkte i form af urimelige forlængelser eller gentagelser af afhøringerne, jfr. § 767 stk. 2, og andet tilsvarende. – Ofte går afhøringen af sigtede ud over den konkrete sag, idet han udspørges med henblik på, om han har begået anden tilsvarende (uopklaret) kriminalitet.

Lignende principper gælder for politiets udenretlige udspørgen eller afhøring af *vidner* og andre ikke-sigtede (herunder også personer, der alene udspørges om sigtedes personlige forhold med henblik på en senere sanktionsfastsættelse). Ligesom sigtede har vidner m.fl. ingen pligt til at give andre oplysninger til politiet end navn og adresse, jfr. politilovene fra 1863 og 1871. Det bemærkes herved, at afhøring af personer, der er omfattet af vidneudelukkelsesgrunde bør undgås, og at vidnefritagne bør underrettes om deres (mulige) adgang til at nægte at afgive forklaring også under indenretlig afhøring (se nærmere s. 207 ff).

Et særlig vigtigt vidne i de udenretlige afhøringer vil ofte være *anmelderen*. I flere sagstyper vil efterforskningen indledes med en indgående afhøring af den eventuelle anmelder, ofte den forurettede. En sådan afhøring tjener til at belyse spørgsmålet om, hvorvidt og hvorledes en forbrydelse er begået, samtidig med at muligheden for en eventuel falsk anmeldelse kan søges nærmere udforsket, fx ved selvmodsigende træk i anmelderens forklaring. Anmelderen kan i givet fald afhøres indenretligt, før efterforskningen fortsættes, § 803 stk. 3.

Det følger af de almindelige principper for udøvelse af offentlig myndighed, at politiet skal behandle anmelderen korrekt, hensynsfuldt, høfligt m.v. Dette søges naturligvis også efterlevet i praxis. I visse sager, navnlig sædelighedssager, er problemstillingen imidlertid af mere kompliceret art, idet anmelderen (normalt den forurettede) samtidig er sagens vigtigste bevismiddel. Dette – tillige med hensynet til sigtede, der e.o. kan nødvendiggøre en indgående prøvelse af muligheden for falsk anmeldelse – indebærer, at den forurettede ved fx voldtægtsforbrydelser må gøres til genstand for meget nærgående legemlige undersøgelser og stærkt belastende afhøringer om yderst personlige forhold. Når henses til den forurettedes tilstand ved anmeldelsen, kan sådanne foranstaltninger opfattes som meget krænkende – undertiden værre end selve forbrydelsen. På baggrund af den offentlige debat, der har rejst sig om disse spørgsmål, bør det overvejes at fastsætte detaljerede instruktoriske forskrifter for fremgangsmåden i de pågældende sager – af hensyn både til anmelderen og til de embedsmænd, hvis pligt det er at få sagen oplyst bedst muligt.

En speciel form for vidner er politiets meddelere m.fl. (se herom nedenfor s. 189 om agent provocateur o.lign.).

I tilslutning til udenretlige vidneafhøringer kan der blive tale om at lade den pågældende gennemse politiets samlinger af personfotografier (fototeker) for at forsøge at identificere en mistænkt; eller der kan foretages konfrontationer, hvor vidnet ser en mistænkt blandt andre personer, med henblik på genkendelse.

Lovforslag af 16/12 1977, kap. 68, indeholder enkelte ændringer inden for lovgivningen om udenretlige afhøringer. Det foreslås, at der i retsplejeloven indføjes udtrykkelige bestemmelser om, at ingen (hverken sigtede eller vidner) har pligt til at udtale sig til politiet. Oplysning om navn, adresse og fødselsdato skal dog altid opgives på forlangende (jfr. ovenfor). Undladelse heraf kan straffes med bøde.

Enkelte af bestemmelserne om indenretlig afhøring af vidner foreslås udtrykkeligt overført, bl.a. pligten til at vejlede om vidneudelukkelses- og vidnefritagelsesreglerne, såfremt der er anledning dertil (rpl. § 173 stk. 1).

Endvidere anbefales en regel, hvorefter tidspunkterne for afhøringens begyndelse og afslutning samt eventuelle pauser skal anføres i rapporten, medmindre det drejer sig om en ganske kortvarig udspørgen. Bestemmelsen skal værne mod udmattende

afhøringer (eller beskyldninger mod politiet herom) som et middel fra politiets side. Det er ikke hermed tanken at udelukke omfattende og detaljerede afhøringer, når sagens omfang eller betydning gør det påkrævet; men tilrettelæggelsen og forløbet skal tilpasses den afhørtes tilstand, eventuelt med rigelige pauser.

Om forslagets regler vedrørende afhøring af børn og udfærdigelse af rapporter henvises til s. 179 og s. 181 f.

Som nævnt ovenfor (s. 173) kan der under efterforskningen blive tale om at inddrage retten. Rettens medvirken på dette stadium vil – bortset fra afgørelser om anvendelse af tvangsmidler – oftest bestå i afholdelse af indenretlige afhøringer. Ved vidneafhøring gælder samme regler som for vidneførsel under domsforhandlingen (herunder anvendelse af vidnetvang). Dog er retsmøderne ikke omfattet af reglerne om offentlighed (§§ 29 ff), såfremt ingen person er sigtet i sagen, § 810.

Ved indenretlige efterforskningsforhør vil hovedafhøringen normalt blive gennemført af anklageren med modspørgsmål fra forsvareren og eventuelle supplerende spørgsmål fra retten.

Særlige problemer knytter sig til afhøringer – såvel ved politiet som i retten – af *børn*.

Retsplejeloven (og administrative forskrifter) indeholder spredte regler om afhøringer af børn. En del omhandler spørgsmål om tilkaldelse af repræsentanter for det sociale udvalg (børne- og ungdomsværnet). Sådan tilkaldelse er ved både uden- og indenretlige afhøringer under efterforskning (og forundersøgelse) obligatorisk, når det drejer sig om en sigtet under 18 år, samt når børn under 15 år skal afhøres som vidner i anledning af en sædelighedsforbrydelse. Undtagelse kan dog gøres, såfremt gennemførelsen af afhøringen er særligt hastende, eller hvis sigtelsen kun omfatter ubetydelige politiforseelser; endvidere kan politiet på egen hånd stille spørgsmål om barnets generalia samt om enkelte faktiske forhold, der er nødvendige for at danne sig et foreløbigt skøn over sagens karakter, §§ 822 stk. 4 og 810 stk. 2, samt rigsadvokatens cirkulære nr. 174/1966, pkt. 50. Hertil knytter sig §§ 183 stk. 3, 767 stk. 4 og 807 stk. 4, hvorefter politiet eller retten altid *kan* lade en repræsentant tilkalde, når den afhørte er under 15 år.

FOB 1970,72: En 12-årig dreng, der var mistænkt for tyveri af et par fiskestænger, blev afhørt herom i sit hjem om aftenen, mens forældrene var ude. Børneværnet var forinden blevet underrettet om afhøringen, men fandt det ikke nødvendigt at møde. Drengen blev derefter taget med på politistationen til konfrontation med anmelderen og eventuel yderligere afhøring. Ombudsmanden fandt ikke afhøringen i hjemmet ukorrekt (bortset fra det sene tidspunkt), men påtalte, at drengen var taget med på politistationen, uden at børneværnet forinden var underrettet herom. – Se også *FOB 1964,76* (Børneværnet burde have været tilkaldt ved afhøring af en 11-årig dreng, der var mistænkt for tyveri af en radio).

Forældre kan optræde på deres børns vegne, § 730 stk. 1, men skal ikke samtykke i afhøringer af børnene; ikke sjældent vil en af forældrene i øvrigt selv være impliceret i den sag, hvor barnet skal afhøres som vidne. Det beror på politiets tilladelse, om forældre kan være til stede under afhøring. Normalt tillades det, medmindre det kan skade efterforskningen.

Om tidspunktet for afhøringen bestemmes det i § 818, 4. pkt., at børn under 15 år, der må antages at skulle afhøres under domsforhandlingen, ikke må afhøres under forundersøgelsen (og ud fra en analogislutning ej heller under efterforskningen), medmindre det må anses for tvingende nødvendigt af hensyn til tiltalespørgsmålet. Ved rigsadvokatens cirkulære nr. 107/1937, pkt. III, fastsættes det imidlertid, at et barn bør afhøres så hurtigt som muligt under et efterforskningsforhør, således at forklaringen dokumenteres under domsforhandlingen i stedet for en vidneafhøring af barnet. Denne opfattelse – der er i overensstemmelse med retsplejelovens regel i henseende til at undgå gentagelser af barnets forklaring, men lægger op til et tidligere afhøringstidspunkt end loven synes at forudsætte – er blevet delvis accepteret i *UfR 1967,32 H:* Fire piger i alderen 10–13 år skulle afhøres som vidner i en sag om overtrædelse af strfl. § 222 stk. 2 og § 222 stk. 1, jfr. § 21 (forsøg på samleje med mindreårige). På grund af sigtedes indlæggelse til mentalobservation var det usikkert, hvornår domsforhandlingen kunne finde sted. Under hensyn hertil og til børnenes alder blev det tilladt at afhøre børnene indenretligt under forundersøgelsen.

De forhold, der fremkalder særlige problemer ved mindre børns afhøring, er især følgende:

- Deres hukommelse er ofte kortere end voksnes. – Dette gælder dog langtfra alle forhold; undertiden kan selv små børns hukommelse for bestemte momenter være forbløffende god, ikke mindst for så vidt angår detaljer.
- Deres oplevelsesevne og hukommelse antages at være mere påvirkelig, bl.a. således at fantasi blander sig lettere med virkelighed. Det fra al vidneførsel velkendte fænomen, at en afgiven forklaring bidrager til at fixere erindringen, således at senere forklaringer kan være påvirket heraf, har ligeledes større betydning for børn.
- De vil ofte være mere påvirkelige af de ydre forhold, hvorunder forklaringen afgives (et højtideligt retssceneri kan få dem til at gå i baglås); og de kan ligeledes være mere suggestible end voksne, således at afhørernes forventning om et bestemt svar i sig selv kan bidrage til at fremkalde netop dette svar.
- De kan muligvis påføres psykiske skadevirkninger ved at skulle afgive forklaringer (eventuelt flere gange med længerevarende mellemrum) om chokerende oplevelser.

De her fremhævede momenter taler for, at afhøringen foretages så tidligt som muligt uden senere gentagelser, under særlige garantier i henseende til afhøringens gennemførelse, og under så formløse omstændigheder som muligt. Disse krav kan formentlig bedst imødekommes ved en regel, hvorefter mere omfattende afhøringer af børn normalt skal finde sted tidligt i efterforskningen under dommerens forsæde med tilstedeværelse af en repræsentant for det sociale udvalg, anklageren samt sigtedes forsvarer, men gerne uden for retssalen (fx omkring dommerværelsets voteringsbord, eller eventuelt i barnets

hjem). Hvis det skønnes påkrævet, bør den senere dokumentation under domsforhandlingen af hensyn til lægdommerne sikres ved en båndoptagelse; ellers bør optagelser formentlig undgås til fordel for et udførligt protokollat. Selv om barnet efter den foreslåede regel undgår at skulle gentage sin forklaring ved domsforhandlingen, må det dog bemærkes, at udtalelserne under efterforskningen i praxis også vil være en gentagelse i forhold til de tidligere forklaringer til forældre eller andre nærpårørende og til politiet i forbindelse med anmeldelsen.

Strafferetsplejeudvalget har på baggrund af de senere års diskussioner underkastet spørgsmål en grundig behandling (betænkning nr. 622/1971, s. 17ff og 50f). Om tilkaldelse af repræsentanter for det sociale udvalg foreslås regler svarende til de nuværende, såfremt det drejer sig om en person under 18 år, der sigtes i en statsadvokatsag eller en »stor« politisag. Derimod finder udvalget, at der ved afhøring af børn under 15 år som vidner normalt kun er anledning til at underrette socialmyndighederne, dersom der foreligger et egentligt forsorgsmæssigt behov.

Om forældrenes stilling tilkendegives det, at politiet ikke bør være forpligtet til at indhente deres samtykke til en afhøring. Ej heller kan deres tilstedeværelse ved afhøring anses for nødvendig. Men hvis forældrene udtrykkeligt modsætter sig afhøringen, eller udtrykkeligt begærer at være til stede (og politiet finder dette utilrådeligt af hensyn til afhøringen), må afhøringen ske indenretligt. Udvalgets synspunkter foreslås dog ikke udformet i udtrykkelige regler. – Der foreslås heller ikke regler om afhøringens form og tilrettelæggelse.

Endelig beskæftiger udvalget sig med spørgsmålet om fagpsykologisk bistand, dels ved selve afhøringerne, dels som vejledning under den senere domsforhandling, se herved *UfR 1969,346 H* (afslået at tilkalde en psykolog for at vejlede nævningerne om børns troværdighed i almindelighed) og *UfR 1969,491 Ø* (ikke hjemmel til at lade en 10-årig pige, der var vidne i en sædelighedssag, undersøge af en psykolog eller børnepsykiater med henblik på hendes troværdighed). Nye regler om sådan sagkyndig bistand foreslås ikke; men § 183 stk. 3 forudsættes bibeholdt.

c) *Tekniske undersøgelser og analyser.* I nyere tid spiller tekniske undersøgelser en stedse stigende rolle i efterforskningen og bevisførelsen. Området er meget stort og varieret. Langt de fleste sportyper kan gøres til genstand for mere teknisk prægede – og undertiden højst raffinerede – undersøgelser. Ved alvorligere kriminalitet vil den omtalte gerningsstedsundersøgelse i reglen fra begyndelsen være overladt til politiets tekniske afdelinger og centralbureauet for identifikation. Analyserne kan fx være af mekanisk, kemisk, fysiologisk eller grafologisk art. Også selve indsamlingen af oplysninger kan være afhængig af tekniske hjælpemidler (fx ved aflytning, fotografering, optagelse af fingeraftryk, alcotest m.v. – se herom nedenfor kap. XII).

Et særligt område udgør undersøgelse med eventuel optagelse eller udtagelse af prøver fra det menneskelige legeme. Sådanne foranstaltninger kan spænde fra den blotte overfladiske besigtigelse til de mest indgribende undersøgelser (som fx gynækologiske undersøgelser eller rectoskopi og undersøgelse af maveindhold). I de sidstnævnte tilfælde vil rettens afgørelse normalt være påkrævet.

Beslægtet med den tekniske efterforskning er anden form for sagkyndig undersøgelse, fx revision af regnskaber som led i efterforskningen i en underslæbssag.

Ofte vil undersøgelserne blive foretaget af politiets eget personale; men også anden sagkyndig bistand medvirker ved efterforskning, fx de retsmedicinske institutter. Politiet kan altid foranledige, at der under efterforskningen foretages et særligt syn og skøn, § 807 stk. 1.

d) *Registerundersøgelse og registrering.* En særlig efterforskningsmetode består i opbygning og anvendelse af omfattende centrale registre, etableret efter forskellige kriterier med tilknytning til identifikation eller kriminel adfærd.

Vigtigst blandt disse registre er *rigsregistraturen,* der bl.a. omfatter personfortegnelser ordnet efter navn (med omfattende oplysninger om den enkeltes personalia), fødselsdag, mellemnavn, øgenavn, signalement og gerningsmandens karakteristiske fremgangsmåder (modus operandi); endvidere omfatter registraturen et fototek ordnet efter navn, alder og højde. I de større byer findes lokale registre af forskelligt omfang, ordnet efter lignende principper. Endvidere kan tilsvarende registeroplysninger fås fra andre lande gennem den internationale efterforskningsorganisation, Interpol.

I tilslutning hertil findes Centralbureauet for identifikation, der yder teknisk bistand ved personidentifikation. På bureauet findes omfattende registre over finger- og håndaftryk.

Herudover anvendes folkeregistre, personregistre, ministerialbøger og mange andre specialfortegnelser. – Om en række af de nævnte registre findes oplysninger i betænkning nr. 767/1976 om offentlige registre.

Registrene tjener til at identificere ukendte mistænkte og til at eftersøge kendte. Eftersøgning (af mistænkte, eventuelle vidner eller savnede personer) kan også ske ved egentlig efterlysning, enten

gennem politiets interne meddelelsesorganer, gennem presse og radio eller – undtagelsesvis – gennem kundgørelse ved plakater. Offentlig efterlysning af mistænkte kan være et meget alvorligt indgreb (fredskrænkelse), der fuldt ud kan sidestilles med andre processuelle tvangsindgreb (se s. 192).

– Om de enkelte efterforskningsskridt udfærdiges der *rapporter* (eventuelt vedlagt erklæringer, udskrifter, rids, fotografier m.v.), § 807 stk. 5. – Det hænder dog, at begivenheder med indflydelse på efterforskningen ikke omtales i rapporterne; dette kan være tilfældet, hvor oplysninger er modtaget fra kilder, hvis anonymitet politiet ønsker at beskytte. Oplysninger af denne – principielt tvivlsomme, men praktisk nødvendige – karakter kan ikke indgå i en senere bevisførelse mod sigtede (se også s. 189).

Rapporterne skal indeholde en loyal gengivelse af det passerede. Drejer det sig om afhøringer, skal den afhørte have lejlighed til at gennemse rapporten eller høre den oplæst og komme med eventuelle tilføjelser (§ 824 stk. 3, jfr. § 810). Rapporterne skal udfærdiges som det de er, d.v.s. en politimands opfattelse af et udsagn eller en forklaring. Om særligt centrale spørgsmål bør den afhørtes forklaring dog såvidt muligt gengives med hans egne ord (smh. herved §§ 186 stk. 2 og 824 stk. 2). Rapporten bør endvidere klart angive, hvad der beror på den rapporterendes egen antagelse, og hvad der er faktisk konstateret.

Om politirapporternes bevismæssige betydning ved domsforhandlingen henvises til s. 46 ff.

Ved indenretlige efterforskningshandlinger træder *protokollation* i stedet for udfærdigelse af rapporter. Retsplejeloven indeholder en række spredte bestemmelser herom, §§ 34 og 35 (almindelige regler), § 186 stk. 2 (om vidneforklaringer) og § 824 stk. 2, jfr. § 810 stk. 2 (om forklaringer afgivet under efterforskningen). Protokollationen følger de samme retningslinier som udfærdigelse af politirapporter; oftest vil gengivelserne dog være mere kortfattede. Protokollatet skal oplæses for den afhørte og godkendes af ham.

I lovforslag af 16/12 1977, §§ 744, 751 og 754 anbefales bestemmelser om henholdsvis politirapporter og protokollation indført.

Bestemmelserne om rapporter svarer i det væsentlige til gældende ret, dog med

tilføjelse af, at båndoptagelse af forklaringer ikke må finde sted uden den afhørtes vidende. – Det er hensigten at supplere bestemmelserne med administrative forskrifter. Heraf vil bl.a. fremgå, at politiet skal oplyse den afhørte om, at han ikke har pligt til at underskrive rapporten, og dertil vejlede ham om, at han senere – eventuelt i retten – kan blive foreholdt rapportens gengivelse af hans forklaring.

For så vidt angår protokollation foreslås reglerne om rapporter overført ved en henvisningsbestemmelse.

D. KLAGER OVER POLITIET

Klager over politipersonalets adfærd under tjenesten – og hermed også af politiets behandling af straffesager – er undergivet særlig regulering i kap. 93 b (§§ 1019–1019 n). Bestemmelserne er af forholdsvis ny dato (lov nr. 325/1973; jfr. bkg. nr. 506/1973, §§ 12–25) og bygger på indgående behandling i flere udvalg (politiauditørudvalget, strafferetsplejeudvalget og strukturudvalget vedrørende politiet). De har herved fået et bredere sigte end det rent straffeprocessuelle; dels omfatter de alle slags klager, dels henlægger de behandlingen til de såkaldte lokalnævn.

Lokalnævnet består af politimesteren, to personalerepræsentanter samt et antal kommunalbestyrelsesmedlemmer (mindst 4, heriblandt politikredsens borgmestre); formand og næstformand vælges blandt de kommunale medlemmer, se § 115. Behandlingen af klagesager kan foretages af et udvalg bestående af 3 kommunale medlemmer, politimesteren og en personalerepræsentant. – Lokalnævnenes funktioner fremgår af § 115 a. Deres generelle opgave er at udbygge kontakten mellem politiet og befolkningen.

Klager indgives til nævnet eller politimesteren i den kreds, hvor det påklagede forhold har fundet sted, eller fremsættes mundtligt til retsbogen under behandlingen af den straffesag, til hvilken klagen knytter sig; der kan i givet fald begæres afholdt et særligt retsmøde med henblik på afgivelse af klagen. Klagen kan indgives også af andre end den direkte forurettede. Nævnet har tillige mulighed for af egen drift at tage politiets adfærd ved en bestemt lejlighed (fx ved masseanholdelser i forbindelse med uroligheder, se s. 218) op til behandling.

Når en klage er indgivet, sender nævnet en kopi til den indklagede,

eventuelt med anmodning om en udtalelse. Den indklagede har dog intet krav på at få lejlighed til at fremsætte en udtalelse i denne fase af behandlingen. Herefter har nævnet tre reaktionsmuligheder: afvisning, nærmere undersøgelse ved statsadvokaten eller nærmere undersøgelse ved retten.

Sagen afvises, dersom nævnet finder klagen åbenbart grundløs. Afvisning kan endvidere ske, hvis klagen angår forhold af uvæsentlig betydning (fx en uhøflig optræden), hvis klageren undlader efter opfordring at fremkomme med nærmere oplysninger, eller hvis der er forløbet mere end 6 måneder siden de påklagede forhold fandt sted.

Bestemmer nævnet, at statsadvokaten skal foretage undersøgelsen, kan det samtidig beslutte, at forklaringerne i sagen skal afgives indenretligt. Der kan ligeledes træffes bestemmelse om, at sagen i det hele skal overgå til retten på et senere tidspunkt. Den indklagede skal have udleveret en fremstilling af sagens faktiske omstændigheder. Han har nu ret til selv at fremsætte skriftlige erklæringer, men er ikke forpligtet til at udtale sig; ved indenretlige afhøringer udtaler han sig uden vidneansvar. Han har endvidere ret til at møde med en bisidder (en advokat eller en faglig bistand).

Retlig undersøgelse sker ved den underret, hvor straffesagen behandles eller kan forventes behandlet. Den indklagede skal såvidt muligt underrettes om retsmøderne og har ret – men ikke pligt – til at udtale sig. Endvidere beskikkes der advokater for såvel den indklagede som klageren; statsadvokaten eller hans stedfortræder varetager det offentliges interesser i retsmøderne.

Retsmøderne er offentlige i samme omfang som i borgerlige sager (§ 1019 i, stk. 3). Da bestemmelserne om klagesagens behandling i øvrigt svarer til de straffeprocessuelle regler – især således, at den indklagedes stilling svarer til en sigtets – kan det synes ejendommeligt, at der på dette ene punkt henvises til de civilprocessuelle regler. Forklaringen er den, at henvisningen til de straffeprocessuelle regler om offentlighed i det oprindelige forslag fra strukturudvalget byggede på den forudsætning, at strafferetsplejeudvalgets forslag til ændring af de pågældende bestemmelser (§§ 29 og 31) ville blive gennemført samtidig. Dette forslag, der i forhold til gældende ret åbner videre mulighed for at afskære offentlighed af hensyn til sigtede selv (se s. 37), var imidlertid ikke gennemført ved vedtagelsen af kap. 93 b. Strukturudvalgets intention blev i stedet opnået ved at henvise til de civilprocessuelle regler, hvorefter dørene kan lukkes, når offentlig forhandling ville tilføje nogen en ufornøden krænkelse (§ 29 stk. 3). – Det er formentlig en lapsus, at lovforslag af 16/12 1977 (som indeholder strafferetspleje-

udvalgets forslag om ændring af §§ 29 og 31) ikke foreslår de straffeprocessuelle offentlighedsregler overført til klagesagsbehandlingen.

Klageren har selv en vis forpligtelse til at holde undersøgelsen i gang, dels ved at fremkomme med de fornødne oplysninger, dels ved at møde til retsmøder, når han indkaldes. Han kan også bringe undersøgelsen til ophør ved udtrykkeligt at erklære, at han ikke ønsker videre foretaget. Af hensyn til de offentlige interesser, der kan være forbundet med sagen, skal også nævnet samtykke i, at undersøgelsen sluttes i de nævnte tilfælde.

Uanset om undersøgelsen er foretaget af statsadvokaten eller af retten, er det statsadvokaten der ved dens afslutning udfærdiger en redegørelse, som sendes til nævnet. Redegørelsen indeholder en gennemgang af de faktiske omstændigheder, der skønnes relevante for sagens afgørelse, og kan indeholde en afvejning af vægten af de fremkomne beviser. Derimod falder det uden for statsadvokatens opgave at vurdere, hvilke konsekvenser sagen bør have for den indklagede. – I de tilfælde, hvor undersøgelsen er foregået ved retten, burde det være udtrykkeligt bestemt, at retten ved undersøgelsens slutning fremsætter sin opfattelse af det påklagede forhold; en regel herom blev foreslået af strafferetsplejeudvalget. – Medmindre nævnet finder yderligere undersøgelser påkrævet, videresendes materialet til politimesteren. Samtidig underretter nævnet klageren og træffer bestemmelse om, i hvilket omfang redegørelsen skal offentliggøres. Derimod har nævnet ingen myndighed til at træffe afgørelse i sagen.

For at undgå dobbelt behandling af sager af denne art, er det tillige bestemt, at klagesagsbehandlingen ophører, såfremt der efter anklagemyndighedens beslutning indledes strafforfølgning mod den indklagede. Denne kan i øvrigt selv begære sagen behandlet som straffesag (se § 1019 m stk. 1 nr. 2). Hvis straffesagen ikke fører til domfældelse, kan nævnet genoptage behandlingen.

Mens strafforfølgning går forud for klagesagsbehandling, går klagesagsbehandling forud for disciplinærundersøgelse. Sådan undersøgelse, der gennemføres efter reglerne i tjenestemandsloven (lov nr. 291/1969) kap. 4, må ikke iværksættes, før nævnets behandling af klagesagen er afsluttet. Dette hindrer dog ikke, at den indklagede kan suspenderes

eller midlertidigt overflyttes til andet arbejde under klagesagens behandling.

Lokalnævnet er kun ansvarligt for selve undersøgelsen af klagen. Den endelige beslutning i sagen træffes af de myndigheder, der efter almindelige regler har kompetence hertil. Hvorvidt der skal indledes strafforfølgning, beror således på anklagemyndighedens afgørelse, mens disciplinære foranstaltninger i givet fald besluttes af politiledelsen og justitsministeriet.

Når afgørelsen af en klage er truffet, skal der ske underretning til lokalnævnet, til den indklagede, samt til den der har foretaget undersøgelsen af klagen.

Hele klagesagsbehandlingen kan afskæres, såfremt justitsministeren træffer bestemmelse herom af hensyn til statens sikkerhed eller dens forhold til fremmede magter (§ 1019 stk. 3). Endvidere udelukkes eller ophører klagesagsbehandlingen for lokalnævnet, dersom regeringen beslutter, at sagen skal undersøges ved en særdomstol (§ 1019 m stk. 1 nr. 3, jfr. § 21 stk. 1).

De særlige klageregler i kap. 93 b indebærer ingen indskrænkninger i den almindelige adgang til at indgive klager over politiet til folketingets ombudsmand, jfr. ombudsmandsloven (lovbkg. nr. 342/1961), §§ 6, 7 og 9.

Reglerne i kap. 93 b er udtryk for et principielt dilemma. Når påstande om uregelmæssighed eller anden ukorrekt fremfærd skal undersøges og afgøres, kan der knytte sig betænkeligheder til, at dette sker inden for den samme tjenestegren eller profession, hvortil den indklagede hører. Synspunkter af denne art har været gjort gældende i forbindelse med sammensætningen af den særlige klageret og anføres undertiden som en kritik af fx reglerne om advokaters selvdømme (se §§ 143–145).

Da politiets funktioner ikke er dømmende men undersøgende, er det følgelig især den undersøgelsesmæssige del af behandlingen af klager over politiet, der er problematisk. Samtidig gør politiets specielle magtbeføjelser en effektiv klageordning særlig påkrævet. Efter den tidligere ordning kunne en person, der i forbindelse med efterforskning mente sig forurettet ved overgreb fra politiet, foranledige strafforfølgning, klage til retten over myndighedsmisbrug (se til ex *UfR 1970, 93 H*, refereret s. 218), klage til de overordnede politi- og anklagemyndigheder, eller klage til ombudsmanden. Blev klagen fremsat over for retten (i medfør af den tidligere § 814 stk. 1), kunne retten eventuelt fremsætte en misbilligelse og i givet fald foranledige en offentlig straffesag eller en tjenstlig undersøgelse. Det var imidlertid karakteristisk for de nævnte klagemuligheder, at selve undersøgelsen af det passerede i vidt omfang beroede på politiets egne

foranstaltninger. – Selv om dette forhold efter de flestes vurdering næppe blev udnyttet på utilbørlig måde, var det dog egnet til at skabe en vis mistillid til klagesagernes behandling.

Der kan peges på forskellige muligheder for ændrede undersøgelsesformer, bl.a. oprettelsen af et uafhængigt politiauditørembede, overladelse af undersøgelsens ledelse til retten (jfr. herved § 471 om klager over administrativ frihedsberøvelse), oprettelse af klagenævn fx bestående af en dommer, en statsadvokat og en forsvarer, overladelse af kontrolbeføjelser til forsvareradvokater enten gennem deltagelse i politiets undersøgelser eller som medlemmer af et eller flere klagenævn, deltagelse af lægmænd i klagebehandlingen.

De gældende regler indeholder elementer fra flere af de anførte forslag. Den centrale tanke består i, at undersøgelsen besluttes og kontrolleres af et organ, hvori folkevalgte lægmænd udgør flertallet. Selve gennemførelsen af undersøgelsen kan ske ved rettens virksomhed – der dog næppe adskiller sig kategorisk fra den almindelige procesledelse i betragtning af, at både anklagemyndigheden og to bisiddende advokater deltager i behandlingen. Endelig genfindes (omend i stærkt afsvækket form) visse elementer fra auditørordningen i muligheden for at lade undersøgelsen gennemføre af statsadvokaten.

Ordningen udelukker ikke enhver deltagelse fra politiets side i klagesagernes behandling. Dels kan det tænkes, at politiet selv iværksætter undersøgelse af sådanne bagatelsager, som afvises af lokalnævnet (§ 1019 b stk. 1); dels kan statsadvokaten efter omstændighederne anmode rigspolitichefen om at udpege politimæssig bistand til gennemførelse af undersøgelserne.

Statistiske oversigter over lokalnævnets virksomhed i Københavns politikreds tyder på, at nævnene næppe har fået stor praktisk betydning i henseende til klagesagernes behandling og oplysning. Af 332 klager i en 3 års-periode er de seks blevet overgivet til undersøgelse ved statsadvokaten, mens ingen er blevet sendt til retten. Selv om der er sket påtale i enkelte af klagesagerne og udstedt beklagelse i andre, kunne oplysningerne måske tyde på, at afvisningsbestemmelsen i § 1019 b stk. 1 finder anvendelse i større omfang end oprindeligt forudsat.

LITTERATUR: Betænkning nr. 507 (1968) vedrørende undersøgelser mod personer ansat i politiets tjeneste. Betænkning nr. 622 (1971) om efterforskning i straffesager m.v. *Gammeltoft-Hansen*, Varetægtsfængsling (1976), s. 264 ff. *Gomard*, Studier i den danske straffeproces (1976), s. 169 ff, 225 ff, 406 ff og 541 ff. *Heide-Jørgensen*, Politiet 1968, s. 145 ff (om undersøgelser mod politiet). *Mogens Jensen*, UfR 1969 B, s. 63 ff (om undersøgelser mod politiet). *Koktvedgaard*, TfR 1969, s. 335 ff (Partsafhøring som bevismiddel i kriminalprocessen). *Lindegaard & Trolle*, Procedure i straffesager (1975), s. 18 ff og 39 ff. *Rørdam*, Juristen 1975, s. 37 ff (ulovlige beviser). *Schultz-Lorentzen*, Juristen 1977, s. 355 f (om lokalnævn). *Tolstrup*, Juristen 1969, s. 262. *Jørgen Verner*, NTfK 1969, s. 282 ff (om afhøring m.v. af børn).

Kapitel XII:
TVANGSINDGREB

A. KARAKTERISTIK OG AFGRÆNSNING

1. *Formål*

De processuelle tvangsindgreb udgør et særligt udsnit af efterforskningsmidlerne (se kap. XI). Deres anvendelse er dermed undergivet de samme formål og grundsætninger som efterforskningsmidlerne. Først og fremmest tjener de til at fremskaffe oplysninger til brug for afgørelsen af tiltalespørgsmålet; det kan især dreje sig om undersøgelser til bestemmelse af en sigtets identitet eller til indsamling af spor. Herved vil anvendelsen af tvangsindgreb samtidig kunne tjene til sikring af beviser med henblik på en eventuel senere domsforhandling i sagen. Tvangsindgrebene kan også ske med henblik på at sikre sigtedes tilstedeværelse under sagen, fx ved anholdelse eller varetægt (§ 780 stk. 1 nr. 1 og nr. 2 litra a).

Dertil kan tvangsindgrebenes anvendelse tage sigte på sanktionsvalget (især ved person- og mentalundersøgelser, se s.151 ff) og på selve fuldbyrdelsen, herunder også eventuelle krav om konfiskation, erstatning eller vindikation (fx beslaglæggelse efter § 745 eller § 797).

Sammenfattende kan det om tvangsindgrebenes formål anføres, at de skal tjene til *afgørelse* og eventuel *gennemførelse* af henholdsvis *tiltalen* og *dommen*.

2. *Tvang, samtykke m.v.*

Som betegnelsen viser, kan de processuelle tvangsindgreb under visse betingelser gennemføres tvangsmæssigt. Tvangen kan være *umiddelbar* (fx sprængning af en dør); den kan rette sig mod en person som mekanisk eller som *kompulsiv* tvang (fx frihedsberøvelse af modvillige vidner). Til begrebet »tvang« hører også den særlige form for påtvingelse, der består i, at en foranstaltning iværksættes uden den berørtes forudgående viden herom (fx aflytning, brevåbning, fotospionage m.v.) – »*konstruktiv* tvang«.

Hvorvidt en foranstaltning skal henregnes til tvangsindgrebene, beror imidlertid ikke på, om den rent faktisk gennemføres tvangsmæssigt som ovenfor beskrevet. Afgørende er alene, om *muligheden* herfor består, ifald det skulle vise sig nødvendigt. Mange straffeprocessuelle indgreb foretages med den pågældendes samtykke. Ofte gives samtykket ud fra den opfattelse, at indgrebet er rimeligt, forholdsvis ringe eller ligefrem ønskeligt for den pågældende. Men ikke sjældent meddeles samtykket under det indtryk, at foranstaltningen i modsat fald vil blive gennemført under tvang. – Muligheden for sådanne »uægte« former for samtykke medfører, at også de frivilligt foretagne indgreb må indbefattes under tvangsindgrebene, såfremt der i øvrigt er hjemmel til at gennemføre dem tvangsmæssigt.

Den praktiske og retlige betydning af samtykke til indgreb er meget varierende alt efter indgrebets og situationens karakter.

Et meget stort antal foranstaltninger af mere eller mindre indgribende karakter udføres i forståelse med den pågældende (fx optagelse af fingeraftryk, afgivelse af blod- eller urinprøver, m.m.m.). Retsplejelovens regler om tvangsmidler forudser denne mulighed (se fx § 745 stk. 1 2. pkt. og § 758 stk. 1), således at visse af betingelserne for at foretage indgrebet udtrykkeligt suspenderes. Dette er fx tilfældet i § 758 stk. 1, hvor det sædvanlige krav om ransagningskendelse bortfalder i tilfælde af samtykke. – Til sikring af beviset for, at samtykke har foreligget, vil det normalt blive fordret, at den pågældende bekræfter tilladelsen med sin underskrift på rapporten eller en særlig blanket, der vedhæftes ransagningsrapporten (se rigsadvokatens cirkulærskrivelse af 7/1 1970).

Drejer det sig om vedvarende foranstaltninger, kan samtykket tilbagekaldes. Virkningen heraf vil ofte være, at spørgsmålet indbringes for retten (se fx §§ 745 ff); undertiden kan det også medføre, at den pågældende foranstaltning må bortfalde eller erstattes af en anden (se til ex s. 251 f om varetægtssurrogater). Enkelte tvangsindgreb kan overhovedet ikke iværksættes på samtykkegrundlag; det gælder navnlig varetægt, hvor sigtedes samtykke – eller måske ligefrem hans anmodning om varetægt – ikke udgør noget selvstændigt fængslingsgrundlag. I andre tilfælde er samtykke udelukket af praktiske grunde, idet det ville gøre indgrebet meningsløst (fx ved telefonaflytning).

Tvangsmomentet adskiller de processuelle tvangsindgreb fra de øvrige efterforskningsmidler. Denne sondring er betydningsfuld, idet kun de egentlige tvangsindgreb fordrer en begrænsende regulering i loven. Sædvanligvis er der ingen grund til at opstille særlige lovbetingelser for foranstaltninger, som alligevel ikke kan gennemtvinges (fx en udenretlig politiafhøring af ikke-sigtede personer). – Derimod kan der af praktiske og ordensmæssige grunde være anledning til at

give administrative bestemmelser om sådanne efterforskningshandlinger.

Selv om tvangsbegrebet fastlægges så bredt som ovenfor beskrevet (såvel aktuel som potentiel tvang, samt »konstruktiv tvang« i form af handlinger uden den pågældendes viden herom), kan der dog forekomme tilfælde, hvor det stiller sig tvivlsomt, om der foreligger et tvangsindgreb eller et andet efterforskningsmiddel. Et exempel herpå er anvendelsen af *agent provocateur*. Herved forstås normalt, at en person (»agenten«) fremkalder en lovovertrædelse med det formål at få gerningsmanden afsløret og straffet. En sådan virksomhed vil ofte være strafbar efter reglerne om medvirken; men dette er ingenlunde altid tilfældet. Agenten adskiller sig fra den blotte meddeler ved, at han selv spiller en aktiv rolle i det kriminelle handlingsforløb. Metoden anvendes især ved efterforskning af narkotikakriminalitet. – Spørgsmålet har i den seneste tid været genstand for særlig drøftelse i den teoretiske litteratur, se s. 213.

Som exempel kan nævnes *UfR 1976, 236 Ø:* Under anke af en dom, hvor en række personer var blevet idømt langvarige fængselsstraffe for at have forsøgt at sælge o. 1,3 kg morfinbase til en køber, begærede forsvarerne den pågældende køber afhørt som vidne. Køberens identitet var kendt af politiet, men under sagen blev han udelukkende betegnet som »Mustafa«. Han havde optrådt som meddeler for politiet, der opfordrede ham til at gå videre med forhandlingerne om morfinbasehandelen; for sin indsats modtog han en dusør. Forsvarerne hævdede, at Mustafas forklaring kunne være af betydning for såvel afgørelsen af skyldspørgsmålet som strafudmålingen. Anklagemyndigheden modsatte sig begæringen under henvisning til den fare, afsløringen af Mustafas identitet kunne indebære for ham. Landsretten afslog at indkalde Mustafa som vidne, men tilføjede, at enhver bevistvivl, der kunne opstå på grund af den manglende forklaring, måtte komme de anklagede til gode.

Et andet exempel er den i *UfR 1976 B, s. 1,* refererede KBR-dom af 14/3 1975: Efter forudgående aftale med politiet udgav en svensker sig som køber af narkotika. Agentens virksomhed førte til, at politiet kunne foretage razzia mod en lejlighed, hvor leveringen af et parti hash skulle finde sted på et bestemt tidspunkt. Agenten anholdtes under aktionen, men blev strax efter løsladt og modtog senere en dusør på 1.000 kr.

I det omfang, der er tale om medvirken til forbrydelser, som alligevel ville blive udført, er det tvivlsomt, om der kan tales om »tvang«. Men selv om så var, adskiller agent provocateur-virksomheden sig også på anden måde fra de sædvanlige straffeprocessuelle tvangsindgreb. Karakteristisk for disse indgreb er ikke blot tvangsmomentet, men også at de indeholder et *angreb på en individuel beskyttelsesinteresse* (legeme, frihed, husfred, meddelelseshemmeligheden etc.). Et angreb på en tilsvarende retsbeskyttet interesse foreligger ikke i agent provocateur-situationen.

Herved illustreres også forskellen mellem visse efterforskningsmidler og de egentlige tvangsindgreb. Selv om et efterforskningsmiddel for så vidt påtvinges den pågældende – fx skygning – kan det kun henregnes til tvangsindgrebene, hvis det tillige indeholder et angreb på individets retsbeskyttede interesser. Der er ingen lovregler, som forbyder at følge efter og iagttage en person på frit tilgængelige steder; derfor er skygning ikke

et »indgreb«. Men udvikler det sig fx til fotospionage, er der tale om en normalt ulovlig handling (strfl. § 264 a), der kræver en særlig hjemmel og legitimation i retsplejelovens bestemmelser om tvangsindgreb.

3. *Det principielle problem*

De processuelle tvangsindgreb hører til de centrale dele af strafferetsplejen. I udformningen af reglerne om disse indgreb anskueliggøres brydningen mellem to hovedhensyn: Straffeprocessens grundlæggende funktioner i forhold til *kriminalitetsbekæmpelsen* over for hensynet til *individets retsbeskyttelse.*

Hensynet til kriminalitetsbekæmpelsen indebærer et krav om, at reglerne om tvangsindgreb udformes således, at disse foranstaltninger bliver anvendelige midler i kampen mod forbrydelsen. Undertiden er anvendelsen af tvangsindgreb simpelt hen en forudsætning for, at straffesagen kan gennemføres. Ofte fører ønsket om at modvirke kriminaliteten gennem strafforfølgning og straf imidlertid til et videregående krav om, at tvangsindgrebene bør udformes således, at strafforfølgningen ikke blot muliggøres, men i betydelig grad lettes og effektiviseres.

Der vil altid bestå en vis risiko for, at særlige magtmidler i praxis anvendes i videre omfang end tilladt. Når formålet med en sådan overdreven anvendelse tilmed opfattes som noget positivt – nemlig bekæmpelsen af kriminalitet – øges risikoen betydeligt. Dette tilsiger i sig selv at opstille klare og restriktive betingelser for anvendelsen af de straffeprocessuelle tvangsindgreb. Hertil kommer, at reglerne også må udformes med henblik på andre tilstande end de aktuelle. Politisk pressede situationer og en sænkning af det professionelle, etiske niveau hos politiet og anklagemyndigheden kan – omend kun i begrænset omfang – imødegås ved klarhed i lovreglernes udformning.

Brydningen mellem de personlige frihedsrettigheder og kriminalitetsbekæmpelsens krav kommer tydeligst frem ved de mest indgribende tvangsforanstaltninger, især anholdelse og varetægt. Men principielt består den samme konflikt i forbindelse med alle tvangsindgreb. Valget af balancepunkt mellem disse modsat rettede interesser er af retspolitisk karakter. Det bestemmes af tradition, demokratisk bevidsthed, etiske overvejelser samt en almen vurdering af de angrebne goders betydning. Disse overvejelser og vurderinger kan

undergå forandringer gennem tiden; fx vurderes den personlige frihed formentlig endnu højere i dag end tidligere, således at indgreb som anholdelse og varetægt skal være stærkere indiceret nu end førhen, for at de kan accepteres. Visse grundlæggende krav stilles i så henseende til lovgivningen, dels gennem grundlovens bestemmelser (grl. kap. VIII), dels ved vore folkeretlige forpligtelser (se især den europæiske menneskerettighedskonvention art. 5 og 8, om personlig frihed og sikkerhed, privatlivets fred, husfreden og brevhemmeligheden).

Af tvangsindgrebenes placering i skæringspunktet mellem retshåndhævelsens tarv og de personlige frihedsrettigheder kan der udledes *to grundsætninger* for al anvendelse af tvangsindgreb.

For det første må en mere indgribende foranstaltning aldrig anvendes, dersom et mindre indgreb havde været tilstrækkeligt.

Som exempel kan nævnes *UfR 1965,410:* T, der gennem en årrække havde drevet selvstændig virksomhed som regnskabsfører eller revisor for private kunder, blev af sin fraseparerede hustru anmeldt for skattesvig. I den anledning begærede politiet retskendelse om ransagning af T's bolig og kontor med henblik på beslaglæggelse af kundekartotek og revisionscharteques. Underretten skønnede, at de legale betingelser for ransagning for så vidt var til stede, men afslog alligevel begæringen, bl.a. under henvisning til, at formålet lige så vel kunne opnås ved den i skattekontrolloven hjemlede adgang for ligningsmyndighederne til at gennemgå regnskabsmateriale m.v., når selvangivelsen giver anledning hertil. Kendelsens resultat tiltrådtes af overinstanserne.

For det andet må anvendelsen af tvangsforanstaltninger ikke antage en mere indgribende karakter end den (eventuelle) senere sanktion; midlet skal stå i et rimeligt forhold til målet. – De anførte grundsætninger illustrerer tvangsindgrebenes nødretslignende karakter (jfr. om de tilsvarende spørgsmål, strfl. §§ 13 og 14).

4. *Oversigt over fremstillingen*

Blandt de talrige former for straffeprocessuelle indgreb indtager anholdelse og varetægt en særstilling; de omtales derfor særskilt i kap. XIII og XIV.

De er (sammen med mentalundersøgelse) de mest indgribende foranstaltninger, en sigtet kan udsættes for – hvilket i sig selv kan tale for en mere udførlig fremstilling, hvorved de principielle spørgsmål i forbindelse med anvendelse af tvangsindgreb træder særligt tydeligt frem. Hertil kommer, at en overvejende del af den trykte domspraxis vedrører disse indgreb. Også i litteraturen har – især varetægt – været gjort til genstand for indgående drøftelser i det sidste halve århundrede. Endelig er der tale om et omfattende og helt aktuelt reformforslag fra strafferetsplejeudvalgets side vedrørende anholdelse og varetægt.

I dette kapitel skal en række af de øvrige (ikke-frihedsberøvende) tvangsindgreb omtales. Betingelserne for deres iværksættelse beskrives i mere generel form (s. 194 ff og 197 ff), og nogle få retspolitiske synspunkter fremsættes (s. 202 f). De særlige regler og synspunkter vedrørende indgreb over for ikke-sigtede personer omtales s. 204 ff. Bestemmelserne om sigtedes mødepligt samt om personundersøgelser og mentalundersøgelser er omtalt ovenfor s. 150 ff.

B. DE ENKELTE TVANGSINDGREB

1. *Inddeling efter beskyttelsesinteresser*

Tvangsindgrebene kan systematiseres efter forskellige kriterier; de kan opdeles efter deres mere eller mindre indgribende karakter (fx optagelse af fingeraftryk contra en indgående legemsundersøgelse), efter hvorvidt de kun kan anvendes over for sigtede personer eller tillige over for ikke-sigtede, efter om indgrebet foregår åbent eller skjult (jfr. ovenfor s. 187 f om »konstruktiv tvang«), m. m. Den bedste oversigt over tvangsindgrebenes beskaffenhed opnås imidlertid ved en opdeling, der følger indgrebets genstand, d.v.s. den beskyttelsesinteresse der angribes. Den nedenstående oversigt følger dette princip; i tilknytning til de enkelte beskyttelsesinteresser – eller frihedsrettigheder – angives de væsentligste og de mest praktiske indgreb.

a) *Frihed:* Varetægt. Anholdelse. Ikke-ambulant mentalundersøgelse.

b) *Legemsfred:* Visitation. Legemsundersøgelse. Legemsindgreb (udtagelse af prøver). Optagelse af fingeraftryk.

c) *Ejendomsret:* (rådighedsret): Beslaglæggelse af genstande til brug for efterforskningen, til konfiskation, vindikation, erstatning eller for at fremtvinge sigtedes tilstedeværelse. Fratagelse af genstande, som kan benyttes til vold eller undvigelse af anholdte (§ 772 stk. 2). Foreløbig bevogtning af et gerningssted (§ 742). Tingsbeskadigelse (fx af døre eller tøj) i forbindelse med ransagning.

d) *Privatlivets fred* (herunder meddelelseshemmeligheden): Ransagning af husrum, gemmer, klæder m.v. Brevåbning. Telefonaflytning og anden aflytning. Forevisning af billede i fototek. Registrering.

e) *Æren:* Offentlig efterlysning. Personundersøgelse. Konfrontation. Registrering (i rigsregistraturen, fototeker m.v.).

Opregningen er kun exemplificerende. De enkelte beskyttelsesinteresser er ikke fastlagt med en sådan præcision, at opdelingen er tvingende for samtlige tvangsindgrebs vedkommende. Men den tjener til at vise, hvor omfattende et register tvangsindgrebene dækker, og hvilke goder der angribes.

2. *Lovregulering. Analogier*

Langtfra alle de straffeprocessuelle tvangsindgreb er reguleret i loven (rpl. og særlovgivningen). Udviklingen inden for forbrydelse og efterforskning har overhalet retsplejelovens system – som i øvrigt allerede fra begyndelsen manglede bestemmelser om visse former for indgreb.

Udover de frihedsberøvende tvangsmidler (varetægt, anholdelse og mentalundersøgelse) samt personundersøgelser indeholder retsplejeloven bestemmelser om *besigtigelse* (kap. 67), *beslaglæggelse* (kap. 68 og 73) samt *ransagning* (kap. 69; se endvidere § 773, jfr. §§ 782 stk. 2 og 1003). Denne regulering er uhensigtsmæssig, ikke blot fordi den er utilstrækkelig, men også fordi den sammenfatter indgreb af vidt forskellig karakter under samme betegnelse.

I det omfang en direkte lovregulering savnes, må der opstilles analogier. Fx gives der ingen almindelige bestemmelser om legemsundersøgelser til konstatering af spor fra en forbrydelse eller til identifikation (derimod gælder ransagningsreglerne, såfremt undersøgelsen sker for at finde genstande skjult i eller på kroppen). I stedet må der på grundlag af § 742 (besigtigelse af personer) og særlovgivningens regler (bl.a. om undersøgelser i forbindelse med kønssygdomme) opstilles en forudsætning om en vis pligt til at underkaste sig sådanne undersøgelser. I henseende til den nærmere gennemførelse må man betjene sig af ransagningsreglernes analogi.

For så vidt angår en række mindre indgribende – men praktisk udbredte – foranstaltninger er der givet administrative forskrifter (se fx justitsministeriets cirkulære af 19/12 1933 om optagelse af fingeraftryk, og rigspolitichefens kundgørelse af 6/2 1974 om samme emne. – Andre former for administrative bestemmelser vedrørende tvangsindgreb er politidirektørens dagsbefalinger og rigsadvokatens meddelelser).

C. BETINGELSER

En detaljeret gennemgang af de materielle betingelser for hvert enkelt tvangsindgrebs anvendelse ville føre for vidt. Udformningen er sket over en langvarig tidsperiode uden nogen fuldstændig indbyrdes afstemning. Da betingelserne endvidere for visse indgrebs vedkommende som nævnt må udledes gennem analogislutninger og friere overvejelser, savner systemet i det hele klarhed og fasthed.

Med en vis forenkling kan de sædvanligt forekommende betingelser henføres til følgende kategorier:

a) Kriminalitetens art. Som anført ovenfor (s. 191) er det en grundsætning for anvendelsen af tvangsindgreb, at der skal bestå et rimeligt forhold mellem mål og middel; drejer det sig om opklaring af mindre grov kriminalitet, bør mere indgribende foranstaltninger ikke bringes i anvendelse. Dette synspunkt finder sædvanligvis udtryk i bestemmelser om, at de enkelte tvangsindgreb kun må anvendes, dersom den påsigtede eller formodede kriminalitet er af en vis grovhed, svarende til indgrebets karakter. Ransagning af en sigtet må fx kun finde sted i statsadvokatsager (medmindre ransagningen af efterforskningsmæssige grunde er særlig nærliggende – § 755); den samme betingelse gælder undtagelsesfrit ved ransagning hos ikke-sigtede (§ 756 stk. 1 nr. 1) samt ved beslaglæggelse af breve (§ 750 stk. 1).

UfR 1970,873 Ø: En kuffert med pornografisk materiale blev fundet på en færge, der sejlede mellem Vesttyskland og Danmark; kufferten var adresseret til en ikke-identificeret indehaver af en postbox i Rødbyhavn. Politiets begæring om beslaglæggelse måtte bedømmes efter rpl. § 750. Da sigtelsen for overtrædelse af postlovens bestemmelser om forsendelse af pornografisk materiale ikke var en statsadvokatsag, blev begæringen afslået. – Resultatet blev det modsatte i *UfR 1976,242 Ø*, hvor sigtelsen omfattede strfl. § 279, jfr. § 23 (forsøg på bedrageri).

En særlig snæver afgrænsning findes vedrørende telefonaflytning (§ 750 a stk. 1 nr. 1), som kun tillades, dersom efterforskningen angår statsforbrydelser og almenfarlige forbrydelser (strfl. kap. 12, 13 og 20) samt nævningesager; endvidere opregnes en række forbrydelsestyper, hvor aflytning kan være af særlig betydning for opklaringen (fx trusler, strfl. § 266, og afpresning, strfl. § 281).

Også blandt de mindre indgribende – ulovregulerede – indgreb anvendes denne afgrænsningsmåde; fx skal fingeraftryk normalt kun

optages ved straffelovsovertrædelser, for hvilke der kan idømmes fængsel, og ved særlovsovertrædelser, hvor fængselsstraf må påregnes, samt i visse andre særlige tilfælde (jfr. justitsministeriets cirkulære af 19/12 1933, pkt. 1).

b) *Mistankens styrke.* Det følger af tvangsindgrebenes straffeprocessuelle funktion, at de kun kan iværksættes, såfremt der foreligger en forbrydelse eller en formodning herom. Dette fremgår også af adskillige af retsplejelovens bestemmelser, fx §§ 745 stk. 1; 746 stk. 1; 750 a stk. 2; 750 b stk. 1; 755 og 756 stk. 1. I visse tilfælde er det imidlertid ikke tilstrækkeligt, at en forbrydelse konstateres eller formodes; det fordres tillige, at efterforskningen har antaget en så konkret karakter, at der har kunnet rejses sigtelse mod en bestemt person. Denne betingelse nævnes udtrykkeligt bl. a. i §§ 750 stk. 1 og 755 stk. 1, samt i en række administrative forskrifter. Ofte anvendes i rpl. udtrykket »mistænkt« (fx i §§ 750 a stk. 1; 758 stk. 3 og 797 stk. 1). Heri ligger dog næppe nogen realitetsforskel fra »sigtet«, således som dette begreb fortolkes i praxis (se s. 144 f), jfr. herved § 758 stk. 3 (»en mistænkt, imod hvem forfølgning ikke tidligere var begyndt«). – I § 794 stk. 1, skærpes kravet om sigtelse til, at tiltale skal være rejst. En anden form for skærpelse af kravet om mistanke findes i reglerne om varetægt (se s. 232).

Kravet om sigtelse blev anført som et centralt punkt i en konflikt mellem politiet og post- og telegrafvæsenet vedrørende forståelsen af § 750 stk. 1, *UfR 1966,776 Ø:* T havde betalt postanvisninger med dækningsløse checks til et beløb af 75.000 kr. Postvæsenet indgik en aftale med T om tilbagebetaling af beløbet og afstod fra at foretage politianmeldelse. Politiet fik imidlertid kendskab til sagen og begærede navnet på T oplyst samt det skriftlige materiale i sagen (herunder breve og forsendelser) udleveret. Under sagen modsatte postvæsenet sig politiets begæring og henviste bl. a. til, at § 750 ikke kunne finde anvendelse, idet efterforskningen ikke var således konkretiseret, at der havde kunnet rejses sigtelse mod en bestemt, navngiven person. – Retten fandt imidlertid, at betingelserne i § 750 stk. 1 var opfyldt i tilstrækkelig grad. Selv om navnet ikke var kendt, forelå der dog føje til at sigte en ganske bestemt person for bedrageri.

c) *Indgrebets nødvendighed eller hensigtsmæssighed.* Normalt skal der foreligge et konkret begrundet behov for at anvende tvangsindgreb. Ved de mest indgribende foranstaltninger skærpes denne betingelse til et krav om nødvendighed. Mest udbygget er i så henseende bestemmelserne om varetægt, hvor en række særlige varetægtsgrunde

opregnes. Ved de øvrige tvangsindgreb har betingelsen om sammenhæng mellem indgrebets foretagelse og muligheden for at gennemføre efterforskningen på hensigtsmæssig måde fået en mere summarisk udformning. Ved ransagning skal der således være »påviselig grund til at antage«, at de eftersøgte spor, genstande m.v. findes i eller på ransagningsobjektet (se nærmere §§ 755 nr. 2 og 756 stk. 1 nr. 2 b); en subjektiv fornemmelse eller det blotte håb er følgelig ikke tilstrækkeligt. Beslaglæggelse efter § 745 stk. 1 skal »skønnes fornødent« med henblik på bevisførelse, konfiskation eller vindikation. Telefonaflytning må kun foretages, såfremt det »antages, at aflytning vil være af væsentlig betydning for forbrydelsens opklaring« (§ 750 a stk. 1 nr. 2). Ved oplysning om telefonforbindelser er betingelsen (bortset fra alvorligere kriminalitet) skærpet, således at forbrydelsens opklaring er ganske afhængig af de pågældende oplysninger (§ 750 b stk. 1 nr. 2 og 3).

UfR 1966,113 H: Under en sag om beslaglæggelse af en pornografisk antologi blev der tillige rejst krav om beslaglæggelse af satsen til bogen samt om ransagning hos de boghandlere, der kunne tænkes at have bogen liggende. Retten afsagde kendelse om beslaglæggelse af det udkomne oplag af bogen. Derimod fandtes beslaglæggelse af satsen ikke fornøden hverken som bevismiddel eller med henblik på konfiskation (jfr. § 745 stk. 1). Ligeledes blev ransagningsbegæringen afslået, idet der ikke var godtgjort nogen påviselig grund til at antage, at der hos den ubestemte kreds af boghandlere fandtes spor af lovovertrædelser eller bestemte ting, som kunne beslaglægges. – Se også *UfR 1968, 640 V* (beslaglæggelse af et stjålet TV-apparat fandtes ikke fornøden til sikring af et vindikationskrav).

UfR 1968,807 V: Indehaverne af et byggefirma sigtedes på grundlag af en anmeldelse fra en tidligere bogholder for skattesvig ved at have opgivet værdien af igangværende byggearbejder med et for lavt beløb. På grundlag af anmelderens oplysninger om, at der blev ført særskilt regnskab for hvert enkelt igangværende byggeri med angivelse af alle materiale- og lønudgifter, fandt landsrettens flertal, at betingelserne for ransagning efter § 755 var til stede.

d) *Samtykke.* Samtykke kommer ikke på tale ved de indgreb, der foretages uden den pågældendes viden (jfr. s. 187 f om »konstruktiv tvang«). De øvrige indgreb kan normalt foretages med samtykke. Samtykke indebærer sædvanligvis, at indgrebet kan foretages, også selv om betingelserne for en tvangsmæssig gennemførelse ikke foreligger. Dette forudsættes exempelvis i § 745 stk. 1 (»Udleveres sådanne ting ikke frivillig ... kan de beslaglægges overensstemmende med

nedenstående regler«). I ransagningsbestemmelserne er samtykkets placering formelt set af en anden beskaffenhed, idet det først anføres i § 758 stk. 1, om politiets kompetence, d.v.s. efter de materielle betingelser. I praxis er der imidlertid ingen tvivl om, at den frivillige undersøgelse fx af et loftsrum eller en taske er tilladelig, også selv om situationen falder uden for de afstukne grænser i §§ 755 og 756.

Drejer det sig om en vedvarende foranstaltning, indebærer en tilbagetrækning af samtykket, at de sædvanlige betingelser for tvangsmæssig gennemførelse skal være opfyldt, dersom indgrebet ønskes opretholdt.

D. KOMPETENCE, FREMGANGSMÅDE M.V.

1. *Kompetence*

Beføjelsen til at beslutte tvangsindgreb tilkommer sædvanligvis enten retten (a) eller politiet (b) eller de to organer i samspil (c).

a) I visse tilfælde besluttes indgrebet af *retten*, og kun af denne. Det kan dreje sig om særligt alvorlige indgreb; jfr. fx § 800 b om ikke-ambulant mentalundersøgelse, § 779 om varetægt eller § 750 c om særlig aflytning, hvor det i forarbejderne udtrykkeligt fremhæves, at indgrebets alvor altid fordrer retskendelse, i modsætning til telefonaflytning som under visse omstændigheder kan iværksættes foreløbigt af politiet. Endvidere har retten enekompetence i en række tilfælde, hvor indgrebet er af en sådan karakter, at det ikke er hastende, fx fremlæggelse af dokumenter m.v. (§ 748) eller beslaglæggelse efter kap. 73.

b) Beslutning om mindre indgribende foranstaltninger henhører under *politiet*. Det gælder til ex optagelse af fingeraftryk, registrering i rigsregistraturen, optagelse af foto, iværksættelse af konfrontation, hemmelig affotografering, alcotest, m.v. Undtagelsesvis er også mere indgribende foranstaltninger henlagt til politiets enekompetence, når de efter deres karakter er uopsættelige, fx udtagelse af prøver i henhold til færdselslovens § 55 stk. 2 om spiritus- og promillekørsel.

c) Den mest almindelige udformning af kompetencereglerne består imidlertid i, at beføjelsen principalt tilkommer *retten*, men således at

politiet i særlige situationer kan foretage indgrebet. De særlige tilfælde består som oftest i, at en afventen af rettens afgørelse ville indebære en risiko for, at formålet med indgrebets foretagelse forspildes (*periculum in mora*). Som exempler kan nævnes beslaglæggelse (§ 746 stk. 1), udlevering af breve (§ 750 stk. 2) og telefonaflytning m.v. (§ 750 a stk. 2 og § 750 b stk. 2). Undertiden er der knyttet yderligere restriktioner til overførelsen af kompetencen til politiet (se til ex § 750 a stk. 2 og § 758 stk. 2, hvor beføjelsen indskrænkes i henseende til grovheden af den påsigtede kriminalitet). Normalt skal spørgsmålet efterfølgende indbringes for retten inden 24 timer efter, at indgrebet er foretaget.

I tilfælde af samtykke kan indgrebet sædvanligvis foretages af politiet (jfr. ovenfor s. 188).

d) Tvangsindgreb kan i visse tilfælde foretages af *andre myndigheder* end politiet. Det drejer sig i det væsentlige om toldvæsenets personale, som i forbindelse med grænsekontrollen kan foretage ransagning (Toldloven – lov nr. 519/1972 – § 73), visitation m.v. (§ 74) samt beslaglæggelse (§§ 126 og 127).

Endvidere kan *private* foretage beslaglæggelse, dersom de antræffer personer under udførelse af en forbrydelse eller i umiddelbar tilslutning hertil (§ 746 stk. 1, 3. pkt. – Jfr. om anholdelse, s. 216).

2. *Formkrav. Begrundelse*

Politiets beslutninger om anvendelse af tvangsindgreb er ikke undergivet formkrav eller krav om særskilt begrundelse. Hvor politiets kompetence hviler på den pågældendes samtykke, skal dette dog normalt foreligge skriftligt.

Træffes afgørelsen af retten, skal det ske enten ved kendelse eller ved beslutning. Forskellen mellem de to afgørelsesformer består i, at kendelsen skal ledsages af en begrundelse (§ 218 stk. 1). I forbindelse med de indgreb, der er reguleret i retsplejeloven, angives det udtrykkeligt i lovbestemmelserne, om rettens afgørelse skal træffes ved beslutning eller ved kendelse. For så vidt angår husundersøgelse, beslaglæggelse og åbning af breve, telegrammer m.v., telefonaflytning samt varetægt er det udtrykkeligt foreskrevet i grundloven § 71 stk. 3 og § 72, at kendelsesformen skal anvendes. Retsplejelovens regler

er naturligvis udformet i overensstemmelse hermed, se §§ 750 stk. 1; 750 a stk. 1; 750 b stk. 1; 758 stk. 1 og 779 stk. 1.

Beslaglæggelse (§ 746 stk. 1) kræver derimod kun beslutning. Motiveringen for at afstå fra kravet om begrundelse i disse tilfælde er dels, at beslaglæggelse ofte vil være følgen af en allerede afsagt kendelse, dels at begrundelsen i reglen vil være selvindlysende; endvidere åbner § 754 mulighed for i visse tilfælde at fordre en egentlig kendelse vedrørende udlevering af beslaglagte genstande.

Retten er naturligvis ikke afskåret fra at give en begrundelse eller fra at anvende kendelsesformen ved beslaglæggelse. Se til ex *UfR 1966, 496 Ø:* En båndoptager blev ved underrettens kendelse beslaglagt efter § 745, idet det skønnedes fornødent med henblik på konstatering af den måde, hvorpå den var blevet anvendt til ulovlig radiospredning samt omfanget heraf. Afgørelsen blev truffet efter vidneforklaring af en overkontrollør i post- og telegrafvæsenet. – Både vidneførslen og beslaglæggelsen stadfæstedes af landsretten.

Ved de ulovbestemte indgreb må afgørelsesformen bero på analogiovervejelser. Foruden de synspunkter, der er anført i forbindelse med beslaglæggelse, må foranstaltningens mere eller mindre indgribende karakter være afgørende for, om en begrundet kendelse kan undværes til fordel for en beslutning.

I det omfang den pågældende er bekendt med tvangsindgrebet, kan han lade sig bistå af en valgt forsvarer (s. 156 f). Beskikkelse af forsvarer finder derimod kun sted rent undtagelsesvis. Obligatorisk beskikkelse er kun foreskrevet i tilfælde af varetægt, beslaglæggelse i henhold til § 794 (samt § 1002 stk. 3) for at fremtvinge sigtedes tilstedeværelse samt ved optagelse af bevis til brug under domsforhandlingen i form af en besigtigelse m.v. Den fakultative mulighed for forsvarerbeskikkelse ifølge § 732 står også åben ved tvangsindgreb, men udnyttes praktisk taget aldrig.

3. *Fremgangsmåde*

Reglerne om fremgangsmåden ved foretagelse af tvangsindgreb er af lige så forskelligartet karakter som indgrebene selv.

Grundsætningen om anvendelse af det mindst indgribende middel (se s. 191) påvirker også fremgangsmåden. Politiet skal altid gå frem med den størst mulige skånsel og varsomhed (se herved § 761 stk. 2 og 3). Forsøg på frivillig iværksættelse – hvilket ikke er det samme som

samtykke til selve foranstaltningen – skal gøres forud for den direkte magtanvendelse (se fx §§ 760 stk. 4 og 761 stk. 4).

Derudover knytter reglerne sig til de enkelte tvangsmidler. De er i et vist omfang optaget i retsplejeloven, men findes især i de administrative forskrifter. En væsentlig part er af teknisk karakter (se fx §§ 751 og 752 stk. 2).

Ransagningsbestemmelserne indeholder detaljerede regler om fremgangsmåden. Nogle regler tager sigte på en vis kontrol med foranstaltningernes umiddelbare gennemførelse, fx § 760 stk. 1 om den pågældendes eller en stedfortræders overværelse af ransagningen. Samme formål har reglerne om ransagningsvidner, §§ 759 stk. 3 og 760 stk. 6; den pågældende giver dog i praxis oftest afkald på tilkaldelse af vidner.

Legemsbesigtigelse og -undersøgelse rejser særlige spørgsmål vedrørende gennemførelsen. De egentlige undersøgelser bør foretages af lægeligt uddannet personale; det samme gælder endmere legemsindgreb. Den almindelige besigtigelse af legemets overflade vil ofte ske i forbindelse med undersøgelser og dermed af læger. Men besigtigelsen (fx til identifikation ved ar, modermærker, tatoveringer m.v.) kan også foretages af politiets eget personale – af samme køn som den pågældende (se § 761 stk. 5).

Ved visse af de indgreb, der hviler på konstruktiv tvang (se s. 187 f), opstilles der særlige regler med henblik på tilintetgørelsen af det materiale, der indsamles uden den pågældendes viden herom (se §§ 750 a stk. 5, og 750 c). Endvidere skal den pågældende normalt underrettes efter indgrebets foretagelse, medmindre det ville være til skade for efterforskningen (se § 750 a stk. 6 og § 753); det samme gælder ved ransagning, når den foretages uden nogen udenforståendes tilstedeværelse (se politidirektørens C-meddelelse af 23/1 1976).

4. *Ulovligt tilvejebragte beviser*

Dersom et tvangsindgreb foretages i strid med reglerne om kompetence, fremgangsmåde m.v. – eller eventuelt uden at de materielle betingelser for tvangsindgrebet er opfyldt – opstår der spørgsmål om, hvorledes der skal forholdes med de resultater, som måtte være blevet tilvejebragt ved indgrebet. Kan fældende beviser (fx et mordvåben), der er fundet under en ulovlig ransagning, indgå i sagen? Kan resultaterne af en ulovligt forlænget aflytning fremlægges som bevis i en narkotikasag; eller må politiet ved anden efterforskning forfølge det spor, som de – ulovligt – er kommet i besiddelse

af? Hvilken betydning skal det tillægges, at en forskrift (fx opfordring til frivillig åbning, § 761 stk. 4) ikke er blevet overholdt? etc.

Spørgsmål af denne type melder sig først og fremmest i forbindelse med tvangsindgrebene, men kan også opstå ved brud på instruktoriske forskrifter i forbindelse med andre efterforskningsmidler. – Et ganske særligt problem opstår i forbindelse med afhøring af vidner, der kunne have påberåbt sig en vidnefritagelsesgrund (se herom nedenfor s. 208 f).

I overvejelserne af ulovligt tilvejebragte bevismidlers stilling i processen kan tre muligheder opstilles: Enten må sådanne beviser aldrig føres; eller også ser man helt bort fra bevisernes baggrund og tillader dem altid ført på linie med andre beviser. Endelig kan en mere smidig løsning foretrækkes, således at der i stedet for anvendelse af en generel regel anlægges et konkret skøn i de enkelte tilfælde. Til fordel for en generel afvisning af ulovligt tilvejebragte bevismidler kan anføres, at man dermed ville have betaget de efterforskende myndigheder ethvert incitament til at overtræde reglerne i iver for at fremme efterforskningen. Synspunktet har imidlertid kun vægt, såfremt tilsidesættelsen af reglerne sædvanligvis sker forsætligt fra politiets side; dette er ikke tilfældet. Langt de fleste brud på reglerne om tvangsindgreb sker som følge af misforståelser eller ukyndighed. Hertil kommer, at overskridelserne langtfra er af et sådant omfang, at det kan begrunde udelukkelse af beviset. Endelig kan det nævnes, at en faktisk erhvervet kundskab om et forhold kun vanskeligt lader sig udslette i sagens videre behandling, der bl.a. sker inden for rammerne af den frie bevisbedømmelse. – Ofte vil almindelig disciplinær påtale m.v. derfor være en mere adækvat forholdsregel over for de pågældende politifolk; se ovenfor s. 182 ff om klager over politiet.

På den anden side kan det forekomme ubilligt, om man altid lod de ulovligt tilvejebragte beviser indgå i sagen – især hvor det drejer sig om beviser, hvis tema aldrig ville være blevet bekræftet, medmindre det netop var sket på ulovlig måde.

I praxis har man da også valgt den tredje mulighed: at lade afgørelsen bero på et konkret skøn i den enkelte sag. – Spørgsmålet bliver herefter, hvilke momenter der bør indgå i skønnet. Domspraxis er ikke ganske klar på dette punkt; visse momenter kan dog fremhæves.

For det første er retsbruddets karakter og grovhed afgørende. Drejer det sig om tilsidesættelse af en mindre betydningsfuld formforskrift, vil det ikke få indflydelse på bevisets stilling i den videre strafforfølgning. Se til ex *UfR 1962,788 Ø* (tilsidesættelse af reglerne i § 759 stk. 1 og § 760 stk. 1 og 3 gjorde ikke en foretagen ransagning ugyldig, men medførte en misbilligelse af politiets fremgangsmåde); cfr. *UfR 1970,901 V* (i en sag om overtrædelse af strfl. § 244 stk. 4 – vold mod sagesløs – var T ikke blevet gjort opmærksom på sin ret til at nægte at udtale sig; den derefter foretagne politiafhøring kunne ikke anvendes som bevis til skade for T). Er der derimod foretaget en telefonaflytning i efterforskningen af en mindre forbrydelse, hvor dette tvangsindgreb overhovedet ikke er tilladt, kan det snarere tænkes, at resultaterne af aflytningen helt må lades ude af betragtning.

Også bevisets betydning i sagen kan få indflydelse på skønnet. Drejer det sig om

sagens hovedbevis, vil tilbøjeligheden til at opgive det næppe være så stor, som hvis der er tale om et mindre betydningsfuldt bevis af supplerende karakter.

Afgørende er også selve den påsigtede kriminalitets grovhed. I en drabssag vil behovet for at nå frem til en materielt rigtig domfældelse være større end i en mindre hælerisag.

Endelig kan det også tillægges betydning, hvilken interesse der er blevet krænket ved det ulovlige indgreb. Oftest vil det være sigtede selv eller hans ejendom, privatliv m.v., som har været genstand for indgrebet; i så fald vil de allerede anførte synspunkter være afgørende. Drejer det sig derimod om ulovlige indgreb over for ikke-sigtede (andenmand), kan dette i sig selv tale imod anvendelse af beviset, fx ved ransagning og beslaglæggelse i strid med reglerne om fritagelse herfor (se § 748 stk. 1, jfr. § 171 – se også s. 208 f). Synspunktet har kun vægt ved indgreb af en mere varig virkning (fx ved fremlæggelse af ulovligt erhvervede oplysninger om andenmands privatliv). Er krænkelsen derimod udtømt i og med selve indgrebet (fx ved en ulovlig legemsundersøgelse), vil det næppe kunne tillægges særskilt betydning, at det har været rettet mod andenmand.

Sammenfattende må det nok antages, at domstolene vil være mere tilbøjelige til at tillade anvendelsen af ulovligt tilvejebragte bevismidler end til at udelukke dem fra sagen. Den disciplinære påtale over for politiet (i givet fald foranlediget ved oversendelse af sagen til lokalnævnet) og eventuelt anklagemyndighed foretrækkes fremfor en »annullation« af beviset.

Et særligt spørgsmål opstår i de situationer, hvor politiet i forbindelse med et fuldt lovligt tvangsindgreb i en sag tilfældigt kommer i besiddelse af afgørende oplysninger om helt andre kriminelle forhold. Det kan exempelvis dreje sig om en telefonaflytning, hvorunder der kommer oplysninger frem om forbrydelser helt uden forbindelse med den kriminalitet, som søges efterforsket ved aflytningen; dette var således tilfældet i *UfR 1974,139 H*, hvor en tiltale for alfonseri byggede på oplysninger fra en telefonaflytning, der var iværksat som led i efterforskningen af en narkotikasag, jfr. UfR 1977 B, s. 64.

Medmindre der er tale om bagatelagtig kriminalitet, er det næppe realistisk at forlange, at politiet skal se helt bort fra en faktisk erhvervet viden, som – til forskel fra de ovennævnte tilfælde – er opnået på fuldt lovlig vis. Selv om man formelt forbød en direkte bevismæssig anvendelse af de pågældende oplysninger, ville de formentlig alligevel give anledning til en række selvstændige efterforskningsskridt og dermed få en indirekte, men vidtrækkende indflydelse på forløbet af den nye sag. Meget kan derfor tale for at sidestille den slags tilfældigt erhvervede oplysninger med den øvrige mangfoldighed af tilfældigheder (fx et upåregneligt vidneudsagn, en tilfældig genkendelse, et upåagtet teknisk spor, etc.), som ofte kan bidrage til en sags opklaring.

E. REFORMER

De principielle aspekter i tvangsindgrebenes regulering, såvel som de praktiske problemer omkring deres anvendelse, har jævnlig skabt opmærksomhed om denne side af

det straffeprocessuelle system. Udviklingen inden for både forbrydelserne og efterforskningens teknik har gjort flere af de klassiske tvangsindgreb utilstrækkelige og utidssvarende. Selv om lovgivningen i nogen måde er blevet tilpasset de ændrede vilkår og muligheder, står en lang række uafklarede spørgsmål tilbage. Strafferetsplejeudvalget arbejder for tiden med de straffeprocessuelle indgreb, bortset fra anholdelse og varetægt, om hvilke der allerede er afgivet betænkning (se s. 24). En eller flere betænkninger herom kan forventes afgivet inden for de nærmeste år.

En lovreform på dette område må forventes at indebære en vis forenkling i forhold til det nuværende system, der på flere punkter er unødigt kompliceret. Endvidere bør der skabes udtrykkelig hjemmel for alle former for tvangsindgreb, således at anvendelsen af – undertiden anstrengte – analogier gøres overflødig. Samtidig må det erkendes, at en tilfredsstillende praxis ikke i alle henseender lader sig etablere blot gennem udformningen af lovregler og instruktoriske forskrifter. Fuldt så væsentligt er det faglige og etiske niveau hos det politipersonale, der skal administrere reglerne i praxis.

En fordel – såvel for reglernes indhold som for dem, der skal anvende dem – ville det være, om bestemmelserne blev opbygget med større indre sammenhæng og systematisk klarhed, end tilfældet er efter de gældende regler. Her byder en klassifikation på grundlag af de angrebne interesser (se ovenfor s. 192 f) sig til som en nærliggende mulighed. En sådan opdeling ville give et bedre overblik over de ulemper, der udspringer af tvangsindgrebenes anvendelse, og navnlig over ulempernes indbyrdes relation og vægt. En systematik, der som den nuværende i hovedsagen bygger på foranstaltningens art, indebærer fx, at »ransagning« kan være udtryk for de mest forskelligartede indgreb lige fra gennemgang af et loftsrum eller en mappe til gennemsøgning af legemsåbninger for narkotika. Det er ikke hensigtsmæssigt, at så forskelligartede indgreb er undergivet betingelser, der er ensartede (bortset fra proportionalitetsgrundsætningens indbyggede differentiering, se herom s. 191). En anden fordel ved at bygge klassifikationen på den krænkede interesse fremfor på selve foranstaltningen består i, at lovreglerne kan udformes på mere fremadrettet måde. Det nuværende systems beskrivelse af de enkelte foranstaltningers art er – som erfaringen viser – udsat for en relativt hurtig forældelse som følge af udviklingen inden for forbrydelser og efterforskning. En lovgivningsteknik, der tager udgangspunkt i den krænkede interesse, dernæst beskriver de (for tiden) typiske former for indgreb i den pågældende interesse, men kun gør denne opregning exemplificerende, vil formentlig vise sig at være mindre tidsbundet.

Uafhængigt af de angrebne interessers art bør der anlægges en hovedsondring, hvorved en række indgreb af forbigående og overfladisk karakter udskilles (bl.a. den helt overfladiske visitation, optagelse af fingeraftryk, afgivelse af skriftprøver og alcotest). Sådanne indgreb – der normalt bliver foretaget med samtykke – kræver nok hjemmel i retsplejeloven, men bør i øvrigt kunne foretages efter politiets skøn uden særligt restriktive betingelser.

Bortset herfra bør det fastholdes, at den endelige kompetence er hos retten, med undtagelse af de indgreb som efter deres karakter praktisk taget altid må besluttes af politiet (jfr. nedenfor s. 215 f om anholdelse).

F. INDGREB OVER FOR IKKE-SIGTEDE

1. *Indledning*

I det foregående er det hovedsagelig anvendelsen af tvangsindgreb over for sigtede (eller dog mistænkte) personer, der er omtalt. Lejlighedsvis er det blevet berørt, at tvangsindgreb også kan anvendes over for ikke-sigtede, og at reglerne herom i nogen måde adskiller sig fra de bestemmelser, der gælder for indgreb over for sigtede. Disse afvigelser omtales nærmere nedenfor (afsnit 2).

Vigtigere er det imidlertid, at der findes *særlige* tvangsindgreb, som kun kan anvendes over for andenmand (ikke-sigtede). Disse praktisk betydningsfulde indgreb – vidnepligt og editionspligt – omtales særskilt (afsnit 3–5).

2. *Afvigelser*

En række indgreb må overhovedet ikke anvendes over for andenmand. Der drejer sig dels om nogle af de mest indgribende (anholdelse, varetægt, varetægtssurrogater, mental- og personundersøgelser, beslaglæggelse efter § 794), dels om sådanne indgreb, som foregriber fuldbyrdelsen af en dom (fx beslaglæggelse efter § 797, suspension fra advokatvirksomhed, § 137 stk. 1, eller førerretsinddragelse). Registrering og opbevaring af navn, data, fingeraftryk m.v. knytter sig til den omstændighed, at den pågældende har været sigtet eller mistænkt, og kan derfor normalt ikke anvendes over for andenmand.

Særlige forhold gør sig gældende ved indgreb i meddelelsesfriheden. Selv om det bestemmes, at sådanne indgreb kun må foretages over for sigtede og mistænkte (se fx §§ 750 og 750 a), ligger det i indgrebets natur, at det også berører partnerne i kommunikationen. Dermed inddrages en ubestemt kreds af ikke-sigtede under indgrebet, fx ved telefonaflytning eller anden aflytning. Det samme kan være tilfældet ved fotospionage.

De øvrige indgreb kan efter deres art anvendes over for såvel sigtede som andenmand. I et vist omfang sker det under afvigende betingelser. Almindeligvis – men ikke undtagelsesfrit – består afvigelsen i en skærpelse af de materielle og/eller formelle betingelser for indgrebenes iværksættelse. Normalt må det således fordres, at indgrebet i højere

grad er påkrævet, når det retter sig mod andenmand. En skærpelse af de materielle betingelser for ransagning over for andenmand fremgår af § 756 smh. § 755, bl.a. vedrørende den foreliggende eller formodede kriminalitets grovhed. Da ransagningsreglerne danner udgangspunkt for analogier vedrørende flere andre tvangsindgreb, får denne forskel en videre betydning, først og fremmest i henseende til legemsundersøgelse og legemsindgreb.

Hvis ikke-sigtede nægter samtykke til indgreb, bør det normalt kun foretages efter en retskendelse, medmindre øjemedet ville forspildes, og det kun drejer sig om et mindre indgreb. I praxis antages det, at undersøgelse, fotografering m.v. af bevidstløse ofre kan foretages, medmindre indgrebet må antages at stride mod den pågældendes interesse. – Gennemtvingelse af et indgreb over for andenmand bør ikke ske ved umiddelbar tvang, men kun under anvendelse af kompulsiv tvang svarende til reglerne om vidnepligt (se nedenfor s. 206 f); også her må der dog tages forbehold for den situation, at øjemedet ville forspildes ved udsættelse, og det dertil drejer sig om en foranstaltning af mindre indgribende karakter.

Et specielt exempel på særregler om indgreb over for andenmand er § 747. Mens reglerne om beslaglæggelse efter §§ 745–746 er ensartede for sigtede og ikke-sigtede, tilføjer § 747 en særlig mulighed for at anvende beslaglæggelsessurrogater (løfte, sikkerhedsstillelse) over for andenmand, dersom han ville lide tab ved en egentlig beslaglæggelse (fx af journaler eller forretningsbøger).

3. *Vidnepligt*

I modsætning til sigtede, der aldrig er forpligtet til at udtale sig, har ikke-sigtede pligt til at afgive forklaring for retten som vidne. De nærmere bestemmelser herom findes i rpl. kap. 18, der er fælles for den civile retspleje og straffeprocessen. Den nærmere gennemgang af reglerne henvises til civilprocessen; her skal blot meddeles en oversigt over deres indhold samt en omtale af de særlige straffeprocessuelle spørgsmål, som vidnereglerne – især bestemmelserne om vidnefritagelse – giver anledning til.

Vidnepligten omfatter alle personer, medmindre de er undergivet en vidneudelukkelses- eller vidnefritagelsesgrund, selv er part (her-

under sigtet) i sagen, er eksterritoriale (diplomater m.fl.) eller ekstrajudicielle personer (kongehusets medlemmer). Også børn under 15 år er omfattet af vidnepligten, således at retten træffer bestemmelse om, hvorledes afhøringen nærmere skal ske (se også s. 177 ff).

Pligten består dels i at give møde i overensstemmelse med vidneindkaldelsen (se §§ 175–177), dels forudgående at opfriske sin erindring om sagen fx ved at efterse notater, regnskabsbøger, breve m.v. (§ 180), og endelig i at besvare de stillede spørgsmål (se §§ 183–184). Forklaringen skal selvsagt være sandfærdig i den forstand, at den skal svare til vidnets opfattelse af og erindring om de begivenheder, der er genstand for afhøringen. Forud for afhøringen indskærper retten pligten til at tale sandhed og gør vidnet bekendt med strafansvaret for afgivelsen af falsk forklaring (§ 181).

Et vidne må ofte se sin forklaring udtrykkeligt vurderet, dels i forbindelse med selve afhøringen og modafhøringen, dels i forbindelse med dommens konklusion og præmisser. Denne vurdering behøver ingenlunde at omfatte den pågældendes almindelige troværdighed, men kan bygge på objektive forhold (fx vidnets placering i forhold til begivenhederne, lysforholdene, tidsforløbet m.m.m.). Undersøgelser af og fremlæggelse af oplysninger om vidnets troværdighed kan ske i den udstrækning, retten bestemmer (§ 185); sådan bevisførelse er sjælden i praxis.

Pligten til at afgive vidneforklaring gælder kun i forhold til retten; og kun retten kan (ved kendelse) beslutte, at forklaringen skal fremtvinges. Over for politiet er man – i forbindelse med efterforskning – alene forpligtet til at opgive navn og adresse.

Den tvangsmæssige gennemførelse kan efter sagens natur kun bygge på anvendelse af kompulsiv tvang. De midler, der står til rådighed, opregnes i § 178 stk. 1. Det drejer sig om økonomiske sanktioner i form af almindelige bøder, løbende tvangsbøder (d.v.s. bøder, hvis størrelse øges, jo længere vidnets tavshed vedvarer) eller erstatning for de udgifter, der forårsages ved vidnets vægring. Endvidere kan der foretages frihedsindgreb, dels i form af afhentning ved politiet, dels ved egentlig frihedsberøvelse i op til 6 måneder. Retten er for så vidt frit stillet ved valg af tvangsmidler, dog således at det mindre indgribende middel skal anvendes forud for det mere indgribende, såfremt

det må anses for tilstrækkeligt til opnåelse af formålet; endvidere skal der bestå et rimeligt forhold mellem indgrebets karakter og betydningen af den ønskede forklaring (jfr. s. 191. Se til exempel *UfR 1970, 929 Ø*, refereret nedenfor).

4. *Vidneudelukkelse og vidnefritagelse*

I strafferetsplejen er det navnlig omfanget af de særlige fritagelses- og udelukkelsesgrunde, der har tildraget sig interesse.

Ved vidnefritagelse forstås en suspension af vidnepligten af hensyn til vidnet selv; den nærmere udformning findes i § 171. Forklaring kan ikke fremtvinges, dersom den ville udsætte vidnet selv for straf eller tab af velfærd (§ 171 stk. 2 nr. 1). Ville forklaringen kun kunne påføre vidnet væsentlig skade, eller ville den udsætte vidnets nærmeste (evt. den sigtede i sagen) for straf eller væsentlig skade, skal den kun afgives, såfremt sagen er betydningsfuld og forklaringen er afgørende for dens udfald (se nærmere § 171 stk. 1 og stk. 2 nr. 2 og 3, jfr. stk. 3). Sagens vigtighed og forklaringens betydning for dens udfald indgår som de væsentligste – men ikke de eneste – momenter i det skøn, der skal udøves af retten. De er samme karakter som ved andre tvangsindgreb (se s. 194 ff om kriminalitetens alvor og indgrebets nødvendighed), og det konkrete skøn kan være tilsvarende vanskeligt at udøve.

Den absolutte fritagelsesgrund i § 171 stk. 2 nr. 1, der bl. a. omfatter strafrisiko for vidnet, har rejst problemer i praxis. Bestemmelsen kan – bl. a. – ses som en forlængelse af *sigtedes* ret til at nægte at udtale sig. Selv om en person er blevet endeligt domfældt, og derfor ikke mere har status som sigtet (se til ex *UfR 1975, 14 H*, refereret s. 145), kan hans vidneforklaring om de pådømte forhold efter omstændighederne indebære risiko for yderligere straf. Han kan i så fald begære sig vidnefritaget, også selv om et tiltalefrafald stilles ham i udsigt for det eventuelle skærpede strafansvar. Er der derimod blot tale om, at man ønsker en gentagelse af hans tidligere forklaring, foreligger der ingen vidnefritagelsesgrund.

UfR 1970, 929 Ø: Under domsforhandlingen i en smuglersag nægtede en strafafsoner V, der tidligere i overensstemmelse med sin tilståelse var blevet dømt i samme sag, at afgive forklaring som vidne. Underretten bestemte derefter, at V's forklaring skulle fremtvinges ved forvaring i henhold til § 178 stk. 1 nr. 5. Anklagemyndigheden erklærede, at afhøringen udelukkende ville blive holdt til de forhold, som V havde tilstået og var

blevet dømt for; skulle nye momenter fremkomme, ville afhøringen blive standset. Landsretten statuerede, at V var pligtig at afgive forklaring. Da protokollatet af hans tidligere afgivne tilståelse imidlertid kunne dokumenteres (jfr. § 877 stk. 2 nr. 3), fandt retten ikke tilstrækkelig grund til at opretholde forvaringen.

Begrebet »nærmeste« er afgørende såvel i § 171 stk. 1, som i § 171 stk. 2 nr. 2; det er ubestemt i sin formulering. I praxis fortolkes det således, at ægtefælle (uanset det papirmæssige grundlag), børn og forældre altid omfattes af begrebet, mens det ved andre slægtskabsforhold eller andre former for tilknytning må bero på en vurdering af det existerende forhold mellem de pågældende.

Som exempel kan nævnes *UfR 1968,152 V:* T var tiltalt for spirituskørsel, og under domsforhandlingen begærede anklagemyndigheden vidneafhøring af T's plejemoder, i hvis hjem han havde været opdraget siden sit 12. år. Plejemoderen havde under efterforskningen afgivet forklaring til politirapport. Retten fandt, at hun var fritaget for vidnepligt. Derimod tillod man afhøring af den betjent, der havde optaget rapporten med hendes forklaring (se nedenfor s. 209). Anderledes blev udfaldet i *UfR 1974,1061 Ø:* En kvinde, der havde kendt T gennem et års tid og lejlighedsvis stået i forhold til ham, ansås ikke for omfattet af vidnefritagelsesreglerne. I *UfR 1975,254 V* drejede det sig om et fast samlivsforhold af tre måneders varighed. Forholdet bestod på tidspunktet for den påsigtede spirituskørsel, men var ophørt ca. tre fjerdingår før domsforhandlingen i sagen. Også i denne sag blev kvinden pålagt at afgive vidneforklaring. – Dommen illustrerer det grundsynspunkt bag vidnefritagelsesreglerne, at man herved ønsker at fritage vidner for den loyalitetskonflikt, der kan opstå mellem forholdet til de nærmeste og pligten til at afgive sandfærdig – og dermed måske fældende – forklaring. Når forholdet ikke existerer mere på forklaringens tidspunkt, falder begrundelsen for vidnefritagelsen bort.

Undertiden afgives forklaring trods existensen af en vidnefritagelsesgrund, enten i uvidenhed om muligheden for at nægte at afgive forklaring, eller fordi vidnet ved sin tavshed frygter at belaste den sigtede i rettens øjne. Da loyalitetskonflikten ligefuldt kan bestå, er falsk forklaring i disse situationer omfattet af en særlig strafnedsættelses- og strafbortfaldsgrund i strfl. § 159 stk. 2. – Spørgsmålet om vidnefritagelse vil derfor ofte først komme frem i en efterfølgende straffesag om falsk forklaring (se til ex den ovenfor refererede *UfR 1974,1061 Ø*).

Beslægtet med problemet om anvendelse af ulovligt tilvejebragte bevismidler (se s. 200 ff) er spørgsmålet om oplysninger givet til politirapport af personer, der senere viser sig at være omfattet af en vidnefritagelsesgrund. Politiet er efter gældende ret ikke forpligtet til at oplyse om vidnefritagelsesreglerne forud for afhøringen; en bestemmelse herom foreslås nu indført (jfr. lovforslag af 16/12 1977, § 753). Dersom vidnefritagelsen opretholdes af retten – som dermed giver afkald på at udstede pålæg i medfør af § 171 stk. 3 – består der i praxis to andre muligheder for at inddrage rapportens oplysninger under sagen. Enten kan rapporten i sig selv dokumenteres, eller også kan den pågældende polititjenestemand afhøres om rapportens indhold.

Drejer det sig om vidnefritagelse på grund af risikoen for vidnet selv (§ 171 stk. 2

nr. 1 og – til dels – nr. 3) vil inddragelse af de tidligere forklaringer formentlig blive tilladt, på samme måde som fx beviser fremskaffet ved en ulovlig ransagning hos sigtede. Se herved *UfR 1971, 280 H:* T, der var skibsfører tiltaltes for overtrædelse af bl.a. strfl. § 241. Under en tidligere søforklaring havde han udtalt sig under vidneansvar. Højesterets flertal fandt, at T burde have været vejledet om indholdet af § 171 stk. 2 nr. 1; én dommer fandt, at han burde være anset som sigtet. Alle dommere var imidlertid af den opfattelse, at den begåede fejl ikke havde forringet T's processuelle stilling på en sådan måde, at sagen burde afvises – *UfR 1970, 626 H* (se endvidere *UfR 1968, 808 V,* hvor en politiassistent blev afhørt som vidne om, hvad sigtede tidligere havde udtalt til rapport; cfr. *UfR 1970, 901 V*).

Anderledes stiller det sig derimod, hvor vidnefritagelsen hviler på den omtalte loyalitetskonflikt som følge af vidnets forhold til sine nærmeste. Her gør hensynet bag vidnefritagelsen sig gældende med fuld styrke; dokumentation af rapporten eller afhøring af dens optager bør derfor afvises. En parallel til anvendelsen af ulovligt optagne beviser hos ikke-sigtede (fx ved en ulovlig ransagning) kan ikke drages og dermed føre til et andet resultat. Ej heller kan man sidestille afhøring af polititjenestemænd om rapporters indhold med afhøringer af private om indholdet af oplysninger fra vidnefritagne. Ofte gives oplysninger til politirapport – i modsætning til ytringer over for private – ud fra den opfattelse, at man er forpligtet hertil.

Hvis retten finder oplysningerne afgørende, bør den søge at anvende § 171 stk. 3. Såfremt betingelserne herfor ikke skønnes at være til stede, er det udtryk for, at hensynet til den vidnefritagne har forrang; og denne vurdering må også omfatte den pågældendes tidligere oplysninger til rapport.

Praxis er imidlertid ikke i overensstemmelse med dette synspunkt. Ovenfor (s. 208) er omtalt *UfR 1968, 152 V,* hvor en polititjenestemand blev afhørt om tiltaltes plejemoders forklaring til rapport. I *Advokatbladet 1969, s. 36* omtales en underretsafgørelse, hvor dokumentation af en rapport om tiltaltes broders forklaring blev tilladt; stillet over for denne afgørelse foretrak broderen i øvrigt selv at afvige vidneforklaring. Se også *UfR 1975, 470 Ø.* – De nævnte afgørelser har mødt udbredt kritik og vil ikke kunne opretholdes, såfremt det fremsatte retsplejelovforslag (§ 753) gennemføres. Se nu også *UfR 1976, 600 V* (hustru kunne ikke pålægges at afgive forklaring under en sag, hvor hendes mand var sigtet for spirituskørsel; afhøring af den rapportoptagende betjent blev ligeledes afslået).

Reglerne om *vidneudelukkelse* løser den konflikt, som ellers ville bestå mellem vidnepligten og den lovbestemte tavshedspligt, som påhviler udøverne af en række erhverv (bl.a. præster, læger, advokater, revisorer, translatører, dispachører, apotekere, jordemødre, sygeplejersker samt offentligt ansatte og folkevalgte – se bl.a. strfl. §§ 152 og 264 b samt tjenestemandsloven, lov nr. 291/1969, § 10 stk. 2). Vidneudelukkelse rækker ikke videre end tavshedspligten; er denne suspenderet (se til ex strfl. §§ 141, 143 og 185 om afværgelse af visse forbry-

delser eller af urigtig domfældelse og straf), falder også vidneudelukkelsen bort.

Hovedreglen om vidneudelukkelse er § 170 stk. 3, hvis udgangspunkt er, at forklaring skal gives trods tavshedspligten, medmindre retten udtrykkeligt bestemmer det modsatte.

UfR 1975,306 Ø: Nogle unge stofmisbrugere modtog behandling på en kommunal ungdomsklinik og opholdt sig i forbindelse hermed i et af klinikken lejet sommerhus. På et tidspunkt betroede de en af klinikkens medarbejdere M, at de havde begået nogle sommerhustyverier i området. M, der lovede ikke at afsløre deres identitet, og klinikchefen C, foranledigede, at der blev ryddet op på gerningsstederne, og at der blev betalt ejerne erstatning. Derimod afslog de at give oplysning til politiet om, hvilke klienter der havde haft ophold i klinikkens sommerhus, og hvem der var gerningsmændene. Landsretten fandt, at M og C var undergivet tavshedspligt i henseende til behandlingsarbejdet. Efter en afvejning af tillidsforholdets betydning for behandlingen af klienterne over for retshåndhævelseshensynet, nåede retten til det resultat, at gerningsmændenes navne ikke skulle oplyses af M, men at C derimod var forpligtet til at meddele, hvilke klienter der på tyveriernes tidspunkt havde haft ophold i klinikkens sommerhus.

Ved udøvelsen af skønnet over, hvorvidt forklaring skal afgives trods tavshedspligt, er bestemmelserne i § 170 stk. 1 og 2 vejledende. Disse regler omfatter nogle specielle grupper: præster, læger og advokater. Mens præster og forsvarere aldrig kan pålægges at afgive forklaring i strid med tavshedspligten, kan læger og advokater gives et sådant pålæg under tilsvarende betingelser som dem, hvorunder en vidnefritagelsesgrund kan tilsidesættes (se ovenfor s. 207, om sagens alvor og forklaringens betydning for dens opklaring).

UfR 1977,1052 Ø: I forbindelse med en voldssag begærede politiet afhøring af overlægerne ved det sygehus, hvor den overfaldne var blevet indlagt. Retten fandt ikke, at der forelå sådanne særlige omstændigheder som nævnt i § 170 stk. 2, og afslog derfor begæringen.

Undertiden kan der opstå spørgsmål om afgrænsningen af advokaters forsvarerfunktion og dermed om muligheden for at udstede pålæg efter § 170 stk. 2.

UfR 1968,656 Ø: Under efterforskningen i en straffesag, hvor flere personer var sigtet for mandatsvig m.v., begærede politiet en advokat A, der var ansat som medarbejder hos højesteretssagfører H, afhørt som vidne om, hvad advokat B under henvendelse på A's kontor havde oplyst om sit kendskab til et for sagen betydningsfuldt kautionsdokument. Da der ikke kunne bortses fra, at oplysningerne var meddelt A med den situation for øje, at der kunne blive rejst sigtelse mod B, og at H i så fald ville blive anmodet om at være hans forsvarer, fandtes det ikke i medfør af § 170 stk. 2 eller dennes analogi at kunne pålægges A at afgive vidneforklaring om det pågældende forhold. – Se også *UfR 1977,615 Ø* (omtalt nedenfor s. 212).

§ 169 indeholder en særregel om vidneudelukkelse, for så vidt angår tjenestemænd eller andre, der handler i offentligt eller dermed ligestillet hverv. Retten kan i et vist omfang give pålæg om, at forklaring alligevel skal afgives, se nærmere § 169 stk. 2.

Endelig findes der i § 172 helt specielle regler om redaktører, journalister og andre med tilknytning til aviser, trykkerier, forlag m.v. Sådanne personer er ikke forpligtet til at afgive vidneforklaring om, hvem der er forfatter eller kilde til artikler eller meddelelser, der unavngivet optages i trykte skrifter. – Reglen må ses i sammenhæng med presseloven (lov nr. 147/1938), § 6, hvorefter ansvaret for sådanne artikler eller meddelelser påhviler den ansvarshavende redaktør. Under visse omstændigheder (sagens karakter, forklaringens betydning for dens opklaring m.v.) kan retten bestemme, at der alligevel skal afgives forklaring.

Se til ex *UfR 1976, 973 V:* I et dagblads »Antikbrevkasse« blev der under mærke gengivet en forespørgsel om oprindelse, alder og værdi for en sukkerbøsse, der samtidig afbildedes i bladet. En dame mente at kunne genkende sukkerbøssen som en, der 2 år tidligere var blevet stjålet fra hende ved et uopklaret indbrud. I medfør af § 172 stk. 2, pålagdes det bladets chefredaktør at afgive vidneforklaring til oplysning om spørgerens identitet.

Såvel vidnefritagelsen som vidneudelukkelsen kan bortfalde, såfremt den dertil berettigede meddeler samtykke til, at forklaringen afgives. Ved vidnefritagelse er det vidnet selv, der kan give samtykke. Det samme gælder for redaktørers og andres forklaring om unavngivne artikler og meddelelser.

Ved vidneudelukkelse er det derimod den person (eller myndighed), som har krav på hemmeligholdelse, der er berettiget til at give samtykke. Tjenestemænds vidneforklaring kan således bero på, at såvel den pågældende myndighed (se § 169 stk. 1) som eventuelle implicerede private meddeler samtykke hertil.

Samtykket kan tilbagekaldes, således at afhøringen må aflyses eller afbrydes. Heri ligger dog efter praxis ikke, at dokumentation af tidligere afgivne forklaringer fra vidnet er udelukket (jfr. s. 208 f). Samtykket kan også begrænses til kun at omfatte forklaring om bestemte forhold eller spørgsmål. Og endelig kan det gøres betinget af, at forklaringen afgives for lukkede døre, eller at der udstedes

referatforbud. Begge forholdsregler er mulige, uanset om de almindelige betingelser herfor efter §§ 29 og 31 i øvrigt foreligger.

5. *Edition*

Ved edition forstås udlevering eller forevisning til retten af dokumenter og andre ting af betydning for efterforskning, tiltale, pådømmelse eller fuldbyrdelse. I strafferetsplejen findes bestemmelser om editionspligt i § 748.

Editionspligten adskiller sig fra beslaglæggelse derved, at edition forudsætter en positiv medvirken fra den pågældendes side (på tilsvarende måde som ved vidneafhøringer). Denne forskel indebærer navnlig, at edition – i modsætning til beslaglæggelse – kun kan gennemtvinges over for ikke-sigtede, samt at pligten hertil bortfalder i det omfang, der foreligger omstændigheder svarende til vidnefritagelses- og vidneudelukkelsesgrundene. Se herved *UfR 1977,776 Ø* (den beskikkede forsvarer var ikke forpligtet til at udlevere et brev, som han havde modtaget fra en person, der var medsigtet i hans klients sag); og *UfR 1977,615 Ø* (en advokat, der var antaget i forbindelse med en ægteskabssag, blev pålagt at udlevere to breve og et telegram med henblik på oplysning om opholdssted for klienten, der nu var sigtet for overtrædelse af strfl. § 215).

Betingelsen for editionspligt efter § 748 er, at det drejer sig om genstande, der kunne beslaglægges efter reglerne i § 745. Heri ligger, at editionen skal ske med henblik på de formål, der opregnes i denne bestemmelse, d.v.s. oplysning, konfiskation eller vindikation. I praxis er det som hovedregel den bevismæssige oplysning af sagen, der udløser krav om edition. De pågældende ting – oftest dokumenter – skal være af betydning for sagens oplysning. Dette indebærer en vis præcision af begæringen i henseende til editionens genstand og karakteren af de forventede oplysninger, men derimod ikke for så vidt angår deres indhold. En samlet korrespondance kan således godt kræves udleveret, selv om det ikke nøjagtigt angives, hvor og på hvilken måde de relevante oplysninger forventes fundet; se herved den vidtgående VL-kendelse, refereret i *Advokatbladet* 1977, s. 381 ff (pålæg til en advokat om udlevering af alt materiale vedrørende en – nu sigtet – klient for et tidsrum af knap 6 år).

Editionspligten omfatter både private og offentlige myndigheder. Edition kan dog ikke pålægges på en sådan måde, at posthemmeligheden derved brydes i videre omfang end tilladt efter de særlige bestemmelser herom i § 750.

Beslutning om pligtmæssig edition træffes af retten. Forinden skal den, der har rådighed over dokumentet, have lejlighed til at udtale sig (§ 748 stk. 2); se til ex *UfR 1977,736 V:* Politiet ønskede udlevering af nogle kontoudskrifter m.v. fra to banker i forbindelse med efterforskning af et advokatunderslæb. Underretten afslog begæringen, da de pågældende banker ikke havde haft lejlighed til at udtale sig. For landsretten henviste anklagemyndigheden dels til en spidsfindig fortolkning af § 748 stk. 1 og 2, dels til, at forhåndsunderretning om editionsbegæringen kunne være ødelæggende for efterforskningen. Landsretten stadfæstede underrettens afgørelse.

I tilfælde af nægtelse kan vidnetvangsmidlerne (se s. 206 f) anvendes. I praxis vil editionspligten dog ofte blive gennemtvunget direkte ved rettens bestemmelse om, at der

skal foretages ransagning og beslaglæggelse. Denne fremgangsmåde forudsætter imidlertid, at politiet overhovedet vil være i stand til på egen hånd at finde og udskille de eftersøgte dokumenter eller genstande.

LITTERATUR: Betænkning nr. 316 (1962) om vidner. Betænkning nr. 601 (1971) om privatlivets fred, s. 12 ff og 48 ff. Betænkning nr. 622 (1971) om efterforskning i straffesager m.v., s. 10, 46 og 51. *Bratholm*, Festskrift til Stephan Hurwitz (1971), s. 87 ff (Politiet og legalitetsprinsippet). *Gammeltoft-Hansen*, Varetægtsfængsling (1976), s. 12 ff. *Gomard*, Studier i den danske straffeproces (1976), s. 192 ff og 257 ff; samme, Civilprocessen (1977), s. 336 ff. *Høeg*, UfR 1975 B, s. 103 ff (domskommentar). *Kallehauge*, UfR 1976 B, s. 1 ff; UfR 1978 B, s. 85 ff (agent provocateur). *Lindegaard & Trolle*, Procedure i straffesager (1975), s. 39 ff og 52 f. *Nissen*, UfR 1977 B, s. 401 ff (agent provocateur). *Nørgaard*, Juristen 1969, s. 248 ff (beslaglæggelse). *Rothenborg*, UfR 1978 B, s. 83 ff (agent provocateur). *Rørdam*, Juristen 1975, s. 37 ff (ulovlige beviser); samme, Juristen 1976, s. 84 (om vidnefritagelse). *Schultz-Lorentzen*, Hvad må politiet? (1972), s. 35 ff. *Zahle*, Om det juridiske bevis (1976), s. 542 ff og 697 ff. *Østergaard*, Advokatbladet 1972, s. 129 ff (Advokaters tavshedspligt).

Kapitel XIII:
ANHOLDELSE

A. KOMPETENCE

Efter retsplejelovens opbygning fremtræder det som hovedreglen, at anholdelse kun kan ske efter forudgående retskendelse, d.v.s. at kompetencen i første række skulle være hos domstolene (§§ 768 og 769). Selv om dette utvivlsomt var intentionen bag anholdelsesbestemmelsernes udformning, har praxis dog udviklet sig anderledes, således at politiets anholdelsesbeføjelser (§ 771) er langt de vigtigste; kun meget få anholdelser besluttes af en dommer.

Forklaringen herpå kan til dels findes i indledningsordene til § 771, hvor lovens hovedbetingelse for politiets anholdelsesbeføjelse beskrives som »grund til at frygte for, at øjemedet ville forspildes ved ophold« (*periculum in mora*). Anholdelsens øjemed (d.v.s. de særlige anholdelsesgrunde, se nedenfor) ville i praxis regelmæssigt forspildes, dersom anholdelsen ikke kunne iværksættes umiddelbart. Anholdelse kommer almindeligvis på tale i forbindelse med politiets tilstedeværelse og udspørgen. Den person, der skal anholdes, vil dermed være alarmeret, således at en udsættelse af frihedsberøvelsen ville sætte ham i stand til at fjerne sig, ødelægge spor eller foretage andre handlinger, som anholdelsen netop skulle modvirke. Ved at anerkende denne praktiske undtagelse fra den tilsigtede hovedregel om retten som den normale anholdelsesmyndighed har loven åbnet for en kompetenceforskydning. – Forskydningen går dog undertiden videre end den praktiske nødvendighed tilsiger, fx ved anholdelse uden forudgående retsbeslutning af personer, der på forhånd er efterlyst.

At retsplejelovens oprindelige tanke om *rettens principale anholdelseskompetence* dog ikke er aldeles opgivet, træder frem i en bestemt type af sager, hvor spørgsmålet sættes på spidsen, idet det er åbenbart, at der ikke foreligger nogen fare for »øjemedets forspildelse«. Det drejer sig om sager, hvor et vidne anholdes i retten, sigtet for falsk forklaring (strfl. § 158). I denne situation anerkendes det ikke, at politiet – d.v.s. den tilstedeværende anklager – foretager anholdelse; beslutningen må træffes af retten.

Strafferetsplejeudvalget har foreslået, at lovreglerne bringes i overensstemmelse med

praxis, således at politiet tillægges den almindelige anholdelsesbeføjelse. Udover at den praktiske nødvendighed i et overvejende flertal af sager tilsiger denne ordning, anføres to betragtninger. Dels anses rettens prøvelse af grundene for politiets anholdelsesbegæring for at være af tvivlsom værdi, idet rettens skøn kun i begrænset omfang skulle være mere kvalificeret og dermed selvstændigt i forhold til politiets vurdering af mistankens styrke og anholdelsens nødvendighed. Dels fremhæves det, at den gældende praxis ikke har givet anledning til væsentlig kritik. – Mens det sidste argument er korrekt og af betydelig styrke, kan det første (der også er blevet gjort gældende i forbindelse med et tilsvarende reformforslag i Norge) næppe opretholdes. Vurdering af mistanke og af grundene til at foretage indgreb er et led i rettens normale virksomhed, også i forbindelse med andre straffeprocessuelle tvangsmidler; anholdelse indtager ingen særstilling i så henseende.

I lovforslaget indgår også en undtagelsesbestemmelse, hvorefter retten efter politiets begæring kan beslutte anholdelse. Bestemmelsen tænkes bl.a. anvendt i situationer, hvor anholdelsesgrundlaget er af særlig kompliceret art, fx ved tvivlsomme bedragerisager. – Anholdelse på grund af udeblivelse fra retsmøde skal efter forslaget fremdeles besluttes umiddelbart af retten (jfr. nedenfor s. 221).

Ifølge § 771 stk. 2 tillægges også *privatpersoner* en vis anholdelsesbeføjelse. Betingelserne herfor er, *at* der skal foreligge periculum in mora (jfr. bestemmelsens indgangsord, »samme beføjelse«, der viser tilbage til den indledende bestemmelse i § 771 stk. 1), *at* den pågældende gribes på fersk gerning eller dog i umiddelbar tilknytning til forbrydelsens udførelse, samt *at* det drejer sig om kriminalitet af en vis grovhed (jfr. udtrykket »forbrydelse«). Bestemmelsen har en ikke uvæsentlig praktisk betydning, idet privatpersoner (fx butikspersonale, opsynsmænd, natvægtere, tilfældige forbipasserende eller den direkte forurettede) jævnlig overrasker lovovertrædere under udøvelsen af et strafbart forhold. – Også særlovgivningen indeholder tilsvarende regler (fx jagtloven § 12). – Det er imidlertid ikke hensigtsmæssigt at karakterisere retsplejelovens bestemmelser herom som en egentlig anholdelsesbeføjelse på linie med politiets (og rettens) kompetence. I en anholdelse indgår to hovedelementer: pågribelsen og tilbageholdelse i op til 24 timer. Ifølge § 774 stk. 1 4. pkt. skal en af private anholdt person straks overgives til politiet (eller retten). Tilbageholdelse af en vis varighed kan således ikke ske; ej heller kan personlig ransagning efter § 772 stk. 2 foretages af private (jfr. § 758 stk. 4, der kun taler om politiets beføjelse hertil). Mest dækkende er det følgelig at karakterisere privatpersoners kompetence efter § 771 stk. 2 som en *pågribelsesbeføjelse*, ikke en anholdelsesbeføjelse. – Bestemmelserne herom foreslås af strafferetsplejeudvalget opretholdt med mindre ændringer, jfr. lovforslag af 16/12 1977, § 755 stk. 2.

I særlovgivningen er der tillagt *særlige myndigheder* adgang til at foretage anholdelse (eller visse former for »udvidet« pågribelse); det drejer sig bl.a. om militære myndigheder, toldbetjente, chefer m.fl. på skibe og i luftfartøjer, fiskeriinspektionens personale m.fl.

B. BETINGELSER

1. *Politiets anholdelse*

Da det i praxis næsten udelukkende er politiets anholdelsesbeføjelse, der er af betydning, må fremstillingen af anholdelsesbetingelserne i det væsentlige koncentrere sig herom. Særreglerne om rettens anholdelsesbeføjelse omtales kort (afsnit 3).

a) En almindelig betingelse for at foretage anholdelse er, at der skal foreligge en særlig *anholdelsesgrund.* I modsætning til bestemmelserne om varetægt (se s. 233 ff) opregnes de særlige anholdelsesgrunde ikke udtrykkeligt i § 771, der dog forudsætter deres eksistens ved at tale om anholdelsens »øjemed«. De omstændigheder, der kan udgøre en anholdelsesgrund, vil typisk være af samme beskaffenhed, som dem der senere kan berettige til varetægt, navnlig at den pågældende vil unddrage sig ansvaret ved flugt, at han vil fortsætte sin forbryderiske virksomhed eller fjerne gerningens spor m.v.; i denne retning taler også slutningsordene i § 769 nr. 2 (»sikre den mistænktes foreløbige tilstedeværelse eller at hindre hans samkvem med andre«). I lovforslag af 16/12 1977 nævnes anholdelsesgrundene udtrykkeligt (se s. 220). Ganske særlig betydning kan anholdelsen have, hvor det gælder om at fastslå en persons korrekte identitet (se herom nedenfor, afsnit b).

b) Foreligger en særlig anholdelsesgrund (samt den ovenfor omtalte betingelse om periculum in mora), skal yderligere to betingelser sædvanligvis være opfyldt, dels i henseende til *mistankens grad,* dels for så vidt angår *kriminalitetens art.* Ifølge § 771 stk. 1 i. f. skal der således være bestemte grunde til at mistænke en person for at have begået en forbrydelse, som hører til statsadvokatsagerne eller de »store« politisager, jfr. § 769 nr. 2 (se s. 232). »Bestemte grunde til at mistænke« adskiller sig fra den blotte mistanke ved, at der skal være visse konkrete holdepunkter for mistanken (fx besiddelse af koster, en vidnegenkendelse eller andet tilsvarende).

Antræffes en person i færd med forbrydelsens udførelse eller i umiddelbar tilslutning hertil, vil kravet om »bestemte grunde til at mistænke« selvsagt altid være opfyldt. I disse tilfælde afsvækkes til gengæld betingelsen om kriminalitetens art, således at der blot skal være tale om en strafbar handling, der er undergivet offentlig påtale, jfr. § 771 stk. 1.

Endvidere afsvækkes begge betingelser, såfremt det drejer sig om anholdelse af omstrejfere, fremmede eller personer, om hvis identitet og opholdssted der ikke på stående fod kan skaffes antagelige oplysninger (§ 771 stk. 1, jfr. § 769 nr. 1). I disse tilfælde er den blotte mistanke om begåelse af en offentligt påtalt lovovertrædelse tilstrækkelig som grundlag for anholdelse.

UfR 1966, 483 Ø: Underretten afsagde kendelse om anholdelse af en kvinde K, der var sigtet for at ernære sig ved utugt, idet det bl.a. måtte anses for påkrævet at foretage en undersøgelse af hendes personlige forhold med henblik på eventuel meddelelse af pålæg efter strfl. § 199 (søge lovligt erhverv). Landsretten fandt efter det oplyste, at der ikke forelå begrundet mistanke mod K for at have begået noget strafbart forhold; anholdelseskendelsen blev herefter ophævet.

I modsætning til denne sag, hvor det var retten, der havde truffet afgørelse om anholdelse, kan nævnes *UfR 1970, 93 H,* hvor politiet anholdt i medfør af bestemmelsen i § 771 stk. 1 om pågribelse på fersk gerning: A anholdtes en nat på Vesterbro, mens hun var på vej fra sin bopæl, hvor hun netop havde afviklet et utugtsforhold, til Istedgade for på ny at opfordre forbipasserende til utugt. Højesterets flertal fandt, at hun måtte anses for truffet under udførelsen af en strafbar handling (politivedtægtens § 5), hvorfor betingelserne for anholdelse i medfør af § 771 havde været til stede.

Balancen mellem kriminalitetens art og mistankens styrke som anholdelsesbetingelser forrykkes afgørende i § 771 stk. 3. Her opregnes nogle særligt alvorlige kriminalitetsformer, kombineret med omstændigheder af ordens- eller sikkerhedstruende karakter (forbrydelser mod offentlige myndigheder m.v. i forbindelse med opløb, større håndgemæng med drab eller betydelig legemsbeskadigelse til følge). Under sådanne omstændigheder afsvækkes mistankekravet på den måde, at bevisbyrden vendes om; politiet kan anholde enhver, der træffes i mængden, såfremt den pågældende ikke selv er i stand til strax at rense sig for mistanke om strafbar deltagelse. – Betingelsen om periculum in mora er ikke udtrykkeligt nævnt i § 771 stk. 3, men vil på grund af de særlige omstændigheder, der beskrives i bestemmelsen, altid være opfyldt.

Endelig kan anholdelse ske af personer, hvem der er rimelig grund til at mistænke for overtrædelse af vilkår for prøveløsladelse, prøveudskrivning, betinget dom eller benådning m.v., § 1004 stk. 1. Overtrædelsen vil ofte bestå i ny kriminalitet, som i givet fald kunne danne selvstændigt grundlag for anholdelse i medfør af de ovennævnte bestemmelser.

c) En klar opdeling mellem politiets opgaver inden for henholdsvis strafforfølgningen og opretholdelsen af orden og sikkerhed er ikke gennemført, hverken i lovgivningen eller i politiets organisatoriske opbygning. I en række tilfælde foretager politiet også frihedsberøvelse af en mere ordensmæssig end egentlig straffeprocessuel karakter. Det kan fx dreje sig om kortvarige frihedsberøvelser i forbindelse med husspektakler, hvor politiets mæglingsforsøg ikke lykkes, om indbringelse af berusere i detentionen, om afværgelse af selvmord, o.m.a. Anvendelsen af sådanne frihedsberøvelser sker til varetagelse af politiets forpligtelse efter § 108 til at søge at »opretholde sikkerhed, fred og orden«. – Det er imidlertid et spørgsmål, om denne bestemmelse (§ 108) indeholder en selvstændig hjemmel til frihedsberøvelse, eller om den blot beskriver et formål, mens hjemmelen for de tilhørende tvangsmidler af indgribende karakter må søges i de særlige regler herom. Eller sagt med andre ord, om frihedsberøvelsen overhovedet er en anholdelse og dermed undergivet betingelserne i §§ 771 ff.

Anses denne ordens- eller sikkerhedsmæssige frihedsberøvelse for en anholdelse, vil der i mange tilfælde opstå praktiske vanskeligheder med at formulere den for anholdelsen nødvendige sigtelse. Ofte kan sigtelsen i det højeste omfatte bestemmelser i politivedtægten, som efter deres karakter sjældent burde give anledning til egentlig strafforfølgning (fx har man siden 1971 forsøgsvis undladt at rejse tiltale efter politivedtægternes bestemmelser om beruselse på offentligt sted, således at detentionsanbringelse er den eneste foranstaltning, der udløses). Undertiden er overhovedet ingen straffebestemmelse overtrådt (fx ved selvmordsforsøg). Afvises det, at § 108 indeholder selvstændig hjemmel for frihedsberøvelse, må anholdelsesmuligheden derfor under alle omstændigheder suppleres med nødretsgrundsætninger (jfr. strfl. § 14) som grundlag for frihedsberøvelsen.

I stedet for at foretage en uhensigtsmæssig udstrækning (og dermed udglidning) af anholdelsesbegrebet, og dertil supplere med nødretsgrundsætninger, forekommer det mere hensigtsmæssigt at henføre de ordensmæssige frihedsberøvelser til § 108. Frihedsberøvelsens udtrykkelige lovgrundlag (jfr. grundloven § 71 stk. 2) skal følgelig ikke søges i anholdelsesbestemmelserne, men direkte i § 108.

Betingelserne for frihedsberøvelse efter § 108 må herefter fortolkes således, at der skal være tale om afværgelse af en konkret påviselig og betydelig fare for krænkelse af orden og sikkerhed (herunder den pågældendes egen sikkerhed). Endvidere skal den truende krænkelse være af en sådan karakter og udstrækning, at en midlertidig frihedsberøvelse ikke stiller sig som et uforholdsmæssigt indgreb; midlet skal svare til målet (se s. 191). Forstået på denne måde lever § 108 op til de krav, som må stilles til hjemmel for administrativ frihedsberøvelse. Og således er bestemmelsen da også blevet fortolket i praxis:

UfR 1955.173 Ø: P, der var kommet beruset hjem og havde slået sin hustru, blev indsat i detentionen indtil næste morgen, i alt ca. 10 timer. Under en af P anlagt sag om erstatning for ulovlig anholdelse udtalte landsretten, at frihedsberøvelsen ikke var en anholdelse men en beskyttelsesforanstaltning iværksat i medfør af § 108 (daværende § 113). Erstatningskravet blev afslået, da P ved sit eget forhold havde givet anledning

til frihedsberøvelsen, og politiets magtanvendelse ikke fandtes at være gået længere, end situationen nødvendiggjorde.

Som en administrativ frihedsberøvelse er § 108-foranstaltningen omfattet af reglerne i rpl. kap. 43a.

2. *Reformforslag*

Strafferetsplejeudvalget har foretaget en gennemgribende bearbejdelse af retsplejelovens bestemmelser om betingelserne for politiets anholdelse. Med få ændringer er udvalgets forslag fremsat i lovforslaget af 16/12 1977, §§ 755–761.

Udvalget tilsigter for så vidt ikke realitetsændringer i forhold til gældende praxis, men anbefaler en betydelig forenkling af de – meget komplicerede – gældende regler.

Kriminalitetens art udstrækkes til alle lovovertrædelser, der er undergivet offentlig påtale. Sondringen mellem statsadvokatsager og politisager findes uden betydning for vurderingen af, om anholdelse bør kunne ske. Det afvises endvidere at indføre en betingelse om, at den lovovertrædelse, som mistanken angår, er belagt med en strafferamme af en vis størrelse. Dette sidste begrundes dels med det praktiske behov for at kunne foretage anholdelse også ved visse forseelser (der kun kan straffes med bøde), dels med en henvisning til at anholdelse ofte må foretages omgående af politiet uden grundigere undersøgelser og overvejelser – at politiet med andre ord ikke bør belastes med at skulle foretage nærmere vurderinger af kriminalitetens art sammenholdt med de givne strafferammer. Den sidste betragtning forekommer overdrevent hensynsfuld over for politiet, og den synes heller ikke vel forenelig med udvalgets forslag om at lovfæste den såkaldte proportionalitetsgrundsætning, hvorefter anholdelse aldrig må foretages, hvis frihedsberøvelse efter sagens art eller omstændighederne i øvrigt ville være et uforholdsmæssigt indgreb. Begrundelsen herfor er angiveligt at tvinge den pågældende polititjenestemand til altid at foretage en afvejning, før han iværksætter en anholdelse. I forhold til dette vanskelige skøn måtte et strafferammekriterium forekomme væsentligt lettere at håndtere. Strafferammekriteriet er et objektiveret eller forenklet udtryk for proportionalitetsgrundsætningen; anholdelsen udelukkes generelt som et middel i strafforfølgningen af den mindre alvorlige kriminalitet.

Særreglerne om anholdelse af omstrejfere, fremmede m.fl. foreslås afskaffet. Sådanne tilfælde vil være omfattet af de almindelige anholdelsesgrunde. Disse beskrives således, at anholdelsen må anses for påkrævet for at forhindre yderligere strafbart forhold, for at sikre den pågældendes foreløbige tilstedeværelse eller for at hindre hans samkvem med andre.

Mistankekravet er i lovforslaget skærpet således, at der skal foreligge rimelig grund til at mistænke den pågældende. Ved anholdelse af deltagere i opløb af farlig karakter m.v. kræves blot mistanke, men dog uden omvendt bevisbyrde; det påhviler efter lovforslaget ikke deltagerne selv at rense sig, dersom de vil undgå anholdelse.

Generelt må ændringsforslagene karakteriseres som en svækkelse af anholdelsesbetingelserne, der ønskes udformet på en smidig måde som enkle og ret rummelige regler. Denne svækkelse af retsgarantierne – der som anført kombineres med en

legalisering af kompetenceforskydningen fra domstolene til politiet – findes forsvarlig, bl.a. fordi anholdelsen er en kortvarig og midlertidig frihedsberøvelse.

Det kan tiltrædes, at anholdelseskompetencen som hovedregel må være hos politiet. Derimod synes den vidtgående svækkelse af de materielle betingelser for anholdelse ikke at pånøde sig med samme styrke. Reglernes enkelhed kunne vel bevares, selv om deres rummelighed begrænsedes noget, bl.a. ved anvendelse af et strafferammekriterium, større præcision af anholdelsesgrunden »... sikre hans foreløbige tilstedeværelse«, samt snævre tidsbegrænsninger (fx fire timer som i norske ret) for tilbageholdelse til konstatering af identiteten.

3. *Rettens anholdelse*

De særlige regler om politiets anholdelse på fersk gerning m.v. eller i forbindelse med opløb er af praktiske grunde ikke medtaget i retsplejelovens beskrivelse af rettens anholdelsesbeføjelse (§§ 768 og 769). Det samme gælder selvsagt den særlige betingelse om periculum in mora (jfr. ovenfor s. 215).

Herudover adskiller betingelserne for rettens anholdelse sig fra de ovennævnte vedrørende politiets kompetence ved et lavere krav til mistankens styrke i statsadvokatsager og »store« politisager; »bestemte grunde« fordres ikke, almindelig mistanke er tilstrækkelig.

UfR 1967,520 H: Underretten afsagde anholdelsesbeslutning over T, der var sigtet for forsøg på overtrædelse af strfl. § 215 (unddragelse af børn fra forældremyndighedens indehaver). T, der var dansk statsborger men bosat i Teheran, havde forsøgt at fjerne sin 6-årige søn fra sin hustru, der søgte skilsmisse, og som midlertidigt havde fået tillagt forældremyndigheden. Højesteret udtalte, at betingelserne for anholdelse efter såvel § 769 nr. 1 som § 769 nr. 2 forelå.

Endvidere kan retten i henhold til § 768 beslutte, at en mistænkt, der er udeblevet efter behørig indkaldelse og uden lovligt forfald, skal anholdes. Drejer det sig om en politisag, kan det dog kun ske, når det er betydet den pågældende – i tilsigelsen eller under et retsmøde – at udeblivelse kan have denne retsfølge; jfr. § 934, hvorefter udeblivelse i politisager normalt blot kan anses som en vedgåelse af forholdet. – Bestemmelsen minder om den tvangsmæssige fremstilling af modvillige vidner (se s. 206 f). Den foreslås i det væsentlige opretholdt ved lovforslaget af 16/12 1977, § 757.

Retsbeslutningen – der skal begrundes, i hvert fald med oplysninger om sigtelsen og anholdelsesgrunden, se § 770 – kan påkæres i overensstemmelse med almindelige regler, § 968. Da den mistænkte sædvan-

ligvis ikke er indkaldt, samler interessen sig om politiets kæremål af rettens nægtelse af at træffe anholdelsesbeslutning. Det er her antaget i praxis, at et sådant kæremål kan gennemføres, uden at der gives den mistænkte nogen meddelelse herom, cfr. den almindelige regel i § 970 stk. 1. Det må i øvrigt antages, at de her omhandlede retsbeslutninger kan omgøres af retten til enhver tid, jfr. § 789 om varetægt.

C. ANHOLDELSENS FORLØB

Anholdelsen iværksættes ved politiets *pågribelse* af den mistænkte, som derefter normalt *afhøres* om sigtelsen. Resultaterne af afhøringerne og den øvrige foreløbige efterforskning kan føre til *løsladelse* af den anholdte eller til beslutning om hans *fremstilling for retten.*

1. *Pågribelse*

Om pågribelsen bestemmes det i § 772 stk. 1, at den skal foregå »med så megen skånsel mod den pågældende, som øjemedet tillader«. Sætter den pågældende sig til modværge eller sker anholdelsen under optøjer eller slagsmål, tillader øjemedet undertiden ikke megen skånsel. Unødig magtanvendelse og vold samt anden krænkende eller ydmygende adfærd er dog altid ulovlig.

Grænserne for politiets magtanvendelse ved iværksættelse af anholdelse kan formuleres som en proportionalitetsgrænse: Magtanvendelsen skal gradueres, således at den ikke overstiger, hvad der er nødvendigt for at gennemtvinge pågribelsen (begrænsning i forhold til selve pågribelsen). Men dertil bør mere omfattende magtanvendelse være udelukket, hvor behovet for anholdelse er beskedent, fx fordi det drejer sig om bagatelagtig kriminalitet (begrænsning i forhold til anholdelsesgrunden).

Politiets magtmidler vil typisk bestå i manuel magtanvendelse (fx førergreb), anvendelse af stav, anvendelse af skydevåben. Brugen af disse – og andre tilsvarende – midler er reguleret ved interne tjenesteforskrifter (fx justitsministeriets stavcirkulære nr. 110 af 30/1 1933).

Praxis omkring magtanvendelse ved anholdelse er ikke ganske klar og kan ikke uden videre forstås som værende i overensstemmelse med de anførte proportionalitetsbegrænsninger. Fortolkningen af de foreliggende afgørelser kompliceres i nogen måde af, at spørgsmålet om selve anholdelsens lovlighed må betragtes særskilt i forhold til magtanvendelsens lovlighed. Endvidere er problematikken sammenvævet med almindelige nødværge-betragtninger, jfr. herved strfl. § 13 stk. 3.

UfR 1966,90 H: To patruljerende betjente i Nyhavn påtalte T's støjende adfærd, da han sammen med bl.a. sin hustru forlod en restaurant ved lukketid; hustruen lovede at få T hjem i taxa. Da betjentene kort efter bemærkede, at T stod bag nogle parkerede biler og lod sit vand i kanalen, anholdt de ham. Herunder brækkede T armen. Selv påstod han, det skete under et brutalt gennemført førergreb. Betjentens forklaring – som blev lagt til grund af retten – gik ud på, at bruddet var sket, da T skulle vristes løs fra et trafikskilt, hvorom han havde hægtet armen. Under den efterfølgende erstatningssag fandt højesterets flertal, at såvel anholdelsen som magtanvendelsen måtte anses for lovlig. – Mindretallets (efter referatet at dømme nok så velbegrundede) opfattelse gik ud på, at der overhovedet ikke havde været tilstrækkeligt grundlag for at foretage anholdelse; herved kom mindretallet imidlertid slet ikke til at tage stilling til selve magtanvendelsens lovlighed. En tredje variant fandtes i landsrettens afgørelse, hvorefter anholdelsen ansås for lovlig, men magtanvendelsen vurderedes som værende i strid med § 772.

UfR 1970,491 H: En borgerrepræsentant, B, nægtede at efterkomme en betjents ordre om at fjerne sig fra et område ved Holmens Kirke, som var afspærret i anledning af tronfølgerens forestående bryllup. B erklæredes for anholdt; han fik et par slag i maven, blev underkastet førergreb og ført hen mod politivagten, hvorved hans håndled brækkede. Under en efterfølgende offentlig straffesag ved underretten blev betjenten dømt for vold efter strfl. § 244 stk. 1, jfr. § 154 ved at have tildelt B de to stød i maven, hvorimod førergrebet ansås for berettiget. Selv rejste B privat straffesag mod betjenten vedrørende førergrebet. I denne sag erklærede højesteret, at magtanvendelsen ikke var strafbar. Derimod måtte den (efter flertallets opfattelse) pådrage betjenten et erstatningsansvar. Magtanvendelsens udstrækning måtte med andre ord anses for ulovlig.

FOB 1968,51: K skulle anholdes til afsoning af tre bøder på tilsammen 400 kr. Han barrikaderede sig på sin fraskilte kones bopæl og forsvarede sig mod 4 betjente med jernrør, kogende vand, syre, tjære og ca. 25 tomme flasker. Anholdelsen gennemførtes under anvendelse af skydevåben og med anrettelse af meget omfattende skader på ejendommen. Ombudsmanden fandt, at der ikke fra politiets side var anvendt mere magt, end K's – og i et vist omfang hans tidligere hustrus – modstand nødvendiggjorde.

De tre sager kan nok tages til indtægt for den proportionalitetsbegrænsning, der består i en vurdering af magtanvendelsen i forhold til selve pågribelsen, omend med en betydelig margen for politiets konkrete udøvelse af dette skøn (jfr. 1966-dommen). Derimod stiller det sig tvivlsomt, om begrænsningen i forhold til anholdelsesgrundlaget kan finde støtte i afgørelserne. Ombudsmandens accept af, at så voldsomme foranstaltninger som i 1968-sagen blev iværksat for at gennemtvinge afsoning af bøder på 400 kr., må anses for uforenelig med den anførte udformning af proportionalitetsbegrænsningen. Men også Højesterets afgørelse i 1966-sagen – hvor der fra T's side knap blev ydet en egentlig aktiv, fysisk modstand mod anholdelsen – er vanskelig at forene med det synspunkt, at midlerne skal stå i et rimeligt forhold ikke blot til selve pågribelsens vanskelighed, men også til pågribelsens formål, d.v.s. anholdelsesgrundene. Bag af-

gørelserne ligger antageligvis et ønske om ikke at nedbryde politiets autoritet. Om erstatning for ulovlig – og ulovligt gennemført – anholdelse henvises til kap. XXII.

I henhold til § 772 stk. 2 kan genstande, som kan benyttes til vold eller undvigelse fratages den pågrebne. Det samme gælder objekter, der kan tjene til sagens oplysning. Der kan i dette øjemed foretages kropsvisitation. Fratagelsen er ikke en egentlig beslaglæggelse, men indebærer kun, at den anholdte selv afskæres fra rådigheden over de pågældende genstande, så længe frihedsberøvelsen varer; jfr. *FOB 1974,186.* – Om husransagning for at finde den pågældende person, se § 773 (jfr. s. 192 f; og *FOB 1976,136*).

Den anholdte har krav på at få begrundelsen for anholdelsen meddelt – medmindre den fremgår klart af situationen – ved pågribelsen eller snarest derefter. Dette er udtrykkeligt foreskrevet ved anholdelse i henhold til en forudgående retsbeslutning, men gælder også ved politiets anholdelse uden retsbeslutning.

I den periode, der hengår, før den anholdte løslades eller føres for retten, »sørger politiet for den fornødne midlertidige bevogtning på den lempeligst mulige måde«, § 774 stk. 1, 3. pkt., jfr. § 784 om varetægtsfangers behandling, der også med den fornødne tilpasning finder anvendelse på anholdte. Heri ligger, at der ikke må gøres andre indskrænkninger i den anholdtes frihed, end anholdelsens øjemed eller hensynet til orden og sikkerhed fordrer.

2. *Afhøring m.v.*

I perioden efter pågribelsen er politiet berettiget til at afhøre den pågældende om sigtelsen (cfr. om de tilfælde, hvor han er undergivet varetægt eller opretholdt anholdelse, § 780 stk. 3). Den anholdte kan dog naturligvis ved denne som ved andre afhøringer nægte at udtale sig, § 807 stk. 3. – De almindelige regler om politiets afhøringer af sigtede personer (se s. 175) finder også anvendelse på afhøringer af anholdte.

I praxis sker det ofte, at politiet indbringer mistænkte til udenretlig afhøring uden formelig anholdelse. Indbringelsen sker da formelt på frivillighedens basis – reelt under trussel om anholdelse, hvis den pågældende ikke følger med og erklærer sig villig til at udtale sig. Denne fremgangsmåde er vel ikke uden betænkeligheder, men den

er dog ganske praktisk – også for den mistænkte, der herigennem eventuelt spares for en anholdelse med den deraf følgende notering i registratur m.m. Det er en selvfølge, at den pågældende kan nægte at medvirke og derigennem fremtvinge en formelig anholdelse; og det er også klart, at han må betragtes som anholdt, så snart han indbringes eller holdes tilbage mod sin vilje, selv om dette sker uden formelig anholdelsesbeslutning. Dette har bl.a. betydning med hensyn til tidsfristerne (24 timers-reglen) og reglerne om erstatning for uberettiget anholdelse, §§ 1018 a og b, se herom s. 345 ff.

En anholdelse skal altid bringes til ophør snarest muligt. Hvis afhøringerne af den anholdte – eller resultaterne af den øvrige efterforskning i anholdelsesperioden – gør det klart, at anholdelsesgrundlaget ikke længere er til stede, skal den pågældende strax sættes på fri fod. Anholdelsen er ikke ment som en periode på 24 timer, hvor politiet så at sige har fri rådighed over en person som et led i efterforskningen.

Viser efterforskningen, at der ikke vil være grundlag for at kræve varetægt (eller opretholdt anholdelse, jfr. nedenfor), bør han normalt også løslades, uanset om selve det oprindelige anholdelsesgrundlag stadig består. Anholdelse er en foregreben og foreløbig frihedsberøvelse; kan den ikke afløses af den mere varige frihedsberøvelse, bør den bringes til ophør snarest.

Politiet er beføjet til at løslade den anholdte når som helst, også selv om han er anholdt i medfør af en retsbeslutning.

3. *Fremstilling*

Ønsker politiet ikke at løslade den anholdte, skal han stilles for retten snarest muligt og senest inden 24 timer fra pågribelsen, § 774 og grundloven § 71 stk. 3, (»grundlovsforhør«). Undlader politiet at fremstille ham i tide, kan vedkommende embedsmand drages til ansvar efter strfl. §§ 147 og 148. Endvidere skal dommeren på det sted, hvor anholdelsen er sket, i henhold til § 814, afkræve politiet en redegørelse, hvis forholdet kommer til hans kundskab. Han kan da efter omstændighederne ophæve anholdelsen; se herved *UfR 1972,164 V* (refereret s. 249).

Spørgsmålet om, hvilken virkning en overskridelse af 24 timers-fristen bør have,

illustrerer en grundlæggende problematik i strafferetsplejen (se også s. 200 ff, om anvendelse af ulovligt tilvejebragte bevismidler). Tilsidesættelse af formelle regler, foreskrevet til betryggelse for sigtede, kan indebære, at det pågældende retsskridt bør udelukkes eller annulleres, eller at andre sanktioner (af tjenstlig eller erstatningsmæssig art) udløses; men det kan også tænkes, at den formelle fejl blot konstateres uden at medføre nogen særlig virkning (se nærmere herom s. 302 f om § 946).

En fremstilling efter anholdelsesfristens udløb kan ikke i sig selv udelukke kendelse om fængsling; dette kan bl.a. sluttes som en modsætning fra den ovenfor gengivne bestemmelse i § 814. Grundloven § 71 stk. 3 hindrer ej heller denne fortolkning, idet der her intet udsiges om virkningen af overskridelse af den fastsatte frist. Erstatning, tjenstlige sanktioner og eventuelt straf vil i almindelighed være mere adækvate forholdsregler over for tilregnelige overskridelser af fristen end ubetinget løsladelse af sigtede, som derved ville lukrere på en tilfældig omstændighed. – Denne fortolkning må nok antages at være i overensstemmelse med en mere generel opfattelse i dansk ret af formfejls betydning.

Grundlovsforhøret afholdes oftest ved retten på pågribelsesstedet, men kan også afholdes ved en anden ret, jfr. §§ 694 og 781 (se herom s. 76). I hovedstadsområdet sker fremstillingen i den såkaldte »dommervagt« på politigården. I retsmødet konstaterer dommeren den anholdtes identitet og oplyser ham om hans ret til at undlade at udtale sig, jfr. herved § 765. Er der en forsvarer til stede, beskikkes han; dommeren bør normalt også påse, at den sigtede har haft lejlighed til en samtale med forsvareren. – Et forslag herom og om obligatorisk forsvarerbeskikkelse ved fremstillingen er fremsat af strafferetsplejeudvalget (jfr. s. 161).

Herefter afhøres den pågældende om sigtelsen, § 774 stk. 2; se også *UfR 1965, 899 V* (landsretten ophævede underrettens fængslingskendelse, der var afsagt uden indenretlig afhøring om sigtelsen). Der bør såvidt muligt også ske afhøring om sigtedes øvrige forhold med henblik på at oplyse, om grundlaget for de af anklagemyndigheden påberåbte varetægtsgrunde er til stede.

I retsmødet træffer dommeren afgørelse om, hvorvidt frihedsberøvelsen skal fortsætte eller ophøre. Fremgår det, at den pågældende er anholdt for en handling, for hvilken varetægt er udelukket, skal han strax sættes på fri fod, § 775. Løsladelse skal i det hele ske, hvor grundlaget for fortsat frihedsberøvelse ikke findes at være til stede. Løsladelsen skal ske strax ved retsmødets slutning; politiet kan ikke – hverken med eller uden rettens tilladelse – beholde den sigtede efter

retsmødet, uanset om en senere løsladelse måtte finde sted inden 24 timer fra pågribelsen.

Dommerens afgørelse kan altid påkæres af hver af parterne, § 968 og grundloven § 71 stk. 4. Kæremålet medfører ikke opsættelse af beslutningens udførelse, medmindre det modsatte bestemmes enten af den ret, der har truffet beslutningen, eller af den ret, for hvilken kære rejses, § 969 stk. 2. Dog kan frihedsberøvelse ud over 4 døgn (se nedenfor om opretholdt anholdelse) aldrig finde sted, medmindre en varetægtskendelse er afsagt; dette følger af grundloven § 71 stk. 3.

4. *Opretholdt anholdelse*

Som en tredje mulighed i forhold til henholdsvis varetægt og løsladelse anviser retsplejeloven (og grundloven) opretholdelse af anholdelsen, §§ 776 og 777.

Kun retten kan beslutte, at anholdelsen skal opretholdes. Og det kan højst ske for et tidsrum af 3 gange 24 timer, regnet fra retsmødets slutning. Denne frist er en maximalfrist; opretholdelsen kan godt ske – hvad også hænder i praxis – for en kortere periode, fx ét eller to døgn.

Betingelserne for at opretholde anholdelsen er, at sigtelsen omfatter en handling, for hvilken varetægt kan finde sted, men at oplysningerne på fremstillingens tidspunkt er for utilstrækkelige til, at varetægtskendelse dog kan afsiges. Dette indebærer, at det påsigtede forhold skal være en statsadvokatsag eller en stor politisag (§ 769 nr. 2), og at det samtidig skal være af en sådan grovhed, at en eventuel domfældelse må forventes at gå ud på fængselsstraf (se herom s. 231 f). Derimod kan det på grundlag af de foreliggende oplysninger stille sig usikkert, om mistanken er af tilstrækkelig styrke (»skellig grund«), og om en eller flere af de særlige varetægtsgrunde (§ 780 litra a–d) foreligger.

Det umiddelbare formål med at opretholde anholdelsen er følgelig at opnå bedre tid til at tilvejebringe de oplysninger, der skal til for at afklare spørgsmålet om varetægt. Undertiden anvendes denne mellemform tillige, hvor den anholdte ikke kan føres til den ret, der behandler hans sag, inden for 24 timer; i så fald er det almindeligt, at retten på

pågribelsesstedet blot forlænger anholdelsen og dermed henskyder varetægtsafgørelsen til den behandlende ret.

I visse tilfælde anvendes opretholdt anholdelse i sager, hvor en meget hurtig domsforhandling kan forventes gennemført; se til ex *UfR 1975, 878 Ø:* T blev fremstillet som sigtet for overtrædelse af strfl. § 265 ved gentagne gange at have overtrådt et tilhold om ikke at trænge ind på en bestemt kvinde. Der fandtes ikke tilstrækkeligt grundlag for at tage T i varetægt. Men da fængselsstraf efter strafferammen (omend ikke efter praxis) var en mulighed, og da domsforhandling kunne berammes uden ophold, blev anholdelsen opretholdt i indtil 3 gange 24 timer.

Strafferetsplejeudvalget har overvejet, hvorvidt kravet om begrundelse af beslutningen om opretholdelse af anholdelsen (se § 776 stk. 2, jfr. § 770 stk. 1) burde opgives bl.a. under hensyn til, at oplysningerne i denne situation netop er karakteriseret ved deres utilstrækkelighed. På grund af indgrebets betydning foreslås begrundelsespligten dog opretholdt.

LITTERATUR: Betænkning nr. 728 (1974) om anholdelse og varetægt, s. 57 ff og 69 f. Betænkning nr. 752 (1975), Kriminalforsorg – Socialforsorg I, s. 124 ff og 212 ff, samt II, s. 141 ff. *Bratholm,* Festskrift til Stephan Hurwitz (1971), s. 94 ff (Politiet og legalitetsprinsippet. *Ejler Bruun,* Juristen 1972, s. 324 f (Politiets stilling over for anholdte). *Erik Christensen,* Juristen 1968, s. 1 ff (Politiets generalfuldmagt). *Gammeltoft-Hansen,* Varetægtsfængsling (1976), s. 199 ff og 210 ff. *Gomard,* Studier i den danske straffeproces (1976), s. 272 ff. *Heide-Jørgensen,* Juristen 1968, s. 151 ff (Politiets såkaldte generalfuldmagt). *Moe,* Juristen 1972, s. 145 ff (om politiets magtanvendelse ved anholdelse).

Kapitel XIV:
VARETÆGT

A. BETINGELSER OG KOMPETENCE

1. *Kompetence m.v.*

Kompetencen til at træffe afgørelse om varetægt ligger altid hos *retten*, aldrig hos politiet, jfr. § 779 stk. 1 og grundloven § 71 stk. 3. Under efterforskningen kan varetægt besluttes af en hvilken som helst domstol, for hvilken den sigtede er fremstillet. Normalt vil det være ved den underret, hvor han bor eller opholder sig, eller hvor han er pågrebet. Hvis tiltale er rejst eller forundersøgelse indledt, træffer den pågældende ret afgørelse om varetægt, jfr. nærmere § 781 og ovenfor s. 76. I forbindelse med domsafsigelse træffer den dømmende ret afgørelse om (eventuelt fortsat) varetægt, uanset om der ankes med det samme; se *UfR 1966, 333 Ø* og § 1002 stk. 1. Under den videre behandling er det ankeinstansen, der skal tage stilling til varetægtsspørgsmålet.

Varetægtskendelsen kan kun afsiges, efter at den pågældende er afhørt angående sigtelsen, medmindre dette undtagelsesvis er umuligt, fx på grund af hans sygdom, § 779 stk. 1. Har han ikke været hørt angående sigtelsen, skal han afhøres for retten inden 24 timer efter, at hindringen for hans fremstilling er ophørt, § 783 stk. 1.

De nærmere regler om afhøringen findes i §§ 765 ff. I praxis vedrører afhøringerne i det væsentlige kun selve sigtelsen foruden spørgsmålene om sigtedes identitet m.v., jfr. § 765 stk. 1; nærmere oplysning om grundlaget for de særlige varetægtsgrunde (flugtfare m.v.) tilvejebringes kun sjældent i grundlovsforhøret.

Sigtedes ret til at være til stede – med den i § 779 stk. 1 anførte undtagelse – gælder som udgangspunkt også ved forlængelser af varetægtsfristen, jfr. *UfR 1968, 812 V:* Varetægten af T, der var sigtet for røveri, blev forlænget af underretten tre gange, uden at T blev fremstillet. Heller ikke forsvareren eller anklagemyndigheden havde givet møde. På denne baggrund ophævede landsretten varetægten.

Om forsvarerbeskikkelse i grundlovsforhør og ved kendelse om varetægt, se s. 159.

Som andre retsmøder er grundlovsforhøret principielt offentligt, § 29 stk. 1. Ikke sjældent lukkes dørene imidlertid af hensyn til efter-

forskningen, navnlig såfremt der er medsigtede på fri fod. Tilsidesættelse af offentlighedsprincippet i varetægtssager – især efter sigtedes egen begæring, jfr. § 29 stk. 4 nr. 1, i. f. – er dog næppe særlig betænkelig. Netop i straffesagens indledende faser kan unødig og sensationspræget omtale være særligt byrdefuld for de implicerede.

Afgørelse om varetægt træffes ved kendelse, § 779. Retten kan til enhver tid omgøre varetægtskendelsen, § 789. Kendelsen kan endvidere altid kæres til højere instans i overensstemmelse med de almindelige regler i § 968, jfr. grundloven § 71 stk. 4. Der er i § 970 stk. 2 givet regler, der letter arrestantens kæreadgang, bl. a. således at kæremålet kan fremsættes direkte over for lederen af varetægtsfængslet eller arresthuset. Kæremålet har i almindelighed ikke opsættende virkning, jfr. § 969 stk. 2.

Varetægtsafgørelsen skal i overensstemmelse med de almindelige regler begrundes, jfr. § 218 stk. 1, hvilket i øvrigt er særligt fremhævet i § 782 stk. 1, jfr. grundloven § 71 stk. 3.

Kravet om begrundelse tjener flere formål. Dels giver begrundelsen vejledning for arrestanten og hans forsvarer, i henseende til både mulighederne for ændring gennem kære og udsigten til en eventuel senere ophævelse af varetægten. Dels får kæreinstansen et bedre grundlag for sin vurdering af varetægtsspørgsmålet. Og endelig vil pligten til at give en egentlig og fyldig begrundelse kunne virke tilbage på selve afgørelsen, således at mere intuitivt prægede beslutninger undgås.

I praxis er begrundelserne som regel fyldige for så vidt angår spørgsmålet om mistankens styrke. Derimod savnes der ofte angivelser af grundlaget for rettens antagelse af, at den fornødne flugt-, gentagelses- eller kollusionsfare er til stede. En vis – men næppe tilstrækkelig – bedring af dette forhold er indtrådt efter højesterets kendelse i *UfR 1972,779 H:* Underretten havde truffet beslutning om varetægt på grund af flugt- og kollusionsfare. I kendelsen henvistes i overensstemmelse med sædvanlig praxis blot til de pågældende litra (a og c) i § 780; ingen egentlig begrundelse blev givet. Senere forlængedes varetægten på det samme grundlag, og landsretten stadfæstede kendelsen. Selv om kendelsen fremtrådte som reelt ubegrundet, afslog højesteret at ophæve den. I stedet fremhævede retten det ønskelige i, at varetægtskendelser i det omfang, hvori sagens beskaffenhed eller omstændighederne i øvrigt gør dette fornødent, angiver de omstændigheder, der begrunder antagelsen af, at lovens betingelser for varetægt er til stede; se også *UfR 1972,780 H,* citeret nedenfor s. 251.

I lovforslag af 16/12 1977 (§ 764 stk. 4) skærpes kravet til begrundelser således, at varetægtskendelsen under alle omstændigheder skal indeholde en angivelse af de konkrete omstændigheder i sagen, hvorpå det støttes, at betingelserne for varetægt er opfyldt.

Rettens anordning af varetægt er undergivet anklageprincippet, således at retten kun kan afsige varetægtskendelser efter anklagemyndighedens begæring. Også i henseende til de enkelte varetægtsgrunde bør retten være bundet af anklagemyndighedens påstand; synspunktet følges dog ikke altid i praxis. Hvis anklagemyndigheden begærer varetægt på grund af unddragelsesfare, bør retten ikke opfatte det som en generel varetægtsbegæring, der eventuelt kan imødekommes på et helt andet grundlag, fx ved at henvise til gentagelsesfare. Havde anklagemyndigheden på forhånd delt rettens opfattelse af, at der ikke forelå tilstrækkelig unddragelsesrisiko, ville varetægtsbegæringen overhovedet ikke være blevet rejst over for retten.

2. *Almindelige betingelser*

a. *Sagens art og omfang*

Varetægt kan kun besluttes, såfremt sigtelsen omfatter forhold, for hvilke straffen må antages at ville blive højere end bøde eller hæfte. Der skal altså foretages en konkret vurdering af, hvilken straf den sigtede vil blive idømt, dersom han findes skyldig i de påsigtede forhold.

Højere straf end bøde og hæfte er først og fremmest fængsel; på linie hermed må nævnes forvaring efter strfl. § 70. I strfl. § 68 anføres en række forskelligartede sanktioner, der omfatter såvel frihedsberøvende som ikke-frihedsberøvende foranstaltninger. En vurdering på grundlovsforhørets tidspunkt af, hvorvidt sådanne sanktioner vil blive bragt i anvendelse, er i reglen ikke gennemførlig. Varetægt kan i disse tilfælde anvendes, såfremt almindelig fængselsstraf kunne forventes, medmindre sigtedes personlige forhold måtte bringe en § 68-foranstaltning på tale (se til ex *UfR 1971,198 Ø* omtalt s. 250). Denne fortolkning støttes også af § 1002 stk. 2. – Udsigt til en betinget fængselsstraf afskærer ikke varetægt. Denne praxis er kritisabel; frihedsberøvelse under sagen i form af varetægtsfængsling bør ikke anvendes, dersom en eventuel senere straf ikke kan forventes at bestå i frihedsberøvelse.

Det følger af betingelsen om konkret forskyldt fængselsstraf eller andet tilsvarende, at varetægt som hovedregel kun kan komme på tale i statsadvokatsager, idet grænsedragningen mellem politi- og statsadvokatsager i almindelighed afhænger af, om der er hjemlet anden

straf end bøde eller hæfte for lovovertrædelsen, jfr. nærmere s. 88 f. At varetægt – bortset fra de tilfælde, hvor sigtede er omstrejfende eller ubekendt, jfr. § 780 stk. 1 nr. 1 – er udelukket i politisager, er imidlertid foreskrevet som en særlig betingelse i § 780 stk. 1 nr. 2. Betingelsen har selvstændig betydning i de tilfælde, hvor grovere lovovertrædelser undtagelsesvis er gjort til politisager, jfr. navnlig § 721 stk. 1 nr. 2; men da de vigtigste af disse politisager omfattes af særreglen i § 769 nr. 2, hvortil § 780 henhører, er reglen uden større praktisk betydning ved siden af grundreglen om den konkret forskyldte fængselsstraf. I en række særlove er det i øvrigt foreskrevet, at overtrædelserne behandles som politisager, men at varetægt m.v. kan finde sted i samme omfang som i statsadvokatsager.

b. *Mistankens styrke*

Efter bestemmelsen i § 780 stk. 1, skal der foreligge »skellig grund« til at antage, at den pågældende har begået sådanne lovovertrædelser, som er omtalt i det foregående afsnit. Heri ligger, at mistanken gennem afhøringen i grundlovsforhøret og fremlæggelse af politiets øvrige materiale skal være af en vis styrke. Den blotte mistanke – som skal være til stede for overhovedet at rejse sigtelse, jfr. § 711 – er ikke i sig selv tilstrækkelig som grundlag for varetægt.

På den anden side kan der på grundlovsforhørets tidspunkt ikke kræves beviser svarende til dem, der er nødvendige for en senere domfældelse. – Kun ved anvendelse af den såkaldte retshåndhævelsesarrest (§ 780 litra d) bør der foreligge en sådan sikkerhed for sigtedes skyld, at det nærmer sig beviskravene ved domfældelse.

c. *Forholdsmæssighed*

Selv om de øvrige varetægtsbetingelser måtte være opfyldt, kan spørgsmålet om indgrebets forholdsmæssighed gøre sig gældende som en begrænsende faktor, der under visse omstændigheder udelukker brug af varetægt.

Der kan opstilles en straffeprocessuel maxime – proportionalitetsgrundsætningen – ifølge hvilken anvendelsen af midler i processen ikke må stå i misforhold til de mål, der søges nået med straffesagen (jfr. s. 191). Denne grundsætning kan for så vidt angår varetægt udmøntes

i regler om, at dette indgreb ikke må anvendes, dersom konkret frihedsstraf ikke kan påregnes; eller at varetægten ikke må udstrækkes over en længere periode end varigheden af den frihedsstraf, der kan forventes idømt, dersom den sigtede domfældes. – Synspunkter af denne art kan sammenfattes således, at varetægt er udelukket, hvis frihedsberøvelsen ville stå i misforhold til sagens betydning og den forventelige retsfølge.

Selv i sager, hvor varetægt normalt ville være et tilladeligt middel, kan der dog være ganske konkrete forhold i sigtedes situation, som gør frihedsberøvelsen til et uforholdsmæssigt indgreb. Det kan dreje sig om sigtedes sygdom, hans alderdom, nærstående personers afhængighed af ham eller andre særlige forhold.

Som exempel kan anføres *ØLK af 6/10 1977:* I forbindelse med en domfældelse til 6 måneders fængsel for tyveri besluttede underretten, at T – der havde været undergivet varetægt i halvanden måned på grund af kollusionsfare og gentagelsesrisiko – skulle forblive i varetægt under hensyn til den sidstnævnte varetægtsgrund. Over for landsretten oplystes det, at T's hustru stod over for hospitalsindlæggelse til behandling af et blødende mavesår. T begærede sig derfor løsladt for inden afsoningen at få mulighed for at styrke det ægteskabelige forhold og være sin hustru til støtte under hendes sygdom. – Landsretten ophævede varetægten.

I lovforslag af 16/12 1977 foreslås proportionalitetsgrundsætningen udtrykkeligt lovfæstet med en bestemmelse (§ 762 stk. 3), hvorefter varetægt ikke kan anvendes, »hvis lovovertrædelsen kan ventes at ville medføre straf af bøde eller hæfte, eller hvis frihedsberøvelsen vil stå i misforhold til den herved forvoldte forstyrrelse af sigtedes forhold, sagens betydning og den retsfølge, som kan ventes, hvis sigtede findes skyldig«.

3. *Særlige varetægtsgrunde*

Udover de ovennævnte almindelige betingelser, der alle skal være opfyldt i hvert enkelt tilfælde, skal mindst én af de særlige varetægtsgrunde foreligge. Disse er:

a. *Unddragelsesfare*

Retsplejeloven indeholder tre bestemmelser om unddragelsesfare (flugtfare): § 780 stk. 1 nr. 2 litra a (den almindelige regel), § 780 stk. 1 nr. 1 (om særlige persongrupper) samt § 1004 stk. 3 nr. 1 (om prøveløsladte m. fl.).

Efter § 780 litra a kan sigtede undergives varetægt, såfremt der – på grund af sagens beskaffenhed eller hans forhold i øvrigt – er føje til at

antage, at han vil unddrage sig ansvaret ved at flygte eller skjule sig eller udeblive fra domsforhandling, hvortil han er indkaldt. Ved vurderingen af, hvorvidt der er tilstrækkeligt varetægtsgrundlag i form af unddragelsesfare, skal der lægges afgørende vægt på sigtedes personlige forhold i videste forstand. Hans familiære, erhvervsmæssige, økonomiske og bopælsmæssige forhold kan tale imod unddragelsesrisikoen, mens en meget høj straftrussel eller hans adfærd under eventuelle tidligere straffesager efter omstændighederne kan tale for. Alle disse momenter må afvejes; et enkelt – især straftruslen – kan ikke tillægges den altafgørende vægt.

I § 780 stk. 1 nr. 1 omtales nogle bestemte persongrupper, hvor unddragelsesrisikoen antages at være særlig høj. I disse særlige tilfælde er også betingelsen om, at sigtelsen skal omfatte en statsadvokatsag eller en stor politisag (jfr. ovenfor s. 231 f) fraveget. – Det drejer sig om omstrejfere, udlændinge samt personer, hvis identitet ikke kan fastslås. Reglen er blot en speciel anvendelse af den almindelige bestemmelse om unddragelsesfare; og en tilsvarende afvejning af de forskellige momenter, der kan tale for eller imod unddragelse, bør finde sted. I praxis er der imidlertid en klar tendens til at anvende varetægt, blot det drejer sig om en af de nævnte persongrupper. Da et stigende antal af lovovertrædere er udlændinge, har denne praxis ret vidtstrakte konsekvenser. Ved udlændinge forstås i denne forbindelse personer, der ikke har bolig eller varigere opholdssted i Danmark.

Som exempel på anvendelse af § 780 litra a kan anføres *UfR 1974,1024 H:* T var tiltalt for tyveri, brugstyveri samt overtrædelse af strfl. § 124 stk. 1 (befrielse af anholdte m. fl. eller hjælp hertil). På grund af sammenhængen med nogle medtiltaltes forhold skulle sagen foregå ved nævningeting, og den samlede varetægtsperiode ville dermed nå op på 4–5 måneder. T begærede sig løsladt og henviste bl. a. til, at han havde fået bopæl hos sin moder. Anklagemyndigheden protesterede, idet det bl. a. blev gjort gældende, at T under sagens efterforskning havde holdt sig skjult i 4 måneder; udover unddragelsesfare henviste anklagemyndigheden også til risiko for kollusion samt behov for retshåndhævelsesarrest. Mens landsretten ikke fandt fuldt tilstrækkelig anledning til at opretholde varetægten indtil domsforhandlingen, kom højesteret til det modsatte resultat under henvisning til § 780 litra a.

Også i *UfR 1974,1023 H* omgjorde højesteret landsrettens beslutning om at løslade. I sagen blev både § 780 litra a og § 780 stk. 1 nr. 1 anført. T, der var tiltalt for falskmøntneri, var italiensk statsborger, men havde dog i 5 år overvejende opholdt sig her

i landet, hvor han boede sammen med en dansk kvinde og deres fælles barn på 4 år. I *UfR 1973,231 Ø* fandtes § 780 stk. 1 nr. 1 derimod ikke anvendelig over for en udlænding, idet straffen ikke kunne forventes at blive højere end hæfte, og T i øvrigt var løsladt ved politiets foranstaltning i overensstemmelse med fremmedloven.

En udbredt praxis, hvorefter straftruslen spiller en altafgørende rolle for antagelsen af unddragelsesfare, ligger formentlig bag afgørelsen i *UfR 1974,294 H:* T blev ved underretten idømt 2 års fængsel for blufærdighedskrænkelse, grov vold mod sagesløs samt ulovlig tvang (strfl. §§ 232, 244 stk. 4 jfr. stk. 2 og § 260 stk. 1). Ved landsretten nedsattes straffen til 6 måneders fængsel, men med dissens for 1 år og 6 måneder. Da sagen ved 3. instans-bevilling skulle indbringes for højesteret, bestemtes det, at T skulle forblive i varetægt under henvisning til § 780 litra a. – Se også *UfR 1969,132 H.*

b. *Gentagelsesfare*

Sigtede kan undergives varetægt, hvis der er særlig grund til at frygte, at han vil gentage eller fortsætte sin forbryderiske virksomhed (§ 780 stk. 1 nr. 2 litra b). – En tilsvarende bestemmelse om prøveløsladte og andres overtrædelse af vilkår findes i § 1004 stk. 3 nr. 2.

Denne varetægtsgrund tager direkte sigte på opretholdelse af retssikkerheden. I visse tilfælde kan det være påkrævet hurtigt at afskære muligheden for forøvelse af ny kriminalitet, uanset at den påsigtede kriminalitet endnu ikke er fastslået ved endelig dom.

Efter sin hensigt skulle bestemmelsen relativt sjældent finde anvendelse; kun hvor væsentlige retssikkerhedshensyn måtte være i fare, skulle det være acceptabelt at iværksætte frihedsberøvelse på et foreløbigt grundlag. I praxis finder § 780 litra b imidlertid meget hyppigt anvendelse. Forklaringen er den, at bestemmelsens hovedanvendelsesområde i højere grad er blevet bestemt af procesøkonomiske behov end af egentlige retssikkerhedshensyn. Ofte vil det være således, at personer der sigtes for et betydeligt antal forhold (fx brugstyverier og mindre tyverier) under efterforskningen begår nye forhold, der derefter skal efterforskes og inddrages under tiltalen. Herved gives der tid til begåelse af yderligere forhold; og efterforskningen kan efter omstændighederne trække meget længe ud, hvis den sigtede ikke afbrydes i sin virksomhed. Ofte vil den sigtede tilmed være klar over, at straffen ikke påvirkes i nævneværdig grad af den supplerende kriminalitet under efterforskningen. – Dette er baggrunden for, at varetægt på grundlag af gentagelsesfaren ofte anvendes i sager ved-

rørende relativt mindre alvorlig kriminalitet (oftest inden for berigelses- og narkotikaområdet), selv om væsentlige retssikkerhedshensyn næppe kan siges at være truede.

I vurderingen af, hvorvidt den fornødne gentagelsesfare er til stede, må det især tages i betragtning, om sigtedes personlige og sociale forhold er af meget ustabil karakter, og om han på fri fod vil vende tilbage til et miljø med jævnlige kriminelle impulser. Særlig klar er situationen, hvor det fremgår, at den sigtede så at sige ernærer sig ved kriminalitet. Hvis sigtelse er rejst, men varetægt ikke iværksat, vil sigtedes fortsatte kriminalitet under sagen ligeledes skabe et ret sikkert grundlag for formodningen om gentagelsesfare. Den blotte omstændighed at sigtede tidligere er straffet for tilsvarende kriminalitet er derimod ikke i sig selv tilstrækkelig; kun hvis forstraffenes antal og hyppighed i forening med de øvrige oplysninger afslører et vist vanemæssigt tilsnit i kriminalitetsmønstret, bør varetægt anvendes.

Sædvanligvis vil kun risiko for ligeartet kriminalitet – d.v.s. forbrydelser, som er identiske eller dog beslægtede med de påsigtede – kunne begrunde varetægt efter § 780 litra b.

Et exempel på, at forstraffe for tilsvarende kriminalitet ikke i sig selv er tilstrækkeligt til at antage gentagelsesfare, findes i *UfR 1969, 209 V:* T erkendte sig skyldig i indbrud på et kommunekontor, hvor han sammen med en medgerningsmand havde brudt et pengeskab op og stjålet knap 30.000 kr. i kontanter. I de foregående 12 år havde han modtaget en række domme for bl.a. tyveri (herunder indbrudstyveri), hæleri og brugstyveri. Underretten besluttede varetægt i medfør af § 780 litra b under hensyn til forstraffene. Landsretten fandt det derimod efter de foreliggende oplysninger betænkeligt at antage den fornødne gentagelsesfare, men opretholdt i stedet varetægten efter § 780 litra d. – Se også *UfR 1969, 457 V:* T var sigtet for – og havde delvis erkendt – tre tilfælde af spirituskørsel. Han var fem gange tidligere blevet dømt for samme forseelse og var nu frakendt førerretten for bestandig. Landsretten anerkendte, at der var nogen grund til at befrygte ny spirituskørsel fra T's side, og anså de øvrige varetægtsbetingelser i § 780 for at være opfyldte. Alligevel fandt retten, at der i det konkrete tilfælde ikke var tilstrækkelig anledning til at anvende varetægt.

Kriminalitetens art kan være afgørende for vurderingen af en eventuel gentagelsesrisiko, såvel positivt som negativt. Ved lejlighedsprægede lovovertrædelser og uagtsomhedsdelikter vil varetægt efter § 780 litra b, således være udelukket. Omvendt kan gentagelsesfare i særlig grad være indiceret ved visse forbrydelsesarter; som exempel kan nævnes rigsadvokatens cirkulære nr. 144/1969, pkt. III, hvori det fremhæves, at der ved lovovertrædelser, som består i udbredelse af narkotika, ofte vil være særlig grund til at frygte, at sigtede vil fortsætte sin strafbare virksomhed.

c. *Kollusionsfare*

Sigtede kan undergives varetægt, hvis der er særlig grund til at antage, at han vil modvirke undersøgelsen, især ved at fjerne gerningens spor eller påvirke vidner og eventuelle medsigtede til at afgive urigtig forklaring. Man taler da om kollusionsfare (colludere: »spiller under dække«, har hemmelig forståelse etc.).

Selv om § 780 stk. 1 nr. 2 litra c kun taler om »undersøgelsen«, er der i praxis ingen tvivl om, at også risikoen for, at bevisførelsen under domsforhandlingen bliver vanskeliggjort, anses for kollusionsfare. På den anden side må »undersøgelsen« forstås med den begrænsning, at den kun omfatter efterforskningen og bevisførelsen vedrørende de påsigtede forhold, d.v.s. den kriminalitet, der har givet anledning til at kræve varetægt. I praxis tilsidesættes denne fortolkning ikke sjældent, idet politiet begærer varetægt for at undersøge, om den pågældende måtte have begået anden kriminalitet end den påsigtede; også varetægt af hensyn til efterforskningen i en eventuel medgerningsmands sag kendes i praxis.

Risikoen for, at sigtede modvirker strafforfølgningen, kan også imødegås på andre og mindre indgribende måder end ved frihedsberøvelse under sagen. Hensynet ligger således bag anvendelsen af en række tvangsindgreb, hvis formål er bevissikring. Det kan føre til udelukkelse af offentligheden (§ 29 stk. 4 nr. 2) eller af sigtede selv og hans valgte forsvarer (§ 821 stk. 2 nr. 3) fra retsmøderne. På samme grundlag kan sigtedes og den valgte forsvarers aktindsigt begrænses (§ 823, 4. pkt.).

Ved vurderingen af kollusionsfaren i den konkrete sag må der for det første lægges vægt på sigtedes faktiske muligheder for at øve kollusion, dernæst på sandsynligheden for at han vil udnytte en sådan mulighed.

Kollusionsrisikoen kan være udelukket eller dog minimal, fordi de fornødne beviser i realiteten allerede er sikret, fx ved optagelse af fældende spor eller sikring af et vidnes forklaring (således ved båndoptagelse af børnevidners udsagn, jfr. s. 179). Det kan også forekomme, at de mulige beviser så at sige er uden for sigtedes rækkevidde, geografisk eller praktisk; fx hvor sigtede ikke på forhånd er bekendt med vidnernes identitet, eller hvor de eventuelle spor af forbrydelsen er på et for ham utilgængeligt område. – Selv om kollusionshandlinger må anses for umulige, bør det også tages i betragtning, om de påvirkelige beviser overhovedet må påregnes at indgå med særlig vægt i bevis-

førelsen. Bevismængden kan i forvejen være overvældende, eller det kan stå klart, at forklaringen fra et vidne eller en medsigtet under alle omstændigheder vil blive mødt med den største skepsis under domsforhandlingen.

Foreligger der herefter faktiske muligheder for, at sigtede kan øve afgørende indflydelse på strafforfølgningen, må der foretages en vurdering af sandsynligheden for, at han vil udnytte disse muligheder. I praxis er der en vis tilbøjelighed til at lade konstateringen af selve muligheden for at øve kollusion være tilstrækkelig. Der anlægges en formodning for, at den sigtede, som *kan* modvirke strafforfølgningen, også *vil* gøre det. Denne opfattelse er ikke forenelig med retsplejelovens krav i § 780 litra c om »særlig grund til at . . .«, og næppe heller i overensstemmelse med de praktiske realiteter.

Ligesom de andre varetægtsgrunde må risikoen for, at sigtede vil øve kollusion, undergives en konkret vurdering. Som momenter, der kan tale for antagelsen af kollusionshensigt, kan nævnes sigtedes tilsvarende adfærd (fx trussel af vidner) i tidligere straffesager, eller den omstændighed, at kollusionsmuligheden er aldeles nærliggende (fx ved fjernelse af lettilgængelige spor eller påvirkning af vidner, det står i et særligt afhængighedsforhold til sigtede).

Dersom betingelserne for varetægt bortfalder, skal den ophæves (se nærmere nedenfor s. 249). Denne grundsætning er i retsplejeloven blevet særligt fremhævet for så vidt angår kollusionsarrest, se § 790 stk. 3. Baggrunden herfor er først og fremmest – i modsætning til de andre varetægtsgrunde – at politi og anklagemyndighed ofte har en betydelig indflydelse på kollusionsfarens varighed. Des hurtigere efterforskningen gennemføres og beviserne sikres, des hurtigere ophører sigtedes kollusionsmulighed og dermed grundlaget for varetægten. Hertil kommer, at kollusionsarrest indebærer nogle vanskelige afvejninger mellem henholdsvis berettigede og retsstridige måder, hvorpå sigtede kan varetage sit forsvar under efterforskningen (se strax nedenfor). Faren for misbrug af varetægt har derfor været anset for større ved denne end ved de øvrige fængslingsgrunde.

Som exempel på de momenter, der kan indgå i bedømmelsen af kollusionsrisikoen – og på tidsfaktorens betydning – kan anføres *UfR 1970,746 H:* T var sammen med andre tiltalt i en meget omfattende sag om bedrageri og mandatsvig; ved underretten idømtes han fire års fængsel. Under anke af denne dom begærede han sig løsladt efter at have været i varetægt knap 2½ år i medfør af § 780 litra c og d. Landsretten var af den opfattelse, at varetægtsbetingelserne fortsat var til stede. Højesteret fandt derimod ikke grundlag for at antage, at T ville søge at påvirke medtiltalte eller vidner til at afgive

urigtige forklaringer under den fortsatte domsforhandling for landsretten. Endvidere skønnedes T's muligheder for overhovedet at modvirke undersøgelsen at være meget begrænsede efter den omfattende undersøgelse i sagen, der havde fundet sted gennem flere år, og den bevisførelse, der var sket ved underretten. Da højesteret endvidere fandt, at § 780 litra d (retshåndhævelsesarrest) ej heller krævede fortsat varetægt – T havde været undergivet varetægt i et tidsrum, der nærmede sig afsoningen af underrettens dom med fradrag af den normale prøveløsladelsesperiode – ophævedes varetægten. – Se endvidere *UfR 1974,1023 H (citeret ovenfor s. 234f) samt UfR 1969,817 H.*

Kollusionsarrest er udtryk for et principielt betonet dilemma i strafferetsplejen. På den ene side er det en fastslået ret for sigtede, at han ikke er forpligtet til aktivt at *medvirke* ved efterforskningen (se især §§ 765 stk. 2; 766 stk. 2; 807 stk. 3; – jfr. s. 175). På den anden side tolererer retsordenen ikke enhver form for *modvirken* fra den sigtedes side. Forskellen mellem henholdsvis ikke-medvirken og modvirken er imidlertid ikke i sig selv klar. Hvis den sigtede nægter at medvirke i efterforskningen – især gennem afgivelse af forklaringer – kan det karakteriseres som en passiv modvirken af undersøgelsen; sigtede er som anført altid berettiget til at forholde sig på denne måde. Men sondringen mellem passiv og aktiv modvirken – som henholdsvis tilladelig og utilladelig – kan ikke gennemføres konsekvent. Dels er visse former for aktiv modvirken efter omstændighederne tilladelig (fx en henstilling til et vidne om at udnytte sin ret til at begære vidnefritagelse). Dels kan sigtedes passive modvirken af undersøgelsen ofte påvirke vurderingen af kollusionsrisikoen på en for den sigtede ugunstig måde. Fx vil sigtedes detaljerede og uforbeholdne tilståelse i sig selv kunne skabe en sådan klarhed om beviset, at kollusionsarrest stiller sig som overflødig – samtidig med at tilståelsen kan gøre det klart, at sigtede overhovedet ikke har til hensigt at øve kollusion. Heri ligger, at en sigtet, der ikke tilstår eller i det hele nægter at udtale sig, alt andet lige står i større fare for at blive undergivet varetægt, end den som afgiver forklaring eller tilstår. Dette sidste er en betænkelig, men uundgåelig konsekvens af kollusionsarresten. Da kollusionsarrest tilmed ofte vil indebære en væsentligt mere restriktiv behandling af arrestanten end ved flugt- og gentagelsesarrest (se nedenfor s. 244), kan der næppe rejses megen tvivl om, at kollusionsarrest undertiden medvirker til at fremkalde udtalelser og tilståelser, som den sigtede ikke ellers ville have afgivet. Denne virkning må ganske vist ikke være et *formål* med anvendelsen af kollusionsarrest – der må således aldrig trues, direkte eller indirekte, med varetægt for at fremkalde en tilståelse – men den vil ligefuldt kunne være en *funktion* af, at kollusionsfaren anerkendes som varetægtsgrund.

d. *Retshåndhævelsesarrest*

Forbrydelsens grovhed samt arten eller omfanget af de strafferetlige foranstaltninger, der kan blive spørgsmål om at anvende, kan i sig selv udgøre en varetægtsgrund, hvis disse momenter skønnes at kræve, at sigtede »af hensyn til retshåndhævelsen ikke bør være på fri fod«. Der

skal endvidere foreligge forhold, som i væsentlig grad bestyrker sigtelsen.

I modsætning til de øvrige varetægtsformer har retshåndhævelsesarrest et overvejende pønalt præg. Det kan virke stødende for retsfølelsen, at personer, der må antages at have gjort sig skyldige i alvorlige forbrydelser, går frit omkring under strafforfølgningen. Man foregriber den senere straf – som på grundlag af den i særlig grad bestyrkede sigtelse forventes at blive idømt – ved at iværksætte frihedsberøvelse under selve sagen. Denne forståelse kan bl.a. udledes af § 780 stk. 1 nr. 2 litra d's forhistorie. Bestemmelsen blev indsat i loven i 1935 på grund af en meget omtalt voldtægtssag (*UfR 1935, 531 H*), hvor gerningsmændene tilstod og blev løsladt. Fremgangsmåden blev af lovgiverne fundet uacceptabel, idet den måtte give befolkningen indtryk af manglende alvor og konsekvens i retshåndhævelsen.

I fortolkningen af § 780 litra d må to betingelser søges uddybet. Dels må det overvejes, om der kan angives visse retningslinier for, hvornår retsfølelsen kan antages at blive krænket, dersom sigtede forbliver på fri fod. Dels må det undersøges, hvorved det særlige krav til mistankens styrke adskiller sig fra den generelle varetægtsbetingelse, hvorefter der skal foreligge »skellig grund« til mistanke.

Bestemmelsen peger selv på, at det er forbrydelsens grovhed samt arten eller omfanget af den forventelige strafforanstaltning, der angiver et mål for, hvorvidt en krænkelse af retsfølelsen kan antages. Det er derfor nærliggende at undersøge, om anvendelsen af retshåndhævelsesarrest begrænses til visse kriminalitetsformer. – Retspraxis er ikke ganske klar på dette punkt.

I *UfR 1965, 83 H* stadfæstedes landsrettens varetægtskendelse i en ankesag, hvor underretten havde idømt 1 år og 6 måneders fængsel for dokumentfalsk og bedrageri. Landsretten havde citeret både litra a og litra d i § 780, men højesteret udelod litra d. I *UfR 1965, 307* opretholdt højesteret varetægten under henvisning til både litra c og litra d i en sag, hvor der var rejst sigtelse for legemsbeskadigelse med døden til følge (strfl. § 245 stk. 2). – Litra d blev af højesteret anvendt som eneste hjemmel for varetægt i *UfR 1968, 708 H*. Sagen drejede sig om et advokatunderslæb på ca. 160.000 kr., og den pågældende havde meldt sig selv. Se også *UfR 1969, 209 V*, *UfR 1970, 746 H* og *UfR 1974, 1024 H* (alle refereret ovenfor s. 236, s. 238 f og s. 234). Om sædelighedsforbrydelser henvises endvidere til *UfR 1973, 350 V* og UfR 1974, 14 H, der begge refereres nedenfor s. 251 f under omtalen af varetægtssurrogater.

Fra den utrykte praxis kan nævnes, at undersøgelser i 1970 og 1972 af en række varetægtskendelser i underretterne viser en forholdsvis sjælden anvendelse af retshåndhævelsesarrest. De kriminalitetskategorier, hvori den er anvendt, har fortrinsvis været manddrab, brandstiftelse og røveri. I det seneste par år er litra d tilsyneladende anvendt i lidt videre udstrækning af visse underretter i provinsen; men det synes, som om landsretterne har været mere tilbageholdende. Dog har østre landsret i 1975 anvendt litra d (sammen med andre varetægtsgrunde) over for en revisor, der sigtedes – og senere blev idømt 2 år og 6 måneders fængsel – for bedrageri m.v. over for klienter med hensyn til et beløb af ca. 175.000 kr. samt for skattesvig.

Det afgørende spørgsmål er, hvorvidt retshåndhævelsesarrest kan anvendes ved sigtelser for *berigelseskriminalitet* (ved meget alvorlige forbrydelser, fx manddrab, er anvendelsen sædvanligvis en selvfølge). Som det fremgår af de anførte exempler, har dette undtagelsesvis været tilfældet. En fortolkning, der konsekvent udelukkede anvendelsen af § 780 litra d ved berigelseskriminalitet (bortset fra røveri), ville dog være at foretrække under hensyn til retshåndhævelsesarrestens særlige karakter og forhistorie. En tilsvarende afgrænsning er i det væsentlige sket i norsk og svensk ret. Den ville endvidere bringe de danske varetægtsgrunde i bedre overensstemmelse med den europæiske menneskerettighedskonvention (art. 5 stk. 1 c); anvendelsen af litra d i underslæbs- og bedragerisager som de ovennævnte er næppe forenelig med konventionen.

Som en supplerende retningslinie for fortolkningen af § 780 litra d kunne man tænke sig, at forbrydelsens grovhed ikke blot skulle fremgå af dens art, men tillige være af en så konkret karakter, at fængselsstraf af en vis varighed må påregnes. I praxis er der måske en vis tilbøjelighed til at fordre, at de påsigtede forbrydelser skal medføre fængselsstraf af mindst et par års varighed, for at retshåndhævelsesarrest kan komme på tale.

Da retshåndhævelsesarrest som omtalt er en form for foregreben straf, må kravene til mistankens styrke sættes så nær de beviskrav, der fordres for at domfælde, som muligt. Mistanken må – dog ofte på det foreløbige grundlag, der kan præsteres under et grundlovsforhør – være af samme sandsynlighedsgrad, som kræves til at afsige fældende dom. I praxis er det sjældent, at § 780 litra d anvendes, medmindre der foreligger tilståelse, pågribelse på fersk gerning eller dog meget overbevisende indicier for sigtedes skyld. I ankesager vil mistankekravet

kunne være opfyldt ved, at der foreligger fældende dom i underinstansen.

4. *Reformforslag*

Den ofte fremsatte kritik af varetægtspraxis, som går ud på, at varetægt undertiden anvendes i situationer, der ikke er dækket af varetægtsbetingelsernes ordlyd, er i nogen måde taget op af strafferetsplejeudvalget. Udvalget har stillet forslag om en række ændringer, hovedsagelig med det formål at skærpe eller præcisere betingelserne. I justitsministeriets lovforslag af 16/12 1977 er lignende synspunkter anlagt, og med noget større konsekvens end i udvalgets forslag. De væsentligste punkter i ministeriets forslag skal omtales. De bestemmelser, der vedrører varetægtskendelsens begrundelse samt proportionalitetsgrundsætningen, er berørt ovenfor.

Kravet om, at varetægt normalt kun kan anvendes i statsadvokatsager eller »store« politisager udgår. I stedet indsættes en bestemmelse om, at varetægt kun kan iværksættes, hvis den påsigtede lovovertrædelse er af en sådan grovhed, at strafferammen omfatter fængsel i 1 år og 6 måneder eller mere.

Den særlige adgang til varetægt af personer uden fast bopæl eller opholdssted m.v. foreslås afskaffet. Hvis sigtede er udlænding, eller hans forhold i øvrigt er præget af ringe social integration, vil varetægt kunne anvendes i fornødent omfang på grundlag af unddragelsesfaren.

Som grundlag for antagelsen af unddragelses-, gentagelses- eller kollusionsfare kræves der nu »bestemte grunde«. Sammenholdt med begrundelsespligten er der her tale om en vis skærpelse af kravene til konkrete holdepunkter for tilstedeværelsen af de enkelte varetægtsgrunde.

For at understrege, at den blotte udsigt til frihedsstraf af en vis varighed ikke er tilstrækkelig til at antage unddragelsesfare (se ovenfor s. 234 f), foreslås vendingen »sagens beskaffenhed« fjernet fra den pågældende bestemmelse. Herefter er det alene »sigtedes forhold« i videste forstand, der skal tages i betragtning ved vurderingen af den mulige unddragelsesrisiko.

Retshåndhævelsesarresten foreslås opretholdt af hensyn til befolkningens retsbevidsthed samt den nødvendige alvor og konsekvens i retshåndhævelsen. Dog begrænses bestemmelsens anvendelsesområde således, at strafferammens maximum for den påsigtede lovovertrædelse skal være mindst 6 år. Med denne afgrænsning opnås, at også den groveste berigelseskriminalitet (jfr. strfl. § 286 stk. 1 og 3) efter omstændighederne kan danne grundlag for retshåndhævelsesarrest. – Det er næppe anbefalelsesværdigt at bevare retshåndhævelsesarresten udelukkende med den anførte (traditionelle) begrundelse. Derimod kan dens existens måske være nødvendig for at undgå, at retshåndhævelsessynspunkter i modsat fald ville sætte sig igennem i den måde, hvorpå domstolene praktiserer de øvrige varetægtsgrunde. En sådan udvidende fortolkning af bestemmelserne om unddragelses-, gentagelses- og kollusionsarrest ville være uheldig, fordi den kunne påvirke disse varetægtsgrundes anvendelse også i sager, hvor intet særligt retshåndhævelsesmotiv er til stede.

Lovforslaget lægger endvidere op til en udvidelse af området for kollusionsarrest. Mens der i den nuværende bestemmelse tales om risikoen for, at den sigtede vil påvirke medsigtede eller vidner til at afgive urigtig forklaring, skal det efter lovforslaget være tilstrækkeligt, at han eventuelt vil »advare eller påvirke andre«. – Advarsel af mulige medgerningsmænd kan være et forsøg fra sigtedes side på at unddrage en person, hvis forklaring kan være afgørende for bevisførelsen over for den sigtede, fra undersøgelsen. Under sådanne omstændigheder kan kollusionsarrest være berettiget. Den foreslåede bestemmelse har imidlertid fået en unødvendigt vidtgående udformning, idet den også skal kunne finde anvendelse i tilfælde, hvor omstændighederne i sagen mod sigtede er klarlagt – fx ved hans tilståelse – men hvor der er grund til at frygte, at han på fri fod ville modvirke undersøgelsen mod medsigtede. En sådan fremgangsmåde minder i betænkelig grad om kollusionsarrest over for vidner.

B. IVÆRKSÆTTELSE OG BEHANDLING M.V.

1. *Iværksættelse*

Da den sigtede normalt befinder sig i retten ved varetægtskendelsens afsigelse, typisk i forbindelse med en forudgående anholdelse, giver iværksættelsen i almindelighed ikke anledning til særlige problemer. Hvis han undtagelsesvis er på fri fod, foretager politiet pågribelse på samme måde som ved anholdelse, jfr. § 782 stk. 2, med henvisning til §§ 770, 772 og 773, se ovenfor s. 222 ff. Den pågrebne skal som nævnt føres for retten inden 24 timer efter pågribelsen, § 783 stk. 1. – En afsagt varetægtskendelse kan udføres overalt i riget også uden for den retskreds, i hvilken den er afsagt, § 709.

2. *Behandling*

Reglerne om varetægtsarrestantens placering, hans behandling og rettigheder under varetægten findes i § 783 stk. 2 og § 784 samt i varetægtsanordningen (nr. 349/1932 med senere ændringer) og supplerende cirkulæreforskrifter.

Arrestanten anbringes i almindelighed i varetægtsfængslet (arresthuset) på det sted, hvor sagens første behandling skal foregå, § 783 stk. 2. Andre forhold, såsom hensynet til hans egen og andre indsattes sikkerhed, hensynet til efterforskningen (fx hvor der er flere sigtede i samme sag), pladsmangel i et arresthus, en særlig undvigelsesrisiko

m.m., kan bevirke anden placering. Beslutninger om placering træffes af fængselsmyndighederne, herunder politimesteren som inspektør for arresthusene i provinsen, jfr. *UfR 1966,271 H* (politimesteren, ikke retten, traf afgørelse om indlæggelse på Vestre hospital under Københavns fængsler).

Om arrestantens behandling gælder, at han kun må undergives de indskrænkninger, som er nødvendige af hensyn til varetægtens øjemed (d.v.s. den eller de særlige fængslingsgrunde) samt opretholdelsen af orden og sikkerhed i varetægtsfængslet. Det førstnævnte hensyn gør sig i særlig grad gældende, når varetægten er sket på grund af kollusionsfare. I disse tilfælde vil hensynet til efterforskningen undertiden fordre, at arrestanten isoleres (hvilket efter § 784 stk.1 nr.1, samt internationale regler er en rettighed for arrestanten, men som i praxis i reglen af ham opleves som en betydelig byrde), hans brevveksling censureres, hans modtagelse af besøg udelukkes eller overværes, se nærmere § 784. Han har dog altid adgang til at fremsende lukkede skrivelser til »ret og øvrighed«, herunder til ombudsmanden (jfr. ombudsmandsloven, lovbkg. nr.342/1961, § 6 stk.1), samt medlemmer af folketinget (jfr. justitsministeriets cirkulærskrivelse af 23/2 1971). At han har ret til ukontrolleret samkvem med sin beskikkede forsvarer fremgår af § 738.

Indskrænkninger af hensyn til orden og sikkerhed i varetægtsfængslet rammer alle kategorier af arrestanter. Især er adgangen til at få særligt udstyr og forplejning m.v. bragt ind blevet stærkt begrænset på grund af faren for indsmugling, navnlig af narkotika.

Beslutninger om indskrænkninger af hensyn til orden og sikkerhed (herunder også om disciplinære foranstaltninger) træffes af fængselsmyndighederne, mens indskrænkninger på grund af efterforskningen begæres af politiet og i reglen kan indbringes for retten, jfr. *UfR 1971,717 Ø* (spørgsmålet om kontrol af besøg henhørte under rettens kompetence, uanset at det ikke udtrykkeligt er anført i § 780 stk.1 nr.2). Som exempler på efterforskningsbegrundede restriktioner kan nævnes en række trykte afgørelser fra de seneste år:

UfR 1974,643 Ø: T var ved underrettens dom fundet skyldig, bl.a. i hæleri og narkotikakriminalitet, og idømt 4 års fængsel. Under anken begærede han sig fritaget for den isolation, han havde været underkastet siden sin anholdelse knap 1 år og 3 måneder tidligere. T ønskede bl.a. at kunne deltage i de andre varetægtsarrestanters gymnastik og skoleundervisning. Anklagemyndigheden modsatte sig begæringen, bl.a.

under henvisning til faren for at T direkte eller indirekte kunne true vidnerne i sagen. Landsretten fandt ikke grundlag for at tilsidesætte anklagemyndighedens skøn. – Se også *UfR 1977,975 H.*

UfR 1973,538 H: T, der var tiltalt for at have dræbt sin hustru, ønskede at modtage besøg af sine 5 børn i alderen 3 til 11 år. Begæringen blev imødekommet med undtagelse af det ældste barn, der havde afgivet forklaring til politiet, hvilket kunne medføre en supplerende forklaring for retten (se herom s. 178 f). – Se også *UfR 1973,876 Ø* (om overvågning af besøg, herunder også for så vidt angik T's kæreste, der var vidne i sagen mod en medsigtet varetægtsarrestant).

En lang række afgørelser vedrørende fængselsmyndighedernes og politiets behandling af varetægtsarrestanter findes i de årlige beretninger fra Folketingets ombudsmand. – Se til ex *FOB 1974,159:* P anmodede om tilladelse til at besøge sin far, der var varetægtsfængslet i provinsen. Tilladelsen blev nægtet af den kriminalbetjent, der stod for efterforskningen i sagen. Samtidig blev P gjort opmærksom på, at spørgsmålet kunne forelægges for politimesteren. P benyttede sig ikke af denne mulighed, men klagede i stedet til ombudsmanden. Ombudsmanden tilkendegav, at den korrekte fremgangsmåde måtte bestå i, at der under alle omstændigheder vejledes om adgangen til at begære en nægtelse af besøgstilladelse indbragt for retten, og at den underordnede polititjenestemand selv bør forelægge begæringen for politimesteren, der i tilfælde af afslag indbringer spørgsmålet for retten. – Ombudsmandens udtalelser gav anledning til, at rigsadvokaten udsendte en generel forskrift (meddelelse nr. 19/1974), der i det væsentligste fulgte ombudsmandens retningslinier.

En særlig bestemmelse om placering af varetægtsarrestanter findes i § 1005. I sager, hvor der er spørgsmål om genindsættelse af prøveløsladte, prøveudskrevne og personer, der er benådet på visse vilkår (samt undvegne), kan retten bestemme, at den pågældende under varetægten skal anbringes i den institution, hvor han kan forventes genindsat. Der skal herske klarhed om, hvilken institution der vil komme på tale, for at § 1005 kan anvendes (cfr. *UfR 1971,542 Ø,* hvor T under anke af en dom til forvaringsanstalt begærede sig indsat i det særfængsel, hvor han hidtil havde afsonet). Endvidere er det en betingelse, at den pågældende over for retten erkender sig skyldig i den vilkårsovertrædelse, han er mistænkt for – d.v.s. den påsigtede kriminalitet. § 1005 kunne således ikke finde anvendelse i *UfR 1967,921 Ø.* (T havde påstået delvis frifindelse under anken), men blev anvendt i *UfR 1968,900 V* (anken vedrørte kun sanktionen, ikke skyldspørgsmålet).

I praxis er varetægtsarrestanter i enkelte andre tilfælde blevet overført til fuldbyrdelsesinstitutioner. Disse ordninger, der er etableret ved forskellige cirkulærebestemmelser, hvis hjemmel er tvivlsom, har vist sig ganske hensigtsmæssige.

Til at føre tilsyn med varetægtsarrestanternes behandling og forholdene i varetægtsfængslerne – der i visse ældre arresthuse er højst kritisable – er der nedsat nogle særlige kommunale udvalg, se § 793, der jævnlig skal inspicere fængslerne og indberette misbrug. Denne

ordning har ikke haft synderlig praktisk betydning; og nu savner den antageligvis mening ved siden af den inspektionsvirksomhed, der udføres af ombudsmanden.

3. *Afhøring m.v.*

Retsplejeloven forudsætter, at en varetægtsarrestant normalt ikke må afhøres af politiet, § 780 stk. 3. Afhøring kan dog ske i undtagelsestilfælde, således navnlig hvis den sigtede har afgivet en indenretlig, uforbeholden tilståelse, eller hvis han selv ønsker at afgive forklaring og dommeren tillader det. Begrundelsen for forbudet mod afhøring er, at der i denne situation er større chancer for, at den sigtede kan føle sig presset til en tilståelse, end hvis han var på fri fod (jfr. ovenfor s. 175). Retsplejelovens ordning er imidlertid gjort illusorisk i praxis, hvor dommeren så at sige altid rejser spørgsmålet om afhøringstilladelse på en måde, der i sig selv bidrager til at fremkalde arrestantens samtykke hertil.

Den anførte regel korresponderer i øvrigt med princippet i § 784 stk. 1 nr. 7, hvorefter hverken fængslets personale eller andre må benyttes til at »udforske fangen«. Bestemmelsen dækker over en række uløste problemer i praxis. Fængslets personale kan i deres almindelige arbejde ofte erfare omstændigheder af betydning for efterforskningen i en konkret sag, uden at der er tale om aktiv »udforskning«. Undertiden ønsker en arrestant ligefrem at betro sig til medlemmer af personalet. Uden for de personalegrupper, der er undergivet en egentlig tavshedspligt (fx fængslets præster og læger), følges en forskellig praxis i henseende til videregivelse af sådanne oplysninger til politiet.

FOB 1968, 40: En fængselsbetjent videregav til politiet oplysninger, han dels havde fået fra en arrestants hustru, dels havde hørt, da han overværede en samtale mellem hende og hendes mand. Ombudsmanden fandt ikke holdepunkter for at fastslå en overtrædelse af § 784 stk. 1 nr. 7. Besøgskontrol måtte opfattes som en politimæssig funktion, og fængselsbetjenten var i det hele kommet til kundskab om de pågældende oplysninger uden nogen form for aktivitet.

Bestemmelsen i § 784 stk. 1 nr. 7 udelukker ikke, at varetægtsarrestanter underkastes mentalobservation, hvilket imidlertid kun kan ske med rettens samtykke, § 800 b se herom s. 153 f).

4. *Reformforslag*

I strafferetsplejeudvalgets betænkning om anholdelse og varetægt og i lovforslaget af 16/12 1977 er reglerne om varetægtsarrestanters behandling foreslået ændret og præciseret på en række punkter.

Det principielle udgangspunkt er fortsat, at varetægtsarrestanten alene må undergives de indskrænkninger, som er nødvendige til sikring af varetægtens øjemed eller opretholdelse af orden og sikkerhed i varetægtsfængslet (forslaget § 770 stk. 1). Samtidig skal retsplejelovens bestemmelser sikre arrestantens processuelle rettigheder, hvorimod de nærmere regler om hans behandling (forplejning, beklædning, adgang til arbejde og underholdning m.v.) henvises til administrative forskrifter; forslag til bekendtgørelse til afløsning af den tidligere varetægtsanordning er udarbejdet til ikrafttræden samtidig med retsplejelovændringerne.

Efter forslagets bestemmelser skal politiet som hidtil kunne kræve særlige indskrænkninger i varetægtsarrestantens rettigheder, herunder isolation, nægtelse eller kontrol af besøg, brevcensur m.v. (forslaget §§ 770 stk. 3; 771 stk. 1; 772 stk. 1; 773), men således at kompetencen til spørgsmålets endelige afgørelse er hos retten; afgørelse om isolation skal under alle omstændigheder træffes af retten. Det anføres udtrykkeligt i lovforslaget (§ 776), at der skal ydes arrestanter bistand til begrænsning af de erhvervsmæssige, sociale og personlige ulemper, som følger af varetægten. Under ganske særlige omstændigheder kan varetægtsfængslets ledelse med politiets samtykke give arrestanten udgangstilladelse med ledsager for et kortere tidsrum (§ 771 stk. 2).

Den ovennævnte adgang efter § 1005 m.v. til under særlige omstændigheder at tilbringe varetægten i en fuldbyrdelsesinstitution foreslås udvidet (forslaget § 777). Herefter skulle retten med anklagemyndighedens og (som hovedregel) varetægtsarrestantens samtykke kunne tillade, at han anbringes i en fuldbyrdelsesinstitution. Baggrunden for forslaget består navnlig i ønsket om bedre mulighed for at påbegynde resocialiseringsarbejdet så tidligt som muligt. Heraf fremgår, at bestemmelsen næppe vil blive anvendt, medmindre sandsynligheden for domfældelse er høj, hvilket især vil være tilfældet i tilståelsessager. – Overføres arrestanten til en fuldbyrdelsesinstitution, ophører de særlige varetægtsregler at gælde for ham; han behandles (bortset fra udgang og orlov) i det hele efter fuldbyrdelsesreglerne.

Om lovforslagets regler vedrørende varetægtsarrestanters behandling i øvrigt kan nævnes, at der indføres særlige bestemmelser om klager over personalet i varetægtsfængslet (§ 778); jfr. herved s. 182 ff om klager over politiet. Endvidere indføres der hjemmel for ikendelse af disciplinærstraf i form af strafcelle i 2 uger eller inddragelse af arrestantens eventuelle arbejdspenge (§ 775; se om den nugældende hjemmel, ikrafttrædelsesloven § 13). Endelig foreslås de kommunale tilsynsudvalg opretholdt, til trods for erkendelsen af deres begrænsede praktiske betydning, i hvert fald uden for København.

Den særlige regel om afhøringstilladelse foreslås ophævet, dels som principielt overflødig, dels fordi den alligevel ikke efterleves i praxis.

C. OPHØR OG VARIGHED. VARETÆGTSSURROGATER

1. *Retsplejelovens regler*

Retsplejeloven indeholder ingen regler om, at varetægten – på samme måde som anholdelsen – kun må være af en vis kortere varighed i den forstand, at en bestemt tidsfrist skal overholdes. Det fremgår derimod klart af de nedenfor omtalte bestemmelser, at varetægten aldrig bør udstrækkes ud over det absolut nødvendige. Dette hensyn tilsidesættes ikke sjældent i praxis – såvel i konkrete sager som ved mere generelle fremgangsmåder. De langvarige varetægtsperioder har da også hyppigt været genstand for kritik. I nogle tilfælde forlænges perioden urimeligt på grund af de lange berammelsestider ved landsretterne. I andre sager skyldes det lange tidsforløb, at den sigtede underkastes mentalundersøgelse. Dersom mentalobservationens gennemførelse er den eneste årsag til den fortsatte frihedsberøvelse, er det i øvrigt ukorrekt (og uhensigtsmæssigt) at anvende varetægtsreglerne; i stedet bør frihedsberøvelsen ske efter den direkte hjemmel i § 800 b stk. 2.

Hvis varetægten besluttes under efterforskningen, hvilket er den almindelige regel, skal dommeren fastsætte en bestemt tidsfrist, inden hvis udløb forundersøgelse må begæres eller tiltale rejses, § 780 stk. 2. Bestemmelsen tilføjer imidlertid, at retten efter anklagemyndighedens begæring kan forlænge fristen, og adgangen hertil benyttes i praxis meget hyppigt. Forlængelsen sker som regel kun ved en egentlig kendelse, såfremt arrestanten fremsætter protest.

Under en eventuel forundersøgelse skal der ikke fastsættes nogen varetægtsfrist, idet retten her til stadighed forudsættes at følge sagens gang, jfr. § 819 stk. 2 og § 825 stk. 3 om varetægtens ophævelse, hvis undersøgelsen forlænges utilbørligt. Den anførte forudsætning er ikke i overensstemmelse med rettens faktiske rolle under forundersøgelsen; varetægtsfrister bør også fastsættes på dette stadium af processen. Ved forundersøgelsens slutning skal der på ny fastsættes en frist i forbindelse med spørgsmålet om tiltalerejsning. Også denne frist kan forlænges, § 829 stk. 2.

I tiden indtil sagen finder sin afgørelse ved dom eller tiltalefrafald, skal varetægten – hvis den pågældende ikke allerede er løsladt som

følge af, at den af retten fastsatte tidsfrist er udløbet, jfr. herved § 814 – bringes til ophør i følgende tilfælde:

1) Hvis de grunde, hvorpå den støttedes, bortfalder i løbet af undersøgelsen, § 790 stk. 2. Efter bestemmelsens formulering synes varetægtens ophør at kræve retsbeslutning, men det må dog her som andetsteds antages, at varetægt altid kan bringes til ophør ved beslutning fra anklagemyndigheden. Dette følger af, at anklagemyndigheden er rådig over påtalen.

2) Drejer det sig om kollusionsarrest (§ 780 litra c), skal varetægten ophæves, når undersøgelsen i den pågældende retning er sikret, jfr. nærmere § 790 stk. 3. Denne regel er en særlig anvendelse af 1).

3) I sager, som er af mindre betydning, bør varetægten ophæves, når retten finder, at sagen ikke fremmes med tilbørlig hurtighed, § 790 stk. 4, 1. pkt.

UfR 1966,244 H: T var undergivet varetægt, således at fristen udløb d. 18/10 1965. Samme dag udfærdigedes anklageskrift, der den 19/10 fremsendtes til retten; denne fremgangsmåde var i overensstemmelse med almindelig praxis, hvorefter anklageskriftets udfærdigelse ansås for tilstrækkeligt til at opfylde betingelsen i § 780 stk. 2, om tiltalerejsning inden fristens udløb. Landsretten underkendte imidlertid den anførte praxis, således at anklageskriftet nu skal være indleveret til retten inden udløbet af fristen. Samtidig opretholdtes varetægten i den pågældende sag, idet varetægtsgrunden (kollusionsfare) efter landsrettens opfattelse fortsat forelå. – For højesteret afvistes sigtedes kæremål, idet han i mellemtiden (efter at dommen var afsagt) var blevet løsladt.

UfR 1972,164 V: På grund af en fejlexpedition fra politiets side blev forundersøgelsesbegæring mod T først fremlagt i et retsmøde, der påbegyndtes kl. 14.41 den dag, hvor varetægtsfristen udløb kl. 14.00. – Selv om varetægtsfrister normalt udløber ved døgnets slutning, er der principielt intet til hinder for at fastsætte et andet tidspunkt på døgnet. – Forundersøgelsesbegæringen var dermed for sent fremlagt, og underretten ophævede varetægten. Anklagemyndighedens kære heraf fandtes ikke at kunne tillægges opsættende virkning. Landsretten var enig i, at fristen var udløbet, men fandt, at underretten ikke automatisk skulle have ophævet varetægten. Derimod burde anklagemyndigheden i retsmødet være afkrævet en forklaring, hvorefter underretten på det foreliggende grundlag skulle have taget stilling til, om varetægten burde opretholdes eller ophæves (jfr. § 814). Da varetægtsgrundene (gentagelses- og kollusionsfare) fortsat var til stede, afsagde landsretten kendelse om, at T på ny skulle undergives varetægt.

Som exempler på ophævelse af varetægten kan nævnes *UfR 1970,746 H* (refereret ovenfor s. 238 f) og *UfR 1965,641 H;* se også *UfR 1970,640 H.*

Har sagen fundet sin endelige eller foreløbige afgørelse ved tiltalefrafald eller dom, gælder følgende:

a) Frafaldes forfølgningen, bortfalder varetægten, § 790 stk. 1.

b) Frifindes tiltalte, eller pålægges der ham kun straf af bøder eller hæfte, bortfalder varetægten. Påankes dommen af anklagemyndigheden, inden løsladelsen er iværksat, kan den ret, der har afsagt dommen, dog bestemme, at løsladelse ikke skal finde sted. En sådan kendelse skal snarest muligt forelægges den overordnede ret til prøvelse, § 790 stk. 1. Går kendelsen ud på løsladelse, kan den kæres efter almindelige regler, hvilket i almindelighed ikke medfører opsættelse, § 969 stk. 2. – Ankes dommen først efter, at løsladelsen er iværksat, skal spørgsmålet om en eventuel ny varetægt afgøres af den ret, for hvilken sagen er indanket, § 781, 2. pkt.

c) Idømmes tiltalte fængselsstraf eller tilsvarende sanktioner (se til ex *UfR 1971,198 Ø* – dom til behandling på statshospital kunne sidestilles med fængselsstraf), vedvarer varetægten, såfremt der stadig foreligger varetægtsgrundlag. Den fortsætter også uden ny kendelse, selv om dommen ankes; jfr. herved § 1002 stk. 1 og 2, om det tilfælde, hvor tiltalte ikke har været undergivet varetægt. Går dommen kun ud på en kortere tids fængselsstraf, og påankes denne dom, bør varetægten dog ophæves, når forlængelse indtil ankesagens slutning ville stå i åbenbart misforhold til den straf, som er eller kan ventes idømt, § 790 stk. 4, 2. pkt. Idømmes tiltalte en betinget fængselsstraf, og indeholder dommen intet om andre frihedsberøvende sanktioner, må den i relation til varetægtsreglerne sidestilles med en frifindelse.

En særlig situation foreligger, såfremt arrestanten i forvejen afsoner en frihedsstraf; se herved *UfR 1975,461 V:* T, der var undergivet varetægt i medfør af § 780 litra c som sigtet for røveri, begærede varetægten ophævet, således at han kunne overgå til afsoning af en tidligere fængselsdom. Hans begæring blev afslået, da både flugt-, gentagelses- og kollusionsfare fandtes at foreligge, og fortsat varetægt måtte anses for påkrævet af hensyn til sagens behandling.

Spørgsmålet om varetægtsvarigheden må vurderes i sammenhæng med reglerne om *afkortning* i den eventuelt senere idømte straf. Reglerne herom findes i strfl. § 86, hvis hovedprincip er fuld afkortning af hele varetægtsperioden. Det samme gælder for opretholdt anholdelse (cfr. *UfR 1971,561 Ø*), men derimod ikke for den blotte anholdelse (jfr. *UfR 1968,813 V*). – De nærmere regler om afkortning behandles på grund af deres placering i strfl. i den materielle strafferet.

2. *Reformforslag*

Den kritik af varetægtsperiodens varighed, som med megen styrke er blevet fremsat i de senere år, har vundet tilslutning i strafferetsplejeudvalget. Udvalget har foretaget en række beregninger og undersøgelser, der dels afslører en fordobling af den gennemsnitlige varetægtstid (til o. 50–60 dage) gennem de sidste 40 år, dels peger på nogle af årsagerne hertil. Berammelsestiderne for landsretten og anvendelse af mentalundersøgelser er allerede nævnt. Men også nedsættelse af berammelsestiden ved underretterne samt expeditionstiden ved anklagemyndigheden synes at kunne forkorte varetægtstiden i visse sager.

I lovforslag af 16/12 1977 foreslås regler (§ 767) om fastsættelse af frister på højst

4 uger ad gangen under hele strafforfølgningen – altså også efter at tiltale er rejst; om afskaffelse af forundersøgelsesinstituttet, se s.26. Udstrækkes varetægten i mere end 3 måneder, skal eventuel kære af forlængelsen behandles mundtligt, såfremt det begæres. Derimod afstår man fra at foreslå absolutte maximumsfrister for varetægtens samlede længde.

Når sagen er afgjort ved dom, skal der efter forslaget (§ 768) altid træffes ny afgørelse om, hvorvidt varetægten skal fortsætte. Afgørelsen – der sker i form af kendelse, medmindre tiltalte erklærer sig indforstået med fortsat varetægt – træffes af den ret, der har afsagt dommen. Ankes dommen, skal varetægtsspørgsmålet snarest forelægges ankeinstansen.

Forslaget indeholder andre ændringer af retsplejelovens regler om varetægtens ophør. De er dog fortrinsvis af formel og præciserende karakter.

De foreslåede regler dækker i det væsentlige de forholdsregler, som gennem lovbestemmelser kan tages til nedbringelse af varetægtstiderne. I retternes praxis bør hensynet også tilgodeses gennem større omhu i prøvelsen af varetægtsgrundlaget i forbindelse med anklagemyndighedens begæringer om forlængelse. Retten bør endvidere være opmærksom på, om politiets efterforskning og anklagemyndighedens behandling sker med tilbørlig hurtighed. Endelig bør retterne i videre omfang end hidtil overveje, om varetægten kan erstattes af varetægtssurrogater i løbet af strafforfølgningen; se til ex *UfR 1974,14 H* (refereret s.252).

Herudover er forkortelser af varetægtstiderne et spørgsmål om administrative forskrifter, ændringer i berammelsespraxis, rationaliseringsforanstaltninger, m.m. I et vist omfang må øgede bevillinger anses for nødvendige, dersom behandlingstiden i de forskellige faser af strafforfølgningen skal forkortes væsentligt.

3. *Varetægtssurrogater*

Retsplejeloven §§ 785–788 og 791 indeholder bestemmelser om mindre indgribende foranstaltninger, der kan træde i stedet for varetægt. I loven nævnes tilsyn, bevogtning i hjemmet, meldepligt, inddragelse af legitimationspapirer samt økonomisk sikkerhedsstillelse som mulige foranstaltninger. Opregningen er dog ikke udtømmende, se som ex på andre surrogatformer *UfR 1973,350 V:* T, der ved underretten var idømt fængsel i 4 måneder for sædelighedsforbrydelser over for sin mindreårige datter, blev løsladt under anken, idet det blev ham pålagt at undlade enhver forbindelse med datteren eller dennes mor. Se også *UfR 1972,780 H:* T var sigtet for brandstiftelse og fængsledes. Efter 3 måneders varetægt blev han løsladt til et afvænningshjem for alkoholikere.

I medfør af pasloven (lov nr.223/1952) § 2, kan politiet inddrage en sigtets pas, såfremt de påsigtede forhold må antages at medføre frihedsstraf, og der foreligger unddragelsesfare. Ellers træffes afgørelsen om anvendelse af varetægtssurrogater af retten, sædvanligvis ved beslutning; denne afgørelsesform er uhensigtsmæssig, idet behovet for begrundelse kan være fuldt så stort ved anvendelse af surrogater som ved egentlig varetægt (se s.230). Undertiden træffes der aftaler mellem politiet og den sigtede, som frivilligt påtager sig visse restriktioner mod, at politiet undlader at begære varetægt.

De almindelige og specielle varetægtsbetingelser skal være opfyldt, dersom surrogater

anvendes; se til ex *UfR 1968,883 V* (beslaglæggelse af pas afslået, da den af anklagemyndigheden påståede kollusionsfare ikke fandtes at foreligge i tilstrækkelig grad) og *UfR 1970,618 H* (tilsvarende vedrørende unddragelsesfare). – Selve indholdet af forholdsmæssighedsbetingelsen (se herom s. 191) bevirker dog, at mindre indgribende forholdsregler undertiden kan finde anvendelse i tilfælde, hvor varetægt ikke ville være kommet på tale.

Normalt forudsættes det også, at sigtede selv samtykker i foranstaltningen, jfr. den ovenfor citerede afgørelse, *UfR 1972,780 H*, hvor T's samtykke udtrykkeligt anførtes i domsbegrundelsen.

I praxis anvendes varetægtssurrogater kun sjældent; løsladelse mod sikkerhedsstillelse sker praktisk taget aldrig. Det har dog været forsøgt at begrænse anvendelsen af varetægt over for unge mellem 15 og 18 år ved at etablere særlige former for tilsyn gennem de sociale myndigheder, § 785 stk. 1 og 3; se herom *UfR 1967,936 V* og *UfR 1971,705 Ø*. Disse bestræbelser har imidlertid ikke været vellykkede; myndighederne (tidligere børne- og ungdomsværnet) har kun sjældent været i stand til at yde den fornødne assistance.

Også i andre tilfælde kan anvendelse af surrogater være særligt indiceret på grund af sigtedes person, fx ved alderdom, sygdom, nærståendes afhængighed e.a. Som ex kan nævnes *UfR 1974,14 H*: T, der var tiltalt for en række sædelighedsforbrydelser over for mindreårige, blev undergivet varetægt i medfør af § 780 litra c og d. Efter ca. 11 måneders varetægt blev han – idet han på grund af sygdom var alvorligt bevægelseshæmmet – løsladt på det vilkår, at han tog ophold i en bestemt præstegård, hvor man havde erklæret sig villig til at modtage ham.

Strafferetsplejeudvalget har ønsket at styrke anvendelsen af varetægtssurrogater, både til nedbringelse af antallet af varetægtskendelser og til forkortelse af varetægtstiden. Reglerne herom findes i lovforslag af 16/12 1977, § 765. Princippet om, at varetægtsbetingelserne skal være opfyldt, fastholdes; men i øvrigt fremtræder de materielle betingelser for anvendelsen af surrogater med en vis forenkling i forhold til de nugældende regler. I lovforslaget anføres sigtedes samtykke som en udtrykkelig betingelse, hvilket også må anses for påkrævet i de tilfælde, hvor foranstaltningen har en egentligt behandlende karakter (fx psykiatrisk behandling, alkohol- eller narkotikaafvænning m.v. – se forslaget § 765 stk. 2 nr. 4).

I øvrigt indeholder forslaget en (ikke udtømmende) opregning af surrogatformer, herunder tilsyn, tilhold, institutionsophold, meldepligt, inddragelse af legitimationspapirer, samt økonomisk sikkerhedsstillelse.

De gældende bestemmelsers fremhævelse af særlige persongrupper – herunder unge – opgives ud fra den betragtning, at anvendelse af varetægtssurrogater bør overvejes som en mulighed over for alle.

Afgørelse træffes af retten ved en kendelse, der skal opfylde samme krav til begrundelsen som varetægtskendelser. At kompetencen henlægges til retten, skal dog ikke udelukke den administrative inddragelse af pas eller de frivillige aftaler mellem politiet og den sigtede (se ovenfor s. 251).

LITTERATUR: Den danske litteratur om varetægt er forholdsvis omfattende; indtil 1975 findes den anført i *Gammeltoft-Hansen*, Varetægtsfængsling (1976), hvortil der i det hele henvises. – Senere tilkommet litteratur: Betænkning nr. 728 om anholdelse og varetægt (1974); se også Advokatrådet, Advokatbladet 1976, s. 13 ff. Betænkning nr. 752, Kriminalforsorg – Socialforsorg (1975), bl.a. s. 18 og 165. *Garde*, Fuldmægtigen 1975, s. 6 ff; Fuldmægtigen 1976, s. 7 ff. *Gomard*, Studier i den danske straffeproces (1976), s. 284 ff. *Hvam*, Juristen 1976, s. 155 ff (retshåndhævelsesarrest). *Koch*, Juristen 1975, s. 419 ff (Om anteciperet skyld). *Rørdam*, Juristen 1976, s. 169 (Om anklageprincippet og varetægtsgrunde). *Thygesen*, UfR 1975 B, s. 225 ff (Løsladelse mod sikkerhed). *Waaben*, UfR 1977 B, s. 295 ff.

Kapitel XV:
STATSADVOKATSAGER VED UNDERRET

A. FORHANDLINGERNE FOR DEN DØMMENDE RET

1. *Domsforhandlingens forberedelse*

Den almindelige regel er, at straffesager påtales af statsadvokaten, og at de pådømmes ved underret under medvirken af domsmænd. Tiltalen iværksættes da ved udfærdigelse af *anklageskrift,* § 926. Samtidig med indleveringen af anklageskriftet – eller snarest muligt derefter – skal statsadvokaten indlevere en fortegnelse over de *beviser,* som agtes ført, samt udskrifter af de i sagen foretagne retslige undersøgelses- og bevishandlinger m.m., § 927 jfr. § 834 stk. 1. Forsvareren skal have genpart af bevisfortegnelsen og de anførte udskrifter, § 835, og skal derefter inden udløbet af en nærmere angivet frist fremkomme med sin bevisfortegnelse, § 927, jfr. §§ 836–37. Når retten har berammet sagen, underrettes statsadvokaten, der herefter foranlediger *stævningen* forkyndt for tiltalte med mindst 4 dages varsel, § 927, jfr. § 840.

Inden domsforhandlingens påbegyndelse har retten i henhold til § 927, jfr. § 842, adgang til ved kendelse at beslutte sagens afvisning (*forhåndsafvisning*). Dette kan ske ex officio eller på begæring, når

1) der foreligger omstændigheder, som vil medføre afvisning under domsforhandlingen – fx at sagen ikke henhører under rettens virkekreds, § 691,

2) statsadvokaten mangler påtaleret (se herved underretsafgørelsen i *UfR 1966, 338 Ø,* refereret s. 131),

3) det forhold, der er beskrevet i anklageskriftet, ikke er strafbart, eller straf er udelukket ved forældelse eller andre lignende grunde (fx en tidligere retskraftig dom).

Spørgsmålet om forhåndsafvisning afgøres af den juridiske dommer alene, idet domsmændene ikke medvirker under sagens forberedelse inden domsforhandlingen, jfr. s. 67. De retsmøder, der eventuelt afholdes inden domsforhandlingen, er ikke offentlige, § 927 jfr. § 844 stk. 2.

2. *Domsforhandlingen*

a. *Alment*

Domsforhandlingen i 1. instans er normalt straffesagens endelige og afgørende fase. Sagen skal da forinden være således forberedt fra såvel anklagerens som forsvarerens side, at den straks efter bevisførelsen og proceduren for den dømmende ret er egnet til pådømmelse. For at denne pådømmelse kan få den rette kvalitet, er det imidlertid ikke blot nødvendigt, at sagen er forberedt på fornøden vis, men også at selve domsforhandlingen *koncentreres* mest muligt, og at den, når den først er påbegyndt, så vidt muligt føres til ende *uden afbrydelser*. Dette vigtige princip om domsforhandlingens *kontinuitet* er lovfæstet i § 850 (jfr. § 928 stk. 1). Hvis sagen undtagelsesvis skal afbrydes, og hvis den da ikke senere kan foretages for de samme dommere og domsmænd, skal hele domsforhandlingen altid begynde forfra, jfr. § 214 stk. 3.

På linie med princippet om domsforhandlingens kontinuitet ligger princippet om, at domsforhandlingen normalt kun kan gennemføres, når såvel anklageren som forsvareren og den tiltalte er til stede, §§ 845–47 (jfr. § 928 stk. 1). De undtagelser, der opregnes i § 847 stk. 2 vedrørende tiltaltes fravær, er alle af mindre praktisk betydning. Der kan således kun blive tale om »udeblivelsesdomme«, når retten finder, at den tiltaltes tilstedeværelse ikke er nødvendig, og der samtidig foreligger visse nærmere angivne omstændigheder, såsom at han er undveget, efter at anklageskriftet er forkyndt for ham, eller at straffen ikke skønnes at blive højere end 6 måneders fængsel og han har samtykket i sagens fremme, eller at han utvivlsomt skal frifindes. Er tiltalte med rettens tilladelse midlertidigt fraværende under en del af forhandlingen, anses det ikke for udeblivelse. – Om tiltaltes tilstedeværelsesret og -pligt i øvrigt, se s. 146 f og 150 f.

Sagen bør som nævnt være således forberedt inden domsforhandlingen, at den kan afgøres umiddelbart herefter. Heri ligger også, at alle dens formaliteter m.v. skal være i orden, jfr. herved ovenfor om forhåndsafvisning i henhold til § 842. Opstår sådanne spørgsmål under domsforhandlingen, kan de udskilles til særskilt afgørelse, se § 928 stk. 3, jfr. § 869. Findes der da at foreligge væsentlige formfejl, afvises sagen. I øvrigt skal der frifindes, § 929 stk. 1, jfr. § 908 stk. 1 og 2.

Finder retten, at sagen skal behandles for landsretten, afsiger den dom herom (afvisningsdom), hvorefter statsadvokaten drager omsorg for, at ny tiltale iværksættes, § 929 stk. 4.

b. *Den nærmere fremgangsmåde*

1) Når retten er sat, lader retsformanden sagen *påråbe* og *tiltalte* føre ind, § 928 stk. 1 jfr. § 853. Herefter adspørges tiltalte af retsformanden om navn, alder, stilling samt bopæl og »andet, som findes fornødent til oplysning om hans identitet«, § 765 stk. 1.

2) Derefter oplæses *anklageskriftet* og tiltalte spørges, om han erkender sig skyldig, § 928 stk. 2. Det skal tilkendegives den tiltalte, at det står ham frit for at nægte at udtale sig, § 928 stk. 2, jfr. §§ 868 og 765 stk. 2. Herefter får anklageren lejlighed til at udvikle, hvad der er tiltalens genstand. Dette *indledningsforedrag* – der i praxis ofte helt udelades – skal blot give en foreløbig, objektivt præget orientering om sagen.

3) Herefter følger *bevisførelsen,* § 928 stk. 2 og 3, jfr. §§ 868–882. Er den tiltalte villig til at forklare sig, udspørges han af anklageren. Derefter kan forsvareren stille spørgsmål, ligesom yderligere spørgsmål kan stilles af retten, anklageren og forsvareren, jfr. i øvrigt § 767 om afhøringens form. Afgiver han en fuldstændig tilståelse, afgør retten, om der skal finde yderligere bevisførelse sted, § 868 stk. 2.

Den øvrige bevisførelse foregår først fra anklagerens, derefter fra forsvarerens side, § 870. Anklageren afhører de af ham fremstillede vidner, forsvareren de af ham fremstillede, § 872, jfr. herved de almindelige regler om vidneafhøring i §§ 181 ff, navnlig § 183 om hoved- og modafhøringer m.v. Retsformanden er altid berettiget til at rette spørgsmål til den, der afhøres, § 873. Bevis, som haves til stede, kan aldrig nægtes ført af den grund, at det ikke er anmeldt for modparten i rette tid, § 880 stk. 1, jfr. s. 51, og retten kan altid beslutte, at beviser skal føres selvom ingen af parterne har begæret det, § 880 stk. 3. Retten kan i øvrigt slutte bevisførelsen, enten i det hele eller om et enkelt punkt, og bestemme, at en sluttet bevisførelse skal genoptages, § 871 stk. 1.

Opstår der under bevisførelsen tvistepunkter, afgøres disse af retten, efter omstændighederne ved kendelse, § 881. Kæreadgangen er be-

grænset, § 968 stk. 2 (se nærmere s. 322 f). Om bevisførelsen henvises i øvrigt til bemærkningerne om bevisførelsens grundregler (s. 42 ff).

4) *Protokollation:* Af de afgivne udsagn optages det væsentligste i retsbogen. Findes det påkrævet efter sagens beskaffenhed og bevisets stilling, skal der medtages så meget af bevisførelsen, at den ret, for hvilken sagen senere måtte blive indbragt, kan danne sig en begrundet opfattelse af, på hvilket grundlag afgørelsen er truffet, § 876.

Se herved *UfR 1966,871 V:* To yngre bilister havde over en strækning på ca. 10 km kørt kapkørsel og gensidigt foretaget overhaling af den anden vogn med en hastighed på ca. 120 km/t. De tiltalte kunne ikke erkende kapkørsel. De to patruljerende betjente, der havde observeret og standset dem, afgav forklaringer om deres iagttagelser under kørslen. – Landsretten udtalte sin beklagelse af, at det ikke i underretsdommen eller retsbogen var blevet anført, hvad betjentene havde forklaret og ej heller hvad der var lagt til grund ved sagens afgørelse. – Se også s. 275 (§ 925-behandling) og de der anførte domme.

5) *Proceduren:* Efter at bevisførelsen er sluttet, får først anklageren, dernæst forsvareren og til sidst den tiltalte ordet for at udtale sig om bevisførelsens resultat samt om retsspørgsmålene i sagen, § 928 stk. 4. Anklageren og forsvareren har ordentligvis krav på hver at få ordet to gange, således at proceduren kan afsluttes med replik og duplik. I praxis nøjes man dog normalt i disse sager med at tale én gang, således at der afsluttes med forsvarerens indlæg. Herefter gives der den tiltalte adgang til at fremkomme med sine personlige bemærkninger; se herved *UfR 1971,10 H* (refereret s. 303).

Forhandlingerne afsluttes med at sagen optages til dom, § 928 stk. 4.

B. DOMMEN

1. *Rettens rådslagninger m.v.*

Dommen skal vedtages ved afstemning efter forudgående rådslagning, § 214 stk. 1. Domsmændene skal stemme først – den yngre før den ældre – retsformanden sidst. Dømmes den tiltalte skyldig mod den juridiske dommers stemme, skal der – af hensyn til den tiltaltes ankeovervejelser – gøres bemærkning herom til retsbogen. Rådslagningerne og afstemningerne er i øvrigt hemmelige, § 214 stk. 2, og der er ikke adgang til at fremkomme med navngiven dissens i selve dommen, se

herved § 218 stk. 1, 3. pkt. I praxis står det imidlertid fast, at såvel dommeren som domsmændene har ret til anonym dissens. Om domsmændenes kompetence og om afstemningen se i øvrigt § 216 stk. 1–4 og ovenfor s. 67 f.

Den vedtagne afgørelse føres i pennen af retsformanden. Domsmændene skal være til stede, når afgørelsens ordlyd vedtages, og ved deres underskrift i stemmegivningsbogen bekræfte det passerede, § 216 stk. 5.

Rettens afgørelse skal træffes snarest muligt efter forhandlingernes tilendebringelse og senest inden en uge, § 219 stk. 1.

2. *Dommens indhold*

Dommen skal lyde på enten *afvisning, frifindelse* eller *domfældelse*, § 929 stk. 1, jfr. § 908 stk. 1. Afvisning finder sted ved væsentlige formfejl, jfr. herved ovenfor afsnit A om §§ 842 og 869. Frifindelse finder sted, når tiltalte ikke findes skyldig, når statsadvokaten ikke er påtaleberettiget (jfr. s. 87), når forfølgningen frafaldes og når strafskylden er forældet, § 908 stk. 2.

Såvel den fældende som den frifindende dom skal *begrundes* med nøjagtig angivelse af de omstændigheder, der antages beviste, og de lovbestemmelser, der anvendes, § 929 stk. 2 og 3, jfr. den almindelige regel i § 218 stk. 1. Undladelse heraf kan medføre dommens ophævelse og sagens hjemvisning.

Se til ex *UfR 1973,848 V:* T var tiltalt for overtrædelse af afgiftslovgivningen ved gennem 3½ år at have angivet sit tilsvar af almindelig omsætningsafgift urigtigt. Toldvæsenet hævdede, at overtrædelserne i 2 kvartaler måtte anses for forsætlige. Underretten fandt herefter, at T »til dels« var skyldig i forsætlig lovovertrædelse. Da dommen ikke indeholdt en nøjagtig angivelse af de omstændigheder, der var lagt til grund for domfældelsen – herunder oplysning om, i hvilket omfang overtrædelserne ansås forsætlige – ophævede landsretten dommen og hjemviste sagen til fornyet behandling ved underretten. – Se endvidere *UfR 1970,812 H* (refereret s. 315).

3. *Dommens afsigelse*

Dommen afsiges ved, at domsslutningen læses op i et offentligt retsmøde, § 219 stk. 2, jfr. § 29 stk. 6. Afsigelsen skal som nævnt ske senest inden en uge efter domsforhandlingens afslutning, § 219 stk. 1. Forinden da skal hele dommen være udarbejdet skriftligt. Er den tiltalte

undergivet varetægt, bør han bringes til stede, § 219 stk. 4. Er dommen fældende, og er den tiltalte ikke til stede ved afsigelsen, skal der forkyndes en udskrift for ham. I andre tilfælde har han krav på en gratis udskrift – på begæring.

Ved afsigelsen eller forkyndelsen af en fældende dom skal der gives den domfældte fornøden oplysning om ankefristen og fremgangsmåden ved fremsættelse af ankemeddelelse, jfr. herved nedenfor s. 297 ff om ankeafkald m.v.

Om rettens adgang til at berigtige skrivefejl og andre unøjagtigheder i dommen henvises til § 221.

LITTERATUR: Forsvarerberetningen, Advokatbladet 1968, s. 124 ff. *Gomard*, Studier i den danske straffeproces (1976), s. 120 ff, 207 ff og 483 ff. *Krog*, Juridisk Grundbog (1975), s. 376 ff. *Lindegaard & Trolle*, Procedure i straffesager (1975), s. 58 ff og 101 ff. *Proceduren* (1976), (*Buhl, Christrup, A. Victor Hansen, Hartwig, Hertz, Krog, Ricard, Tjur, Vollmond*). *Zahle*, Juristen 1973, s. 289 ff (Om processuel forkyndelse).

Kapitel XVI:
STATSADVOKATSAGER VED LANDSRET: NÆVNINGESAGER

A. FORHANDLINGERNE FOR DEN DØMMENDE RET

1. *Domsforhandlingens forberedelse*

I de få tilfælde, hvor straffesager skal behandles ved landsret som 1. instans – *nævningesagerne*, jfr. s. 70 – sammensættes den dømmende myndighed af tre landsdommere (»retten«) og 12 nævninger, jfr. nærmere s. 55 ff. Domsforhandlingen forberedes i øvrigt på ganske samme måde som ved underretten, se §§ 831–33 om tiltalens iværksættelse ved *anklageskrift*, §§ 834–39 om anklagerens og forsvarerens *bevisfortegnelser* m.v., § 840 om *berammelsen* og *indkaldelserne* samt §§ 842–44 om rettens adgang til *forhåndsafvisning* m.v.

2. *Domsforhandlingen*

a. *Alment*

Om domsforhandlingens *kontinuitet*, § 850, parternes *tilstedeværelse*, §§ 845 ff, og særskilt drøftelse af *formalitetsspørgsmål* m.v., § 869, gælder hvad der er anført om domsforhandlingen ved underretten, s. 256 f.

b. *Den nærmere fremgangsmåde*

1) Domsforhandlingen ved landsretten begynder ligesom ved underretten med at sagen påråbes og tiltalte føres ind, § 853. Herefter indtager nævningerne deres sæde, og den tiltalte udspørges om identitet m.v., § 765 stk. 1. Anklageskriftet oplæses, og den tiltalte spørges, om han kan erkende sig skyldig, §§ 864–65, jfr. i det hele kap. XV.

2) Herefter aflægger nævningerne løfte om at »følge forhandlingen i retten og samvittighedsfuldt besvare de spørgsmål, som vil blive dem forelagt, samt i øvrigt samvittighedsfuldt afgive stemme i sagen, alt således som de finder ret og sandt at være efter loven og sagens bevisligheder«, § 866. Nævningerne skal i øvrigt påmindes om, at de indtil

domsafsigelsen ikke må drøfte sagen med nogen uden for nævningekollegiet, bortset fra retsformanden, § 866 stk. 1, 1. pkt., jfr. også § 895 stk. 3 og 4. Efter løftets aflæggelse vælger nævningerne en ordfører, § 867.

3) Om statsadvokatens *indledningsforedrag* (§ 868) og den derpå følgende *bevisførelse* (§ 868, §§ 870–81) og *protokollation* (§ 876) gælder samme regler som ved underret.

4) Efter bevisførelsen følger parternes indlæg om bevisførelsens resultat og om retsspørgsmålene i sagen (»proceduren«), jfr. ovenfor s. 258. Der gælder dog her den regel, at proceduren så vidt muligt ikke må omhandle »sådanne punkter, som ikke skal forelægges nævningerne til afgørelse«, § 883, det vil navnlig sige alle spørgsmål om strafudmålingen, jfr. om den særskilte procedure vedrørende disse nedenfor.

5) Når proceduren er tilendebragt skal *spørgsmålene* til nævningerne fastsættes, §§ 884–92. Hovedprincippet er her, at nævningerne skal afgøre, om den tiltalte er skyldig i det forhold, som tiltalen angår, og at denne afgørelse skal fremtræde gennem en bekræftende eller benægtende besvarelse af de fastsatte spørgsmål. Spørgsmålene fastsættes af retten, men efter anklagemyndighedens udkast. Dette indebærer bl.a., at anklagemyndigheden ved at undlade at begære spørgsmål stillet om et eller flere forhold m.v. i anklageskriftet kan foretage en påtalebegrænsning (se s. 115 ff). Forsvareren og tiltalte skal have lejlighed til at udtale sig om de foreslåede spørgsmål. Om spørgsmålssystemet i øvrigt henvises til s. 65. – I praxis sker det hyppigt, at spørgsmålenes fastsættelse (stadium 5) sker inden proceduren (stadium 4).

6) Efter spørgsmålenes fastsættelse skal retsformanden give en kort gennemgang af sagen og dens bevisligheder – det såkaldte *resumé* – samt den fornødne forklaring om de retssætninger, der skal lægges til grund for spørgsmålenes besvarelse – den såkaldte *retsbelæring*, § 893.

Resumeet vedrører alene sagens fakta og skal først og fremmest indeholde en *sammenfatning* af det, der er passeret i retslokalet, herunder navnlig kortfattede referater af længere afhøringer m.v. med fremdragelse af de væsentlige momenter heri. Denne sammenfatning skal være ganske objektiv. Herudover må resumeet indeholde en

nærmere *drøftelse af bevismaterialet,* herunder en vurdering af de fremførte bevisers vægt, enkeltvis og overfor hverandre. Bevisvurderingen bør være objektiveret og tilbageholdende, idet nævningernes hovedopgave netop består i at afgøre, om beviserne er tilstrækkelige. Retsformanden bør derfor ikke søge at påtrykke nævningerne sin personlige mening om den endelige bevisvurdering, men indskrænke sig til at fremdrage eventuelle svagheder i beviskæden, vigtige bestyrkende momenter, forklare almene spørgsmål om bevisteknik o.s.v. – Eventuelle urigtigheder eller misforståelser i resumeet kan normalt ikke i sig selv afgive fornødent grundlag for anke, § 945 stk. 1 nr. 2 (se s. 316), og resumeet kan ikke fordres protokolleret, § 893 stk. 2. Det står i øvrigt fast, at resumeet ikke på nogen måde binder nævningerne til at afgøre sagen i overensstemmelse hermed.

Som ex på ankeinstansens behandling af spørgsmål vedrørende resumeet kan anføres *UfR 1969,378 H:* Under anke af en nævningesag gjorde T gældende, at nævningernes erklæring angående en tiltale for røveri var blevet fejlagtig som følge af nogle urigtige udtalelser fra retsformanden under resumeet. T påstod på dette grundlag sagen hjemvist til fornyet behandling ved landsretten. Da de påberåbte udtalelser ikke angik urigtig vejledning i loven (retsbelæring), kunne de ikke udgøre nogen ankegrund.

Vanskeligheden ved klart at sondre mellem resumé og retsbelæring illustreres af *UfR 1965,107 H,* der samtidig giver et ex på, hvor langt retsformanden efter praxis kan gå i sin vurdering af beviserne. Under resumeet i en nævningesag vedrørende voldtægt m.v. udtalte retsformanden i sin samlede vurdering af sagens bevisligheder: »Der foreligger tilstrækkelig bevis til at sige ja, men det må nævningerne selv afgøre«. Højesteret ville ikke afvise, at udtalelser vedrørende sagens bevisligheder fremsat under retsbelæring i særegne tilfælde kunne påberåbes som ankegrund. En udtalelse som den anførte måtte imidlertid anses for at ligge inden for retsformandens adgang til at foretage en vurdering af bevislighederne, og den kunne således ikke føre til en ophævelse af nævningetingets domfældelse.

Retsbelæringen skal indeholde en redegørelse for de retsregler, der skal lægges til grund ved spørgsmålenes besvarelse. Også retsbelæringen skal være objektiv i den forstand, at retsformanden efter bedste evne og overbevisning skal redegøre for gældende ret, herunder for retsreglernes anvendelse på det konkrete tilfælde. Er retsspørgsmålene tvivlsomme, bør dette fremgå af belæringen, men retsformanden må herunder være berettiget til at udtale sin mening om de eventuelt divergerende retsopfattelser. Retsbelæringen er *bindende* for nævningerne, idet de – efter lovens klare motiver – er pligtige at følge rets-

formandens udviklinger om retsspørgsmålene. En eventuel tilsidesættelse heraf er imidlertid ikke sanktioneret med hverken straf eller ugyldighed, hvilket allerede følger af, at nævningekendelsen fremtræder som ubegrundet, hvorfor det ikke – i hvert fald ikke i princippet – kan siges, om afgørelsen hviler på en urigtig bevisvurdering eller på en tilsidesættelse af retsreglerne. I praxis kender man da også flere exempler på, at nævningerne antageligvis har sat sig ud over retsbelæringen.

En urigtig retsbelæring kan udgøre fornøden ankegrund, § 945 stk. 1 nr. 2 (se s. 316 f). Enhver af parterne kan derfor forlange, at særligt påpegede dele af retsbelæringen gengives i retsbogen, § 893 stk. 2.

B. DOMMEN

1. *Nævningernes og rettens rådslagninger m.v.*

Efter retsbelæringen trækker nævningerne sig tilbage til deres forsamlingsværelse for at drøfte sagen, § 894. Retsformanden kan tilkaldes efter de nærmere regler i § 895 stk. 1, men i øvrigt skal nævningerne holdes helt isoleret under drøftelserne, § 895 stk. 3. Når ordføreren skønner, at rådslagningerne vil kunne afsluttes, skal retsformanden forlade lokalet, § 895 stk. 2.

UfR 1967,291 H: T var ved nævningeting fundet skyldig i voldtægt over for en ung pige, som han havde fulgt hjem fra en restaurant. Straffen blev fastsat til fængsel i 1 år, idet der blev afgivet 12 stemmer herfor, mens der var 12 stemmer for fængsel i 3 år. Retsformanden havde to gange været tilkaldt under nævningernes rådslagning for at besvare spørgsmål om forståelsen af strfl. § 216. Herom tilførtes der blot retsbogen en bemærkning om, at tilkaldelse var sket, men intet om indholdet af vejledningen. Højesteret fandt ikke, at protokollatet opfyldte kravene i § 895 stk. 1, 4. pkt., om at det væsentlige i de faldne udtalelser skal tilføres retsbogen. Retten fandt imidlertid ikke herved grund til at antage, at retsformanden – der i mellemtiden var afgået ved døden – havde givet nævningerne urigtig vejledning eller begået andre fejl, som kunne gøre domfældelsens rigtighed tvivlsom. Herefter stadfæstedes dommen.

Afstemningen foretages i overensstemmelse med reglerne i §§ 897–99. Der kræves normalt kvalificeret flertal (mindst 8 af de 12 nævninger) for en fældende afgørelse, jfr. § 897 stk. 2. Stemmetallet skal dog ikke angives, § 899 stk. 2, og der skal i øvrigt altid iagttages

tavshed om rådslagningen og afstemningen. I praxis kontrolleres lovens krav om kvalificeret flertal på den måde, at nævningerne instrueres om, at deres svar – der skrives og underskrives af ordføreren – skal lyde på »nej« eller »ja med mere end 7 stemmer«.

Når afstemningen er tilendebragt, vender nævningerne tilbage til retssalen, hvor de gør rede for resultatet, § 900. Går nævningekendelsen ud på, at den tiltalte *ikke er skyldig,* og er der ikke spørgsmål om anvendelse af andre foranstaltninger end straf, afsiger retten straks *frifindelsesdom,* § 903 stk. 1. Retten kan ligeledes straks afsige frifindelsesdom, hvis det allerede nu er klart, at tiltalte »ifølge loven« – d.v.s. af *retlige* grunde – ikke kan straffes for det omhandlede forhold, § 903 stk. 2 (se som ex *UfR 1956,1093 V*). Går nævningekendelsen ud på, at tiltalte er skyldig, har retten adgang til at tilsidesætte kendelsen også af *bevismæssige* grunde, §§ 904 og 905, jfr. om denne »dobbelte garanti« og den deraf eventuelt følgende nye domsforhandling s. 66.

Står man overfor en fældende nævningekendelse, og afgøres sagen ikke med frifindelse i overensstemmelse med de nu nævnte regler, *genoptages proceduren,* idet først statsadvokaten, derpå forsvareren og til sidst den tiltalte får ordet for at udtale sig om *strafudmålingen* og andre punkter – fx sanktionsvalget – som ikke tidligere har været inddraget i forhandlingerne, § 906. Først med denne forhandlings slutning optages sagen til dom.

Strafudmålingen m.v. finder herefter sted ved at dommerne og nævningerne træder sammen under retsformandens ledelse, § 906 a (se s. 65 f, hvor også rettens adgang til på dette stadium at frifinde af retlige grunde i henhold til § 909 er omtalt).

2. *Dommens indhold*

Herom gælder samme regler som ved underret, § 908 (se s. 259). En vigtig særregel er dog hjemlet i § 911: »I det omfang, hvori dommen er grundet på nævningernes erklæring, indskrænker domsgrundene sig til den fornødne henvisning til denne«. – Reglen indebærer, at dommen fremtræder uden nogen begrundelse for den trufne afgørelse, (jfr. s. 259).

3. *Dommens afsigelse*

Herom gælder samme regler som ved underret, dog at dommen skal afsiges senest dagen efter domsforhandlingens afslutning, § 219 stk. 1.

LITTERATUR: Der henvises i det hele til litteraturnoterne s. 68 (kap. III) og s. 260 (kap. XV).

Kapitel XVII:
TILSTÅELSESSAGER

A. TILSTÅELSENS PROCESSUELLE VIRKNINGER

Det er et fundamentalt princip i den nugældende strafferetspleje, at processens indledende faser ikke énsidigt må rette sig på fremskaffelsen – endmindre fremtvingelsen – af en tilståelse, og at processens afsluttende faser – domsforhandlingen – ikke udelukkende må baseres på en eventuel tilståelse. Dette princip kommer navnlig til udtryk i § 765 stk. 2 og stk. 5 og § 767 stk. 2, jfr. nærmere ovenfor s. 149 ff om den sigtedes aktive medvirken under processen. Uanset princippets store ideologiske og praktiske betydning – i praxis er urigtige tilståelser langtfra et ukendt fænomen, se til ex *UfR 1970, 914 V* (to militærnægteres urigtige erkendelse af en arbejdsforsømmelse) – er det imidlertid klart, at tilståelsen altid har og bør have betydelige konsekvenser. I den danske strafferetspleje viser dette sig navnlig på følgende måder:

1) *Bevisførelsen* kan indskrænkes, når der aflægges en fuldstændig tilståelse under domsforhandlingen i statsadvokatsager, § 868 stk. 2 (jfr. § 928 stk. 2). Da tilståelsen kan tilbagekaldes lige indtil sagen er optaget til dom, § 765 stk. 5, vil der dog ofte finde bevisførelse sted uanset tilståelsen. Det siger imidlertid sig selv, at den typisk vil være af mindre udstrækning eller dog gå lettere fra hånden, når der foreligger en fuldstændig og troværdig tilståelse. I *politisager* bortfalder bevisførelsen normalt helt, når den tiltalte vedgår det påsigtede forhold, § 935 stk. 1, jfr. nærmere kap. XVIII.

2) Afgives der en uforbeholden tilståelse, kan denne danne basis for *summarisk pådømmelse* af statsadvokatsager i henhold til § 925. Denne vigtige bestemmelse behandles nærmere nedenfor afsnit B. Grundsynspunktet er, at ikke alle de normale processuelle garantier er fornødne, når sagen har den betydelige *klarhed,* som tilståelsen typisk medfører.

3) Afgives der en uforbeholden tilståelse, kan dette bevirke, at

visse statsadvokatsager, der i øvrigt skulle behandles ved landsret i 1. instans, d.v.s. som *nævningesag,* og som undtagelsesvis ikke kan fremmes efter § 925, kan behandles ved underret under medvirken af domsmænd, jfr. § 925 a, hvorom nedenfor afsnit C.

4) *Tiltalefrafald* på vilkår forudsætter en uforbeholden tilståelse, § 723 a stk. 3. – Normalt vil tilståelse også være en praktisk forudsætning for tiltalefrafald uden vilkår (se herved s. 106 f).

5) *Udenretlig afhøring* af varetægtsarrestanter kan bl.a. finde sted, når der foreligger en uforbeholden tilståelse, § 780 stk. 3 litra a.

B. § 925-BEHANDLING

1. *Materielle betingelser*

a. *Statsadvokatsag*

Den summariske pådømmelse efter § 925 er en særlig afgørelsesmåde for statsadvokatsagerne (samt færdselssager, hvor der opstår spørgsmål om ubetinget frakendelse af førerretten, se s. 89). Politisager i øvrigt kan ikke behandles efter § 925, men er undergivet andre særregler om eventuel summarisk pådømmelse (se herom kap. XVIII). Til gengæld kan praktisk taget *alle* statsadvokatsager afgøres i overensstemmelse med § 925, uanset om de i øvrigt skulle behandles for landsretten som nævningesager eller ved underretten som domsmandssager. Der er således efter loven intet til hinder for, at selv de strengeste sanktioner kan idømmes efter den summariske fremgangsmåde, jfr. § 687 stk. 2 (se til ex *UfR 1965, 513 V,* citeret s. 153 f). Bestemmelsen er af stor praktisk betydning, idet ca. 65 % af alle statsadvokatsager afgøres i overensstemmelse hermed.

Enkelte typer af statsadvokatsager er dog udelukket fra § 925-behandling. Det drejer sig om:

1) Sager der rejser sig af *politiske lovovertrædelser* (se nærmere om dette begreb s. 70 ff). Disse sager er altid nævningesager, § 687 stk. 1 litra c, smh. § 687 stk. 2.

2) Visse af de særlige sager, der opregnes i § 684, og som ikke henhører under strafferetsplejens naturlige hovedområde. Det gælder således sager om ophævelse af foreninger, og forbud mod udbredelse af fremmede skrifter, jfr. § 925 stk. 6.

b. *Anvendelse af særlige retsfølger*

Sager, i hvilke der bliver spørgsmål om anvendelse af de særlige retsfølger i strfl. §§ 68, 70 og 73, kan *ikke* fremmes efter § 925, se § 925 stk. 6.

Bestemmelsens rækkevidde fremgår ikke med sikkerhed af lovordene. Der kan opstilles tre mulige fortolkninger:

1) De særlige retsfølger kan aldrig *idømmes* efter en § 925-behandling. – Denne fortolkning er den snævrest tænkelige, og den er klart omfattet af lovreglen.

2) En videre forståelse synes imidlertid at følge af reglens formulering, »bliver spørgsmål om«, således at den ligeledes omfatter de tilfælde, hvor anklagemyndigheden (eller sigtede) *påstår* sådanne retsfølger anvendt eller taget i betragtning.

3) Endelig kunne det hævdes, at dommeren uanset parternes påstande m.v. er pligtig – eller dog berettiget til – at modsætte sig den summariske pådømmelse, hvis han af sagens akter (især lægeerklæringer) kan se, at der er rimelig grund til at *overveje* anvendelsen af de omhandlede sanktioner.

Bestemmelsens begrundelse peger i retning af den videre fortolkning (3), eller i det mindste (2). Dersom sager, hvor de særlige sanktioner kunne komme på tale, fremmes efter § 925, kan denne forhåndsvurdering indvirke på det senere sanktionsvalg. Hvis dommeren ved sagens begyndelse gennem sin godkendelse af § 925-behandlingen har tilkendegivet, at de særlige sanktioner ikke kan påregnes bragt i anvendelse, vil han formentlig ved pådømmelsen være mere tilbageholdende med at pege på disse sanktioner, og dermed på sagens overgang til behandling som domsmandssag. – Praxis synes imidlertid at tendere mod den under (1) anførte fortolkning.

UfR 1965,513 V: T havde dræbt sin tidligere forlovede med et oversavet jagtgevær. To år tidligere var han blevet dømt for overtrædelse af strfl. § 266 (trusler) til anbringelse i et hospital for sindslidende; senere ændredes foranstaltningerne til psykiatrisk behandling på eller under tilsyn af et hospital for sindslidende. I anledning af drabssagen blev T undergivet mentalobservation; også retslægerådet afgav udtalelse. De psykiatriske erklæringer gik ud på, at det naturlige udgangspunkt i T's tilfælde måtte være forvaringsanstalt, men at helt konkrete betragtninger kunne føre frem til ikke at anse T for ganske strafuegnet. Underretten behandlede sagen efter § 925 og idømte fængsel på livstid. Under ankesagen påstod T selv (subsidiært) dom til anbringelse i forvaringsanstalt.

Landsretten udtalte i præmisserne en vis tvivl om T's strafegnethed, men stadfæstede alligevel underrettens dom uden at tage afstand fra § 925-behandlingen. – Knap 4½ år senere bestemte højesteret, at afsoningen skulle afbrydes og T anbringes i forvaringsanstalt (se *UfR 1969,704 H*). – Se endvidere *UfR 1960,849 V*.

Vendingen »opstår spørgsmål om« (ubetinget frakendelse af førerretten) anvendes også i færdselsloven § 119 stk. 3 til adskillelse af statsadvokat- og politisager (se nærmere s. 89 f og den der refererede *UfR 1967,707 V*).

De her omhandlede sager omfattes af den særlige bestemmelse i § 925 a, se nedenfor afsnit C.

c. *Uforbeholden tilståelse*

Hovedbetingelsen for § 925-behandlingen er sigtedes *tilståelse*. Den skal være *uforbeholden*, således at sigtede skal fremkomme med en *detailleret* redegørelse for sin adfærd, omfattende dennes konkrete enkeltheder, hvorunder han klart erkender de *faktiske* omstændigheder, der udgør gerningsindholdet i den påsigtede forbrydelse. Erkendelsen skal vedrøre såvel de *objektive* som de *subjektive* momenter, og den skal vedrøre dem alle i den forstand, at der skal være kongruens mellem sigtelsen og hans forklaring. Tilstår han fx spiritus- eller promillekørsel (færdselsloven § 53), men er den i sigtelsen anførte promille uforenelig med (større end) det antal genstande, som han tilstår at have drukket, foreligger der ingen tilståelse i § 925's forstand. Det samme gælder, hvis der vel er enighed om rusens størrelse, men han ikke kan erkende dens virkning, d.v.s. at han har været ude af stand til at føre bil på fuldt betryggende måde (§ 53 stk. 2, jfr. de nedennævnte domme). Som exempler på manglende subjektive momenter kan nævnes benægtelse af tilegnelses- eller berigelseshensigt, hvor selve borttagelsen erkendes, manglende kendskab til ofrets alder i visse sædelighedsforbrydelser, benægtelse af de momenter, der gør at hans uagtsomhed har været »grov«, hvis dette kræves, o.s.v.

UfR 1969,770 V: T blev i en § 925-sag dømt for overtrædelse af strfl. § 244 stk. 4 (vold mod sagesløs). Da T over for landsretten fastholdt den opfattelse, at der havde været tale om et egentligt slagsmål (hvor han havde slået først), kunne hans tilståelse af det påsigtede forhold ikke anses for uforbeholden. Sagen hjemvistes derfor til fortsat behandling for underretten. – Se også *UfR 1971,240 H* m.fl. (refereret s. 275).

Fra færdselsområdet kan nævnes *UfR 1967,754 Ø:* I en § 925-sag blev T dømt for spirituskørsel. Promillen var 2,06; klinisk undersøgelse var ikke blevet foretaget på grund af T's voldsomme optræden efter anholdelsen. T forklarede, at han i de foregående

8 timer havde drukket 6–7 genstande, men vedgik under hensyn til den forefundne promille at have overtrådt færdselslovens bestemmelser om spirituskørsel. Da det erkendte kvantum ikke svarede til den konstaterede promille, hjemviste landsretten sagen til fornyet behandling. – Se endvidere *UfR 1971, 208 Ø.*

Mens spørgsmålet om overensstemmelse mellem sigtelsen og tilståelsen ikke giver anledning til større principielle overvejelser angående de *faktiske* momenter – objektive og subjektive – er det anderledes med hensyn til de *retlige* momenter: forholdets *strafferetlige karakterisering* og dets *strafbarhed* overhovedet. Man har her gjort gældende, at tilståelsen slet ikke har relation til disse momenter, idet den juridiske bedømmelse her som andetsteds tilkommer retten (§ 908 stk. 4). Dette er dog næppe noget hensigtsmæssigt standpunkt. Rent bortset fra, at en »uforbeholden tilståelse« normalt kun kan afgives i relation til en nærmere angiven forbrydelse, hvorved den retlige subsumption eo ipso er fastlagt og tiltrådt af den sigtede (og anklagemyndigheden), må udgangspunktet være, at sigtelsen skal have relation til et bestemt eller bestemte straffebud, og at denne relation i hvert fald må fastlægges, når det »til retsbogen betydes tiltalte, hvad der er tiltalens genstand«, § 925 stk. 1, 2. pkt. Da den summariske pådømmelse ikke blot er betinget af den tiltaltes tilståelse, men også af hans *samtykke,* jfr. nedenfor s. 275, og da dette samtykke er ensbetydende med opgivelsen af visse af retsplejelovens normale processuelle garantier – herunder det specificerede anklageskrift – er det naturligt at antage, at samtykket har til forudsætning, at pådømmelsen ikke kan få et væsentligt andet resultat, end hvad der følger af den overfor ham tilkendegivne og dermed tiltrådte tiltale. Sigtede (og hans forsvarer) må kunne overskue denne side af samtykkets konsekvenser. Det kunne derfor antages, at dommeren her – i modsætning til de almindelige straffesager, der følger princippet i § 908 stk. 4 – er bundet af den angivne subsumption. Ønsker dommeren at ændre sin opfattelse måtte han gå frem efter § 925 stk. 1, sidste pkt., eller stk. 4.

Der knytter sig imidlertid næppe afgørende betænkeligheder til mindre afvigelser inden for den retlige subsumption under forudsætning af, at der ikke bliver tale om en skærpelse af forholdets strafferetlige karakteristik, som kan påvirke selve strafudmålingen. En praxis i denne retning har udviklet sig i *ankebehandlingen* af § 925-sager, hvor

spørgsmålet om ændret subsumption hyppigere vil foreligge end for underretten. Går ankeinstansen ud over den anførte grænse og skærper subsumptionen på en sådan måde, at det indebærer en væsentligt ændret vurdering (strafudmåling), bør det normalt føre til ophævelse af den indankede dom og hjemvisning til fortsat behandling for underretten. Der gives dog også tilfælde, hvor ankeinstansen trods den skærpede subsumption pådømmer sagen i realiteten, men fastsætter strafudmålingen inden for de grænser, der angives af den oprindelige subsumption, jfr. til ex *UfR 1938,824 V* (subsumptionen ændret fra strfl. § 298 nr. 2 til § 278 nr. 1).

En *udtrykkelig erklæring* fra den sigtede om, at han tiltræder den omhandlede subsumption, er ikke nødvendig.

Som ex på subsumptionsspørgsmål i underrettens behandling kan anføres *UfR 1971,860 Ø:* T, der var medarbejder ved arbejdsmarkedets tillægspension, blev ved forundersøgelsesbegæring sigtet for i forbindelse med sin virksomhed at have overtrådt strfl. § 279, subsidiært § 278, jfr. § 154. T nægtede sig skyldig i bedrageri, men tilstod underslæb, idet han dog bestred anvendelsen af § 154. Anklagemyndigheden begærede herefter sagen fremmet efter § 925 i overensstemmelse med den subsidiære sigtelse. Underretten afslog begæringen, idet der ikke fandtes at foreligge en tilstrækkelig uforbeholden tilståelse. Denne afgørelse blev tiltrådt af landsretten.

Illustrerende for opfattelsen af de tilsvarende problemer i ankeinstansen er *UfR 1965,103 H:* T, der var ansat som timelønnet kontorfunktionær på et postkontor, tilegnede sig en række beløb (i alt 1.125 kr.), som hun havde modtaget som postgiro- og postanvisningsbetalinger. Sagen fremmedes efter § 925, og hun blev ved underretten fundet skyldig i overtrædelse af strfl. § 278, jfr. § 154 (underslæb i udførelsen af offentlig tjeneste) samt § 153 stk. 1 (post- eller jernbanevæsenets personales underslag m.v. af forsendelser). For landsretten påstod T frifindelse for så vidt angik strfl. § 153 stk. 1 under henvisning til, at hun var løst ansat som timelønnet, men fik ikke medhold heri. I højesteret fandt to dommere, at henvisningen til § 153 stk. 1 burde udgå, idet T's tilståelse ikke sås at omfatte underslaget. Flertallet på fem dommere fandt derimod, at T ved at have tilegnet sig de pågældende indbetalingsblanketter og taget dem med hjem havde overtrådt § 153 stk. 1; og da dette forhold – som i øvrigt ansås for at være uden betydning for strafudmålingen – fandtes at være tilstrækkeligt fremgået af sagens sammenhæng, anså flertallet det for ubetænkeligt at stadfæste landsrettens dom.

Den sidstnævnte afgørelse viser endvidere, at ankeinstansen i praxis inddrager faktiske momenter i pådømmelsen, uanset at de ikke omfattes af tilståelsen, når de dog må antages at have ligget klart også under behandlingen i 1. instans, alt under forudsætning af at forholdets strafferetlige karakter ikke ændres væsentligt herved.

Det er i øvrigt en selvfølge, at der ikke kan være tale om, at den sigtede skal tiltræde den konkrete *vurdering* af de strafbare handlinger – *strafudmålingen* – ligesålidt som

§ 925-behandlingen binder retten til at anvende en bestemt *sanktionstype*, fx betinget dom, selv om den tiltalte har ønsket dette. Såfremt anvendelsen af visse retsfølger derimod er betinget af særlige *faktiske* oplysninger m.v., er anvendelsen af retsfølgen udelukket, hvis tilståelsen ikke omfatter de pågældende forhold. Se herved *UfR 1972, 428 V:* Under en § 925-sag blev T idømt fængsel i 1 år og 8 måneder for tyveri, bedrageri og dokumentfalsk. Under sagen var spørgsmålet om konfiskation af et hos T beslaglagt pengebeløb ikke blevet forelagt retten. Efter anklagemyndighedens begæring blev der imidlertid senere under en særskilt sag uden medvirken af domsmænd truffet bestemmelse om konfiskation. T protesterede mod konfiskationen, idet han bestred, at beløbet hidrørte fra de strafbare forhold. Landsretten fandt, at spørgsmålet om konfiskation burde have været behandlet under medvirken af domsmænd. Herefter ophævedes dommen, og sagen hjemvistes til fornyet behandling under medvirken af domsmænd.

At tilståelsen skal være *uforbeholden* betyder i øvrigt navnlig, at den sigtede ikke må gøre gældende, at hans handling har været retmæssig på grund af tilstedeværelsen af en straffrihedsgrund, fx nødværge. At han blot gør gældende, at der foreligger undskyldende momenter (ophidselse, uvidenhed o.s.v., jfr. bl.a. strfl. § 84), er derimod næppe til hinder for den summariske pådømmelse, som han jo i øvrigt selv skal samtykke i (se s.275).

Af det anførte følger endvidere, at den summariske pådømmelse normalt er udelukket, hvis den sigtede slet ikke kan erkende forholdets strafbarhed. Dette er ikke det samme som hans udsagn om, at han på gerningstidspunktet troede, at handlingen var lovlig. En sådan retsvildfarelse udelukker ikke § 925-behandlingen, se til ex *UfR 1962,365 V* (T erkendte samleje med sin datter, men erklærede, at han aldrig havde antaget det for strafbart).

d. *Bestyrkelse af tilståelsen*

Rigtigheden af den afgivne tilståelse skal *bestyrkes ved de i øvrigt foreliggende oplysninger.* Heri ligger et krav om, at der skal tilvejebringes sådanne bevisligheder, at der ikke er nogen rimelig tvivl om, at det virkelig forholder sig som forklaret af den sigtede. Egentlig bevisførelse i retten er som hovedregel ufornøden, idet man oftest kan støtte sig på de udenretlige forklaringer, der er afgivet af den forurettede og andre. Hvor meget der kræves, afhænger i øvrigt af sagens beskaffenhed, sigtedes forklaring og dommerens skøn, men den nøgne tilståelse bør ikke i sig selv være tilstrækkelig.

I praxis nøjes man dog undertiden med den bestyrkelse, der ligger i selve tilståelsens detaljerede og konsistente karakter. Kravet vedrørende de øvrige oplysninger i sagen begrænses i det væsentlige til, at de ikke må stå i modstrid med tilståelsens indhold.

Som exempler på den anførte praxis kan anføres *UfR 1969, 253 Ø:* T erkendte sig skyldig i overtrædelse af strfl. § 224, jfr. § 222 stk. 2, ved i spirituspåvirket tilstand at have behandlet to småpiger uterligt. Rigtigheden af T's tilståelse fandtes ikke bestyrket ved sagens øvrige oplysninger – hvoraf bl.a. fremgik, at pigerne over for politiet havde benægtet, at T havde været uterlig over for dem – og underretsdommeren nægtede derfor at fremme sagen efter § 925. Landsretten tiltrådte denne afgørelse. – Endvidere følgende to afgørelser vedrørende sager, hvori den sigtede havde haft medgerningsmænd, *UfR 1972, 651 V:* T havde erkendt sig skyldig i tyveri sammen med en anden, senere domfældt D. T's forklaring afveg imidlertid på væsentlige punkter fra D's, bl.a. i henseende til, hvem af de to der havde været mest aktiv under begåelsen af tyveriet. Underretsdommeren fandt herefter ikke T's tilståelse således bestyrket ved de øvrige foreliggende omstændigheder, at sagen kunne fremmes efter § 925. Landsretten fandt ikke grundlag for at tilsidesætte dommerens skøn. – *UfR 1972, 654 V:* T havde erkendt sig skyldig bl.a. i flere indbrudstyverier, der var begået sammen med andre. Han turde imidlertid ikke oplyse navnene på de pågældende medgerningsmænd af frygt for repressalier. Både T og anklagemyndigheden begærede sagen fremmet efter § 925, men retten fandt ikke, at tilståelsen under de givne omstændigheder var tilstrækkeligt bestyrket. Landsretten omgjorde denne afgørelse, idet T's uforbeholdne tilståelse måtte anses for tilstrækkeligt bestyrket, selv om afhøring af mulige medgerningsmænd ikke havde fundet sted.

Se endvidere *UfR 1971, 240 H* m.fl. (refereret s. 275).

2. *Formelle betingelser*

a. *Indenretlig tilståelse*

Tilståelsen skal afgives *inden retten* og under *forundersøgelsen.* At den skal afgives *inden retten* er ensbetydende med, at den skal afgives direkte og personligt overfor dommeren. En vedståen af udenretlige forklaringer, fx af en politirapport, er ikke tilstrækkelig; se herved *UfR 1969, 253 Ø* (refereret s. 303). Tilståelsen skal i øvrigt *protokolleres* til retsbogen, § 824 stk. 2.

At tilståelsen skal afgives under *forundersøgelsen,* kunne antages at indebære et krav om en egentlig, forudgående forundersøgelse, således at dommeren havde indgående kendskab til sagen på forhånd. I praxis er denne opfattelse dog for længst forladt, og kravet om forundersøgelse – der er en reminiscens fra de gamle procesregler – er nu af mere formel beskaffenhed: Det retsmøde, hvori tilståelsen afgives og sagen optages til dom, er oftest det første og eneste retsmøde i sagen, og indbringelsen til »forunder-

søgelse« er således kun en talemåde, der benyttes i mangel af en bedre terminologi for den omhandlede uformelle »domsforhandling«. – Se om værnetinget, s. 76.

I forbindelse med forslaget om afskaffelse af forundersøgelse (se herved s. 26) indeholder lovforslag af 16/12 1977 (§ 694 stk. 3) en bestemmelse om afholdelse af retsmøder under efterforskningen med henblik på sagens behandling efter § 925 (samt § 723 a m.v.). Sådanne retsmøder skal kunne afholdes ved sigtedes hjemting eller gerningsstedets værneting; subsidiært anføres pågribelsesstedets værneting. – Strafferetsplejeudvalget har i øvrigt peget på det ønskelige i, at reglerne om tilståelsessager underkastes en gennemgribende revision og behandles i et særskilt kapitel forud for retsplejelovens afsnit om domsforhandling.

Som ex på kravene vedrørende *protokollation* kan anføres *UfR 1971, 240, 242 og 244 H*: En række tiltalte havde begået omfattende tyverier, bl.a. indbrud i tobakslagre. Gengivelsen i retsbogen af de tiltaltes forklaringer for underretten var i det væsentlige enslydende med en forholdsfortegnelse, der var vedlagt forundersøgelsesbegæringen. Det fremgik ikke, at de pågældende forhold var vedgået af de tiltalte. Højesteret fandt ikke denne fremgangsmåde i overensstemmelse med § 824 stk. 2, men udtalte, at der som grundlag for pådømmelsen burde have været tilvejebragt en udførligere forklaring af de tiltalte om omstændighederne ved de begåede forbrydelser. Højesteret stadfæstede i øvrigt domfældelserne. – Se endvidere *UfR 1971, 208 Ø*.

b. *Sigtedes samtykke*

Sigtede skal give sit samtykke til den summariske pådømmelse, og dette samtykke skal tilføres retsbogen, § 925 stk. 1, jfr. stk. 2 og 3. Er han under 18 år, skal tillige forældremyndighedens indehaver samtykke. Er den sigtede ude af stand til at handle fornuftsmæssigt, fx på grund af åndssvaghed eller sindssygdom, eller lider han i øvrigt af mentale mangler, kan det ikke antages, at han kan afgive et gyldigt samtykke. Spørgsmålet er af mindre betydning, dels fordi § 925-behandlingen her bør afslås i henhold til § 925 stk. 4, dels fordi der da typisk kan blive spørgsmål om anvendelsen af de i § 925 stk. 6 omhandlede sanktioner, der udelukker den summariske pådømmelse. – Om tilbagekaldelse af samtykke, se s. 280.

c. *Politimesterens samtykke*

Efter lovordene skal politimesteren »erklære sig enig« i, at sagen fremmes til dom efter § 925. Denne udtryksmåde er ikke en dækkende beskrivelse af fremgangsmåden og det principielle forhold mellem domstolene og anklagemyndigheden, jfr. herved grundsætningen i § 718 (»uden anklager ingen dommer«). Det er politimesteren, der

indbringer sagen og den sigtede for retten, og han har da i almindelighed på forhånd truffet bestemmelse om, at han ønsker sagen fremmet til summarisk pådømmelse – retsmødet afholdes netop i dette øjemed. Under retsmødet konstateres det, om betingelserne for § 925-behandlingen er til stede, og politimesteren indlader da sagen for retten på denne måde. Det er i vore dage en selvfølge, at politimesteren skal »samtykke« i pådømmelsen, og formuleringen af § 925 viser således her som andetsteds tilbage til ældre tiders inkvisitorisk prægede retspleje, hvor initiativet til retsforfølgningen lå hos dommeren.

Om politimesterens kompetence til at fremme sagerne efter § 925 henvises til bemærkningerne s. 90 f, hvoraf fremgår, at politimesteren normalt har en sådan kompetence, uanset om det drejer sig om statsadvokatsager (cfr. herved § 812 stk. 2, 2. pkt.). I visse tilfælde foreskrives det dog ved interne instrukser, at forelæggelse skal ske (se fx rigsadvokatens meddelelse nr. 8/1975 om sager vedrørende strfl. §§ 282 og 300 a – 300 c). Denne kompetencedeling, der naturligvis er særdeles praktisk, er ikke altid helt tilfredsstillende, idet det undertiden kunne være ønskeligt – i hvert fald for den sigtede – om sagen havde været gennem statsadvokaturen forinden den domstolsmæssige behandling. Det må bl.a. antages, at visse småsager, der nu fremmes til dom efter § 925, ville være blevet henlagt i statsadvokaturen, eventuelt ved et tiltalefrafald på vilkår. Hvis forsvareren er af den opfattelse, at der kan vindes noget ved at få statsadvokaten til at gennemse sagen, bør han sørge for, at dette sker, forinden den sigtede giver sit samtykke til § 925-pådømmelsen.

d. *Forsvarermedvirken*

Medmindre sigtede har en valgt forsvarer, *skal* der i henhold til § 925 stk. 2 altid beskikkes en forsvarer, hvis den sigtede er anholdt eller undergivet varetægt; og i henhold til § 925 stk. 3 *kan* der altid beskikkes ham en sådan, hvis han ønsker det, se herved s. 160, hvor det er anført, at sådan beskikkelse i almindelighed altid bør finde sted – også hvor den sigtede ikke begærer det, jfr. § 732. Forsvarerens vigtigste opgave er naturligvis at yde den sigtede fornøden vejledning med hensyn til spørgsmålet om, hvorvidt han bør samtykke i § 925-behandlingen. Forsvareren skal derimod ikke selvstændigt samtykke i den sum-

mariske pådømmelse – afgørelsen heraf tilkommer i princippet den sigtede personligt – men han skal have lejlighed til at drøfte spørgsmålet med den sigtede og til at udtale sig herom overfor retten, ligesom han skal være til stede, når samtykket tilføres retsbogen. Hvis forsvareren går imod den sigtedes ønske om summarisk pådømmelse, kan dette være en omstændighed, der gør fremgangsmåden betænkelig, jfr. § 925 stk. 4.

e. *Rettens indvilligelse*

Den summariske pådømmelse er altid betinget af, at retten anser sagen for egnet til denne formløse afgørelsesmåde, og at der således ikke foreligger nogen omstændigheder, der gør det betænkeligt at undlade den formelle domsforhandling. Dette fremgår af § 925 stk. 1 (sagen *kan* fremmes til dom) og § 925 stk. 4. Den vigtigste omstændighed, der kan gøre fremgangsmåden betænkelig, er naturligvis, at tilståelsen ikke virker overbevisende eller oprigtig; men også andre momenter, fx sanktionsvalget, jfr. § 925 stk. 6, eller den sigtedes mentale tilstand, kan eller bør have denne virkning.

Rettens afgørelse af, om sagen bør fremmes efter § 925, er en selvstændig betingelse for denne afgørelsesmåde i den forstand, at retten meget vel kan modsætte sig den summariske pådømmelse, selvom såvel den sigtede som politimesteren ønsker § 925-behandling, og selvom lovens øvrige betingelser i og for sig er til stede. Betingelsen indebærer, at retten kan og skal udøve et konkret skøn over pådømmelsens forsvarlighed i det foreliggende tilfælde.

Efter bestemmelsens formulering kunne det antages, at den dommer, der leder det omhandlede retsmøde (»forundersøgelsen«), havde den endelige afgørelse af dette spørgsmål, og at hans nægtelse af at fremme sagen efter § 925 derfor ikke kunne indbringes for højere ret. Nægtelsens retsvirkning ville da være, at der skulle rejses tiltale efter de almindelige regler. I praxis antages det imidlertid, at nægtelsen kan påkæres selvstændigt, og den højere instans kan da pålægge dommeren at fremme sagen efter § 925, hvis betingelserne herfor skønnes opfyldte. Landsretterne er dog med rette tilbageholdende med at kritisere dommerens skøn, hvis dette er rimeligt begrundet, se til ex *UfR 1972, 651 V*, smh. med *UfR 1972, 654 V* (refereret s.274).

3. *Retsvirkninger, m.v.*

a. *Processuelle lettelser*

Behandlingen efter § 925 benævnes ofte »summarisk pådømmelse«. Denne terminologi er hensigtsmæssig, fordi fremgangsmåden indebærer en række processuelle lettelser. Disse lettelser – der udgør § 925-behandlingens særkender – er følgende:

1) Der bliver ikke tale om nogen egentlig *domsforhandling* med større bevisførelse o.s.v. Tilståelsen skal ganske vist »bestyrkes ved de i øvrigt foreliggende oplysninger«, jfr. ovenfor, men dette giver sjældent anledning til større tvivl i praxis. Procedure om strafudmålingen og sanktionsvalget (fx om betinget dom) kan derimod finde sted i overensstemmelse med de almindelige regler, jfr. herved § 925 stk. 1, 2. pkt., hvorefter den tiltalte skal have lejlighed til at fremføre, hvad han måtte have at anføre til sit forsvar.

2) Sagen fremmes til dom ved *forundersøgelsesret.* Heri ligger, at sagen afgøres af vedkommende underretsdommer alene, d.v.s. uden medvirken af domsmænd, jfr. § 688 stk. 2 litra a. Dette indebærer meget betydelige lettelser, hvis sagen – om tilståelsen ikke havde foreligget – skulle have været behandlet som nævningesag, og naturligvis også nogen lettelse, hvis den i øvrigt skulle have været behandlet ved underret efter de almindelige regler, d.v.s. med domsmænd.

3) Tiltalen iværksættes *uden anklageskrift.* Denne lettelse er dog af beskeden betydning, dels fordi *forundersøgelsesbegæringen* stort set bør indeholde de samme oplysninger som anklageskriftet – om end der ikke kan stilles ganske de samme fordringer om bestemthed og fuldstændighed m.v., jfr. § 816 stk. 1 – dels fordi § 925 stk. 1 kræver, at det »til retsbogen skal betydes tiltalte, hvad der er tiltalens genstand«.

4) Tiltalen *rejses af politimesteren,* normalt uden forelæggelse for statsadvokaten (se nærmere ovenfor s. 276).

Om selve *dommens* indhold, begrundelse, afsigelse og forkyndelse gælder der derimod ingen lempelsesregler: Her skal de almindelige regler om domsafsigelse m.v. anvendes, se § 925 stk. 5. Rent praktisk bliver domsformuleringen dog typisk enklere og kortere, bl.a. på grund af den manglende bevisførelse. Dommen kan næppe gå ud på *frifindelse,* jfr. § 925 stk. 4 med henvisning til § 825, hvorefter anklagemyndigheden – hvis sådanne problemer opstår – må tage stilling til

tiltalespørgsmålet. Dommen kan derimod meget vel gå ud på *strafbortfald.* Der er intet til hinder for, at *borgerlige krav* kan påkendes under § 925-behandlingen, jfr. § 991 stk. 1.

– De anførte lempelser er fordelagtige såvel for anklagemyndigheden – der slipper for en del uden- og indenretligt besvær – som for den tiltalte, der kommer hurtigere og mere lempeligt gennem den ellers så belastende kriminelle retsforfølgning. Når henses til de betingelser, der opstilles for at den summariske pådømmelse kan finde sted, er der næppe heller knyttet særlige betænkeligheder til denne hurtige og formløse procesordning. Faren ligger naturligvis i, at man ved at fremholde den summariske pådømmelses fordele for den sigtede kan forlokke ham til en skylderkendelse, som ikke svarer til hans inderste overbevisning, men som blot afgives for at få en hurtig afgørelse. Undertiden bibringes han måske også det fejlagtige indtryk, at § 925-behandlingen vil medføre en *mildere* afgørelse – eller dog at hans nægtelse af at medvirke hertil vil medføre irritation hos dommeren, hvis dommeregenskaber kan synes draget i tvivl gennem kravet om ordinær behandling med domsmænd etc. Forsvareren har her et vigtigt hverv at røgte. Hele problemstillingen hænger i øvrigt nøje sammen med vurderingen af lægdommernes funktion og betydning indenfor strafferetsplejen – det manglende lægdommerelement er jo et centralt led i § 925-behandlingen. Herved erindres, at der altid skal medvirke domsmænd under en eventuel anke af en § 925-sag, se § 692 stk. 2.

b. *Svigtende betingelser*

1) Den afgivne *tilståelse kan tilbagekaldes* i overensstemmelse med den almindelige regel i § 765 stk. 5. Sker dette inden domsafsigelsen, kan sagen ikke fremmes efter § 925, da betingelserne for den summariske pådømmelse herefter ikke længere er til stede. Tilbagekaldes tilståelsen derimod først efter dommen, fx under en eventuel ankebehandling, medfører dette ikke annullation af § 925-dommen, men kun at der eventuelt må føres almindeligt bevis under anken; betingelserne for § 925-behandlingen har været til stede i 1. instans, og der er således ikke tale om nogen rettergangsfejl, som kan føre til hjemvisning. – *Undtagelsesvis* kan det dog tænkes, at en revisionsanke

(se herom s. 296 f) forbliver reviderende, d.v.s. uden bevisførelse, uanset at sigtede trækker sin tilståelse tilbage. Har han udtrykkeligt tilkendegivet, at han kun begærer revisionsanke, bør han ikke – såfremt ankefristen er udløbet – uden videre kunne ændre ankens karakter blot ved at trække sin tilståelse tilbage.

UfR 1963,316 H: T var, sammen med to medgerningsmænd, blevet domfældt i en § 925-sag for overtrædelse af strfl. § 281 (afpresning). Under anke tilbagekaldte han sin tilståelse, hvorefter landsretten hjemviste sagen til fornyet behandling for underretten. Anklagemyndigheden indankede denne afgørelse for højesteret, som ikke fandt, at tilbagekaldelsen af tilståelsen gav grundlag for hjemvisning til underretten. Derimod bestemtes det, at sagen skulle realitetsbehandles ved landsretten, om fornødent efter bevisførelse. – Se også *UfR 1973,766 Ø* samt *UfR 1967,784 H* (§ 925 a, refereret s. 281 f).

2) Det fremgår ikke af § 925, om *samtykket kan kaldes tilbage* inden dommen med den virkning, at den summariske pådømmelse ikke kan gennemføres. En regel herom findes derimod i § 925 a stk. 2, hvorefter samtykket er bindende. Da der gives afkald på langt flere procesgarantier i § 925 end i § 925 a, er der imidlertid næppe basis for at anvende samme regel i § 925; og en antagelse af, at samtykket var bindende i § 925-sagen, ville i øvrigt være lidet acceptabel, da hele fremgangsmåden er baseret på den sigtedes tillid til dommeren. Svigter denne tillid, fx på grund af dommerens holdning under retsmødet, bør sigtede have adgang til at tage samtykket tilbage og dermed forhindre den summariske pådømmelse. Det samme kan jo i øvrigt opnås gennem en tilbagekaldelse af tilståelsen.

3) Foreligger der en *oprindelig mangel* ved § 925-behandlingen, idet én eller flere af de ovennævnte betingelser ikke har været opfyldt, *kan* en sådan rettergangsfejl medføre dommens ophævelse. Om den *skal* ophæves, afhænger af kriteriet i § 946 (jfr. § 963 stk. 3) hvorefter der i et vist omfang kan bortses fra sådanne rettergangsfejl. I praxis kendes der da også en del exempler på, at § 925-domme er blevet opretholdt, uanset at en eller flere af betingelserne – fx samtykkereglerne – ikke har været opfyldt; se til ex *UfR 1969,253 Ø* (refereret s. 274). Annullation bør formentlig navnlig finde sted, hvis der slet ikke har foreligget nogen rimelig tilståelse, eller hvis forsvarerbistand er blevet nægtet den dømte.

C. DOMSMANDSBEHANDLING AF NÆVNINGESAGER (§ 925 a)

1. *Forholdet mellem § 925 og § 925 a*

Mens § 925 er en regel om summarisk pådømmelse af statsadvokatsager ved forundersøgelsesret, d.v.s ved underret uden medvirken af domsmænd, er § 925 a blot en regel, der giver hjemmel til at fravige de almindelige kompetenceforskrifter om fordelingen af sager mellem landsret (nævningesager) og underret (alle andre sager). Reglens indhold er, at *nævningesager* – bortset fra sager, der rejser sig af politiske lovovertrædelser – i hvilke der foreligger en uforbeholden *tilståelse* m.v., men som *ikke* kan behandles efter § 925, fordi der bliver spørgsmål om anvendelse af straffelovens §§ 68, 70 og 73 (jfr. § 925 stk. 6 og ovenfor s. 269 f), kan behandles ved underret *under medvirken af domsmænd* i overensstemmelse med de almindelige regler om statsadvokatsager ved underret, jfr. § 925 a stk. 4. D.v.s., at de ovenfor kap. XVI fremstillede regler også finder anvendelse her, og at der således ikke er tale om nogen summarisk pådømmelse, blot om afkald på den besværlige nævningebehandling.

2. *Betingelserne*

Betingelserne efter § 925 a svarer stort set til betingelserne efter § 925, og der kan derfor i alt væsentligt henvises til udviklingerne under afsnit B. Grundbetingelsen er den indenretlige, uforbeholdne *tilståelse*. Dennes rigtighed skal også her være bestyrket. Anklagemyndigheden og den sigtede skal *samtykke*, men den sigtedes samtykke er her ikke tilbagekaldeligt, se § 925 a stk. 2. Der skal altid medvirke en *forsvarer*, og retten kan – på samme måde som i § 925 – nægte at fremme sagen, se § 925 a stk. 3, og dermed henvise den til landsretsbehandling med nævninger. – Reglen har ikke nær samme praktiske betydning som § 925, og betydningen mindskes i øvrigt ved, at nogle af de gerningsmænd, som reglen netop tager sigte på, undertiden har så alvorlige psykiske defekter m.v., at man ikke kan eller bør lægge vægt på deres samtykke. Sagen må i så fald indbringes for nævningeting.

Vedrørende spørgsmålet om tilbagekaldelse af tilståelse og samtykke (jfr. s. 279 f) kan anføres *UfR 1967, 784 H:* T blev ved underretten fundet skyldig i underslæb og røveri

og dømt til anbringelse i forvaringsanstalt; sagen fremmedes efter § 925a. T ankede med påstand om idømmelse af særfængsel, og tilbagekaldte under sagens forberedelse til domsforhandling i landsretten sin tilståelse vedrørende røveriet og sit samtykke til § 925a-behandlingen. Forsvareren påstod herefter underretsdommen ophævet og sagen henvist til behandling ved nævningeting. Både landsret og højesteret fandt, at betingelserne for at fremme sagen efter § 925a havde været opfyldt. Tilbagekaldelsen af tilståelsen og af samtykket kunne alene medføre, at sagen skulle behandles ved landsretten med domsmænd med bevisførelse vedrørende skyldspørgsmålet.

LITTERATUR: *Andenæs*, Fuldmægtigen 1966, s. 129 ff. Betænkning nr. 622 (1971) om efterforskning i straffesager m.v., s. 8 f og 32 ff. *Gomard*, Studier i den danske straffeproces (1976), s. 107 ff. *Krag Jespersen*, Juristen, 1970, s. 87 ff (anmeldelse). *Garde*, Juristen 1974, s. 486 ff (om § 925-behandling af færdselssager). *Nygaard*, Fuldmægtigen 1966, s. 124 ff. *Spleth*, UfR 1963 B, s. 237 ff; UfR 1968 B, s. 159 ff (domskommentarer).

Kapitel XVIII:
POLITISAGER

A. DE SÆRLIGE AFGØRELSESMÅDER

Politisagernes store antal nødvendiggør en hurtig og ret summarisk afgørelsesmåde, og en sådan er normalt også forsvarlig på grund af sagernes mindre alvorlige beskaffenhed, jfr. herved s. 88 ff om sondringen mellem statsadvokatsager og politisager. Retsplejeloven åbner derfor mulighed for anvendelsen af nogle *særlige afgørelsesmåder* i politisager, hvorved sagerne enten kan afgøres helt uden domstolenes mellemkomst (bødeforelæg) eller gennem en kortfattet indenretlig behandling, der afsluttes uden dom (bødevedtagelse og advarsel). Kan disse særlige afgørelsesmåder ikke anvendes i den enkelte sag på grund af parternes erklæringer eller andre omstændigheder, må en egentlig, men dog noget mere summarisk proces gennemføres, jfr. nedenfor afsnit B.

1. *Bødeforelæg*

Såfremt lovovertrædelsen ikke skønnes at ville medføre højere straf end en bøde på 2.000 kr., kan politimesteren tilkendegive den sigtede, at sagen kan afgøres uden retslig forfølgelse, såfremt han *erkender sig skyldig* i overtrædelsen og *erklærer sig rede til at betale en bøde* inden en nærmere angiven frist, § 931 stk. 1. Sådanne bødeforelæg anvendes overordentlig hyppigt, bl.a. i de talrige færdselssager, hvor sanktionssystemet er temmelig standardiseret ved takstmæssigt fastsatte bøder (jfr. rigsadvokatens meddelelse nr. 7/1977). – De mindste færdselsforseelser (overtrædelse af parkeringsforskrifterne) er i øvrigt helt udskilt fra det strafbares område. I stedet pålægges en såkaldt parkerings*afgift*, som i givet fald inddrives civilprocessuelt (se færdselsloven §§ 121 og 122).

Bødeforelæg kan kun gå ud på betaling af en bestemt angiven bøde på maximalt 2.000 kr. Også *konfiskation* kan i de praktisk set vigtigste tilfælde vedtages udenretligt, såfremt værdien af det konfiskerede

åbenbart ikke overstiger 2.000 kr., § 931 stk. 5 (jfr. justitsministeriets bekendtgørelse nr. 321/1974, og se nærmere rigsadvokatens meddelelse nr. 18/1974). Andre sanktioner, fx tab af førerret, erstatning eller lignende kan derimod ikke vedtages udenretligt. Politimesteren kan derimod gøre sagens afslutning med et bødeforelæg afhængig af, at der er truffet en ordning mellem parterne vedrørende et eventuelt erstatningsspørgsmål. Dette følger af, at afgørelsesmåden altid beror på politimesterens skøn, og at politimesteren ved dette skøns udøvelse er berettiget – og efter omstændighederne forpligtet – til at påse, at den forurettedes adgang til at indtale et eventuelt erstatningskrav i henhold til § 991 stk. 1 ikke gøres illusorisk (se herved s. 133 ff).

Inden for *særlovgivningen* – især den fiskale – er der i vidt omfang hjemmel til under tilsvarende betingelser at afgøre strafbare overtrædelser med udenretlig vedtagelse af administrativt fastsatte bøder (og konfiskation), men uden nogen begrænsning i henseende til bødens omfang; se til ex kildeskatteloven (lovbkg. nr. 48/1977) § 79.

Tvangsbøder, der fastsættes i medfør af § 997 stk. 3 til gennemtvingelse af en forpligtelse over for det offentlige, kan ikke pålægges ved udenretlig vedtagelse, kun ved dom; jfr. *UfR 1965, 369 Ø.*

Den i bødeforelægget indeholdte tilkendegivelse om sagen skal rumme en beskrivelse af forseelsen med fornøden angivelse af tid, sted m.v., og en angivelse af de overtrådte lovbestemmelser, § 931 stk. 2, jfr. § 930 stk. 1. Nogen forkyndelse af anklageskrift skal derimod ikke finde sted. Sigtede skal *erkende sig skyldig* i den således beskrevne forseelse. En nærmere »tilståelse« – på den i § 925 anførte måde eller på anden vis – kræves imidlertid ikke, og skylderkendelsen sker da også normalt blot i og med bødens betaling eller vedtagelse.

I praxis er bødeforelægget ledsaget af et giroindbetalingskort, og skrivelsen har da – udover redegørelsen for forseelsen – fx følgende ordlyd: »Såfremt De erkender Dem skyldig i overtrædelsen og er rede til at betale en bøde på .... kr., kan sagen afgøres uden retslig forfølgning, ved at De inden .... dage fra dato indsender beløbet til .... (politiet) ved benyttelse af vedlagte indbetalingskort, giro nr. ....«.

En yderligere forenkling er nu muliggjort med § 931 stk. 4. Ved visse færdselslovsovertrædelser vil tilkendegivelsen om, at sagen kan afgøres med en bøde, kunne gives i umiddelbar forbindelse med lovovertrædelsen af den pågældende polititjenestemand. Det er dog en forudsætning, at forseelsen er omfattet af de faste bødetakster, og at bøden ikke overstiger 1.000 kr. I disse tilfælde kan lovovertrædelsen betegnes ganske kortfattet i tilkendegivelsen.

Betales bøden i rette tid, er sagen normalt endeligt afgjort hermed.

§ 931 stk. 3 åbner dog – gennem sin henvisning til § 721 stk. 3 – adgang for statsadvokaten til inden 2 måneder at omgøre politimesterens afgørelse og rejse tiltale. Det må endvidere antages, at også politimesteren selv kan omgøre afgørelsen, dog kun hvis der fremkommer nye oplysninger, der viser, at forholdet har en væsentlig alvorligere karakter end oprindeligt antaget. Dette er i hvert fald antaget i praxis, og kan i øvrigt også støttes på princippet i § 975. Lovovertræderen har derimod ingen adgang til at påklage eller appellere afgørelsen eller til at indbringe den for retten. Skulle det vise sig, at bødeforelægget er givet med urette – fx i tilfælde, hvor forholdet overhovedet ikke er strafbart – synes der dog intet til hinder for, at politiet ex officio eller på begæring berigtiger fejlen og tilbagebetaler bøden.

Betales bøden ikke i rette tid, men er bøden dog vedtaget, er der forskellige muligheder for den videre retsforfølgning:

- Udlæg (udpantning) for bødekravet, strfl. § 52 stk. 3.
- Afsoning i henhold til strfl. § 55; er bøden højere end 1.000 kr., skal sagen indbringes for retten med henblik på fastsættelse af forvandlingsstraffen.
- Indbringelse for retten som en almindelig politisag; bødevedtagelsen betragtes i så fald som bortfaldet.

Politimesteren træffer afgørelsen om, hvilken af de anførte muligheder der skal bringes i anvendelse.

Er bøden hverken vedtaget eller betalt i rette tid, bortfalder bødeforelægget hermed. Sagen skal da indbringes for retten. Sigtede bindes med andre ord aldrig gennem sin blotte passivitet til den endelige afgørelse, som bødeforelægget normalt rummer. – Se herved det nedennævnte reformforslag vedrørende udeblivelsessager (s. 290).

Den betalte, inddrevne eller afsonede bøde – ikke den blot vedtagne – har gentagelsesvirkning som en dom, § 931 stk. 3.

2. *Bødevedtagelse*

Selv om en politisag ikke kan afgøres udenretligt med et bødeforelæg, kan den dog meget vel afgøres uden dom. Dette kan ske efter reglerne i § 936 om indenretlig *bødevedtagelse*. Betingelserne for en sådan afgørelse er følgende:

1) Sagen skal angå en lovovertrædelse, for hvilken der i loven er hjemlet straf af *bøde* eller *konfiskation*.

2) Dommeren må *ikke finde grund til at betvivle tiltaltes skyld*. – Dette er normalt ensbetydende med, at tiltalte skal tilstå, men lovordene kræver ikke nogen tilståelse, og i praxis sker det da også hyppigt, at tiltalte vægrer sig ved at fremkomme med en egentlig skylderkendelse, men dog er villig til at vedtage en bøde.

3) Tiltalte skal *vedtage* afgørelsen.

4) Politimesteren skal *samtykke* – dog kun hvis han (eller hans stedfortræder) har givet møde.

5) Dommeren skal anse sanktionen for *passende* og afgørelsesmåden for *hensigtsmæssig*. Dette fremgår af, at afgørelsesmåden er fakultativ: Dommeren *kan* give tiltalte adgang til at vedtage en bøde. Som momenter, der kan og bør udelukke bødevedtagelse, kan nævnes dels forseelsens grovhed, dels tilstedeværelsen af et erstatningskrav hos den forurettede, jfr. § 991 stk. 1. Er et sådant erstatningskrav ikke bragt i orden ved et uden- eller indenretligt forlig, bør sagen normalt optages til dom, hvorunder kravet da kan påkendes. Det samme gælder i øvrigt sagsomkostninger.

Afgørelsen kan alene gå ud på, at tiltalte vedtager at erlægge en nærmere bestemt *bøde* eller underkaste sig *konfiskation*. Fastsættelsen af bødens størrelse tilkommer dommeren, jfr. herved straffelovens §§ 80 og 51, og § 936 stk. 1 foreskriver udtrykkeligt, at han ikke herved er bundet af eventuelle begrænsninger i loven vedrørende bødens størrelse. Vedtages afgørelsen, tilføres den retsbogen, og afgørelsen har da – d.v.s. selv om bøden ikke erlægges – samme fuldbyrdelses- og gentagelsesvirkning som en dom.

Den vedtagne afgørelse kan normalt ikke ankes, se dog § 962 stk. 2, hvorefter justitsministeren undtagelsesvis kan tilstede sådan anke.

3. *Advarsel*

Er sagen indbragt for retten, og finder dommeren, at tiltalte er *skyldig* – nogen tilståelse kræves ikke – kan dommeren i stedet for at afsige dom tildele tiltalte en *advarsel*, § 937. Betingelserne for en sådan afgørelse er,

1) at dommeren finder, at sagen »efter brødens beskaffenhed,

såsom navnlig i tilfælde af første gang begået *ringe forseelse,* egner sig til afgørelse ved en advarsel«,

2) at tiltalte ikke erklærer sig herimod, samt

3) at denne afgørelsesmåde ikke er udelukket ved særlig bestemmelse – hvilket ikke er tilfældet for øjeblikket.

Afgørelsesmåden er derimod ikke betinget af anklagemyndighedens samtykke.

Advarsler kan normalt ikke ankes, se dog § 962 stk. 2, hvorefter justitsministeren undtagelsesvis kan tilstede sådan anke. Advarsler har ingen gentagelsesvirkning, og der opstår intet spørgsmål om fuldbyrdelse.

B. PÅDØMMELSE AF POLITISAGER

1. *Den almindelige regel*

Lovens grundregel vedrørende pådømmelsen af politisager findes i § 939. Herefter skal de regler, der gælder for behandlingen af statsadvokatsager ved underret (se ovenfor kap. XV) også finde anvendelse i politisager, for så vidt ikke andet er bestemt eller følger af »forholdets natur«. Hvad der følger af »forholdets natur« er her som andetsteds vanskeligt at udtrykke i en enkelt eller enkelte sætninger. Der er imidlertid ikke tvivl om, at man i praxis først og fremmest har antaget, at »forholdets natur« tillader en ret summarisk og hurtig procesordning i politisagerne. Dette i og for sig udmærkede og velmotiverede synspunkt må naturligvis ikke føres så vidt, at politisagsbehandlingen bliver aldeles summarisk og hæsblæsende, således som det undertiden synes at være tilfældet. – Blandt de forhold, der har voldt særlige vanskeligheder, kan i øvrigt nævnes de mange spørgsmål, der opstår i og omkring adhæsionsprocessen (se herom s. 133 ff), navnlig de talrige og ofte meget betydelige erstatningskrav, der skal påkendes i forbindelse med strafbare overtrædelser af færdselsloven.

Henvisningen til »forholdets natur« bør aldrig fortolkes på den måde, at tiltalte ikke får rimelig adgang til at fremføre sine synspunkter. Heri ligger bl.a. også, at han skal have lejlighed til at begrunde en eventuel påstand om frifindelse, jfr. således *UfR 1944,*

379 Ø (landsretten tog klart afstand fra den opfattelse, at procedure skulle være udelukket i politisager). Da der normalt ikke skal beskikkes forsvarer i politisager (jfr. s. 160), må dommeren i øvrigt være den tiltalte behjælpelig med sagens forelæggelse m.v.; se herved udtrykkeligt § 939, 2. pkt., hvorefter dommeren – når den tiltalte er uden forsvarer – selv skal undersøge, hvorvidt yderligere oplysninger bør søges tilvejebragt, ligesom han skal give den tiltalte lejlighed til at fremkomme med sine mulige begæringer vedrørende sagens forberedelse eller fremme. På grund af den meget knappe tid, der er afsat til den enkelte politisag, stiller denne bestemmelse – og hele politisagsbehandlingen i øvrigt – meget store krav til dommerens retsledelse, hans smidighed og indfølingsevne.

Det erindres, at der aldrig medvirker domsmænd i politisager, heller ikke under en eventuel anke, og at politisager, der skal forfølges sammen med en statsadvokatsag, behandles som statsadvokatsager; se s. 69 og 78.

2. *De lovbestemte fravigelser*

Den anførte grundregel, hvorefter politisagerne skal behandles på samme måde som statsadvokatsagerne ved underret, har følgende lovbestemte modifikationer:

a. *Tiltalens iværksættelse*

Udgangspunktet er, at tiltalen iværksættes ved et af politimesteren udfærdiget *anklageskrift,* § 930 stk. 1. Dette anklageskrift skal stort set indeholde samme oplysninger som anklageskriftet i statsadvokatsagerne, dog at formkravene er noget mildere. Ofte udfærdiges det ved markering eller udstregning på et fortrykt skema. § 930 stk. 2 åbner imidlertid adgang for politimesteren til at rejse tiltalen *mundtligt* til retsbogen, dog kun når den sigtede er til stede og dommeren tillader det. Bestemmelsen tilføjer, at der straks derefter kan foretages domsforhandling i sagen, hvilket er ensbetydende med, at sagen kan bringes til afslutning i det retsmøde, i hvilket den er påbegyndt.

Er anklageskrift udfærdiget, sker berammelsen af retsmødet og tilsigelsen af tiltalte i henhold til de nærmere regler i § 932. Heraf mærkes, at det ikke er selve anklageskriftet, men blot en *tilsigelse,*

der skal forkyndes for den tiltalte. Denne tilsigelse skal affattes i overensstemmelse med § 764 stk. 2, hvoraf bl.a. fremgår, at den skal angive, hvad sigtelsen går ud på. Tilsigelsen skal endvidere indeholde oplysning om, at udeblivelse kan bevirke upåankelig domfældelse eller anholdelse (jfr. § 768, 2. pkt.).

b. *Parternes fremmøde*

Det er i henhold til § 933 ingen hindring for sagens fremme, at der ikke gives møde fra *politiets* side. Reglen er næppe ganske hensigtsmæssig.

Udebliver den *tiltalte,* kan retten anse dette som en *vedgåelse* af det påsigtede forhold og påkende sagen uden videre bevisførelse, § 934 stk. 1. Det er dog en betingelse, at der ikke opstår spørgsmål om højere straf end bøde – hæfte og fængsel kan således ikke idømmes – og at omstændighederne ikke taler imod hans skyld i det påsigtede forhold. Udeblivelsen har i øvrigt den alvorlige konsekvens, at dommen normalt ikke kan ankes, jfr. § 962 stk. 2.

Hvis der i bødesager i tiltaltes sted møder en person – herunder tiltaltes forsvarer – der er forsynet med skriftlig fuldmagt fra tiltalte, kan retten modtage denne persons forklaringer m.v. og lægge dem til grund i sagen, som om de var afgivet af tiltalte selv, § 934 stk. 2.

UfR 1976,783 Ø: T, der var finsk statsborger, blev i en politisag tiltalt for en færdselslovsovertrædelse. Ved den berammede domsforhandling gav han ikke møde. Der blev foretaget bevisførelse, og det bestemtes, at sagen skulle forelægges for T ved hans hjemting i Finland med tilkendegivelse om, at sagen kunne afgøres med bødevedtagelse. En retsanmodning herom blev imidlertid afvist af vedkommende finske myndighed, idet der ikke fandtes hjemmel for dens fremme. T blev derefter ved brevforkyndelse tilsagt til et nyt retsmøde ved underretten. Da han udeblev herfra, fandtes sagen uden videre bevisførelse at burde påkendes i henhold til § 934 stk. 1.

Selv om der bliver tale om højere straf end bøde, kan udeblivelsesdom e.o. afsiges i medfør af de almindelige regler herom i § 847 stk. 2 (s. 256) jfr. § 939; se herved *UfR 1963,1043 Ø:* T blev under en politisag tiltalt for færdselslovsovertrædelser. Han gav ikke møde, men blev fundet skyldig og idømt hæfte i 10 dage. Under anke udtalte landsretten, at da der i sagen havde været spørgsmål om højere straf end bøde, burde den ikke have været fremmet til dom, uden at T havde haft lejlighed til at afgive forklaring for retten, eller i det mindste ikke uden at samtykke efter § 847 stk. 2 var blevet indhentet fra T. – Landsretten fandt endvidere, at det ikke kunne udelukkes, at iagttagelsen af disse rettergangsregler kunne have medført et andet udfald af sagen. Ifølge § 946 måtte underrettens dom derfor ophæves.

I et forslag til ændring af reglerne om *udeblivelsesdomme i bødeforelægssager*, fremsat af dommerforeningen, anbefales det, at der tilvejebringes en fakultativ hjemmel for, at dommeren i tilfælde af tiltaltes udeblivelse i sådanne sager kan afgøre sagen ved en beslutning, hvorved den af politiet forelagte bøde godkendes, i stedet for at afsige udeblivelsesdom. Efter denne ordning skulle sagen blot indføres i retsbogen med en bemærkning om, at tiltalte er udeblevet trods lovlig tilsigelse, samt at retten kan godkende bøden. Da der ikke vil være tale om en dom, er anke udelukket. I stedet for bør der efter forslaget tillades en videre adgang til genoptagelse, hvis det sandsynliggøres, at sagen er afgjort på urigtigt grundlag; kære bør derimod begrænses eller helt udelukkes. Afgørelsen skulle i henseende til fuldbyrdelse og gentagelsesvirkning have samme virkning som en dom. – Ordningen ville indebære en betydelig forenkling af behandlingen af en omfattende gruppe af sager.

c. *Bevisførelsen*

Hvis den tiltalte møder og vedgår at være skyldig i det påsigtede forhold, optages sagen til dom, uden at det i reglen er nødvendigt at tilvejebringe yderligere oplysninger, § 935 stk. 1.

Nægter han sig skyldig, eller indrømmer han kun til dels, føres der bevis i sagen, enten straks eller – hvad der normalt sker i praxis – efter en udsættelse af sagen til et følgende retsmøde, § 935 stk. 2 og 3. Skal der herunder afhøres vidner m.fl., synes loven at forudsætte, at afhøringen normalt sker ved parterne efter de samme regler som i statsadvokatsager. Udebliver parterne, foretages afhøringen dog af dommeren, § 933 og § 934 stk. 3; det må i øvrigt antages, at dommeren også i andre tilfælde kan foretage afhøringen, i hvert fald såfremt parterne begærer det.

Om selve *dommen*, dens indhold og afsigelse m.v., gælder de for statsadvokatsager fastsatte regler. På grund af sagernes enklere karakter vil politisagsdommene dog typisk være mere kortfattede.

LITTERATUR: Dommerforeningens årsberetning 1976, s. 17 ff. *Gomard*, Studier i den danske straffeproces (1976), s. 44 ff, 56 ff og 127 f. *Moe*, Juristen 1975, s. 6 ff (Administrative bøder). *Zahle*, Om det juridiske bevis (1976), s. 522 f.

6. AFSNIT:
APPEL

Kap. XIX: Anke

Kap. XX: Kære

Kapitel XIX:

ANKE

A. ANKESYSTEMETS OPBYGNING

1. *Anke – Kære – Genoptagelse*

I retsplejelovens 6. afsnit, kap. 82–86, findes en række bestemmelser om »*retsmidler mod trufne afgørelser*« i straffesager, d.v.s. bestemmelser om hvorvidt og på hvilken måde man kan anfægte domme, kendelser og andre beslutninger indenfor straffeprocessen. Retsmidlerne er *anke* (kap. 82–84), *kære* (kap. 85) og *genoptagelse* (kap. 86). Af disse retsmidler er anke og kære – ofte kaldet *appel – ordinære* retsmidler, d.v.s. at de normalt står åbne for enhver af sagens parter på de i loven angivne betingelser. De er samtidig karakteristiske ved at sagen føres op i den trinhøjere instans. Heroverfor står genoptagelsen som et *ekstraordinært* retsmiddel, der aldrig kan benyttes før de ordinære er udtømt, og som altid forudsætter en særlig tilladelse, typisk en kendelse fra den særlige klageret. Genoptagelsen indebærer, at sagen skal foretages pånу ved den ret, der tidligere har pådømt den, jfr. nærmere s. 341.

Sondringen mellem anke og kære har sin begrundelse i, at det er hensigtsmæssigt med to forskellige typer appelbehandling, alt efter den anfægtede afgørelses beskaffenhed: I nogle tilfælde er det nødvendigt eller dog hensigtsmæssigt at gennemføre en ny mundtlig hovedforhandling i den højere instans (ankebehandling). I andre tilfælde kan man klare sig med en mere uformel og som oftest skriftlig behandlingsform (kæremål). Sondringen er derfor gennemført på den måde, at de afgørelser, der har karakteren af *domme,* normalt anfægtes ved anke, §§ 940 og 962, medens alle andre afgørelser – *kendelser og beslutninger* – anfægtes ved kære, når de gøres til genstand for *særskilt* appel, § 968. Appelleres kendelserne og beslutningerne ikke særskilt, kan de inddrages under en eventuel anke af dommen, jfr. § 940 stk. 1 og § 962 stk. 1.

Reglen om, at domme ankes og kendelser m.v. kæres, er dog ikke

undtagelsesfri. Man har vel ikke exempler på, at domme i deres helhed kan kæres, men der findes enkelte tilfælde, hvor en del af dommen kan kæres selvstændigt, således navnlig omkostningsspørgsmålet, se § 1013. Omvendt findes der visse afgørelser, der ikke er domme, men som dog kun kan anfægtes gennem anke. Dette gælder bl.a. kendelser angående ny domsforhandling i nævningesager, § 940 stk. 2, jfr. § 904, samt bødevedtagelser og advarsler i politisager, jfr. § 962 stk. 2. – Om kæremål henvises iøvrigt til kap. XX.

2. *To-instansprincippet*

Ankeordningen er en af de vigtigste processuelle garantier i den moderne danske retspleje. Det er her den almindelige regel, at domme kan ankes én gang og kun én gang. Normalt har således enhver adgang til at få prøvet sin sag i to instanser, men heller ikke mere. Dette to-instansprincip giver sig af sig selv, når afgørelsen i første instans er truffet af landsretten, men princippet står imidlertid også fast, når afgørelsen i første instans er truffet af en underret. Der kan da normalt kun ankes til vedkommende landsret, § 966 stk. 1, 1. pkt.

To-instansprincippet har følgende undtagelser:

1) Visse afgørelser er *inappellable*. Ankeadgangen er således stærkt begrænset i de mindre *politisager*, hvor der ikke kan idømmes frihedsstraf, se nærmere § 962 stk. 2. Justitsministeren kan dog undtagelsesvis tilstede anke selv i de mindre bødesager m.v., når der findes at være særlig grund hertil, således navnlig når sagen skønnes at have almindelig interesse eller videregående betydelige følger for den tiltalte. – Se til ex *UfR 1975, 999 Ø* (refereret nedenfor).

Afgørende for, hvorvidt politisager kan ankes af anklagemyndigheden, er straffe-rammen, ikke den konkret idømte straf, § 962 stk. 2, 1. pkt. – I særlovgivningen anføres det ofte, at en juridisk person kan pålægges selvstændigt ansvar i form af bøde; se til ex lov om miljøbeskyttelse (lov nr. 372/1973). I disse tilfælde er det strafferammen i hovedbestemmelsen, som er afgørende. Indeholder den andre sanktioner end bøde, kan anklagemyndigheden anke uden særlig bevilling.

En særlig fravigelse fra to-instansprincippet gælder i genoptagne sager, se til ex *UfR 1971, 489 H* (refereret s. 341).

2) Visse afgørelser kan føres gennem alle *tre instanser*. Dette gælder således sager om opløsning af politiske foreninger, § 966 stk. 1, 1. pkt., jfr. grundlovens § 78 stk. 4. Bortset herfra kræves der altid en særlig

tilladelse fra justitsministeren, en såkaldt *3. instansbevilling,* § 966 stk. 1, 2. pkt., og denne bevilling kan kun gives undtagelsesvis og »når særlig grund hertil foreligger, navnlig når sagen skønnes at have almindelig interesse eller videregående betydelige følger for vedkommende«.

»Almindelig interesse« kan navnlig bestå i dommens mulige præjudikatsvirkning; men også andre momenter (fx en betydelig offentlig omtale) kan danne grundlag for en 3. instansbevilling. – Som exempel på en anketilladelse til anklagemyndigheden i en sag, der var blevet afgjort ved bødevedtagelse, kan nævnes *UfR 1975, 999 Ø:* T, der var sat under tiltale for overtrædelse af kildeskatteloven ved ikke rettidigt at have indbetalt indeholdt A-skat, havde indenretligt vedtaget en bøde på 5.000 kr. i overensstemmelse med påstanden i anklageskriftet. Bødepåstanden beroede imidlertid på en fejltagelse, idet der rettelig i overensstemmelse med kildeskattedirektoratets tiltaleanmodning skulle have været nedlagt påstand på betaling af en bøde på ikke under 105.000 kr. Afgørelsen blev med justitsministeriets tilladelse anket af anklagemyndigheden til skærpelse. T påstod afvisning under henvisning til, at justitsministeriet ikke havde haft hjemmel i § 962 til at meddele anketilladelse. Afvisningspåstanden blev ikke taget til følge, og T idømtes en bøde på 105.000 kr.

Ved vurderingen af, hvorvidt underinstansens afgørelse indebærer »videregående betydelige følger« for tiltalte, må tiltaltes hele situation sammenholdes med dommens resultat. Normalt vil det være strafudmålingen, der tages i betragtning, men også en (diskutabel) subsumption kan indgå i overvejelserne, dersom den i særlig grad kan påvirke den tiltaltes almindelige omdømme eller være af afgørende betydning for hans forbliven i et bestemt embede e.l.

3) Som det vil blive omtalt nærmere nedenfor afsnit B og C kan der i et vist omfang inddrages nyt materiale i straffesagen under ankebehandlingen. I det omfang sådant nyt materiale indgår i ankerettens pådømmelse, sker der dermed en fravigelse af to-instansprincippet. Denne fravigelse, der ikke er nærmere fastlagt i loven, er ikke uden betænkeligheder, og der bør formentlig sættes ret snævre grænser for hvor langt man kan gå, idet den væsentlige processuelle garanti, som to-instansprincippet indebærer, ellers bringes i fare. Står man overfor tilfælde, hvor det nye materiale er af væsentlig betydning, eller hvor det efter sin beskaffenhed overhovedet ikke kunne være taget i betragtning ved pådømmelsen i 1. instans, bør man formentlig enten skride til hjemvisning, eller – hvis ankeinstansen er landsret – antage, at sagen kan føres videre til højesteret selv uden 3. instansbevilling for derigennem at sikre en reel to-instansbehandling. Dette sidste er

i hvert fald antaget i *UfR 1926,282 H,* hvor der under landsrettens ankebehandling var gjort brug af lovbestemmelser, der først var udstedt efter behandlingen i 1. instans.

3. *Reviderende eller selvstændig ankebehandling*

En ankeordning kan opbygges på flere forskellige måder. Man kan enten tage som udgangspunkt, at ankebehandlingens formål er at *efterprøve underinstansens afgørelse.* Dette – der kan benævnes *reviderende* ankebehandling eller *revisionsanke* – fører i princippet til, at sagen skal forelægges ankeinstansen i ganske samme skikkelse, som den blev forelagt underinstansen, og ankeinstansen skrider da til en revision, der dels kan omfatte eventuelle rettergangsfejl i underinstansen, såkaldt *formalitetsanke,* dels kan omfatte spørgsmålet om, hvorvidt dommen er materielt urigtig, såkaldt *realitetsanke.* Eller også kan udgangspunkt tages i, at ankebehandlingen først og fremmest har til formål at nå frem til den materielt rigtige afgørelse i sagen gennem en *selvstændig* bedømmelse af denne, svarende til behandlingen i 1. instans. Dette – der kan benævnes *selvstændig* eller *fuldstændig* ankebehandling – fører i princippet til, at sagen skal forelægges ankeinstansen helt fra grunden af, evt. i en helt ny skikkelse (nye beviser m.v.). En sådan ankebehandling har altid karakteren af en realitetsanke, idet spørgsmålet om underinstansens eventuelle rettergangsfejl er af mindre interesse, når sagen skal prøves pånу fra grunden af: Ankebehandlingen tilsigter ikke en prøvelse af underinstansens »afgørelse«, men en prøvelse af »sagen«. Da en ankebehandling dog altid forudsætter, at det drejer sig om samme »sag«, må der imidlertid også her være rimelig overensstemmelse mellem det faktiske handlingsforløb, der har dannet grundlaget for tiltalen i 1. instans, og det, der nu indbringes for ankeinstansen.

Valget mellem de to udgangspunkter hænger i et vist omfang sammen med spørgsmålet om, hvorvidt og i hvilket omfang man bør tillade eller kræve selvstændig og umiddelbar *bevisførelse* i ankeinstansen. Medens den blot reviderende ankebehandling ikke nødvendigvis forudsætter bevisførelse, idet man her kan indskrænke sig til at revidere den retlige vurdering og/eller sanktionsvalget (herunder strafudmålingen), må den selvstændige ankebehandling kræve en fornyet bevisførelse – hvilket atter gør det naturligt, at eventuelle nye beviser kan indbringes for ankeinstansen.

Det er et spørgsmål af praktisk art, i hvilket omfang bevisførelse er hensigtsmæssig

i ankeinstansen. Mod en sådan bevisførelse taler navnlig, at en gentagelse af vidneforklaringer langtfra altid er egnet til at forøge sådanne udsagns sandhedsværdi. Tværtimod. Man mister bl.a. den oprindelighed, herunder den tøven og de selvmodsigelser m.m., der er af så stor betydning ved vurderingen. Skal sagen gennem flere instanser, bliver det let en gentagelse af en én gang lært lektie, og muligheden for mere eller mindre veltilrettelagte forklaringer øges. Samtidig bevirker tidsfaktoren, at vigtige enkeltheder kan være glemt. Hertil kommer, at arbejdsgangen i de højere instanser, navnlig i højesteret, vanskeligt kan tilrettelægges med henblik på omfattende umiddelbar bevisførelse.

Valget mellem den reviderende og den selvstændige ankebehandling har endelig relation til spørgsmålet om *lægdommernes* medvirken i straffeprocessen. Hvis man ønsker at tillægge lægdommerelementet afgørende betydning, taler dette klart for en begrænsning af ankeinstansens selvstændighed, i det omfang lægdommere ikke medvirker under anken. Da der aldrig medvirker lægmænd i højesteret, skulle dette synspunkt føre til en stærk begrænsning af højesterets kompetence i de straffesager, der er afgjort med lægdommere i underinstansen, navnlig nævningesagerne.

De anførte hensyn har ført frem til retsplejelovens komplicerede ankeordning, hvis hovedprincipper er, at *landsretten* som ankeinstans *enten* kan udføre en blot reviderende ankebehandling, omfattende rettergangsfejl samt subsumptions- og strafudmålingsspørgsmål m.v., se § 963 stk. 1 nr. 1 og 2, jfr. § 965, *eller* udføre en selvstændig (fuldstændig) ankebehandling, der også omfatter skyldspørgsmålet og dermed bevisernes vægt, se § 963 stk. 1 nr. 3, jfr. § 965 a. I sidste fald finder en »*fuldstændig ny domsforhandling*« sted for landsretten. Om den ene eller den anden ankeform skal anvendes, afgøres af parterne, jfr. nærmere nedenfor afsnit B. *Højesteret* er derimod altid begrænset til at udføre en blot reviderende ankebehandling som både 2. og 3. instans, se §§ 943, 945 og 966, navnlig § 945 stk. 2, hvorefter anke *aldrig* kan grundes på, »at spørgsmålet, om tiltalte skal domfældes, er urigtigt afgjort som følge af en fejlagtig bedømmelse af bevisernes vægt«, jfr. nærmere nedenfor afsnit C.

4. *Ankefrist og ankeafkald*

Ankefristen i straffesager er sædvanligvis *14 dage* fra dommens afsigelse, se nærmere §§ 947, 948, 949 stk. 1 og 963 stk. 3. Ved anke til højesteret som 3. instans – hvortil normalt kræves 3. instansbevilling – skal bevillingen i almindelighed være søgt inden 14 dage efter dommens afsigelse, § 966 jfr. § 962 stk. 2.

Ansøgninger, der indgives efter ankefristens udløb, kan dog imødekommes, dersom overskridelsen findes undskyldelig, eller der i øvrigt foreligger særlig grund til prøvelse ved højesteret som 3. instans (§ 962 stk. 2 in fine); se til ex *UfR 1977,150 H:* T idømtes ved underretten fængsel i 1 år for hæleri med hensyn til tyveri. Ved landsretten ændredes dommen til betinget fængsel. 17 dage efter landsretsdommen ansøgte rigsadvokaten justitsministeriet om anketilladelse, hvilket blev bevilget. For højesteret påstod T sagen afvist. Højesteret fandt imidlertid ikke grundlag for at tilsidesætte justitsministeriets afgørelse, selv om ministeriet ikke nærmere havde angivet, hvilke særlige grunde der havde foreligget til meddelelse af tilladelsen.

Indhentelse af ankebevilling kan medføre, at ankefristen anses for overskredet, dersom bevilling er overflødig. Se således *UfR 1974,227 V:* To tiltalte blev under en politisag idømt hver en bøde på 50 kr. for overtrædelse af naturfredningsloven; den ene dømtes tillige til at rydde en ulovligt etableret oplagsplads. Anklagemyndigheden indhentede tilladelse til anke. Landsretten fandt imidlertid, at anketilladelsen havde været overflødig i betragtning af den særlige påstand om lovliggørelse. Da ankefristen herefter var overskredet af grunde, som kunne tilregnes anklagemyndigheden, afvistes anken.

Oversiddes ankefristen, vil anken oftest blive *afvist,* § 949 stk. 2, jfr. § 963 stk. 3. Ankeretten kan dog admittere anken, hvis den ankende – hvadenten denne er anklagemyndigheden eller domfældte – gør antageligt, at den omstændighed, hvorpå anken grundes, først senere er blevet ham bekendt, eller at fristens oversiddelse iøvrigt skyldes grunde, som ikke kan tilregnes ham, § 949 stk. 2. Det bemærkes, at der ikke indenfor strafferetsplejen kan gives justitsministeriel »oprejsningsbevilling« til påanke af domme efter ankefristens udløb, cfr. angående civilprocessen § 397. Indenfor strafferetsplejen afgøres spørgsmålet altid af den overordnede ret selv. Herom foreligger der en righoldig praxis.

UfR 1966,110 H: To tiltalte blev ved underretten dømt til indsættelse i arbejdshus. I forbindelse med domsafsigelsen udtalte dommeren, »at arbejdshus ikke var så slemt, som betegnelsen lød til, og at prøveløsladelser fandt sted helt ned til 1 år«. Den ene tiltalte modtog dommen, mens den anden udbad sig betænkningstid. Efter indsættelsen i arbejdshus ankede begge tiltalte imidlertid afgørelserne; der var på dette tidspunkt forløbet henholdsvis 1½ måned og 4 måneder siden domsafsigelsen. Landsretten admitterede anken, og dette blev tiltrådt af højesteret, som ikke fandt, at det kunne udelukkes, at dommerens udtalelser havde været afgørende for de tiltaltes beslutning om at modtage dommene. I højesterets kendelse fremhæves det endvidere, at de tiltalte havde rejst spørgsmålet om anke tilstrækkeligt hurtigt efter, at de var blevet indsat i arbejdshus og dér havde erfaret, at deres antagelser vedrørende denne sanktionsform var urigtige.

UfR 1967,938 V: Ved underrettens dom blev T idømt 40 dages fængsel for overtrædelse af strfl. § 244 stk. 3. Han udbad sig betænkningstid vedrørende spørgsmålet om anke

og fik ved en samtale med sin forsvarer at vide, at ankefristen var 4 uger. Inden 4 uger, men efter udløbet af 2 ugers-fristen, rettede T henvendelse til forsvareren med henblik på anke. Under disse omstændigheder fandt landsretten det undskyldeligt, at anken blev indgivet for sent. – Stævningen i ankesagen blev forkyndt for T's hustru, idet T var på fiskeri. Han blev af hustruen telefonisk underrettet, men meddelte hende, at han ikke kunne nå hjem, da skibet på grund af storm havde måttet søge havn i Skotland. Da T herefter udeblev fra domsforhandlingen, afvistes anken, idet han var underrettet i så god tid, at han (bl.a. med ruteskib fra Skotland) kunne være nået hjem. – Se herved også *UfR 1964,122 H.*

Som exempler på *afvisning* som følge af tiltaltes overskridelse af ankefristen kan nævnes *UfR 1975,645 V:* T blev idømt en bøde på 1.000 kr. samt konfiskation af en jagtriffel for overtrædelse af jagtloven. Knapt en måned efter underrettens domsafsigelse begærede han over for politimesteren sagen anket, idet han begrundede fristoverskridelsen med, at han havde regnet forkert på kalenderen. Anklagemyndigheden modsatte sig ikke, at T's anke blev admitteret, men landsretten afviste anken. – *UfR 1964,164 V:* T var ved underretten dømt for overtrædelse af færdselsloven; da hans kørsel blev anset for groft uforsvarlig, fradømtes han førerretten for 6 måneder. Ca. 3 måneder efter dommen meddelte T's forsikringsselskab ham, at man under hensyn til kørslens groft uforsvarlige karakter ville gøre regres over for ham for de forvoldte skader. Den af T herefter iværksatte anke blev afvist af landsretten som for sent iværksat. – *UfR 1974,432 Ø:* Efter ankefristens udløb ønskede T at anke en underretsdom, hvorved han var idømt hæfte i 20 dage samt frakendt førerretten i 1 år og 6 måneder. Han henviste til, at der efter dommen var afsagt to højesteretsdomme i tilsvarende sager, og at retspraxis herved var blevet klart ændret i formildende retning. Landsretten udtalte herom, at en ændret højesteretspraxis ikke fandtes at kunne motivere en anke efter fristens udløb, og afviste følgelig anken. – Cfr. herved *UfR 1957,151 H* (anke admitteret knapt 7 år efter den oprindelige dom).

Som exempel på *anklagemyndighedens* overskridelse af ankefristen – der normalt undergives en væsentligt strengere bedømmelse end overskridelser fra tiltaltes side – kan nævnes *UfR 1976,441 Ø:* 2 dage før ankefristen udløb fremsendte statsadvokaten med expresbrev ankemeddelelse og anklageskrift forsynet med påtegning om, at forkyndelse skulle ske senest d. 30. oktober 1975. På grund af poststrejke modtog politimesteren først meddelelsen d. 31. oktober. Samme dag blev den forkyndt for domfældte, som påstod anken afvist. Landsretten admitterede anken, idet den korte overskridelse af fristen ikke fandtes at kunne tilregnes anklagemyndigheden. – Denne afgørelse kan sammenholdes med *UfR 1976,609 Ø:* I denne sag afsendte statsadvokaten ligeledes d. 28. oktober 1975 – men antagelig som ordinær brevforsendelse – en anmodning til en københavnsk politistation om forkyndelse af ankemeddelelse for domfældte i en sag, hvor ankefristen udløb d. 29. oktober. Som følge af poststrejken nåede brevet først frem d. 31. oktober, hvorefter forkyndelse blev foretaget samme dag. Landsretten lagde vægt på, at der allerede d. 27. oktober havde været vanskeligheder med postbefordringen i København, og at der natten mellem d. 27. og 28. oktober blev udsendt meddelelse

herom gennem Ritzaus Bureau. På denne baggrund måtte en almindelig forsendelse dagen før ankefristens udløb (i stedet for overbringelse) anses for at være forbundet med en så væsentlig risiko for fristoverskridelse, at anklagemyndighedens anke blev afvist. – Se endvidere *UfR 1968,718 H.*

Der kan meddeles *afkald* på anke, såsnart dommen i 1. instans er afsagt, men aldrig før, § 942 stk. 1, jfr. § 963 stk. 3. Ved domsafsigelsen spørger retten i almindelighed den domfældte, om han kan modtage dommen eller om han ønsker den påanket, straks eller efter at have betænkt sig og eventuelt rådført sig med sin forsvarer, jfr. herved § 219 stk. 4. Domfældte behøver dog ikke at besvare dette spørgsmål og kan i hvert fald altid erklære, at han ønsker betænkningstid.

Den meget kortfattede regel § 942, 1. pkt., giver iøvrigt anledning til nogen tvivl. Efter sin formulering omfatter den såvel anklagemyndighedens som domfældtes ankeafkald. Det følger imidlertid af forholdets beskaffenhed, at der ikke kan eller bør gælde ganske samme regler for disse to parters afkald – interesserne er af vidt forskellig art. For så vidt angår *anklagemyndighedens ankeafkald* bør man rimeligvis antage, at dette er endeligt og bindende, såsnart det er meddelt retten eller tiltalte, dog at den underordnede anklagemyndigheds ankeafkald kan omgøres af den overordnede indenfor en frist, der dels afgrænses af de ovennævnte ankefrister, dels af to-måneders reglen i § 826. En anke til fordel for den tiltalte bør dog næppe hindres af et afkald, jfr. herved § 947 stk. 1, 2. pkt. For så vidt angår den *domfældtes ankeafkald* – der kan meddeles retten eller anklagemyndigheden – har det næppe nogen rimelighed at hævde en så streng regel, og det er næppe heller rimeligt at behandle ankeafkaldet efter de almindelige regler om viljeserklæringer, d.v.s. hævde, at det er bindende, medmindre der kan påvises bestemte ugyldighedsgrunde eller bristende forudsætninger m.v. Udgangspunktet bør derimod være, at domfældtes ankeafkald alene indeholder en adgang til at iværksætte fuldbyrdelsen straks, jfr. § 999 stk. 1, og at dette afkald kan tilbagekaldes, hvis den domfældte kan angive en fornuftig begrundelse herfor – en adgang han bevarer til ankefristens udløb eventuelt tillige derefter, men da på strengere betingelser, jfr. herved reglen i § 949 stk. 2.

Et ankeafkald, der gives i forbindelse med *domsafsigelsen*, bør sjældent fastholdes. Domfældte vil på dette tidspunkt normalt ikke være i stand til at overskue sagen og dens konsekvenser på en sådan måde, at der kan træffes en velovervejet beslutning om

ankespørgsmålet. I ganske særlig grad bør der tages hensyn til eventuelle misforståelser, der kan være fremkaldt ved dommerens udtalelser i forbindelse med domsafsigelsen, se til ex *UfR 1966,110 H* (refereret s. 298).

I praxis beror det på en konkret afvejning af sagens momenter og omstændighederne omkring ankeafkald og ankebegæring, hvorvidt domfældte frigøres for sit ankeafkald. Se herved *UfR 1957,1005 H:* T blev idømt 1 års fængsel og modtog dommen. 6 dage senere indgav han ankemeddelelse til landsretten, der imidlertid afviste anken under henvisning til afkaldet. Højesteret bestemte derimod, at anken skulle admitteres »Efter alt foreliggende, herunder at ankemeddelelsen er afgivet kort tid efter ankeafkaldet og inden ankefristens udløb«. – I modsat retning går afgørelsen i *UfR 1975,1071 H:* T blev for groft uforsvarlig kørsel idømt en bøde på 500 kr. og frakendt førerretten for 6 måneder. Ved domsafsigelsen modtog han dommen, men ankede den 4 dage senere. Landsretten afviste anken; og højesteret stadfæstede denne afgørelse, idet »der ikke var oplyst omstændigheder, der kunne medføre, at afkaldet på anke var uforbindende«.

Ankefristen og *fuldbyrdelsesfristen* er indenfor strafferetsplejen af samme længde, d.v.s. 14 dage, §§ 947, 948 og 999. Påankes dommen inden 14-dages fristens udløb, *suspenderes* dommens fuldbyrdelse, § 951 stk. 1 (jfr. § 963 stk. 3). Admitteres en anke senere i henhold til § 949 stk. 2, skal fuldbyrdelsen ligeledes udsættes eller standses, § 951 stk. 2. Det samme gælder, hvis der meddeles 3. instansbevilling, se nærmere § 966 stk. 1, jfr. § 962 stk. 3. – Om fuldbyrdelsesfristen henvises iøvrigt til s. 331 f.

5. *Kompetencen*

Kompetencen til at anke tilkommer (a) anklagemyndigheden, (b) tiltalte samt i særlige tilfælde (c) tiltaltes ægtefælle og slægtninge. Reglerne herom findes i § 941 stk. 1, der også gælder ved anke til landsret, se § 963 stk. 3, og ved anke til højesteret som 3. instans, se § 966 stk. 2.

a. *Anklagemyndigheden* kan anke såvel til fordel som til skade for tiltalte, § 941 stk. 1, 1. pkt., jfr. herved grundprincippet i § 711 om anklagemyndighedens pligt til at udvise objektivitet. Kompetencen tilkommer efter loven altid statsadvokaten, også i politisager, jfr. § 716 stk. 1. Anker statsadvokaten til fordel for den tiltalte, gælder den sædvanlige ankefrist ikke, jfr. § 947 stk. 1, 2. pkt.

b. *Tiltalte* kan kun anke til fordel for sig selv, § 941 stk. 1, 2. pkt. Heri ligger, at den tiltalte normalt ikke kan anke en frifindende dom, lige så lidt som han kan anke en fældende dom med henblik på dennes

skærpelse; jfr. *UfR 1969,197 V* (en militærnægter ankede 40 dages hæfte idømt for udeblivelse fra civilt arbejde med påstand om 19 måneders fængsel, svarende til straffen for 2. gangs-udeblivelse; anken afvistes). Er dommen vel frifindende, men er skyldspørgsmålet dog afgjort imod ham, må han rimeligvis kunne anke dommen. Dette gælder i hvert fald, hvis han er idømt sanktioner, der træder i stedet for straf.

Er den tiltalte under 18 år, kan ankebeføjelsen også udøves af forældremyndighedens indehaver, d.v.s. at de begge kan anke dommen. Iøvrigt tilkommer ankebeføjelsen den tiltalte personligt; den kan således ikke udøves af hans forsvarer, jfr. s. 155.

c. Er den tiltalte død, kan hans *ægtefælle og slægtninge* i op- og nedstigende linie samt hans søskende anke i hans sted, såfremt han er idømt fængselsstraf; samme beføjelse tilkommer statsadvokaten, § 941 stk. 1, 3. og 4. pkt. (se herved også strfl. § 97 b). – Statsadvokaten kan dog kun anke til *fordel* for den afdøde domfældte.

6. *Ankedommens indhold*

Ankeretten afgør indledningsvis, hvorvidt anken skal *afvises* eller admitteres, §§ 953 og 964. Afvisning sker ved kendelse, jfr. nærmere om grundene til afvisning nedenfor afsnit B og C. Admitteres anken, skal der enten afsiges *ny realitetsdom* (stadfæstelse, skærpelse, formildelse, frifindelse eller andre ændringer) eller ske ophævelse af den indankede dom med deraf følgende *hjemvisning* til den ret, der har afsagt dommen. Om der kan afsiges ny dom i realiteten eller ej afhænger af, om det fornødne grundlag herfor foreligger (se § 960 stk. 1 og 2, jfr. § 965 stk. 1, § 965 a og § 966 stk. 2, jfr. nærmere afsnit B og C).

Drejer anken sig om tilsidesættelse eller fejlagtig anvendelse af *rettergangsregler* (formalitetsanke), og er der alene tale om en revide-rende ankebehandling, må ankeretten normalt skride til ophævelse og hjemvisning, såfremt retten overhovedet finder, at der bør lægges vægt på den skete fejl, §§ 946 og 963 stk. 3 (jfr. §§ 959 stk. 1 nr. 3 og 965 stk. 1). Grundprincippet i § 946 stk. 1 – der er en meget vigtig bestemmelse, idet den indeholder lovgrundlaget for den ringe formbundethed, der er karakteristisk for den danske strafferetspleje – er herved, at *der kan bortses fra rettergangsfejl* i underinstansen, *med-*

mindre det findes antageligt, at iagttagelse af den pågældende regel *kunne* have medført et andet udfald af sagen; konkret sandsynliggørelse af at fejlen *ville* have medført et andet resultat kræves efter lovordene således ikke. I praxis anvendes bestemmelsen i ret vidt omfang; talrige afgørelser, der er behæftet med rettergangsfejl, annulleres ikke. Dette gælder som nævnt (s. 280) også rettergangsfejl i forbindelse med § 925-behandlingen. Under begrebet rettergangsfejl går også tilsidesættelse af reglerne om domstolenes almindelige kompetence. Princippet i § 946 må her sammenholdes med bestemmelserne i § 691, navnlig § 691 stk. 1, 2. pkt., hvoraf modsætningsvis følger, at der normalt bør skrides til annullation i tilfælde, hvor underretten med urette har pådømt sager, der efter deres beskaffenhed henhører under landsret (nævningesager). – Angående indsigelser om urigtigt værneting, se bestemmelserne i § 704.

Som exempel på anvendelsen af § 946 kan nævnes *UfR 1971, 10 H:* Under behandling ved nævningeting af en tiltale for røveri fik T ikke ordet ved domsforhandlingens slutning, jfr. §§ 882 og 883. Højesteret fandt, at denne undladelse ikke kunne anses som en rettergangsfejl, der burde medføre ophævelse af dommen. Under de foreliggende omstændigheder kunne det ikke antages, at sagen ville have fået et andet udfald, selvom F havde fået ordet. – Se også *UfR 1967, 291 H* (refereret s. 264).

Meget vidtgående i sin anvendelse af princippet i § 946 stk. 1 er afgørelsen i *UfR 1969, 253 Ø:* T havde til politirapport erkendt at have foretaget spirituskørsel; anklagemyndigheden ønskede sagen fremmet efter § 925. Ved forundersøgelsen gav T ikke møde, men den beskikkede forsvarer oplyste, at han sejlede i udenrigsfart. Endvidere foreviste forsvareren en fuldmagt fra T til at møde i sagen. Sagen blev herefter fremmet til dom i medfør af § 925 og § 928 stk. 1, jfr. § 847 stk. 2 nr. 3 a. Dommen påankedes af anklagemyndigheden. Landsretten fandt – efter at T havde afgivet forklaring for denne ret – at der kunne ses bort fra de begåede rettergangsfejl, og dommen blev i overensstemmelse med T's påstand stadfæstet.

Som exempel på ophævelse af underinstansens afgørelse på grund af rettergangsfejl kan anføres *UfR 1964, 438 V:* Under efterforskningen i en sag vedrørende spirituskørsel afgav en af T's forretningsforbindelser, A, forklaring til politiet. Ved sagens behandling for retten deltog A som domsmand, uanset at underretsdommeren var blevet gjort opmærksom på hans forbindelse med sagen. T blev domfældt og ankede til landsretten, hvor A begæredes ført som vidne. Landsretten fandt, at der med føje kunne rejses tvivl om A's fuldstændige upartiskhed, og han burde derfor ikke have medvirket som domsmand. Da der ikke kunne bortses fra, at forholdet kunne have haft indflydelse på domsmandsrettens votering og sagens afgørelse, ophævedes dommen, og sagen hjemvistes til fornyet behandling ved underretten. – Se også *UfR 1963, 1043 Ø* og *UfR 1965, 505 H* (vedrørende kære, refereret s. 326 f).

Er sagen kun indanket fra den tiltaltes side, kan der ikke idømmes strengere straf i ankeinstansen end i underinstansen (§§ 960 stk. 3, 2. pkt., 965 stk. 1 og 965 a stk. 2). I det omfang anklagemyndigheden anker til skærpelse, efter at domfældte har anket til frifindelse eller formildelse – såkaldt kontraanke – får dette forbud mod reformatio in pejus dog ingen praktisk betydning; i modsætning til tidligere praxis vil anklagemyndigheden nu ofte have afsluttet overvejelserne om ankespørgsmålet i forbindelse med sin egen ankeexpedition, således at tiltaltes anke ikke vil være afgørende for anklagemyndighedens beslutning om anke (jfr. rigsadvokatens meddelelse nr. 1/1974, pkt. 5). Reglen udelukker iøvrigt ikke, at ankeretten henfører forholdet under en strengere straffebestemmelse, i hvilket fald det da kan være nødvendigt at gå under vedkommende (nye) strafferammes minimum. Reglen må anvendes analogt, hvis sagen er indanket af anklagemyndigheden til fordel for den tiltalte i henhold til § 941. Ikke-iagttagelse af rettergangsregler, som udelukkende er foreskrevne til betryggelse for tiltalte – fx reglerne om forsvarermedvirken – kan ikke føre til forandring til hans skade, § 946 stk. 2.

Ankeretten kan udstrække ankedommen til også at gælde til fordel for eventuelle medtiltalte, der ikke selv har anket, se nærmere § 959 stk. 2 (jfr. § 965 stk. 1).

Denne bestemmelse – der ikke har noget sidestykke i civilprocessen – bygger på almindelige lighedsforestillinger; det ville ikke forekomme rimeligt at lade en straf komme til fuldbyrdelse, dersom den for en medtiltalts vedkommende var fundet urigtig i ankeinstansen. Som exempel kan anføres *UfR 1965,622 H:* A, der havde foretaget spirituskørsel, forklarede samstemmende med B, at det var B, som havde ført vognen. Begge blev ved underretten dømt for overtrædelse af strfl. § 164 stk. 1. A ankede og blev ved landsretten frifundet for straffelovsovertrædelsen. Anklagemyndigheden indbragte efter justitsministeriets bevilling denne afgørelse for højesteret, som ligeledes frifandt A. Højesteret fastslog herved, at også B – som ved underretten var blevet idømt betinget straf, men ikke havde anket – skulle frifindes. – Se også *UfR 1977,609 Ø* (refereret s. 306).

Retsplejeloven indeholder ingen særlige regler om ankedommenes affattelse, bortset fra de ret selvfølgelige regler i § 220. Det følger imidlertid af de almindelige regler i § 218, at også ankedommene skal ledsages af grunde.

B. ANKE TIL LANDSRET

Når underretsdomme påankes til landsret, kan appelbehandlingen enten have karakteren af en *revisionsanke* – der i praxis normalt sigter på en ændring af strafudmålingen eller sanktionsvalget – eller være ensbetydende med en fornyet behandling af sagen, såkaldt *fuldstændig anke,* der også omfatter skyldspørgsmålet, jfr. ovenfor s. 296 f. Appelbehandlingen finder under alle omstændigheder sted ved den landsret, til hvis kreds underinstansen hører, § 962 stk. 1, og retten sammensættes da af tre landsdommere og tre domsmænd, bortset fra de tilfælde, hvor det drejer sig om anke i politisager, § 692 jfr. § 6 stk. 2.

1. *Revisionsanke*

a. *Ankegrundene*

Det afhænger af parternes ankemeddelelse, om appelbehandlingen skal være en revisionsanke eller en fuldstændig anke. Ønsker man alene en revisionsanke, kan anken støttes på følgende grunde, der da skal angives i forbindelse med ankemeddelelsen, § 963, jfr. § 950:

1) At *rettergangsregler* er tilsidesatte eller fejlagtigt anvendte, § 963 stk. 1, jfr. § 943.

2) At retten ved afgørelsen af, om tiltalte skal domfældes, har *anvendt straffeloven urigtigt,* § 963 stk. 1, nr. 1.

3) At *straffens størrelse* ikke står i passende forhold til brøden, § 963 stk. 1, nr. 2.

Tilfælde (1) benævnes *formalitetsanke,* medens tilfældene (2) og (3) er *realitetsanker.* Alle realitetsanker skal betragtes som omfattende også beviserne for tiltaltes skyld – hvilket indebærer fuldstændig ankebehandling, jfr. nedenfor afsnit 2 – medmindre ankemeddelelsen udtrykkeligt går ud på det modsatte, § 963 stk. 2. Der kræves med andre ord en udtrykkelig tilkendegivelse om, at anken *ikke* skal omfatte bevisbedømmelsen, for at en realitetsanke kan behandles som en blot og bar revisionsanke.

UfR 1969, 427 H: T blev ved underretten idømt fængsel i 1 år og 3 måneder for tyveri m.v. Ved domsafsigelsen udbad han sig betænkningstid med hensyn til anke. Umiddelbart før ankefristens udløb erklærede han til varetægtsfængslets protokol, at han påankede dommens strafudmåling. Ca. en måned senere fremsatte T's forsvarer begæring om, at anken også skulle omfatte bevisbedømmelsen, hvilket imidlertid afvistes

af landsretten. Under kære til højesteret tilsluttede rigsadvokaten sig T's påstand om sagens behandling som bevisanke. Højesteret lagde herefter vægt på, at T's første ankebegæring ikke udtrykkeligt havde udelukket sagens bevisspørgsmål og ophævede landsrettens afgørelse.– Det blev endvidere fastslået, at bestemmelsen i § 968 stk. 2 ikke hindrede behandlingen af kæremålet vedrørende landsrettens kendelse. I det pågældende tilfælde måtte det anses for væsentligt at få afklaret ankens rækkevidde inden domsforhandlingens begyndelse i landsretten.

Den nedennævnte dom illustrerer, hvorledes samspillet i ankereglerne kan føre til, at en anke indledes som bevisanke, derefter overgår til at være en ren strafanke, for til sidst alligevel at inddrage bevisspørgsmålet i bedømmelsen. *UfR 1977,609 Ø:* Mod en række personer rejstes tiltale for bedrageri og skyldnersvig m.m. ved bl.a. at have foretaget en svigagtig udnyttelse af toldvæsenets kreditgivning med hensyn til vin- og spiritusafgifter. Anklagemyndigheden ankede underrettens dom til domfældelse efter anklageskriftet og skærpelse af straffen, mens de tiltalte, herunder T der var blevet idømt 4 års fængsel, ankede til frifindelse. Under anken holdt T sig skjult i udlandet og udeblev fra domsforhandlingen; hans anke til frifindelse blev herefter afvist i medfør af § 965c stk. 3, og anklagemyndigheden frafaldt den del af anken, der vedrørte domfældelse efter anklageskriftet. Derimod blev ankesagen fremmet i henseende til strafudmålingen, og som en almindelig bevisanke for så vidt angik nogle medtiltalte. Landsretten anvendte herefter bestemmelsen i § 959 stk. 2, jfr. § 965 stk. 1, og udtalte, at T ikke kunne anses for skyldig i fuldtud samme omfang som fastslået i den indankede dom. Straffen nedsattes til 3 års fængsel.

b. *Ankebehandlingens forberedelse*

Såsnart ankemeddelelsen foreligger, kan modparten fremsætte begæring om ankens *afvisning* under henvisning til, at de fastsatte frister eller de foreskrevne former m.v. ikke er iagttagne eller under henvisning til, at anke er udelukket på grund af sagens beskaffenhed (de mindre politisager), se nærmere § 964, jfr. §§ 953 og 962. Afvisningen kan iøvrigt også ske ex officio. Afgørelsen træffes ved kendelse i et lukket retsmøde efter, at den ankende har haft lejlighed til at ytre sig, mundtligt eller skriftligt.

Se herved *UfR 1976,796 Ø*, hvorefter en anke ikke kunne afvises, blot fordi afsnittet, »Denne dom indankes herved af anklagemyndigheden til skærpelse«, ved en fejltagelse var faldet ud af statsadvokatens ankemeddelelse.

Afvises sagen ikke, påhviler det statsadvokaten at forkynde de fornødne meddelelser m.v. og at indsende sagens akter til landsretten, § 965 stk. 1, 1. pkt. Landsrettens præsident beskikker herefter en *forsvarer* for den tiltalte, medmindre denne selv har valgt en sådan, § 965 stk. 1, jfr. § 954.

c. *Domsforhandling og dom*

Landsrettens prøvelse er i princippet *indskrænket til de påberåbte ankegrunde,* § 965 stk. 1, jfr. § 959 stk. 1. Sidstnævnte bestemmelse indeholder imidlertid så vidtrækkende undtagelser i tiltaltes favør, at landsretten normalt kan efterprøve samtlige de ankegrunde, der kunne være fremsat under revisionsanken, uanset om ankegrunden ikke er gjort gældende af den tiltalte.

Tilsvarende regler gælder derimod ikke for så vidt angår anklagemyndighedens anke; se herved *UfR 1969,201 V:* T, der var restauratør, tiltaltes for at have unddraget statskassen ca. 13.000 kr. i omsætningsafgift af sit spiritussalg; beløbet blev af T efterbetalt forud for straffesagen. Ved underrettens dom blev T fundet skyldig i at have holdt »en betydelig del« af sin virksomheds omsætning uden for afgiftsregnskabet og idømt en bøde på 15.000 kr. Anklagemyndigheden ankede dommen for så vidt angik strafudmålingen, idet bøden efter anklagemyndighedens og toldmyndighedernes opfattelse burde fastsættes til ca. det dobbelte af det unddragne afgiftsbeløb. Landsretten fandt imidlertid ikke at kunne tage stilling til det nærmere omfang af afgiftsunddragelsen under en revisionsanke og stadfæstede derfor dommen.

Om de enkelte ankegrunde bemærkes iøvrigt følgende:

– *Ad formalitetsanken* gælder princippet i § 946, jfr. ovenfor s. 302 f.

– *Ad realitetsankerne* forudsætter § 963 stk. 1, nr. 1, en sondring mellem faktum og jus, jfr. nærmere nedenfor s. 314 f angående højesteretsanke. Sondringen har ikke afgørende betydning ved landsretsbehandlingen, da faktum her altid kan inddrages under anken blot ved at stille krav om fuldstændig anke. Om § 963 stk. 1, nr. 2, bemærkes, at landsretten herigennem har fuld adgang til efterprøvelse af såvel strafudmålingen som sanktionsvalget – uanset at bestemmelsen alene taler om »straf« – og at denne adgang benyttes flittigt i praxis.

Under ankebehandlingen kan der forelægges landsretten *nye beviser* angående de omstændigheder, der er undergivne rettens bedømmelse, § 965 stk. 1, jfr. § 955 stk. 1, 1. pkt. Det påhviler altid statsadvokaten at foretage de dertil fornødne skridt, § 965 stk. 1 in fine. Bevisførelsen er efter landsrettens nærmere bestemmelse enten umiddelbar eller middelbar, i sidste fald da ved vedkommende undersøgelsesret, § 965 stk. 1, jfr. § 955 stk. 2 og stk. 3 og ovenfor s. 42.

Den tiltalte har ret, men ikke pligt til at overvære domsforhandlingen. Hans udeblivelse hindrer således ikke sagens fremme, hvis hans forsvarer er mødt, § 965 stk. 1, jfr. § 956.

Domsforhandlingen foregår i henhold til § 965 stk. 2 iøvrigt i overensstemmelse med reglerne i retsplejelovens kap. 77 (domsforhandling ved landsretten i 1. instans), jfr. herom ovenfor kap. XV. Som tidligere fremhævet medvirker der dog ikke nævninger, men normalt domsmænd. § 965 stk. 2, 1. pkt., bestemmer, at den ankende altid har ordet først. I praxis har statsadvokaten dog normalt ordet først, uanset om anklagemyndigheden (også) har anket.

Om ankedommens indhold gælder reglerne i § 960, jfr. § 965 stk. 1 og ovenfor s. 302. Da den indankede dom ikke her hviler på en nævningekendelse, forenkles indholdet af § 960 dog en del, og der vil derfor i almindelighed foreligge tilstrækkeligt grundlag for afsigelse af ny realitetsdom. Grundlaget kan dog mangle, hvis det ikke fremgår tilstrækkelig tydeligt af underinstansens dom, hvad man har anset for bevist.

På grund af revisionsankens beskaffenhed vil det i princippet være udelukket at inddrage *nye forhold* under anken. Det er derimod ikke udelukket at anvende en *ny retlig subsumption* (nye straffebud), ex officio eller efter påstand, § 960 stk. 3. Er den indankede dom behandlet som tilståelsessag efter § 925, må ankerettens beføjelse til at anvende en ny retlig subsumption dog anses for noget begrænset, jfr. ovenfor s. 271 f.

Selvom urigtig anvendelse af straffeloven er ankegrund, kan henførelse af de påtalte forhold under en anden straffebestemmelse efter omstændighederne være udelukket som følge af anklagemyndighedens påtalebegrænsning; se herved *UfR 1978, 61 H:* T, der var vognmand, tiltaltes for overtrædelse af færdselsloven ved at have befordret sin 14-årige datter i sin hyrevogn. Ved et retsmøde i underretten blev der yderligere rejst tiltale for overtrædelse af registreringsafgiftsloven (lov nr. 221/1971), men efter protest fra forsvareren blev denne tiltale frafaldet. Ved underretten og landsretten blev T dømt for overtrædelse af færdselsloven. For højesteret påstod anklagemyndigheden forholdet henført under registreringsafgiftsloven, idet forholdet på grund af en overgangsbestemmelse i færdselsloven ikke var strafbart efter denne lov. Højesteret fandt imidlertid, at den tidligere udtrykkeligt frafaldne straffebestemmelse i registreringsafgiftsloven ikke nu kunne bringes i anvendelse på forholdet.

2. *Fuldstændig anke*

a. *Ankegrundene*

Som nævnt ovenfor s. 305 skal enhver realitetsanke betragtes som omfattende også beviserne for den tiltaltes skyld, hvis intet andet er

anført, § 963 stk. 2, 1. pkt. Appelbehandlingen bliver da en fuldstændig anke, omfattende bevisbedømmelsen, og der kræves da *ingen nærmere angivelse af ankegrund,* § 963 stk. 2, 2. pkt.

b. *Ankebehandlingens forberedelse*

Når anken omfatter bedømmelsen af beviserne for den tiltaltes skyld, skal der finde en *fuldstændig ny domsforhandling* sted for landsretten, § 965 a, stk. 1, 1. pkt. Sagen forberedes da i overensstemmelse med de almindelige regler i retsplejelovens kap. 76 (udfærdigelse af anklageskrift m.v.). Hertil knytter sig dog de modifikationer, der følger af reglerne i § 964 (ankens afvisning) samt §§ 965 b og 965 c stk. 1–2 (fremlæggelse af den indankede dom m.v.). Forsvarer skal beskikkes i overensstemmelse med den almindelige regel i § 731 stk. 1, litra f.

c. *Domsforhandling og dom*

Der skal som nævnt finde en *fuldstændig ny domsforhandling* sted for landsretten, § 965 a, stk. 1. Denne skal foregå efter reglerne i retsplejelovens kap. 77 (domsforhandling ved landsretten i 1. instans), jfr. herom nærmere ovenfor kap. XV, dog at der ikke skal medvirke nævninger, men normalt domsmænd. § 965 c, stk. 3 og 4, indeholder dog enkelte afvigende regler, dels om fakultativ afvisning på grund af udeblivelse (cfr. §§ 846–47), dels om oplæsning af den indankede dom ved domsforhandlingens begyndelse. Af hovedreglen følger, at faktum altid skal fremlægges i overensstemmelse med de almindelige regler om *bevisumiddelbarhed.*

Til illustration af spørgsmålet om tiltaltes udeblivelse kan anføres *UfR 1965, 504 H:* T havde anket til landsretten, men udeblev fra domsforhandlingen, hvorefter anken afvistes. Under kære til højesteret blev det oplyst, at T oprindelig havde været indstævnet til en anden dato, men at politiet efter stævningens forkyndelse telefonisk havde givet ham meddelelse om, at datoen var ændret. T kunne herefter ikke anses for at have været lovligt stævnet, og højesteret ophævede landsrettens afvisningskendelse. – *UfR 1974, 345 H:* T fik forkyndt en stævning til domsforhandling ved landsretten 7 dage efter forkyndelsen. Han meddelte herefter statsadvokaten, at han på grund af en forretningsrejse, der tidligere var fastlagt af hans arbejdsgiver, ville være bortrejst til udlandet på tidspunktet for domsforhandlingen. Da han herefter ikke gav møde ved den berammede domsforhandling, afviste landsretten hans anke. Højesteret statuerede imidlertid, at T havde haft lovligt forfald og ophævede afvisningskendelsen. Se også *UfR 1967, 938 V* (refereret s. 298 f).

Den appelbehandling, der finder sted under den fuldstændige anke, er en helt ny, *selvstændig* behandling af sagen i dens helhed, ikke en efterprøvelse af underrettens behandling. Spørgsmålet om, hvorvidt den indankede dom er behæftet med formelle fejl, eller om der har foreligget *rettergangsfejl* iøvrigt, træder derfor i baggrunden og bør normalt slet ikke gøres til genstand for drøftelser. Reglerne om den fuldstændige ankebehandling indeholder da heller ingen henvisning til bestemmelserne i §§ 960 m.fl. om ophævelse og hjemvisning contra ny realitetsdom, idet en sådan altid forudsættes at skulle afsiges. Det er dog efter praxis ikke aldeles udelukket at skride til ophævelse og hjemvisning selv i dette tilfælde, hvis væsentlige rettergangsregler er tilsidesat i underinstansen. Denne ulovbestemte korrektion er nødvendig for at sikre den tiltalte en reel to-instansbehandling.

Det processuelle hovedspørgsmål vedrørende den fuldstændige anke er iøvrigt, i hvilket omfang tiltalen kan skærpes gennem inddragelse af *nyt materiale* under anken. Spørgsmålet trænger sig på med betydelig styrke på grund af ankebehandlingens *selvstændighed* i forhold til den indankede afgørelse. At der kan fremføres nye beviser, bliver dermed en selvfølge.

Hvad angår inddragelse af *nye strafbare forhold* bør udgangspunktet være, at det generelle to-instansprincip, som retsplejeloven er baseret på, ikke må gøres illusorisk gennem en sådan inddragelse. Det er for den tiltalte en væsentlig processuel garanti, at skyldspørgsmålet kan prøves i to instanser, og denne garanti svigter, hvis anklagemyndigheden udvider tiltalen i ankeinstansen. En sådan tiltaleskærpelse bør derfor ikke finde sted, et standpunkt der normalt også indtages i retspraxis. Det er imidlertid nok tvivlsomt, hvor langt argumentet rækker, og praktiske hensyn taler vel også i et vist omfang for, at der kan inddrages mindre alvorlige momenter under sagen, sålænge de ikke medfører en væsentligt ændret strafferetlig vurdering. I det omfang den tiltalte indvilliger i udvidelsen, bør den i hvert fald kunne gennemføres, når retten samtykker heri, jfr. herved § 833 stk. 2 – der dog næppe, lige så lidt som § 833 stk. 1, kan finde direkte anvendelse. Spørgsmålet må iøvrigt også sammenholdes med de almindelige regler om *påtalebegrænsninger*, jfr. s. 115 ff; i det omfang man står overfor en bindende påtalebegrænsning i 1. instans, forbliver begrænsningen bin-

dende også under en eventuel anke, og dermed er forholdets inddragelse udelukket.

Ankeinstansen er derimod normalt ikke bundet af retsanvendelsen i 1. instans, og der kan derfor meget vel blive tale om en *ny retlig subsumption* ved landsretten, ex officio (§ 908 stk. 4) eller efter påstand, under forudsætning af at tiltalte har haft fyldestgørende adgang til forsvar. Har sagen været behandlet som § 925-sag i underinstansen, og bliver der (undtagelsesvis) tale om fuldstændig anke med bevisbedømmelse af en sådan sag, må ankerettens beføjelser dog også her anses for begrænsede, jfr. ovenfor s. 271 f.

At ankeretten står frit med hensyn til *sanktionsvalget* og *strafudmålingen* er en selvfølge, jfr. dog forbudet mod reformatio in pejus i § 965 a, stk. 2, der er omtalt ovenfor s. 304.

C. ANKE TIL HØJESTERET

1. *Indledning*

Højesteret er en ren appelinstans, der dels virker som 2. instans (i nævningesagerne) dels som 3. instans (i alle andre sager) – dette sidste dog kun efter særlig justitsministeriel tilladelse, såkaldt 3. instansbevilling, jfr. ovenfor s. 294 f. Da højesteret således kan få forelagt alle straffesager til endelig pådømmelse, kan retten herigennem udøve en afgørende indflydelse på de kriminalretlige og på de kriminalprocesretlige reglers indhold og praktisering, herunder påse at der er retsenhed i hele riget o.s.v. Dette svarer ganske til forholdene indenfor civilprocessen. Indenfor strafferetsplejen er højesterets kompetence imidlertid underkastet betydningsfulde begrænsninger, der bevirker, at højesterets indflydelse svækkes væsentligt i den enkelte sag: *Bevisbedømmelsen vedrørende skyldspørgsmålet kan ikke efterprøves (eller prøves påny) af højesteret,* § 945 stk. 2 og § 966 stk. 2. Denne væsentlige begrænsning i kompetencen skyldes dels ønsket om at styrke lægdommerelementets betydning indenfor strafferetsplejen – ved højesteret medvirker der aldrig lægdommere – dels hensynet til bevisførelsen, jfr. ovenfor s. 296 f. bevisførelsens troværdighed bestyrkes langtfra altid

ved gentagelser, og bevisførelse i betydningen umiddelbar bevisførelse er ikke anset for praktikabel ved højesteret, i hvert fald ikke som almindelig regel. Anken til højesteret har derfor altid karakteren af en *revisionsanke,* der alene omfatter *rettergangsfejl* m.v. (formalitetsanke), den *retlige* bedømmelse og *retsfølgernes* fastsættelse (realitetsanke).

2. *Fælles regler vedrørende ankebehandlingen*

Hvad enten højesteret virker som 2. eller 3. instans, gælder følgende regler vedrørende ankebehandlingen, jfr. herved § 966 stk. 2, 2. pkt.:

a. *Forberedelsen*

Den ankende skal i eller i forbindelse med *ankemeddelelsen* angive den eller de grunde, hvorpå han støtter sin anke, § 950, jfr. nærmere om meddelelsens afgivelse og de i forbindelse hermed fornødne forkyndelser §§ 947–48. Det påhviler herefter statsadvokaten at indsende sagen til rigsadvokaten, herunder fremsende landsretssagens aktstykker og udskrift af domsforhandlingen, § 952 stk. 1. Herefter går sagen til højesteret, § 952 stk. 2.

Højesteret kan *afvise* anken, ex officio eller på begæring, hvis de foreskrevne former eller frister ikke er iagttaget, eller den ankende mangler ankebeføjelse; det samme gælder, dersom det er klart, at den påberåbte ankegrund ikke kan føre til dommens ophævelse, § 953, 1. pkt. Bestemmelse om sådan afvisning, der må anses for endelig og bindende, træffes ved *kendelse,* og afgørelsen kan træffes af et udvalg, bestående af tre højesteretsdommere – *højesterets ankeudvalg* – i et lukket retsmøde, efter at der er givet parterne fornøden lejlighed til at ytre sig, mundtligt eller skriftligt, § 953, 2. pkt.

Afvises anken ikke, beskikker højesterets præsident en forsvarer for den tiltalte, medmindre denne selv har valgt en sådan, § 954.

b. *Domsforhandlingen*

Nye *beviser* kan forelægges højesteret angående de omstændigheder, som er undergivne rettens bedømmelse, d.v.s. spørgsmålet om rettergangsfejl m.v. og omstændighederne vedrørende strafudmålingen, § 955 stk. 1, 1. pkt. Bevismaterialet tilvejebringes af rigsadvokaten

eller forsvareren. Højesteret kan iøvrigt selv beslutte, at der skal tilvejebringes nye oplysninger, § 955 stk. 1, 4. pkt. Vidneafhøringer m.v. sker normalt ved vedkommende undersøgelsesret, men højesteret har dog adgang til at træffe bestemmelse om umiddelbar bevisførelse, § 955 stk. 2 og 3, en adgang der kun benyttes ganske sparsomt.

Tiltalte har ret til at overvære domsforhandlingen, men hans udeblivelse hindrer aldrig sagens fremme, hvis hans forsvarer er mødt, § 956.

Under domsforhandlingen har appellanten normalt ordet først. Iøvrigt foregår domsforhandlingen efter de almindelige regler, jfr. § 957.

c. *Dommen*

Højesterets prøvelse er i princippet *indskrænket til de påberåbte ankegrunde,* § 959 stk. 1. Bestemmelsen indeholder imidlertid så vidtrækkende undtagelser i den tiltaltes favør, at højesteret normalt kan efterprøve samtlige de ankegrunde, der kunne være fremsat, jfr. nærmere bestemmelsens ordlyd.

Højesteret kan kun afsige ny *realitetsdom* (stadfæstelse eller ændring), når »det fornødne grundlag herfor foreligger«, jfr. herved nedenfor s. 315 f om nævningekendelsen og den indankede doms oplysninger om bevisførelsen m.v. Ellers skal der ske *ophævelse* af den indankede dom og hjemvisning af sagen, § 960 stk. 2. Rigsadvokaten skal da uden ophold foranstalte sagen indbragt for vedkommende ret pány, medmindre han frafalder tiltalen, § 961 stk. 1.

Hvis der afsiges ny realitetsdom, kan højesteret foretage en *ny retlig subsumption,* ex officio eller efter påstand. Der bør dog altid være givet parterne særlig lejlighed til at udtale sig herom, § 960 stk. 3. Det følger derimod af ankebehandlingens beskaffenhed, at der aldrig kan være tale om at inddrage *nye strafbare forhold* under anken.

3. *Højesteret som 3. instans*

Når højesteret virker som 3. instans, kan anken støttes på følgende grunde, jfr. § 966 stk. 2:

1) At *rettergangsregler* er tilsidesatte eller fejlagtigt anvendte (§ 943).
2) At den *straf,* dommen har ikendt, ligger udenfor de i loven

fastsatte grænser eller står i åbenbart misforhold til brøden (§ 945 stk. 1 nr. 3, – cfr. herved formuleringen af den tilsvarende bestemmelse i § 963 stk. 1 nr. 2).

3) At retten ved afgørelsen af, om tiltalte skal domfældes, har *anvendt straffeloven urigtigt* (§ 963 stk. 1 nr. 1).

Ad 1): En sådan formalitetsanke *kan* bevirke ophævelse af den indankede dom. Om ophævelse bør ske i det enkelte tilfælde afgøres efter princippet i § 946, jfr. ovenfor s. 302 f.

Ad 2): Efter sin formulering handler bestemmelsen alene om *straf*, ikke om andre retsfølger, såsom forvaring og andre kapitel 9-følger. Der er dog ikke tvivl om, at den ved fortolkning bør udvides til også at omfatte de andre mulige retsfølger, og dette står da også ganske fast i praxis. Det kræves endvidere efter lovordene, at den valgte sanktion skal ligge udenfor de i loven fastsatte grænser eller stå i *åbenbart* misforhold til brøden. Dette kriterium, der tilsigter at gøre landsretsbehandlingen endelig i den forstand, at ikke enhver – tilsyneladende eller virkelig – uretfærdighed i *strafudmålingen* kan påankes til finjustering, angiver dog ikke nogen skarp grænse for højesterets kompetence. I praxis udøver højesteret da også i vidt omfang en korrigerende indflydelse på strafudmålingen, og man har herunder en del exempler på, at højesteret har forandret selv mere beskedne frihedsstraffe, se således *UfR 1961, 742 H* (40 dages hæfte ændret til 40 dages fængsel).

Drejer det sig ikke om strafudmålingen, men om *sanktionsvalget*, er kriteriet »åbenbart misforhold« ikke velegnet. I overensstemmelse med praxis bør man da formentlig antage, at højesteret er stillet ganske frit med hensyn til, om der bør ikendes straf, herunder betinget straf, eller andre sanktioner, og da hvilke, se fx *UfR 1976, 93 H* (fængselsstraf ændret til forvaring). I forbindelse med dette sanktionsvalg kan højesteret tage stilling til spørgsmålet om den tiltaltes *tilregnelighed* (straffelovens § 16), cfr. herved nedenfor s. 317 angående nævningesagerne.

Ad 3): Højesteret kan alene prøve om straffeloven er anvendt urigtigt, derimod *ikke* om bevisførelsen har været tilstrækkelig til at domfælde eller frifinde den tiltalte. Bevisbedømmelsen vedrørende den tiltaltes skyld kan altså ikke efterprøves, jfr. udtrykkeligt ved-

rørende nævningesagerne § 945 stk. 2. Lovreglen er således baseret på en sondring mellem *retsanvendelse* – abstrakt lovfortolkning samt konkret subsumption – og *bevisbedømmelse*. Denne sondring, der ofte udtrykkes ved en modstilling af *jus* overfor *faktum*, kan give anledning til vanskeligheder, idet den ikke har en sådan skarphed, at den egner sig til at bære omfattende retsvirkninger. Det viser sig navnlig, når man står overfor lovregler, der arbejder med mere *ubestemte (rets)begreber*, indeholdende såvel faktiske som retlige momenter (»uforsvarlig« eller »uagtsom« adfærd o.s.v.), hvor den »retlige« subsumption og den »faktiske« vurdering må opfattes som en helhed. I praxis har disse vanskeligheder dog næppe stillet sig i vejen for en forsvarlig ankeordning – i hovedtilfældene giver sondringen ikke anledning til tvivl – og højesteret har således udmærket adgang til at korrigere underinstansens retsanvendelse. Lovreglen indebærer imidlertid, at højesteret må erklære sig inkompetent, såsnart afgørelsen ikke kan træffes uden en selvstændig prøvelse af bevisernes vægt, også i tilfælde hvor der tillige foreligger subsumptionstvivl.

UfR 1969, 348 H: Under indkørsel på en hovedvej overså T en bil, der kom fra venstre, med den følge at de to biler stødte sammen. T idømtes en bøde på 600 kr., subsidiært hæfte i 10 dage. I landsrettens bevisbedømmelse indgik, at T's manglende observation af den anden vogn antagelig skyldtes, at bilen på grund af sin farve og det lave solskin var faldet sammen med snedækket på markerne. Efter denne bevisbedømmelse, der ikke kunne gøres til genstand for prøvelse af højesteret, fandt retten det overvejende betænkeligt at anse T's kørsel for groft uforsvarlig, og førerretten frakendtes derfor ikke. – Se også *UfR 1965, 221 H* og *UfR 1970, 43 H*.

På grund af ankeordningens opbygning som en ren revisionsanke uden bevisvurdering er det af afgørende betydning, at den indankede dom nøje redegør for, hvad man har anset for bevist, og hvad man dermed har lagt til grund for afgørelsen, jfr. § 929 stk. 2 og 3. Opfylder den indankede dom ikke denne fordring, har højesteret ikke mulighed for en reel efterprøvelse og må om fornødent skride til dommens ophævelse og sagens hjemvisning, jfr. til ex *UfR 1970, 812 H:* Bagermester T havde undladt at registrere sin virksomhed og at indbetale afgiftsbeløb i henhold til omsætningsafgiftsloven (nu lovbkg. nr. 354/1975). Landsretten fandt ikke grundlag for at fastslå, at T havde haft forsæt til at unddrage statskassen de pågældende afgiftsbeløb, jfr. herved lovens § 35 stk. 3, hvorefter »Den, der begår en af de nævnte overtrædelser med forsæt til at unddrage statskassen afgift, straffes med bøde, hæfte eller fængsel indtil 2 år«; i tilfælde af uagtsomhed kan der kun anvendes bødestraf. Højesteret fastslog, at bestemmelsen om straf for forsætlige unddragelser ikke fandtes at indeholde krav om, at afgiftsunddragelsen skal være tilstræbt, men må forstås i overensstemmelse med det alminde-

lige strafferetlige forsætsbegreb. Af landsretsdommens begrundelse fremgik ikke klart, om frifindelsen for forsætlig unddragelse skyldtes en – urigtig – indskrænkende fortolkning af forsætsbegrebet i den pågældende lovbestemmelse (jus) eller en almindelig bevisbedømmelse på grundlag af T's adfærd m.v. (faktum). Da højesteret således ikke kunne tage stilling til, om det afgørende led i domsbegrundelsen var undergivet rettens prøvelse, ophævedes landsretsdommen, og sagen hjemvistes til fornyet behandling.

4. *Højesteret som 2. instans*

Højesteret virker som 2. instans i *nævningesagerne*. Man har her ønsket at tillægge nævningekendelsen afgørende betydning, hvilket fører til en stærk begrænsning af højesterets kompetence. I praxis ankes der normalt kun over sanktionsvalget og strafudmålingen, rettergangsfejl og urigtige retsbelæringer.

En anke til højesteret kan efter loven støttes på følgende grunde:

1) At *rettergangsregler* er tilsidesatte eller fejlagtigt anvendte, § 943.

2) At retten på urigtig måde har afgjort noget spørgsmål, som ifølge § 885 eller § 886, 2. og 3. pkt., er *unddraget* fra nævningernes afgørelse, § 945 stk. 1 nr. 1.

3) At retten urigtigt har domfældt i overensstemmelse med en fældende nævningekendelse i et tilfælde, hvor den i medfør af § 909 *burde have frifundet* eller kun domfældt for en mindre forbrydelse, § 945 stk. 1 nr. 1.

4) At retten med urette har *fraveget* en fældende nævningekendelse i henhold til § 909 eller frifundet i henhold til § 869 stk. 2, § 945 stk. 1 nr. 1.

5) At nævningekendelsen er blevet fejlagtig på grund af *urigtig vejledning* i loven fra retsformandens side, § 945 stk. 1 nr. 2.

6) At *spørgsmålene* til nævningerne lider af fejl, der beror på en urigtig forståelse af straffeloven, § 945 stk. 1 nr. 2.

7) At den *straf*, dommen har ikendt, ligger udenfor de i loven fastsatte grænser eller står i åbenbart misforhold til brøden, § 945 stk. 1 nr. 3.

Ad 1: Herom kan henvises til bemærkningerne s. 314.

Ad 2: Unddraget fra nævningernes afgørelse er visse spørgsmål om forældelse, påtaleret, gentagelse m.v. Der vil i reglen ikke opstå bevisproblemer vedrørende disse spørgsmål, men muligvis retsspørgsmål. Skulle der undtagelsesvis opstå bevisproblemer, kan disse prøves af højesteret.

Ad 3) og 4): § 909 vedrører rettens adgang til at fravige nævningekendelsen af *retlige grunde* (tiltalte kan »ifølge loven ikke ... straffes«), og § 869 stk. 2 vedrører forhåndsafvisning af samme grunde.

Ad 5): Ankegrunden vedrører såvel fældende som frifindende nævningekendelser. Alene den urigtige *retsbelæring*, ikke det urigtige resumé, kan udgøre fornøden ankegrund, jfr. exempelvis *UfR 1969, 378 H* (refereret s. 263), men se dog herved præmisserne i *UfR 1965, 107 H* (refereret s. 263). En urigtig retsbelæring bør normalt medføre dommens ophævelse. Mangler retsbelæringen helt, kan forholdet behandles som en

rettergangsfejl, ovenfor 1). – Det har i praxis vist sig meget vanskeligt at gennemføre en påstand om retsbelæringens urigtighed, idet der hertil fordres, at den er behæftet med åbenbare retsvildfarelser.

Ad 6): Spørgsmålssystemet er reguleret i §§ 884–85 og 887–892. Ankegrunden vedrører såvel fældende som frifindende nævningekendelser, men på den anden side kun *retlige* fejl i spørgsmålenes *indhold*, og bestemmelsen har derfor mindre betydning overfor den almindelige regel om anke på grund af rettergangsfejl, der opfanger fejl vedrørende spørgsmålenes formelle affattelse, uberettiget nægtelse af at stille tillægsspørgsmål o.s.v.

Ad 7): Ankegrunden svarer i sin formulering ganske til ankegrund nr. 2) ved 3. instans-behandlingen (se ovenfor s. 314), idet § 966 stk. 2 henviser til § 945 stk. 1, nr. 3. Om fortolkningen kan derfor henvises til det allerede fremstillede. Der kommer dog visse forskelle frem på grund af den bag 2. instans-behandlingen liggende nævningekendelse. Dette gælder navnlig *tilregnelighedsspørgsmålet* (straffelovens § 16), der ifølge § 885 stk. 1, jfr. § 889, henhører under nævningernes kompetence, og nævningernes afgørelse af dette spørgsmål er herefter bindende for højesteret – uanset at man ikke her står overfor noget bevisspørgsmål i sædvanlig forstand, og uanset at hele problemkredsen omkring utilregnelighedslæren næppe egner sig til bindende afgørelse af lægmænd.

Som ex på en anke ved højesteret som 2. instans – med påberåbelse af de under 6) og 7) anførte ankegrunde – kan nævnes *UfR 1967,324 H:* T blev ved nævningeting idømt fængsel i 1 år og 6 måneder for forsøg på voldtægt. Han ankede bl.a. under henvisning til § 945 stk. 1 nr. 2, idet han principalt påstod dommen ophævet med den begrundelse, at spørgsmålene til nævningerne efter en rigtig forståelse af straffeloven burde have angået §§ 232 og 260 (blufærdighedskrænkelse og ulovlig tvang). Højesteret fandt, at det i nævningespørgsmålene beskrevne forhold med rette var henført til strfl. § 216, jfr. § 21, og at straffen var passende udmålt, hvorefter afgørelsen stadfæstedes.

Overfor de anførte ankegrunde fremhæver § 945 stk. 2 udtrykkeligt, at anke ikke kan grundes på *bevisbedømmelsen vedrørende skyldspørgsmålet,* medmindre talen er om et punkt, der er unddraget nævningernes afgørelse. Denne begrænsning respekteres fuldt ud i praxis, jfr. fx *UfR 1966,596 H* (refereret s. 46).

D. REFORMFORSLAG

1. *Indledning*

Som led i bestræbelserne for en bedre udnyttelse af retsvæsenets ressourcer (jfr. s. 60 f) har retsplejerådet i særlig grad haft blikket rettet mod strafferetsplejens ankesager, deres antal og deres behandling. Spørgsmålet berørtes allerede i betænkning nr. 698/1973, og er nu gjort til genstand for en mere indgående behandling i betænkning nr. 825/1977.

I den sidstnævnte betænkning drøftes to muligheder; dels en begrænsning af antallet af ankesager, dels en vis forenkling af sagernes behandling. – Se endvidere om domstolenes bemanding i ankesager, s. 61.

For så vidt angår begrænsning af ankesagernes antal, kan den iværksættes på to forskellige måder. Enten kan det i gældende ret velkendte *tilladelsessystem* – hvorefter anke til 3. instans samt for visse politisagers vedkommende også til 2. instans kræver en særlig bevilling (se s. 294 f) – udbygges. Eller også kunne der etableres et *afvisningssystem*, således at visse ankesager kunne gøres til genstand for forhåndsafvisning, eller dog for en mere forenklet – kære-lignende – behandling. Afvisningssystemet bygger på den opfattelse, at en række ankesager på forhånd kan udskilles som »udsigtsløse«. Selvom retsplejerådet nok er af den opfattelse, at tiltaltes anke ofte er af en sådan karakter, at der ikke kan forventes ændring af afgørelsen i ankeinstansen, mener rådet dog ikke på nuværende tidspunkt at burde stille forslag om en forhåndsafvisning eller forenklet behandling af sådanne ankesager.

Da en begrænsning af ankemuligheden i nævningesager efter rådets opfattelse ikke kommer på tale, rettes opmærksomheden mod eventuelle begrænsninger som følge af en udbygning af tilladelsessystemet i de sager, der behandles ved underretten som 1. instans.

2. *Begrænsning af ankesagernes antal*

I betænkningen gennemgås *anklagemyndighedens* ankepolitik. Det konstateres, at der i de seneste år er sket en klar begrænsning af anklagemyndighedens anker, og der udtrykkes en forventning om, at sagernes antal fortsat vil blive holdt nede på et så lavt niveau, som hensynet til retsenheden tillader. På den baggrund finder rådet, at en mærkbar aflastning af landsretterne ved en yderligere begrænsning af antallet af anker fra anklagemyndighedens side næppe kan foretages uden skade for fundamentale lighedsprincipper.

Anderledes forholder det sig derimod efter retsplejerådets opfattelse for så vidt angår *domfældtes* anke. Det påpeges, at kun de færreste af domfældtes anker fører til et gunstigere resultat for appellanten; og når underinstansens afgørelse ændres, har det i adskillige tilfælde alene karakter af en mindre justering af straffen. Endvidere fremhæves det, at et stort antal af domfældtes anker frafaldes, ofte kort før domsforhandlingen, hvilket kunne tyde på, at anken har været begrundet i et ønske om at udskyde tidspunktet for dommens fuldbyrdelse.

Til støtte for bestræbelserne for at undgå ubegrundede anker drøftes indførelsen af en regel om, at tiltalte ikke kan anke straks efter domsafsigelsen. Også en ændring af reglerne om sagsomkostninger (§ 1008 stk. 3) berøres. Disse tanker forfølges dog ikke nærmere i betænkningen.

En vis begrænsning i domfældtes adgang til at iværksætte anke i *mindre politisager* foreslås indført. Den nuværende bestemmelse i § 962 stk. 2, som forudsætter en bøde eller lignende på over 60 kr., er på baggrund af den gældende udmålingspraxis i realiteten det samme som en fri ankeadgang for domfældte. – I betænkning nr. 698 foreslog

rådet en begrænsning af ankeadgangen, således at straffen skulle være højere end 300 kr. Reglen skulle gælde for både domfældte og anklagemyndigheden, og 2. instans-bevilling skulle kunne gives af landsretten (i modsætning til justitsministeriet). I udtalelserne om dette forslag gik en række myndigheder og organisationer ind for, at der burde være fri ankeadgang for såvel anklagemyndigheden som domfældte.

Alligevel foreslår retsplejerådets flertal nu en begrænsning i ankeadgangen for domfældte, således at den idømte straf skal være højere end 600 kr. Derimod bør ankeadgangen være fri for så vidt angår anklagemyndigheden, idet anklagemyndighedens ansøgninger om 2. instans-bevillinger under et begrænsningssystem måtte forventes kun at blive indgivet i sådanne tilfælde, at de praktisk taget altid ville blive imødekommet alligevel. – Kompetencen til at meddele 2. instans-bevillinger foreslås nu bibeholdt hos justitsministeriet, hvis expeditionsform anses for enklere end den, der i givet fald skulle iværksættes ved landsretten.

3. *Forenkling af ankesagernes behandling*

Retsplejerådet foreslår en vis *begrænsning af bevisførelsen* i ankesager. Under de nugældende regler har landsretterne tilstræbt en vis begrænsning af vidneførsel under anken. Ofte er fremgangsmåden dog fortsat den at genindkalde alle vidner og afhøre dem pånyt, selvom det på forhånd måtte have stået parterne klart, at intet nyt kunne forventes at fremkomme. Bevisumiddelbarhedsprincippets generelle fordele vurderes ikke højt af retsplejerådet, som anser sådanne afhøringer for at være uden selvstændig betydning for sagen og en unødig ulejlighed for vidnet. Parterne bør således i almindelighed have ret til at undlade at føre et vidne under anken og i stedet dokumentere den i underretten afgivne forklaring. Denne adgang, der også skal omfatte mere betydningsfulde vidner, forudsætter dog, at begge parter er enige herom. – Rådet foreslår på denne baggrund følgende regel optaget som nyt stk. 4 i § 965c:

»*Stk. 4.* Tilførsler til retsbogen om forklaringer afgivet af vidner og syns- eller skønsmænd under byretsbehandlingen kan foruden i de i § 877 nævnte tilfælde anvendes som bevismiddel, såfremt ingen af parterne inden domsforhandlingen har anmodet om fornyet afhøring«.

Den nuværende bestemmelse i § 965c stk. 4 om *oplæsning af anklageskriftet og underrettens dom* foreslås ophævet. Efter rådets opfattelse bør det overlades til retten som et led i den almindelige retsledelse at afgøre, om sagens forelæggelse bør ske ved oplæsning af anklageskrift og dom, eller om oplæsningen mere hensigtsmæssigt kan erstattes af en redegørelse for indholdet af dommen og ankens formål.

Et tredje forslag går ud på at udstrække reglen i § 214 stk. 3 om nævningesagers *fortsættelse trods en dommers eller en nævnings forfald* til også at omfatte domsmandssager. Herved undgås det i de større domsmandssager at udpege suppleanter, som erfaringsmæssigt sjældent får anledning til at træde i funktion.

LITTERATUR: Betænkning nr. 698 (1973) om behandling af borgerlige sager, s. 33 ff. Betænkning nr. 825 (1977), s. 72 ff. *Blume*, UfR 1976 B, s. 185 ff (om nova). *Buhl*, Proceduren (1969), s. 431 f. *Gomard*, Studier i den danske straffeproces (1976), s. 129 ff, 467 ff og 495 ff. *Jørgen Jacobsen*, Juristen 1972, s. 369 (forbudet mod reformatio in pejus). 23. Nordiske Juristmøde (1963), s. 221 ff og bilag IX (forbudet mod reformatio in pejus). *Thygesen*, UfR 1962 B, s. 189 ff (Kan straffedomme ankes til stadfæstelse?).

Kapitel XX:
KÆRE

A. KÆREMÅLETS GENSTAND

1. *Den almindelige regel*

Den almindelige regel er, at *kendelser* og andre *beslutninger* kan gøres til genstand for særskilt appel gennem rejsning af *kæremål* til højere ret, § 968 stk. 1. Man har herigennem et middel til på en let, hurtig og ret formløs måde at få sådanne afgørelser efterprøvet af den trinhøjere instans. Domme kan derimod normalt ikke påkæres, jfr. nærmere ovenfor s. 293 f om sondringen mellem anke og kære. På samme sted er også redegjort for kæremålets subsidiære beskaffenhed: Kæremålet forudsætter, at afgørelsen ikke – eller dog ikke for tiden – kan gøres til genstand for anke i medfør af bestemmelserne i §§ 940 og 962 stk. 1, d.v.s. inddrages under ankebehandlingen iøvrigt, hvilket normalt forudsætter, at der er gået dom i sagen. Reglen er således den, at kære kan rejses, *indtil* der er faldet dom i sagen – og indtil dette tidspunkt er anke udelukket. *Efter* dommens afsigelse kan afgørelserne derimod kun bringes frem til den højere ret under en eventuel anke af hele dommen, mens særskilt appel i form af kæremål er udelukket. Er kæremål iværksat før dommens afsigelse, men afsiges dommen forud for kæremålets påkendelse, skal kæremålet normalt afvises; se til ex *UfR 1975, 53 H* (refereret s. 322).

Efter lovordene kan kæremål rejses overfor *alle* kendelser og beslutninger – jfr. dog straks nedenfor afsnit 2 – uden at der herved kan stilles særlige krav til afgørelsens indhold, form eller betydning. Denne regel må imidlertid undergives visse begrænsninger. Kære må således altid anses for udelukket, hvis der ikke knytter sig nogen rimelig konkret og aktuel interesse til at få afgørelsen tilsidesat. Dette princip er også forudsat i § 971 stk. 1 om omgørelsesadgangen, jfr. nedenfor s. 326.

Som exempel kan anføres *UfR 1975, 381 H:* Anklagemyndighedens kæremål for at opnå tilladelse til ransagning blev afvist, idet straffesagen mod T var afsluttet ved dom, og grundlaget for kæremålet herefter var bortfaldet. – Se også *UfR 1966, 244 H:*

T's kæremål vedrørende varetægt blev afvist, da han i mellemtiden var blevet løsladt efter afsagt dom i sagen.

Visse afgørelser kan på grund af deres rent administrative karakter ikke kæres, se fx *UfR 1964,809 H:* Landsretspræsidentens afgørelse om en sags henvisning til en bestemt landsretsafdeling kunne efter sin karakter ikke gøres til genstand for kære.

2. *Undtagelserne*

Fra den anførte almindelige regel gælder vidtrækkende undtagelser. Nogle af disse er af mere *generel* beskaffenhed (a), medens andre er af mere *speciel* art (b).

a. Kendelser og andre beslutninger, der afgives *under domsforhandlingen* eller under dennes forberedelse (d.v.s. den egentlige tilrettelæggelse og berammelse af domsforhandlingen), kan som udgangspunkt ikke påkæres, § 968 stk. 2. Begrundelsen herfor må søges i ønsket om at sikre domsforhandlingens hurtige fremme, jfr. s. 256 om domsforhandlingens koncentration og kontinuitet; reglen er derfor præceptiv. Nægter retten fx tilladelse til at afhøre nogle vidner under domsforhandlingen, kan denne beslutning ikke kæres.

Reglens baggrund og formål indebærer i sig selv en række afvigelser fra kæreforbudet. Hertil kommer, at praktiske hensyn kan tale stærkt for, at tvivlsspørgsmål af særlig betydning for sagsbehandlingen m.v. afklares gennem kære, før den egentlige domsforhandling påbegyndes (eller fortsætter). Sådanne undtagelser fra hovedreglen er dels opregnet i lovbestemmelsen, dels etableret i praxis:

1) Tilfælde, hvor kæreadgangen har *udtrykkelig hjemmel* i loven, fx § 31 stk. 3 (nægtelse af referatforbud), § 30 stk. 1, 2. pkt. modsætningsvis (dørlukning), og § 732 stk. 2 (nægtelse af forsvarerbeskikkelse). Endvidere kan nævnes § 64 om afvisning af indsigelser mod en dommers inhabilitet, hvor der desuden er hjemmel for en kort udsættelse af sagen, ifald det begæres; bestemmelsen om eventuel udsættelse er fakultativ, se herved *UfR 1975,53 H:* I en nævningesag blev T's indsigelse mod dommernes habilitet afvist af landsretten. Kendelsen blev kæret til højesteret. Da der i mellemtiden var afsagt dom i sagen ved nævningetinget, og denne dom var påanket, afvistes kæremålet, idet landsrettens kendelse i forbindelse med ankesagen kunne gøres til genstand for anke.

2) Den afgørelse, der ønskes påkæret, går ud på, at sagen *udsættes, afvises* eller *hæves,* § 968 stk. 2. – Se til ex *UfR 1973,1009 Ø:* I en sag om spirituskørsel ønskede forsvareren sagen udsat til forelæggelse for retslægerådet med henblik på en udtalelse om, hvorvidt oplysningerne om T's spiritusforbrug harmonerede med den forefundne alkoholpromille. Underretten afsagde kendelse i overensstemmelse hermed. Kendelsen påkæredes af anklagemyndigheden til landsretten, som stadfæstede den. – Cfr. herved *UfR 1964,50 H.*

3) Domsforhandlingen er udsat af *andre grunde.* – Se til ex *UfR 1974,1077 Ø:* Under domsforhandling i en straffesag, der behandledes ved søret, blev der afsagt kendelse om adgang for anklagemyndigheden til at dokumentere en søforklaring, som var optaget i Holland. Dokumentationen blev foretaget i samme retsmøde, hvorefter domsforhandlingen blev udsat til afhøring af de tiltalte. Forsvarets kære af kendelsen om dokumentation blev under henvisning til udsættelsen admitteret af landsretten, som stadfæstede den. – Se også *UfR 1967,784 H* (refereret s. 281 f) og *UfR 1976,600 V* (refereret s. 209).

4) Kendelsen eller beslutningen står *ikke i direkte relation til domsforhandlingen.* For så vidt angår varetægt, beslaglæggelse og ransagning e.l., er dette udtrykkeligt nævnt i § 968 stk. 2. Men også i andre tilfælde end de anførte tillades kæremål; se fx *UfR 1960,1100 Ø* (kære af underrettens kendelse om T's adgang til at se forsvarerens genparter af sagens akter).

5) Afgørelsen pålægger *sagsomkostninger* eller *processtraf,* § 968 stk. 2.

6) Afgørelsen er rettet mod personer, som ikke er parter i sagen, og som dermed heller ikke har ankebeføjelse, § 968 stk. 2. – Se herved (forudsætningsvis) de nedenfor s. 324 f refererende afgørelser.

7) Kendelsen eller beslutningen angår *væsentlige spørgsmål* vedrørende sagens behandling eller pådømmelsens grundlag. Denne vigtige undtagelse er dannet i praxis, især for så vidt angår afgørelser, der træffes under domsforhandlingens forberedelse. – Se herved *UfR 1967,784 H* (tilbagekaldelse af tilståelse og samtykke til § 925 a-behandling; refereret s. 281 f), *UfR 1968,808 V* (vidneførsel af betjent, som havde optaget rapport; refereret s. 47), *UfR 1969,427 H* (spørgsmål om ankens omfang; refereret s. 305 f), *UfR 1970,901 V* (manglende vejledning af T om hans ret til at undlade at udtale sig; refereret s. 201).

b. Retsplejeloven indeholder en del bestemmelser, der udelukker kæremål i særlige tilfælde. Som exempler herpå kan nævnes § 31 stk. 3 (udstedt referatforbud), § 31 stk. 4 (forbud mod billedgengivelse), § 151 stk. 2 (udøvelse af rettergangspoliti, når bøden ikke overstiger 60 kr.) og § 732 stk. 2 (beslutning om forsvarerbeskikkelse).

3. *To-instansprincippet*

Kæreregleme er – ligesom ankereglerne – opbygget omkring et to-instansprincip: Afgørelserne kan påkæres til den trinhøjere instans, men heller ikke længere. Landsretten er herefter kæreinstans for underretterne, medens højesteret træffer afgørelse i de kæremål, der udspringer af landsretternes virksomhed som 1. instans. Justitsministeren kan dog undtagelsesvis meddele tilladelse til, at landsrettens afgørelse i et kæremål indbringes for højesteret, § 973 stk. 1.

Når landsretten handler som ankeinstans, kan dens kendelser og

beslutninger normalt aldrig påkæres af parterne, jfr. § 968 stk. 3, hvorefter sådant kæremål kræver særlig justitsministeriel tilladelse, der kun kan gives på de i § 966 anførte betingelser. Kæremål fra andre end parterne – fx fra vidner – kan derimod føres til højesteret uden særlig tilladelse.

Fristerne for ansøgning om bevilling til at kære til højesteret er forskellige, alt efter om det er kære af landsrettens afgørelser som *anke*instans (§ 968 stk. 3, jfr. § 966 stk. 1, jfr. § 962 stk. 2: 14 dage, eventuelt 1 år) eller som *kære*instans (§ 973 stk. 1: 1 uge); også betingelserne for bevilling er i nogen måde forskelligt udformede. Disse afvigelser har ingen holdbar begrundelse. – Som ex på behandling efter § 973 stk. 1 kan anføres *UfR 1971,307 H*, hvor T kærede landsrettens stadfæstelse af underrettens bestemmelse om mentalundersøgelse. Højesteret afviste kæremålet, da justitsministeriets tilladelse ikke forelå. – I de to nedennævnte sager skulle tilladelsen have været indhentet i medfør af § 968 stk. 3. *UfR 1972,138H* (kære af landsrettens kendelse om, at T burde forblive i varetægt under anke af underrettens dom), og *UfR 1972,369 H* (kære af landsrettens berigtigelse i medfør af § 221 stk. 1 af en bestemmelse om, hvem af parterne der skulle udrede sagsomkostninger i landsretten).

B. KÆREMÅLETS REJSNING

1. *Kompetencen*

Kæreberettiget er »enhver, over for hvem beslutningen indeholder en afgørelse«, § 968 stk. 1. Heri ligger, at beslutningerne ikke blot kan påkæres af sagens *parter* – således som tilfældet normalt er vedrørende ankeberettigelsen – men også af *andre*, fx vidner og syns- og skønsmænd, alt under forudsætning af, at afgørelsen vedrører dem på den angivne måde.

Til nærmere belysning af kærebeføjelsens afgrænsning kan anføres nogle exempler. – *UfR 1969,919 V:* Ved Vejle byret rejstes en politisag mod T, der var bosiddende i Grenå. Politimesteren i Vejle begærede gennem politimesteren i Grenå T afhørt ved hjemtinget, men begæringen blev afslået af retten i Grenå. Denne afgørelse fandtes ikke at kunne påkæres af politimesteren i Vejle. – *UfR 1974,1013 H:* Landsrettens misbilligelse af langsommeligheden i underrettens behandling af en færdselssag kunne kæres af den pågældende underretsdommer. – *UfR 1972,391 H:* Landsretten afslog en anmodning fra en varetægtsarrestant om tilladelse til at modtage besøg i arresten af en journalist. Denne afgørelse fandtes journalisten ikke at have nogen selvstændig beføjelse til at kære. – *UfR 1978,76 H:* A overværede i sin egenskab af journalist påbegyndelsen af et retsmøde under et mundtligt forhandlet kæremål i en straffesag.

Efter anklagemyndighedens begæring afsagde landsretten kendelse om, at dørene skulle lukkes under henvisning til § 29 stk. 4 nr. 2. A påkærede kendelsen. Højesteret afviste kæremålet med den begrundelse, at A ikke var part i straffesagen eller det af landsretten behandlede kæremål, og at kendelsen heller ikke iøvrigt rettede sig direkte mod ham eller berørte hans personlige interesser på en sådan måde, at den indeholdt en afgørelse over for ham.

Efter motiverne (Udkast 1899) forudsætter kærebeføjelsen, at afgørelsen efter res judicata-principper er *bindende* for den pågældende. Dette kriterium synes imidlertid undertiden for snævert, hvorfor det kan være rimeligt at træffe afgørelsen udfra mere almene hensigtsmæssighedsbetragtninger.

2. *Kærefrist og kæreafkald*

Kærefristen er normalt 14 dage fra afgivelsen af den pågældende beslutning, jfr. § 969 stk. 1. Bestemmelsen i § 949 stk. 2 (om overskridelse af fristen for anke) er dog også overført til kære, således at kæreinstansen kan admittere kære, dersom fristoverskridelsen er undskyldelig.

Se herved *UfR 1970, 747 H:* En advokat, der ved landsrettens beslutning havde fået tillagt salær som forsvarer, ansøgte inden for 14 dages-fristen justitsministeriet om kæretilladelse for at få salæret forhøjet. Efter at ministeriet havde meddelt ham, at kæretilladelse var ufornøden, indgav han kæreskrift, ca. 1 måned efter landsrettens oprindelige afgørelse. Højesteret afviste kæren, idet den først var iværksat efter udløbet af fristen i § 969 stk. 1, og betingelserne for desuagtet at admittere kæremålet i medfør af § 949 stk. 2 ikke fandtes at foreligge. – Jfr. *UfR 1971, 587 H* og *UfR 1975, 230 H.*

Kæremålet har – i modsætning til anken – ikke opsættende virkning, medmindre det modsatte bestemmes enten af den ret, som har afgivet beslutningen, eller af den ret, for hvilken kære rejses, § 969 stk. 2; kæremålet bør ikke kunne anvendes til at forhale sagens afgørelse.

Retsplejeloven indeholder ingen regler om *afkald* på kære, og spørgsmålet er også uden større praktisk interesse. Det må formentlig antages, at reglerne om ankeafkald finder tilsvarende anvendelse, navnlig således at anklagemyndigheden er bundet ved sit eventuelle afkald, jfr. ovenfor s. 300. Dette afkald kan dog omgøres af den overordnede myndighed, jfr. princippet i § 721 stk. 3 og § 826.

3. *Iværksættelsen*

Kæremål fremsættes *skriftligt* for den ret, hvis beslutning påklages, eller erklæres *mundtligt* til dennes retsbog, § 970 stk. 1, 1. pkt. Den ene

parts kæremål skal normalt forkyndes for eller meddeles til modparten, se nærmere § 970 stk. 1, 2. og 3. pkt. (cfr. herved den s. 222 anførte undtagelse vedrørende anholdelse uden forudgående indkaldelse). Der kræves ingen skriftlig fremstilling af kæregrunden og påstanden, men såvel den, der har rejst kæremålet, som modparten har ret til – straks eller senere – at indgive skriftlige udtalelser om sagen til den overordnede ret, § 971 stk. 2. Der er efter loven ingen pligt til at gøre modparten bekendt med indlægget eller dets indhold, men det følger formentligt af det kontradiktoriske grundprincip, at retten ikke bør lægge afgørende vægt på en udtalelse, som modparten ikke har haft adgang til at se.

Er den sigtede undergivet varetægt, kan han efter omstændighederne fremsætte kæremålet til fængselsbestyrerens bog, § 970 stk. 2.

C. KÆREMÅLETS BEHANDLING

1. *Fremgangsmåden*

Den ret, hvis beslutning påkæres, skal uden ophold indsende kæremålet til den overordnede ret, ledsaget af de fornødne udskrifter m.m. samt af de bemærkninger, hvortil der fra rettens side måtte findes anledning, § 971 stk. 1. Hvis retten har adgang til at omgøre sin beslutning, kan dette dog ske, og kæremålet bringes dermed til ophør, § 971 stk. 1. En sådan omgørelsesadgang er hjemlet i § 178 stk. 2 (tvangsmidler overfor vidner), § 222 (almindelige – d.v.s. ubegrundede – beslutninger samt procesledende kendelser) og § 789 (beslutning om varetægt).

Den overordnede rets behandling af kæremålet er normalt *skriftlig*, således at afgørelsen træffes på basis af de indsendte kæreskrifter (underinstansens bemærkninger m.v. og parternes eventuelle kæreskrifter, jfr. ovenfor s. 325 f). Den overordnede ret kan dog undtagelsesvis, når særlige grunde taler derfor, ex officio eller på begæring anordne *mundtlig* forhandling, § 972 stk. 2. I så fald skal der altid medvirke en forsvarer, eventuelt efter særlig beskikkelse, § 972 stk. 2.

I de i strfl. § 78 stk. 3 omhandlede sager om rettighedsfortabelse skal kæremål forhandles mundtligt, såfremt det begæres, § 684 stk. 2. – Se til ex *UfR 1965,505 H*: En

tidligere domfældt person A anmodede om generhvervelse af førerretten til motorkøretøjer; underretten afsagde en kendelse, hvorefter anmodningen blev imødekommet. Anklagemyndigheden kærede kendelsen, og A begærede mundtlig forhandling. Landsretten undlod at imødekomme A's begæring og omgjorde underrettens afgørelse. A kærede herefter til højesteret, som under hensyn til den anførte rettergangsfejl vedrørende behandlingsformen ophævede landsrettens kendelse og hjemviste sagen til fornyet behandling.

Se om strafferetsplejeudvalgets forslag vedrørende mundtlig forhandling af kæremål i langvarige varetægtssager, s. 251.

Den bedømmelse af de faktiske omstændigheder, som den påkærede beslutning bygger på, er ikke bindende for den overordnede ret, § 972 stk. 1, 1. pkt. Heri ligger, at afgørelsen kan tilsidesættes såvel af »retlige« som af »faktiske« grunde – en regel, der også gælder ved kære til højesteret, uanset at højesteret i ankesager normalt er afskåret fra at efterprøve bedømmelsen af faktum (bevisbedømmelsen). Den overordnede ret kan i dette øjemed indhente *nye oplysninger*, § 972 stk. 1, 2. pkt.

Kæremål behandles i landsretten af (mindst) tre landsdommere uden medvirken af domsmænd (uanset ordlyden af § 692 stk. 2, jfr. stk. 1). Ved højesteret kan kæremål behandles af det i § 953 omtalte udvalg, d.v.s. af tre højesteretsdommere (anke- og kæremålsudvalget), § 973 stk. 2. Beslutninger vedrørende kæremålets forberedelse kan på samme måde som ved ankebehandlingen træffes af rettens formand, § 974.

2. *Afgørelsen*

Den overordnede rets afgørelse af kæremålet træffes ved *kendelse* og meddeles uden ophold alle vedkommende, § 972 stk. 3. I kravet om kendelse ligger bl.a., at afgørelsen skal *begrundes*, § 218 stk. 1, 1. pkt.

LITTERATUR: *Gomard*, Studier i den danske straffeproces (1976), s. 518 ff. *Spleth*, UfR 1968 B, s. 159 ff (domskommentar). Se endvidere den til kap. XIX anførte litteratur.

7. AFSNIT:
STRAFFEDOMMES FULDBYRDELSE OG ENDELIGHED M.V.

Kap. XXI: Fuldbyrdelse og sagsomkostninger

Kap. XXII: Genoptagelse og oprejsning

Kap. XXIII: Retskraft

Kapitel XXI:
FULDBYRDELSE OG SAGSOMKOSTNINGER

A. OVERSIGT

Når der er afsagt en fældende eller en frifindende straffedom, og denne dom ikke længere kan anfægtes ved de ordinære retsmidler (appel, jfr. s. 293), siges dommen at have *formel retskraft.* Er dommen fældende, er det normalt hensigten, at den nu skal *fuldbyrdes,* jfr. nedenfor afsnit B. Samtidig vil der normalt blive rejst krav på *sagsomkostninger,* nedenfor afsnit C. Det er endvidere udgangspunktet, at den formelt retskraftige dom skal være den *endelige* afslutning på straffesagen, således at hverken det offentlige (anklagemyndigheden) eller den dømte kan rokke ved afgørelsen gennem fremlæggelse af nye klagepunkter, beviser o.a. Denne endelighedsbetragtning udtrykkes ofte ved at sige, at den formelt retskraftige afgørelse også har *materiel retskraft,* jfr. herom nedenfor kap. XXIII. Princippet om retsafgørelsernes endelighed (læren om den materielle retskraft) brydes imidlertid med princippet om, at straffedommene altid bør være rigtige og retfærdige (kravet om materiel retfærdighed) – en brydning, der i den gældende straffeproces i hovedsagen er lovnormeret ved reglerne om *genoptagelse,* nedenfor s. 337 ff. I forbindelse hermed gives der, s. 342 ff en oversigt over retsplejelovens regler om *oprejsning* i anledning af ulovlig eller uforskyldt strafferetlig forfølgning, det vil bl.a. sige reglerne om erstatning for uforskyldt strafudståelse m.m.

B. FULDBYRDELSE

1. *Fuldbyrdelsesfristen*

Fældende straffedomme kan ikke fuldbyrdes, før ankefristen er udløbet eller ankeafkald er meddelt, § 999 stk. 1. Det følger heraf, at fuldbyrdelsesfristen normalt er *14 dage,* jfr. §§ 947–49 (§ 963 stk. 3)

og ovenfor s. 297 ff. Dette gælder såvel domme om frihedsstraf som bødedomme, jfr. dog om disse sidste bestemmelserne i § 999 stk. 2 og 3.

Påankes dommen inden 14-dages fristens udløb, *suspenderes* dommens fuldbyrdelse, § 951 stk. 1 (jfr. § 963 stk. 3). Admitteres en anke senere i henhold til § 949 stk. 2, skal fuldbyrdelsen ligeledes udsættes eller standses, § 951 stk. 2. Det samme gælder, hvis der meddeles 3. instansbevilling. Begæring om 3. instansbevilling – inden 1 års-fristen i § 962 stk. 2 in fine – bevirker derimod ikke i sig selv udsættelse; men højesteret kan træffe bestemmelse herom, jfr. § 966 stk. 1, jfr. § 962 stk. 3 (se herved *FOB 1972, 243*). Begæring om genoptagelse medfører ej heller suspension, medmindre retten bestemmer det modsatte, se nærmere § 986. Om benådningsandragender m.v. gælder reglerne i § 1001 stk. 3.

Selvom fuldbyrdelsesfristen er udløbet, kan de tvangsfuldbyrdende myndigheder dog meddele tilladelse til, at fuldbyrdelsen *udsættes*, hvis en umiddelbar udståelse af straffen ville medføre uforholdsmæssige følger for den dømtes velfærd eller væsentlige ulemper for det offentlige, § 1001 stk. 2. Efter lovordene ligger kompetencen hos justitsministeren. Denne har imidlertid bemyndiget politimestrene til at meddele udsættelser uden forelæggelse for ministeriet (se cirk. nr. 113/1975, § 6), og sådanne udsættelser gives i praxis meget hyppigt. Pladsmangel i fængsler og arresthuse medfører iøvrigt ofte, at fuldbyrdelsen først sættes i værk længe efter fristens udløb.

2. *Fuldbyrdelsesmyndigheden*

Den tvangsfuldbyrdende myndighed er ifølge § 997 stk. 1 *politimesteren* (i København politidirektøren). Politiet står herved under anklagemyndighedens overtilsyn. Såvel politiet som anklagemyndigheden er imidlertid underkastet *judiciel kontrol*, se § 998, hvorefter enhver tvist mellem fuldbyrdelsesmyndigheden og den dømte vedrørende dommens rette forståelse kan forlanges forelagt den ret, der har afsagt dom i sagen i 1. instans.

En sådan afgørelse omfatter *ikke* spørgsmål om fx afsoningssted eller prøveløsladelse. Se herved *UfR 1974, 716 H:* T blev for forsøg på manddrab dømt til anbringelse på sikringsanstalt. Senere ændredes foranstaltningen til anbringelse på et almindeligt hospital for sindslidende; underretten fastsatte herved, at anbringelsen skulle ske på en

lukket afdeling. Landsretten fandt, at den oprindelige anbringelse på sikringsanstalt burde opretholdes, mens højesterets flertal kunne slutte sig til den ændrede anbringelse. Samtidig ophævede højesteret vilkåret om placering på en lukket afdeling, idet dette spørgsmål mere hensigtsmæssigt kunne afgøres administrativt af statshospitalerne. – Se også *UfR 1974,899 H.*

3. *Fuldbyrdelsens iværksættelse*

Er den dømte på fri fod, kan han *pågribes* under anvendelse af de samme forholdsregler, som er hjemlede, når varetægtskendelse er afsagt, § 1003, jfr. ovenfor s. 243. Hvorvidt den domfældte skal undergives *varetægt* i tiden mellem dommens afsigelse og fuldbyrdelsens påbegyndelse, afgøres efter de almindelige regler om varetægt (jfr. § 1002 stk. 1 med henvisning til reglerne i retsplejelovens kap. 72), dog med »fornøden lempelse«. Af henvisningen følger bl.a., at den idømte straf må være af den i § 780 nævnte størrelse, for at varetægt overhovedet kan komme på tale. Er den domfældte allerede undergivet varetægt ved dommens afsigelse, kan varetægten vedvare indtil fuldbyrdelsen uden ny varetægtskendelse, jfr. herved § 790 stk. 1 og 4 og ovenfor s. 250. Spørgsmålet skal dog – efter begæring – underkastes særskilt prøvelse.

4. *Andre regler*

De fleste regler om fuldbyrdelsen af straffedomme henføres traditionelt ikke under strafferetsplejen, men under *den kriminalretlige sanktionslære,* hvortil henvises. Hovedbestemmelserne findes ejheller i retsplejeloven, men i straffeloven og ikrafttrædelsesloven (lov nr. 127/1930).

På europæisk og nordisk plan er der etableret ordninger, som åbner mulighed for afsoning af straffedomme i domfældtes hjemland fremfor i domslandet; se lov nr. 522/1970 og lov nr. 214/1963.

C. SAGSOMKOSTNINGER

1. *Hovedprincippet*

Reglerne om sagsomkostninger i straffesager findes i retsplejelovens kap. 91 (§§ 1007–1014) og ikrafttrædelsesloven § 11 samt i lov nr. 93/1916 om udgifter i strafferetsplejen (som ændret ved lov nr. 166/1937). Hovedprincippet er ifølge § 1007 stk. 1, at *det offentlige* – d.v.s. statskassen – *skal udrede samtlige omkostninger* ved sagens behandling

og straffens fuldbyrdelse, dog således at statskassen har *regresret* overfor den domfældte, jfr. nedenfor afsnit 2.

Udgangspunktet er herefter, at staten betaler alle udgifter. Herunder går også salæret til den *beskikkede forsvarer,* jfr. nærmere § 741 og ovenfor kap. X. Den *valgte* forsvarer har derimod intet krav mod det offentlige. Undtagelsesvis kan retten dog tilkende den valgte forsvarer et beløb – der ikke kan overstige, hvad der ville være blevet tilkendt en beskikket forsvarer – men dette kan kun ske, når det efter sagens særlige omstændigheder findes rimeligt, § 1007 stk. 2, 1. pkt.

2. *Regresretten*

Statskassens regresret er udformet således:

a. Hvis den sigtede findes *skyldig* – hvilket her blot vil sige, at skyldspørgsmålet afgøres mod ham – skal han som hovedregel erstatte de »nødvendige udgifter, som er medgået til sagens behandling«, § 1008 stk. 1. Herved sigtes kun til de udgifter, der *særligt* har været foranlediget af hans sag – i modsætning til de *almindelige* omkostninger, som er forbundet med strafferetsplejen (opretholdelse af politi- og anklagemyndigheden, dommernes løn, lys og varme i retsbygningerne o.s.v.). Vidnegodtgørelser og udgifter til tolk skal ikke afholdes af domfældte (se justitsministeriets cirk. nr. 77/1967). Som typiske omkostninger, der omfattes af regresretten, kan nævnes salæret til den beskikkede forsvarer, udgifter til nødvendige lægeundersøgelser og andre erklæringer, fx om tekniske forhold i forbindelse med færdselssager (motorsagkyndige), m.v., se herved justitsministeriets bkg. nr. 576/1975. – Også godtgørelse for forplejning under anholdelse og varetægt samt fuldbyrdelsesomkostningerne skal i princippet betales.

Hvis den domfældte *anker,* skal han betale omkostningerne herved, hvis anken ikke falder ud til hans fordel. Det samme gælder, selvom domfældte ikke har anket, men hvor anken medfører et for ham ugunstigere udfald, se nærmere § 1008 stk. 3. Dette kan i praxis indebære den uheldige konsekvens, at domfældte må bære omkostningerne ved en anke, der ikke er foranlediget ved hans egen adfærd under sagen, men alene skyldes, at underinstansen har afsagt en dom, der i forhold til gældende praxis er for mild.

En *lempelsesregel* findes i § 1008 stk. 4, 2. pkt., hvorefter retten kan begrænse omkostningsansvaret, dersom det ellers ville komme til at stå »i åbenbart misforhold til domfældtes skyld og vilkår«. Bestemmelsen er urimeligt snæver i sin formulering. Den bør anvendes med liberalitet, fx hvor domfældelsen kun er sket for en del af de påtalte forhold, en væsentlig mildere subsumption end den oprindelige er anvendt, eller hvor straffen er bortfaldet efter strfl. § 84 stk. 2 eller andre tilsvarende regler.

b. *Frifindes* den tiltalte, påhviler der ham ingen regrespligt, medmindre han har forårsaget omkostningerne ved retstridige handlinger eller undladelser, § 1010.

Bestemmelsen siger intet om den frifundnes *ret* til at få sine eventuelle omkostninger dækket. Sådanne omkostninger bør normalt heller ikke opstå, da princippet netop er, at det offentlige skal betale samtlige omkostninger forlods, jfr. ovenfor. Er der imidlertid blevet påført den frifundne udgifter (fx til dækning af rejseomkostninger eller tabt

arbejdsfortjeneste), må han gå frem efter reglerne i retsplejelovens kap. 93 a om oprejsning, jfr. nedenfor s. 342 ff, eller indtale et erstatningskrav efter de almindelige erstatningsregler.

– Statskassens regreskrav inddrives i overensstemmelse med reglerne i den *borgerlige* retspleje, § 1013 stk. 3. Der er ikke hjemmel til udpantning, men derimod til beslaglæggelse, § 797. De inddrevne beløb er uhyre beskedne, og hele systemet – navnlig reglerne om fuldbyrdelsesomkostningerne – tiltrænger en kritisk revision.

LITTERATUR: *Busck*, Juristen 1975, s. 109 ff (Retssikkerhed og fængselsstraf). *Gomard*, Studier i den danske straffeproces (1976), s. 33 ff, 377 ff, 514 ff og 530 ff. *Poul Sørensen*, Juristen 1971, s. 160 ff (Varetægtsfængsling efter domsafsigelse).

Kapitel XXII:
GENOPTAGELSE OG OPREJSNING

A. GENOPTAGELSE

1. *Begrundelse og virkefelt*

Begrundelsen for reglerne om *genoptagelse* i retsplejelovens kap. 86 (§§ 975–87) må søges i ønsket om at tilvejebringe den højeste grad af materiel retfærdighed på strafferettens område. Urigtige *domfældelser* – af hvilke kriminalhistorien kender en del – er i alvorligere tilfælde en dyb menneskelig tragedie. På den anden side kan urigtige *frifindelser* rumme fare for retssikkerheden og virke stærkt belastende for retssystemets autoritet. Overfor disse tungtvejende hensyn har man ment, at princippet om de strafferetlige afgørelsers endelighed måtte vige. Betingelserne for genoptagelse er imidlertid ganske strenge – strengest når der er tale om genoptagelse til skade for den tiltalte – og den almindelige regel, hvorefter dommen er det endelige punktum i straffesagen, er derfor bevaret så nogenlunde intakt.

Reglerne om genoptagelse retter sig alene mod *domme,* være sig fældende eller frifindende. I § 975 er dog optaget en regel om genoptagelse af strafferetlig forfølgning, der ikke er afsluttet med dom. Herom henvises til bemærkningerne s. 108.

Genoptagelse af domssager kan kun ske, når afgørelsen ikke kan anfægtes gennem de ordinære retsmidler (appel), jfr. ovenfor s. 293. Dette fremgår udtrykkeligt af § 978, hvorefter genoptagelse ikke kan finde sted, så længe anke i medfør af lovens almindelige regler står åben, eller så længe en rejst ankesag henstår uafgjort. At straffen er udstået, er derimod ikke til hinder for genoptagelse.

Reglen om, at alene upåankelige domme kan genoptages, indebærer, at genoptagelse er udelukket, så længe anke overhovedet kan komme på tale, hvilket vil sige, at også den ekstraordinære anke efter særlig tilladelse, jfr. § 949 stk. 2 (ankefristen oversiddet) og § 966 (3. instansbevilling), udelukker genoptagelse. Disse muligheder må altså først forsøges. Ankemuligheden udelukker dog kun genoptagelse,

hvis anken kan tage stilling til det spørgsmål – typisk bevisbedømmelsen – om hvilket genoptagelsesønsket drejer sig, jfr. herved de almindelige regler om ankebehandlingen ovenfor kap. XIX og indledningsordene til §§ 976 og 977, der begge taler om sager, der er pådømt »ved højesteret eller ved landsret under medvirkning af nævninger eller ifølge anke«. Drejer problemet sig til exempel om skyldspørgsmålet i en sag, der er afgjort ved et nævningeting, er der basis for genoptagelse, da højesteret ifølge § 945 stk. 2 ikke kan efterprøve bevisbedømmelsen.

Efter de citerede lovord i §§ 976 og 977 synes genoptagelse altid at være udelukket i sager, der er pådømt ved underretten. Normalt er der heller ikke noget behov herfor, idet disse sager kan påankes til landsretten til fuld efterprøvelse (jfr. s. 308 f) endog efter ankefristens udløb, hvis betingelserne i § 949 stk. 2, jfr. § 963 stk. 3, er opfyldt. Hvis anke undtagelsesvis er udelukket, bør genoptagelse kunne ske med hjemmel i en analogi fra §§ 976 og 977. Se herved *UfR 1972, 942 Ø* (refereret s. 358) forudsætningsvis. – I en ældre dom, *UfR 1950, 108*, tillod klageretten genoptagelse af en underretsdom, men sagen blev herefter afvist af underretten, som ikke anerkendte klagerettens kompetence til at prøve betingelserne for en analogisk anvendelse af § 977 stk. 1 på underretsdomme; underrettens afvisning er med rette blevet kritiseret.

2. *Kompetencen*

Afgørelsen af, hvorvidt en sag kan genoptages, træffes altid af *den særlige klageret*, § 979 stk. 1, 1. pkt., se dog nedenfor afsnit 6 om genoptagelse ved udeblivelse. Afgørelsen træffes ved kendelse, § 982. Klagerettens kendelse, hvorved genoptagelse tilstås eller nægtes, er *endelig* og *upåankelig*, § 985. Ordet »endelig« betyder dog ikke, at spørgsmålet om genoptagelse ikke påny kan indbringes for klageretten, men blot at kendelsen ikke kan underkendes af nogen anden ret. Fornyet indbringelse på samme grundlag vil dog naturligvis normalt føre til afvisning, jfr. § 980 stk. 1.

Klageretten består i disse sager af fem medlemmer: en højesteretsdommer, en landsdommer, en underretsdommer, en advokat og en universitetslærer i retsvidenskab, jfr. nærmere § 1 a. Klagerettens sæde er i København.

3. *Genoptagelse til skade for tiltalte*

a. *Frifindende domme* kan genoptages efter reglerne i § 976 på rigsadvokatens begæring. Betingelserne herfor er

– *enten* at det på basis af *senere fremkomne bevisdata,* herunder tiltaltes senere tilståelse, må antages, at han har begået forbrydelsen, § 976 stk. 1 nr. 1. Bestemmelsen forudsætter, at det ikke kan lægges anklagemyndigheden til last, at disse beviser ikke blev fremlagt under sagen. Dette fremgår af bestemmelsens motiver og ordvalg (»senere er kommet for dagen«, cfr. § 977 stk. 1 nr. 1: »tilvejebringes«),

– *eller* at der er afgivet *falske vidnesbyrd* eller benyttet *forfalskede bevismidler* m.v. under sagen, og at der er god grund til at antage, at dette har bevirket eller dog medvirket til frifindelsen, se nærmere § 976 stk. 1 nr. 2.

Det vil bemærkes, at genoptagelse til skade for den tiltalte aldrig kan baseres på, at dommen hviler på en urigtig bedømmelse af de forelagte (ægte) bevisligheder eller på en urigtig retlig bedømmelse, cfr. nedenfor afsnit 4 angående genoptagelse til fordel for tiltalte.

Skyldes frifindelsen ikke bevismangel eller lignende, men derimod *manglende påtaleret*, kan der rejses ny sag uafhængigt af genoptagelsesreglerne, jfr. ovenfor s. 93 f.

b. *Fældende straffedomme* kan genoptages under samme betingelser som anført under a, hvor den tiltalte påstås at have gjort sig skyldig i *en væsentlig større forbrydelse* end den, hvorfor han er domfældt, § 976 stk. 2.

4. *Genoptagelse til fordel for tiltalte*

Fældende domme kan i henhold til § 977 begæres genoptaget af den domfældte. Betingelserne herfor er

– *enten* at *nye oplysninger tilvejebringes,* og det skønnes antageligt, at disse, om de havde foreligget under sagen, kunne have bevirket *frifindelse* eller anvendelse af en *væsentlig mildere straffebestemmelse,* § 977 stk. 1 nr. 1. Denne hjemmel til genoptagelse er i praxis langt den vigtigste og mest anvendte. I kravet om, at oplysningerne skal være »nye«, ligger blot, at de ikke må have været fremlagt for retten i forbindelse med domfældelsen, uanset om dette kunne og burde have været tilfældet, cfr. ovenfor afsnit 3 angående genoptagelse til skade

for tiltalte. Begrebet »nye oplysninger« er iøvrigt noget videre end begrebet »andre beviser« i § 976. Udtrykket »skønnes antageligt« er i klagerettens praxis blevet fortolket udvidende, således at blot der foreligger en *praktisk mulighed* for en ændret vurdering, er det blevet anset for tilstrækkeligt. Det vil bemærkes, at der ikke er hjemmel til genoptagelse blot for at opnå en *mildere straf* i henhold til den anvendte straffebestemmelse (strafferamme). Derimod må begrebet frifindelse antages også at omfatte fritagelse på grund af manglende tilregnelighed,

– *eller* at der er afgivet *falske vidnesbyrd* eller benyttet *forfalskede bevismidler* m.v. under sagen, og det skønnes antageligt, at dette kan have bevirket eller medvirket til domfældelsen, § 977 stk. 1 nr. 2,

– *eller* at der iøvrigt foreligger *særlige omstændigheder*, der gør det overvejende sandsynligt, at de foreliggende bevisligheder *ikke har været rigtigt bedømt*, § 977 stk. 1 nr. 3. Denne genoptagelsesadgang, der er tidsbegrænset (5 eller 2 år), § 979 stk. 1, 2. pkt., er ifølge sin tilblivelseshistorie kun tænkt anvendt i ganske særlige tilfælde, og den anvendes da også med naturlig tilbageholdenhed af klageretten – tidsforløbet medfører jo typisk en så stærk svækkelse af bevismaterialet, at der er grund til at antage, at en bred anvendelse af reglen ville føre til mange urigtige frifindelser. Uanset bestemmelsens ordlyd er den iøvrigt blevet fortolket udvidende i praxis, idet den formentlig også har fundet anvendelse, hvor der måtte antages at foreligge en urigtig *retlig* bedømmelse; typisk har det drejet sig om sager, hvor en senere principiel højesteretsafgørelse har ændret retstilstanden.

Adgangen til genoptagelse tilkommer som nævnt den domfældte selv. Er han død, overføres adgangen til hans ægtefælle m.fl. § 977 stk. 2 med henvisning til § 941 stk. 1, 2. og 3. pkt.

Når genoptagelse sker på den domfældtes eller hans efterladtes begæring, må den nye dom ikke på noget punkt afvige fra den tidligere dom til skade for ham, § 984.

5. *Genoptagelsesproceduren og den nye domsforhandling*

Begæring om genoptagelse skal fremsættes *skriftligt* for den særlige klageret, og behandlingsformen er i det hele normalt skriftlig, jfr.

nærmere §§ 979–81. Mundtlig forhandling kan dog anordnes, men finder sjældent sted i praxis.

Klageretten har hidtil været yderst tilbageholdende med *forsvarerbeskikkelse* uden for den i § 731 stk. 1 litra f nævnte situation (mundtlig forhandling for retten). I visse tilfælde er beskikkelse dog sket efterfølgende i medfør af § 732 (se s. 160), hvor den for landsretten beskikkede forsvarer i forbindelse med genoptagelsesbestræbelserne har ydet en indsats, som rækker ud over, hvad der kunne sidestilles med almindelig ankebistand. En vis lempeligere praxis kan måske forventes, bl.a. således at sagens faktiske komplikation og den pådømte kriminalitets betydelige grovhed tages i betragtning; dog vil klageretten formentlig fordre, at en nærmere prøvelse af genoptagelsesbegæringen er indiceret, før der kan blive tale om beskikkelse.

Strafferetsplejeudvalget har i forsvarerbetænkningen (betænkning nr. 830/1977) ikke fundet anledning til at foreslå lovændringer på dette område. Udvalget peger på, at § 732 rummer tilstrækkelig hjemmel også for en mere liberal praxis end den hidtidige.

Klageretten afgør ved kendelse, om begæringen skal tages til følge eller forkastes. Tages den til følge, går kendelsen ud på, at *ny domsforhandling* skal finde sted. Er domfældte død, skal retten dog altid uden ny domsforhandling enten forkaste begæringen eller selv afsige dom, hvorved den ældre dom ophæves, § 982.

Den nye domsforhandling skal ifølge § 983 altid foregå ved den *landsret*, som tidligere har dømt i sagen. I det omfang der er adgang til at genoptage upåankelige underretsdomme, jfr. ovenfor afsnit 1, må den nye domsforhandling dog finde sted ved vedkommende underret. Domsforhandlingen forberedes og fremmes iøvrigt efter de almindelige regler, dog at ingen dommer, nævning eller domsmand, som har gjort tjeneste under den tidligere sag, må medvirke ved den nye domsforhandling, § 983, 2. og 3. pkt.

Selvom den nye domsforhandling kun foregår ved landsret, er der ikke fri adgang til at anke afgørelsen til højesteret som 2. instans; se *UfR 1971, 489 H:* Efter klagerettens bestemmelse blev en underretssag genoptaget og pådømt efter en ny domsforhandling ved landsretten. De tiltalte idømtes påny straf og ankede herefter dommen til højesteret. Anklagemyndigheden påstod anken afvist under henvisning til, at sagen måtte betragtes som en 3. instanssag og derfor kræve justitsministeriets bevilling efter § 966. Højesteret afviste de tiltaltes anbringende om, at den genoptagne sag kun havde været behandlet i én instans og derfor frit kunne ankes og henviste i stedet til, at sagen havde været behandlet ved landsretten som *ankeinstans*. Anken blev følgelig afvist.

Genoptagelsesbegæringen medfører ikke suspension af straffuldbyrdelsen, medmindre klageretten bestemmer det modsatte. Det samme gælder om beslutning om genoptagelse i henhold til § 976.

Besluttes genoptagelse derimod i henhold til § 977, skal fuldbyrdelsen altid suspenderes, hvis den domfældte begærer det, § 986.

6. *Genoptagelse ved udeblivelse*

Efter reglerne i § 987 kan der ske genoptagelse af sager, i hvilke en tiltalt er blevet domfældt som *udebleven*, hvis han godtgør, at han har haft *lovligt forfald* og ved ham utilregnelige omstændigheder har været forhindret i at anmelde dette i tide, eller at stævningen ikke betimeligt er kommet til hans kundskab. Genoptagelsesadgangen forudsætter, at sagen ikke kan ankes i henhold til kap. 83 (fuldstændig anke). Adgangen har således navnlig betydning i landsretssager og i de politisager, i hvilke anke er udelukket efter § 962 stk. 2.

Genoptagelsesbegæringen fremsættes i disse tilfælde overfor den ret, som har afsagt dom i sagen. Nægtes genoptagelse kan spørgsmålet dog indbringes for den særlige klageret. Begæringen skal normalt fremsættes inden 14 dage efter dommen, jfr. reglerne i §§ 948–949.

Træffes der beslutning om genoptagelse, foretages der ny domsforhandling i overensstemmelse med de almindelige regler. Der gælder i dette tilfælde intet forbud mod, at de samme dommere m.fl. medvirker ved den fornyede pådømmelse.

B. OPREJSNING

1. *Oprejsningskravenes art, formål og virkefelt*

Reglerne om genoptagelse af straffesager søger at tilsikre, at ingen urigtig straffedom kommer til at stå ved magt gennem længere tid. Genoptagelsen og den deraf eventuelt følgende frifindelse indeholder da i sig selv en oprejsning, idet den dømte herigennem kan rense sig helt og endeligt.

Genoptagelsesreglerne indeholder imidlertid intet om *økonomisk kompensation* for det tab eller den lidelse m.v., som strafforfølgningen og straffuldbyrdelsen kan påføre den domfældte. Disse regler findes i et særskilt kapitel af retsplejeloven (kap. 93 a, §§ 1018 a–m) under titlen »oprejsning«. Herved forstår loven dels *erstatning* for formueskade, dels *godtgørelse* for lidelse og tort. Endelig omfatter begrebet ifølge

§ 1018 d også *politimesterens erklæring* om, at forfølgningen har savnet tilstrækkeligt grundlag.

Oprejsningsreglerne har et langt bredere virkefelt end reglerne om genoptagelse. Medens disse sidste kun har relation til upåankelige *domme,* har oprejsningsreglerne relation til *alle de centrale straffeprocessuelle indgreb* (anholdelse, varetægt, beslaglæggelse m.v.) samt til selve *strafudståelsen.* Reglerne gælder dog i alle tilfælde kun for strafferetlig forfølgning, ikke for frihedsberøvende indgreb m.v. af anden art.

Bortset fra reglerne om politimesterens oprejsningserklæring i § 1018 d, der er af mere moralsk-ideel beskaffenhed, tilsigter oprejsningsreglerne i første række at yde *erstatning* for det eventuelle formuetab, som den ugrundede strafforfølgning har påført. I nogle af de vigtigste tilfælde (anholdelse, varetægt og strafudståelse) kan der imidlertid også gives en særlig kompensation i form af *godtgørelse* for lidelse og tort, jfr. herved ikrafttrædelsesloven § 15.

De materielle betingelser for erstatningsansvaret falder i tre hovedgrupper. Der skal være foretaget et indgreb, som er omfattet af erstatningspligten, og der må ikke foreligge en særlig erstatningsudelukkelsesgrund (se herom nedenfor afsnit 2–4). Hertil kommer for det tredje, at der – normalt – skal ske en efterfølgende konstatering af, at den pågældende foranstaltning har været *uforskyldt.*

At et straffeprocessuelt indgreb har været uforskyldt fremgår (jfr. §§ 1018 b og 1018 c) af, at sagen slutter med *frifindelse* eller andet tilsvarende – typisk løsladelse uden at sagen forfølges videre – og for strafferetlige foranstaltningers vedkommende ved, at den idømte retsfølge bortfalder efter anke eller genoptagelse.

Selv om rpl. § 1018 b stk. 1 – for så vidt angår anholdelse og varetægt – generelt taler om frifindelse, er det dog underforstået, at der hovedsagelig tænkes på frifindelse af bevismæssige grunde, eller fordi forholdet slet ikke er strafbart. Dette følger også af udelukkelsesgrunden i bestemmelsens stk. 2 nr. 1 (»skyldformodningsreglen«, se nedenfor s. 348). Sker frifindelsen som følge af objektive straffrihedsgrunde (især nødværge, nødret og samtykke) eller strafophørsgrunde (forældelse, tilbagetræden fra forsøg), bør erstatning som udgangspunkt ydes efter samme retningslinier som ved bevisbegrundede frifindelser. I praxis spiller de særlige erstatningsudelukkelses- og nedsættelsesgrunde (se herom s. 346 ff) en større rolle i disse tilfælde. Drejer det sig om frifindelse på grund af samtykke, kan det efter omstændighederne blive lagt til grund, at sigtede ved sin egen adfærd har givet anledning til indgrebet (§ 1018 b stk. 3). Lignende synspunkter kan

tænkes anvendt ved visse tilfælde af tilbagetræden fra forsøg. Ved frifindelse på grund af forældelse er erstatning blevet afslået i medfør af skyldformodningsreglen (§ 1018b stk. 2 nr. 1). – Se herved *UfR 1964, 710 H:* T blev ved nævningeting idømt 1 års fængsel for uterligt forhold over for sin mindreårige datter. Under sagen var han i varetægt i ca. 6 måneder og afsonede derefter resten af straffen i fængsel. Herefter påankede anklagemyndigheden dommen med påstand om frifindelse – og erstatning for udstået *straf* – under henvisning til, at T's strafansvar havde været bortfaldet på grund af forældelse. T sluttede sig til anklagemyndighedens påstand, men rejste tillige krav om erstatning for varetægtsperioden. Højesteret tilkendte ham ca. 6.700 kr. i erstatning for strafudståelsen, men afslog varetægtserstatning formentlig på grundlag af skyldformodningsreglen.

Ved siden af frifindelse anføres i § 1018b stk. 1 sigtedes løsladelse, »uden at sagen forfølges til dom«. Drejer det sig om en påtaleopgivelse (jfr. s. 96 f), kan grundlaget for opgivelsen være af samme art som ved frifindende domsafgørelser. Erstatningsspørgsmålet må derfor løses efter tilsvarende retningslinier som ovenfor anført.

Også tiltalefrafald er efter ordlyden omfattet af § 1018b stk. 1. Men da skyldspørgsmålet almindeligvis er på det rene, når der meddeles tiltalefrafald (se s. 101), vil erstatning være udelukket i medfør af skyldformodningsreglen. Sigtede er dog ikke af denne grund afskåret fra at indbringe erstatningsspørgsmålet for domstolene, der i så fald må foretage en selvstændig bedømmelse af sagens beviser.

Et særligt problem opstår, hvor frifindelsen (eller påtaleopgivelsen) kun er delvis, således at der frifindes for nogle forhold, men domfældes for andre; se til ex *UfR 1964, 206 Ø* (refereret s. 347). I denne situation må det ved bedømmelsen af et eventuelt erstatningskrav afvejes, hvorvidt det pågældende indgreb også ville være blevet foretaget, selv om sigtelsen kun havde omfattet de forhold, for hvilke domfældelse er sket.

Da erstatning og godtgørelse er betinget af, at indgrebet har været uforskyldt i den anførte forstand, er der følgelig tale om et såkaldt *objektivt* erstatningsgrundlag, d.v.s. at erstatning kan gives, uden at det er nødvendigt at påvise fejl eller forsømmelser fra de retsudøvende myndigheders side. Den erstatningssøgende kan imidlertid også vælge at rejse krav efter dansk rets almindelige erstatningsregler. Dette forudsætter typisk, at han kan godtgøre, at der har foreligget en ulovlig embedshandling, som er hidført ved fejl eller forsømmelser m.v., jfr. herved § 1020a. Erstatning på dette grundlag (*culpa*) er ikke begrænset til bestemte indgreb eller foranstaltninger (se til ex *UfR 1974, 807 V:* anvendelse af politihund overfor detentionsanbragt). For så vidt angår anholdelse og varetægt indeholder rpl. en specialregel herom i § 1018a, hvor netop indgrebets ulovlighed – ikke at det er uforskyldt – danner grundlag for erstatningsansvaret; se herom nedenfor, s. 345 f.

Erstatningskravene efter kap. 93a udredes af *statskassen*, men denne har regres overfor den pågældende embedsmand, hvis han har gjort sig skyldig i embedsmisbrug, skødesløshed eller andet uforsvarligt forhold, § 1018f, stk. 1. Kravene tilkommer naturligvis den skadelidte. Hvis han er død, tilkommer de hans ægtefælle og livsarvinger, jfr. § 1018e, der dog kun nævner krav på erstatning for formueskade. Erstatningsreglerne kan inddeles i tre grupper efter indgrebenes og foranstaltningernes art: Anholdelse og varetægt (afsnit 2); strafudståelse (afsnit 3); visse andre straffeprocessuelle foranstaltninger (afsnit 4). – Denne opregning kan ikke anses for udtømmende. En række straffeprocessuelle tvangsindgreb, som ikke er udtrykkeligt omfattet af opregningen i § 1018c, finder deres hjemmelsmæssige grundlag i analogier fra reglerne om besigtigelse og ransagning (fx sigtedes pligt til at underkaste sig legemlige undersøgelser); erstatning for sådanne indgreb må i forlængelse heraf kunne tilkendes i medfør af § 1018c analogt. Tilsvarende må bestemmelsen kunne udstrækkes til også at omfatte erstatning for mentalundersøgelser.

Også bestemmelsen i § 1018b stk. 4 om strafudståelse er i praxis blevet fortolket udvidende. Udtrykket »udstået straf« sigter umiddelbart til frihedsstraf. Men bestemmelsen eller dens analogi er dog også blevet anvendt på rentetab efter fuldbyrdet bødestraf og afsoning af forvandlingsstraf.

Uden for de anførte bestemmelsers område falder en række forskelligartede efterforskningshandlinger (fx konfrontation, fotografering, optagelse af fingeraftryk, personundersøgelse m.m.). Endvidere en række ikke-frihedsberøvende straffeforanstaltninger (fx betinget dom med eventuelle vilkår eller særlige foranstaltninger i medfør af strfl. § 68). – Om rettighedsfortabelse findes i færdselsloven § 133 en særlig hjemmel for erstatning på fakultativt grundlag for frakendelse og inddragelse af førerretten.

Politimesterens oprejsningserklæring i henhold til § 1018d omfatter samtlige mulige foranstaltninger i forbindelse med sigtelse og strafforfølgning – fx den blotte afhøring til rapport – når det viser sig, at forfølgningen har manglet grundlag og ikke har været forskyldt ved sigtedes eget forhold.

Om *størrelsen* af de tilkendte erstatningsbeløb kan der næppe siges noget generelt. De seneste undersøgelser (se betænkning nr. 801/1977, s. 45 ff) viser en meget bred variation i henseende til størrelsen af såvel erstatnings- som godtgørelsesbeløbene, for så vidt angår anholdelse og varetægt. I praxis vil godtgørelseskrav for lidelse og tort på mere end 150–200 kr. pr. dag næppe blive imødekommet, medmindre det drejer sig om ganske kortvarige frihedsberøvelser.

2. *Erstatning for anholdelse og varetægt*

a. *Ulovlige indgreb*

Ifølge § 1018a har en sigtet, der har været underkastet anholdelse eller varetægt i tilfælde, hvor sådant *ikke burde have været anvendt*, krav på erstatning for formueskade, lidelse og tort. Bestemmelsen, der kun vedrører anholdelser m.m. foretaget af offentlige myndigheder, ikke

private anholdelser, retter sig ifølge motiverne alene på de *ulovlige* foranstaltninger, d.v.s. tilfælde, hvor retsplejelovens (eller grundlovens) betingelser for varetægt eller anholdelse ikke har været opfyldt. Bestemmelsen omfatter ligeledes de tilfælde, hvor frihedsberøvelsens varighed udstrækkes udover lovens grænser.

Bestemmelsen i § 1018a spiller i praxis en meget beskeden rolle ved siden af § 1018b. For så vidt angår varetægt, kan der i den trykte praxis kun findes ét exempel på, at § 1018a med sikkerhed har været anvendt (*UfR 1931,638 Ø*). At bestemmelsen så sjældent anvendes (og påberåbes), hænger formentlig sammen med varetægtsbetingelsernes karakter. Betingelserne er dels af en så konkret skønsmæssig art, at det normalt er udelukket at underkende skønnets udøvelse under en efterfølgende sag. Dels er varetægtsbetingelserne af så enkel karakter, at overtrædelse – bortset fra overskridelse af tidsfristerne – næppe forekommer i praxis; dette gælder således betingelsen om, at kun sigtelse for visse bestemte lovovertrædelser (se s. 231f) kan danne grundlag for varetægt. – Det samme gælder i vidt omfang anholdelsesbetingelserne.

I justitsministeriets praxis vedrørende administrativ imødekommelse af erstatningskravet i medfør af § 1018 h stk. 2 (se nedenfor s. 351) skelnes der sjældent skarpt i henseende til hjemmel efter § 1018 a eller § 1018 b.

b. *Uforskyldte indgreb*

1°. Som anført skal tre hovedbetingelser være opfyldt, for at der kan tilkendes erstatning: Et erstatningspådragende *indgreb* – En konstatering af, at indgrebet er *uforskyldt* eller andet tilsvarende – Fravær af særlige nedsættelses- eller *udelukkelsesgrunde.*

At *indgrebet* efter sin art kan være erstatningspådragende, giver ikke anledning til tvivl, når der er tale om anholdelse og varetægt. At den processuelle frihedsberøvelse har været *uforskyldt*, konstateres ved en efterfølgende frifindelse, jfr. nærmere ovenfor, afsnit 1; der er således tale om erstatningsansvar på objektivt grundlag. Tilbage står herefter blot at omtale de særlige nedsættelses- og udelukkelsesgrunde i § 1018b stk. 2–3.

Efter disse regler er erstatning udelukket, såfremt frifindelsen eller påtaleundladelsen alene er begrundet i, at den sigtede findes utilregnelig (§ 1018b stk. 2 nr. 2). – I praxis spiller de to andre udelukkelsesgrunde, sigtedes egen foranledning af indgrebet (afsnit 2°) samt skyldformodningsreglen (afsnit 3°), imidlertid en langt større rolle.

2°. Erstatning kan ifølge § 1018b stk. 3 nægtes eller nedsættes, såfremt

den pågældende *selv har »givet anledning«* til anholdelse eller varetægt. Herved forstås, at den pågældende udviser en sådan adfærd, at han derved pådrager sig eller bestyrker mistanken, fx ved at aflægge urigtig tilståelse eller afgive vaklende og usandfærdige forklaringer. I enkelte tilfælde har man også anset sigtedes undladelse af at rense sig for mistanken for at være omfattet af § 1018b stk. 3. Den pågældendes adfærd kan også være af en sådan karakter, at den i særlig grad indicerer en varetægts- eller anholdelsesgrund, fx ved forsøg på flugt eller kollusion, eller ved nægtelse af at oplyse identiteten.

Som exempel på nedsættelse som følge af en urigtig tilståelse kan anføres *UfR 1964,206 Ø* (om erstatning for strafudståelse, se herom nedenfor s. 349): T tilstod 7 tyveriforhold og blev under en § 925-sag idømt fængsel i 1 år og 3 måneder. Sagen blev genoptaget, og T blev frifundet for de 6 forhold, men idømtes for det sidste forhold fængsel i 6 måneder. Om den oprindelige tilståelse forklarede T, at den var aflagt, fordi han var syg og nedbrudt og havde følt sig truet af politiet. Da han havde afsonet knapt 9 måneder af straffen, påstod han erstatning for den del af afsoningen, der oversteg den sidst idømte straf. Retten fandt, at T's eget forhold under sagen burde medføre en nedsættelse af erstatningen og tilkendte ham 1200 kr. – I visse tilfælde ydes der dog fuld erstatning til trods for, at der foreligger en nedsættelsesgrund i form af (delvis) urigtige forklaringer; se således *UfR 1971,827 V:* To udlændinge, T1 og T2, sigtedes for voldtægt; under sagen sad de i varetægt i 52 dage. Under de indledende retsmøder i sagen afgav de forklaringer, der til dels var indbyrdes modstridende, og de nægtede begge at have haft samleje med anmelderinden. Ved anklageskriftet rejstes der tiltale mod T1 for overtrædelse af strfl. § 244 stk. 2 og 4, og mod T2 for overtrædelse af strfl. § 217, jfr. § 260. Ved dommen blev de begge frifundet; for T2's vedkommende fandtes det bevist, at han havde haft samleje med anmelderinden, men ikke at dette var sket under udøvelse af ulovlig tvang. Underretten afslog deres krav på erstatning for varetægt under henvisning til, at de begge under såvel efterforskningen som domsforhandlingen havde afgivet delvis urigtige forklaringer, og at dette havde været afgørende for de afsagte varetægtskendelser. Landsretten fandt derimod, at de efter omstændighederne – herunder den meget alvorlige karakter af den oprindelige anmeldelse og sigtelse for voldtægt – havde krav på fuld erstatning, uanset at de selv i nogen måde havde givet anledning til varetægten.

Den pågældendes egen foranledning af anholdelsen eller varetægten kan efter omstændighederne også henføres til hans adfærd forud for strafforfølgningen og iværksættelsen af foranstaltningen. Sådan adfærd kan fx bestå i, at den pågældende bevæger sig meget nær grænsen for det kriminelle, men undgår domfældelse på grund af en restriktiv fortolkning af straffebestemmelserne. Det kan også tænkes, at sigtede udviser en konkret uforsigtig adfærd, der må påregnes at indebære risiko for sigtelse og anholdelse eller varetægt; se til ex *UfR 1973,822 H* (to piger, der havde boet sammen med narkotikaforhandlere og levet af disses indtjening samt været med på ture, hvor

der solgtes stoffer, fik kun nedsat erstatning for varetægt). Endelig gives der i ældre praxis nogle (kritisable) exempler på, at anden mistankepådragende adfærd forud for en senere indtruffet – men for den pågældende upåregnelig – forbrydelse har ført til udelukkelse af erstatning; se således *VLT 1949, 74* (T, der sigtedes for brandstiftelse men blev frifundet, havde forud for branden givet udtryk for, at hun syslede med tanken om at forårsage ildebrand på den pågældende ejendom).

3°. Tilkendelse af erstatning er udelukket, hvis oplysningerne i sagen giver begrundet formodning om, at den pågældende – uanset frifindelse e.l. – alligevel er skyldig i den forbrydelse, for hvilken han har været anholdt eller undergivet varetægt (*skyldformodningsreglen*), § 1018 b stk. 2 nr. 1. I tilslutning hertil er det i § 1018 h stk. 5 bestemt – som et mere velment end virkningsfuldt forsøg på at afbøde skyldformodningsreglens stempling af den frifundne som reelt skyldig – at begrundelsen for erstatningsudelukkelsen ikke må anføres udtrykkeligt i disse tilfælde.

Som exempel på reglens anvendelse kan anføres *UfR 1976, 590 V:* T, som var sigtet for overtrædelse af strfl. § 191 og under sagen sad i varetægt i 67 dage, blev frifundet for tiltalen. I landsretten udtalte et flertal af rettens medlemmer, at lovens betingelser for erstatning efter de i sagen tilvejebragte bevisligheder ikke fandtes at være til stede. – Se også *UfR 1971, 49 H:* T blev ved underretten idømt 6 måneders fængsel for overtrædelse af strfl. § 224, jfr. § 217; et af rettens medlemmer dissentierede for frifindelse. Landsretten frifandt med 3 stemmer mod 3. Med hensyn til spørgsmålet om erstatning for 69 dages varetægt var der enighed blandt rettens medlemmer om, at lovens betingelser for erstatning efter de i sagen tilvejebragte bevisligheder ikke skønnedes at foreligge. T ankede erstatningsafgørelsen til højesteret, der imidlertid udtalte, at dette spørgsmål ikke kunne afgøres uden en selvstændig prøvelse af bevisernes vægt, og dermed var unddraget højesterets prøvelse (jfr. s. 311 f).

Det formelle grundlag for, at en sigtet således på én gang kan opnå en positiv og en negativ bedømmelse af sin skyld i det påsigtede forhold, findes i forskellen mellem bevisbyrdereglerne i henholdsvis civil- og strafferetsplejen. For afgørelsen af selve straffesagen stilles der kvalificerede beviskrav, idet enhver rimelig tvivl vedrørende tiltaltes skyld skal komme ham til gode (in dubio pro reo, se herom s. 34), medens det i et erstatningssøgsmål som udgangspunkt er skadelidte, der bærer bevisbyrden for erstatningsbetingelsernes opfyldelse, medmindre andet udtrykkeligt er bestemt. Disse grundsætninger om bevisbyrdens fordeling kan imidlertid ikke anses for at være tvingende for indretningen af de her omhandlede erstatningsregler. Selv om der formelt er tale om et civilretligt erstatningskrav, indebærer afgørelsen en vurdering af den erstatningssøgendes eventuelle skyld i et strafbart forhold.

Som en afgørende indvending mod afskaffelse af skyldformodningsreglen har det været anført, at en række reelt skyldige personer i givet fald ville få udbetalt et beløb

af staten. Heroverfor bør det dog veje tungere, at der under den nuværende regel er en risiko for, at reelt ikke-skyldige (og frifundne) personer ikke får tilkendt nogen kompensation for de indgreb, de har været udsat for under strafforfølgningen.

En række andre momenter taler for at afskaffe skyldformodningsreglen. Først og fremmest indebærer anvendelsen af reglen, at der i praxis skabes to klasser af frifindelser: De frifindelser, der giver grundlag for erstatning, og de »uægte« frifindelser, hvor erstatning ikke søges eller opnås på grund af skyldformodningsreglen. Den frifundne kan komme i en meget vanskelig situation, hvis den strafferetlige frifindelse efterfølges af den i erstatningsafslaget udtalte skyldformodning. Selv om den reelle begrundelse for afslaget med bestemmelsen i retsplejeloven § 1018 h stk. 5, søges tilsløret i domsgrundene, er problemet langtfra afhjulpet.

For afskaffelse af skyldformodningsreglen taler også, at det er ønskeligt at opnå ensartede materielle erstatningsregler for henholdsvis den straffeprocessuelle frihedsberøvelse (anholdelse og varetægt) og den udståede frihedsstraf. Den person, som frifindes efter at have hensiddet i varetægt, har i realiteten været stillet på samme måde som den, der har udstået en frihedsstraf af tilsvarende længde. Alligevel kan der i medfør af skyldformodningsreglen nægtes erstatning, uanset at dette ikke kunne være sket for strafafsonerens vedkommende (se nedenfor afsnit 3).

Skyldformodningsreglen har af de anførte grunde gennem adskillige år været udsat for angreb, og den foreslås nu helt afskaffet i lovforslag af 16/12 1977 (jfr. nedenfor afsnit 5).

3. *Erstatning for strafudståelse*

Den, der har udstået straf eller været undergivet anden strafferetlig retsfølge af frihedsberøvende karakter, har krav på erstatning for formueskade samt godtgørelse for lidelse og tort, såfremt retsfølgen bortfalder efter anke eller genoptagelse, § 1018 stk. 4, 1. pkt. – Som anført er begrebet »udstået straf« blevet fortolket udvidende i praxis (se s. 345).

At retsfølgen »bortfalder« er ikke nødvendigvis ensbetydende med, at han frifindes som ikke-skyldig, eller at der ikke på anden måde kan bestå en formodning om den pågældendes skyld; se herved *UfR 1964, 710 H* (refereret s. 344). Men i modsætning til varetægt og anholdelse findes der ved strafudståelse ingen regel om udelukkelse af erstatningen på grundlag af en skyldformodningsregel. Hvis den idømte straf er blevet anset for udstået ved varetægt, skal erstatningsspørgsmålet ifølge praxis afgøres efter varetægtsreglerne; og på denne indirekte måde kan skyldformodningsreglen således alligevel komme til at spille en rolle ved erstatning for udstået straf.

Erstatningen kan ifølge § 1018b stk. 4, 2. pkt., nægtes eller nedsættes, hvis den dømte ved sit forhold under – men ikke før – sagen har givet anledning til domfældelsen. Se til ex *UfR 1964, 206 Ø* (refereret s. 347), hvor der i et tilfælde af delvis frifindelse blev givet delvis erstatning, som imidlertid nedsattes på grund af den pågældendes egen adfærd under sagen.

4. *Erstatning for andre foranstaltninger*

Medens erstatningsreglerne for ulovlig eller uforskyldt anholdelse, varetægt og strafudståelse giver den erstatningssøgende et egentligt retskrav mod statskassen, hjemles der i § 1018c domstolene en *fakultativ* adgang til at give erstatning for visse andre foranstaltninger, der er truffet under en offentlig strafforfølgning, som ikke føres igennem til dom, eller som slutter med frifindelse. Her haves der dog kun adgang til at give erstatning for formueskade, ikke godtgørelse for lidelse og tort.

De foranstaltninger, der efter bestemmelsen kan være ansvarspådragende, er følgende: 1) Suspension fra advokatvirksomhed, 2) besigtigelse, beslaglæggelse og ransagning, 3) anholdelses- og varetægtssurrogater og 4) beslag og forbud efter kap. 73. Denne opregning er som anført s. 345 ikke ganske udtømmende for så vidt angår de straffeprocessuelle indgreb. Derimod er der efter bestemmelsen og praxis ingen hjemmel til at give erstatning for særlige strafferetlige retsfølger, fx frakendelse af retten til at udøve advokatvirksomhed, jfr. § 137 stk. 2 og 3. – For så vidt angår frakendelse af førerretten, eller inddragelse af førerretten under sagen, er der ved færdselsloven § 133 skabt en fælles hjemmel for fakultativt at imødekomme erstatningskrav, dersom foranstaltningen viser sig at have været uforskyldt.

Da bestemmelsen i § 1018c er fakultativ, opstår der ikke spørgsmål om særlige udelukkelses- eller nedsættelsesgrunde. Skyldformodning eller den pågældendes egen foranledning af indgrebet vil i praxis føre ..! afslag eller eventuelt nedsættelse, uden at dette kræver et udtrykkeligt grundlag i selve lovbestemmelsen.

5. *Fremgangsmåden*

Opstår der erstatningskrav i henhold til de omhandlede bestemmelser i

§§ 1018 a–c, og føres sagen ikke igennem til dom, idet påtale undlades, skal den erstatningssøgende gøre sit krav gældende inden 12 uger efter, at han har fået meddelelse om, at forfølgningen er ophørt. Forfølges sagen derimod til dom – være sig i 1. instans, ved anke eller genoptagelse – skal han fremsætte kravet i retten inden sagens optagelse eller i umiddelbar forbindelse med domsafsigelsen, og kravet påkendes da normalt under eller i umiddelbar fortsættelse af sagen, jfr. nærmere § 1018 g. Reglerne om hurtig fremsættelse af erstatningskravet er kritisable; en vis frist til at foretage en rolig gennemlæsning og vurdering af dommens præmisser ville være mere hensigtsmæssig (se herom nedenfor afsnit 6).

Erstatningssagerne behandles i strafferetsplejens former under medvirken af domsmænd eller nævninger og ved statsadvokatens foranstaltning. Der skal efter begæring beskikkes en advokat, §§ 1018 h–l. I praxis afgøres dog et betydeligt antal erstatningskrav udenretligt og administrativt, jfr. § 1018 h stk. 2, 2. pkt., hvorefter kravet kan imødekommes af *justitsministeren* efter indhentet erklæring fra rigsadvokaten, forsvareren og vedkommende ret.

En afgørende forudsætning for *lægdommernes medvirken* ved erstatningsspørgsmålets påkendelse er skyldformodningsreglen. Lægdommernes hovedfunktion i strafferetsplejen består i vurdering af straffesagens beviser m.v. (jfr. s. 58 ff). Denne funktion er i erstatningssagerne hovedsagelig knyttet til spørgsmålet om, hvorvidt erstatning skal udelukkes som følge af en begrundet formodning om den erstatningssøgendes skyld i det påsigtede forhold. Dette synspunkt bekræftes af højesterets praxis, hvorefter sigtedes egen foranledning af varetægt er blevet påkendt, mens spørgsmålet om hans formodede skyld er blevet anset for at falde uden for højesterets prøvelsesret (se s. 348).

Afskaffes skyldformodningsreglen, bliver lægdommerelementet dermed i det væsentlige overflødigt. Erstatningssagen antager i højere grad karakter af et almindeligt civilretligt søgsmål, hvor medvirken af lægdommere ville være en fravigelse fra det normale.

På baggrund af de anførte synspunkter har strafferetsplejeudvalget anbefalet, at erstatningssagerne påkendes uden medvirken af lægdommere; men dette forslag er ikke medtaget i lovforslag af 16/12 1977.

6. *Reformforslag*

Siden den første lov fra 1888 om erstatning for uforskyldt varetægt og straf m.v. er reglerne på dette område undergået talrige ændringer. Udviklingen har indebåret en stadig udvidelse af adgangen til at opnå erstatning. Visse spørgsmål har herunder gang

på gang været debatteret; det gælder i særlig grad omfanget og arten af de indgreb, der kan give anledning til erstatning, samt skyldformodningsreglen.

Lovforslag af 16/12 1977 indeholder nye bestemmelser om erstatning i anledning af strafferetlig forfølgning; forslaget bygger i det væsentlige på strafferetsplejeudvalgets betænkning nr. 801/1977. – Det væsentligste punkt i forslaget er ophævelsen af *skyldformodningsreglen.*

En række konkrete *efterforskningsskridt* (f.eks. konfrontationer, fotografering med indsættelse af billedet i fototek, personundersøgelser o.a.) inddrages efter forslaget under erstatningsområdet. Det samme gælder tilfælde, hvor sigtelsen ved myndighedernes foranstaltning er bragt til kundskab for en større kreds (f.eks. gennem en offentlig efterlysning). Derimod vil der ikke kunne opnås erstatning for den skade, der eventuelt kan påføres ved den blotte sigtelse og en rutinemæssig afhøring af en mindre personkreds i forbindelse hermed.

For så vidt angår *strafferetlige foranstaltninger,* vil enhver retsfølge, som efter anke eller genoptagelse viser sig at have været uforskyldt, kunne give grundlag for erstatning. Herved foreslås en graduering af *ansvarsgrundlaget,* således at erstatning for anholdelse, varetægt og alle strafferetlige retsfølger ydes på objektivt grundlag, mens de øvrige straffeprocessuelle indgreb giver mulighed for at opnå erstatning efter en friere bedømmelse. Denne graduering svarer i princippet til den nuværende retstilstand.

Endvidere foreslås en ny regel indført, hvorved der skabes hjemmel for at behandle de erstatningskrav, der fremsættes under udtrykkelig henvisning til myndighedernes fejl eller forsømmelser (*culpa-krav*), efter samme processuelle regler som de øvrige erstatningskrav.

Det fastholdes, at erstatning normalt er betinget af, at der sker frifindelse (eller tilsvarende) i sagen. Undtagelsesvis vil der dog være mulighed for at tilkende erstatning, selvom strafforfølgningen er endt med domfældelse eller tiltalefrafald, såfremt *den idømte sanktion står i misforhold til de under sagen anvendte indgreb* (f.eks. hvor 8 måneders varetægt efterfølges af 4 måneders fængsel). Denne udvidelse af erstatningsområdet – der dog delvis kendes også i den nuværende praxis – foreslås lovfæstet i form af en fakultativ bestemmelse. Hertil føjes et forslag om en *billighedsregel* med henblik på de ganske særlige situationer, hvor der kan være trang til at yde erstatning, til trods for at de i loven beskrevne betingelser ikke er opfyldte. Også *ikke-sigtede personer* vil efter reglerne i rpl. kap. 93 a kunne få tilkendt erstatning, dersom det findes rimeligt, for skader påført i forbindelse med strafforfølgning.

Den særlige bestemmelse om *ulovlige indgreb,* § 1018 a, foreslås afskaffet under henvisning til den sjældenhed, hvormed den anvendes i praxis (se s. 346). I de få tilfælde, hvor erstatning for et ulovligt indgreb ikke vil kunne opnås på andet grundlag, vil reglerne om billighedserstatning og culpa-krav kunne bringes i anvendelse.

De gældende regler (§ 1018 g) om, at erstatningskravet skal *fremsættes* i umiddelbar tilslutning til den frifindende afgørelse, foreslås ophævet og erstattet af en bestemmelse om, at kravet kan rejses senere inden for en frist på normalt to måneder. Endvidere styrkes anvendelsen af den *administrative behandling* af erstatningssagerne, således at

alle krav først undergives en administrativ prøvelse. I tilfælde af helt eller delvist afslag indbringer anklagemyndigheden efter den erstatningssøgendes begæring sagen for retten.

Blandt de øvrige forslag kan nævnes, at bestemmelsen i § 1018 d om *politimestererklæringer* foreslås ophævet. Sådanne erklæringer udstedes i praxis meget sjældent, men vil iøvrigt fortsat kunne afgives også uden særlig lovhjemmel.

LITTERATUR: *Bech*, Retsplejeloven 50 år (1969), s. 181 ff (om oprejsning). Betænkning nr. 801 (1977) om erstatning i anledning af strafferetlig forfølgning. Betænkning nr. 825 (1977) om retternes kompetence og arbejdsform i straffesager, s. 73 ff. Betænkning nr. 380 (1977) om beskikkelse af forsvarer under efterforskningen, s. 22 f. *Espersen*, Juristen 1970, s. 312 ff (om erstatning for varetægt). *W. E. v. Eyben*, Festskrift til Stephan Hurwitz (1971), s. 217 ff (Genoptagelse af straffesager). *Gammeltoft-Hansen*, Varetægtsfængsling (1976), s. 282 ff; Juristen 1973, s. 401 ff (Fængslingserstatning og menneskerettigheder). *Gomard*, Studier i den danske straffeproces (1976), s. 360 ff. *Waaben*, UfR 1977 B, s. 301 ff (om erstatning for varetægt).

Kapitel XXIII:
RETSKRAFT

A. PROBLEMSTILLING OG TERMINOLOGI

1. *Problemstillingen*

Straffedommen tilsigter at være den *endelige* afslutning på straffesagen. Dette endelighedssynspunkt fremtræder som en selvfølge under et moderne straffeprocessuelt system med lovordnet appeladgang o.s.v.: Når de ordinære retsmidler er udtømt, skal dommen stå fast. Den frifundne er da fri, den dømte dømt. Princippet fastholdes vel ikke ud i sine yderste konsekvenser, jfr. s. 337 ff om genoptagelse, men i hovedsagen er der ikke tvivl om, at man her står overfor et ganske naturligt og aldeles nødvendigt led i retsplejen.

At dommen skal stå fast som den endelige afgørelse, er ensbetydende med, at nye sager om samme spørgsmål må *afvises*. Denne retsvirkning er ikke udtrykkeligt udtalt noget steds i retsplejeloven, men den fremtræder som en sikker forudsætning bag dennes regler, især reglerne om genoptagelse.

Endelighedssynspunktet er imidlertid ikke udtømt med reglen om, at nye sager om samme spørgsmål skal afvises. Det kan meget vel tænkes, at der opstår nye sager, som ikke i første række drejer sig om de samme spørgsmål, men hvor disse spørgsmål dog er af betydning for den nye sags afgørelse. En fastholden af endelighedssynspunktet vil her indebære, at den gamle doms resultater skal lægges *uprøvet* til grund i den nye sag. Denne konsekvens er ikke altid behagelig at drage, og den pånøder sig heller ikke med ganske samme styrke som læren om dommens virkning som barriere mod nye processer om det samme spørgsmål: Ét er, at man nødsages til at acceptere dommen som uomstødelig – isoleret betragtet – på godt og ondt. Noget andet er at udstrække dens virkninger til nye områder, til hvilke der ikke er og ikke kan være taget stilling under processen. På den anden side må det erkendes, at man – i det omfang man ikke vil lægge afgørelsen uprøvet til grund i senere processer – må acceptere andre vanskelig-

heder, bl.a. at sideordnede domstole herved kan komme til at censurere hinandens afgørelser. Herved modvirkes den orden og fasthed i retsplejen, som reglerne om den saglige og stedlige kompetence, appelordningen etc. netop søger at fremkalde.

2. *Terminologi*

Den omhandlede problemstilling drøftes traditionelt under benyttelse af sprogbrugen *retskraft*. Terminologien må ikke misforstås; retskraft er ikke nogen mystisk kvalitet, der knytter sig til visse retsafgørelser, og hvorfra der kan drages vidtløftige konsekvenser. Udtrykket er blot en traditionel og kort betegnelse for visse retsvirkninger, der *eventuelt* knytter sig til domstolsafgørelser: at afgørelsen er *endelig* og upåankelig, at nye processer om samme spørgsmål skal *afvises*, og at afgørelsen skal lægges *uprøvet* til grund i senere processer om andre spørgsmål.

Terminologien udspaltes sædvanligvis på følgende måde:

a. Afgørelsen siges at have *formel retskraft*, når den ikke længere kan anfægtes ved ordinære retsmidler, d.v.s. appel, jfr. s. 293. Denne sprogbrug er uden selvstændig betydning, idet den blot er en kort betegnelse for, at appelmulighederne er udtømt.

b. Afgørelsen siges at have *materiel retskraft* (res judicata-virkning), i det omfang den tillægges bindende virkning i fremtidige sager. Herved forudsættes, at den har vundet formel retskraft. Denne bindende virkning kan enten betyde,

1) at nye sager om samme spørgsmål – identiske processer – skal *afvises*. Dette betegnes som *negativ retskraft* og knyttes ofte til udtrykket *ne bis in idem*, eller

2) at afgørelsen skal lægges *uprøvet* til grund i fremtidige sager om andre spørgsmål, i hvilke den kan have betydning. Dette betegnes som *positiv retskraft*.

I det følgende drøftes i hvilket omfang danske straffedomme har materiel retskraft, således at den negative variant behandles nedenfor afsnit B, den positive nedenfor afsnit C; i forbindelse hermed behandles spørgsmålet om, hvorvidt *civile* domme skal tillægges positiv retskraft indenfor straffeprocessen.

Gennemgangen vedrører kun *danske* domme. Dersom *udenlandske straffedomme* skal tillægges retskraft her i riget, kræves særlig lovhjemmel. En sådan findes bl.a. i strfl. § 10a; se også strfl. § 81 stk. 2 (gentagelsesvirkning), § 271 stk. 1 (injurieprocesser) og ægteskabslovens § 40 stk. 1 (straffedom som grundlag for skilsmisse). I forbindelse hermed mærkes de særlige regler om fuldbyrdelse af nordiske og europæiske straffedomme, se s. 333.

B. DOMMENS BETYDNING SOM AFVISNINGSGRUNDLAG (NEGATIV RETSKRAFT)

At en dom har negativ retskraft, indebærer som anført, at sager om samme spørgsmål skal afvises ex officio; se til ex *UfR 1974, 948 Ø:* T blev i Københavns byrets 25. afdeling dømt for overtrædelse af forskellige bestemmelser i toldlovgivningen samt færdselsloven ved at have benyttet en finsk indregistreret bil uden berigtigelse af told og afgifter; bilen var ikke i forsvarlig stand, idet bl.a. bremserne var virkningsløse. T idømtes som udebleven en bøde på 400 kr. samt betaling af 403 kr. i afgifter m.v. En uge senere idømtes han i byrettens 10. afdeling for de samme færdselslovsovertrædelser en bøde på 600 kr. samt frakendelse af førerretten i 6 måneder. Den sidstnævnte dom ankedes af T til landsretten, som fandt, at den første dom indeholdt en retskraftig afgørelse af færdselslovsovertrædelserne, og at den senere sag derfor burde have været afvist fra byretten. Landsretten ophævede herefter dommen og tillagde T erstatning for uberettiget førerretsfrakendelse.

At en afsagt straffedom har negativ retskraft, fremgår forudsætningsvis af reglerne om genoptagelse. Man kan også udtrykke det på den måde, at genoptagelsesreglerne er baseret på princippet om den negative retskraft, og at deres indhold herefter er at hjemle visse nærmere angivne undtagelser fra retskraftprincippet: I det omfang genoptagelse kan ske, viger retskraften; i det omfang genoptagelse må nægtes, står afgørelsen fast som retskraftig. Læren om den negative retskraft kan således siges at være ensbetydende med en *fortolkning* af (en »modsætningsslutning« fra) genoptagelsesreglerne, jfr. herom ovenfor kap. XXII, afsnit A.

Det må imidlertid understreges, at problemstillingen vedrørende såvel retskraftprincippet som reglerne om genoptagelse drejer sig om, hvorvidt der kan rejses ny sag om det *samme spørgsmål,* som allerede er afgjort ved den foreliggende afgørelse. Der skal med andre ord foreligge *identitet* mellem den nye og den gamle sag. Gør der ikke det, kan der rejses ny sag, og spørgsmålet om genoptagelse kommer slet ikke på tale.

Identitetskravet har to sider: Dels et krav om *subjektiv* identitet, dels et krav om *objektiv* identitet. Kravet om subjektiv identitet giver ikke anledning til vanskeligheder, idet der alene kan antages sådan identitet, når processen angår den samme person som sigtet (tiltalt, domfældt). At der eventuelt optræder en ny anklager forrykker ikke identiteten, idet anklagemyndigheden må opfattes som en enhed. Vanskeligere stiller det sig med kravet om objektiv identitet. I praxis vil der nemlig aldrig foreligge absolut objektiv identitet mellem den nye og den gamle sag, men altid visse større eller mindre forskelle (nye beviser, andre påstande o.s.v.). Problemet er herefter, hvilke forskelle der skal til, for at der ikke mere kan siges at foreligge »samme faktiske forhold«.

Løsningen af dette problem – der er beslægtet med spørgsmålet om forholdet mellem påtale og dom (se s. 119 ff) – må i første række baseres på de slutninger, der kan drages fra de positive regler i retsplejeloven om genoptagelse; det må være klart, at der ikke kan rejses *ny selvstændig* sag (i modsætning til genoptagen sag) i de tilfælde, hvor loven har taget stilling til spørgsmålet om genoptagelse. Man kan herefter konstatere, at

retskraftlæren danner en barriere mod sådanne nye processer, selvom der foreligger de *afvigelser* mellem den gamle og den nye sag, der er omhandlet i genoptagelsesreglerne, således bl.a. og navnlig afvigelser som følge af en *ændret bevisførelse* (nye beviser, §§ 976 og 977), en ændret vurdering af *forbrydelsens grovhed og størrelse* (§ 976 stk. 2), eller en ændret *retlig vurdering* (§ 977 stk. 1 nr. 3), jfr. i det hele s. 339 f.

En blot kvantitativ afvigelse vil efter det anførte normalt ikke ophæve den objektive identitet. Men dersom afvigelserne bliver meget betydelige og dertil indebærer en skærpet subsumption, kan en ny tiltale e.o. tillades; se herved *UfR 1972, 942 Ø:* T erkendte sig under en politisag skyldig i overtrædelse af loven om euforiserende stoffer (lovbkg. nr. 391/1969) ved at have indført 1,3 kg hash og heraf solgt 1 kg videre. Ved underrettens dom idømtes han 4 måneders fængsel. Ca. et halvt år senere blev T sammen med en medtiltalt sat under tiltale for overtrædelse af strfl. § 191 ved i stedet at have indsmuglet ca. 30 kg hash og videresolgt ca. 14 kg. Underretten afviste sagen under henvisning til, at der ikke i overensstemmelse med § 976, jfr. § 979 og § 982, var truffet bestemmelse om genoptagelse af den tidligere pådømte sag. Landsretten antog derimod, at da den senere rejste tiltale vedrørte en væsentlig større forbrydelse end den, for hvilken T var dømt i politisagen, og da der efter dommen var fremkommet et nyt bevisgrundlag, var den oprindelige dom ikke til hinder for, at den nu rejste tiltale kunne behandles og påkendes i realiteten. Underrettens dom blev derfor ophævet og sagen hjemvist til realitetsbehandling.

Det må endvidere anses for en selvfølge, at der ejheller kan rejses ny sag til idømmelse af *nye eller andre retsfølger,* cfr. dog herved de modifikationer, der behandles i den kriminalretlige sanktionslære, og som har særlig hjemmel i straffeloven; se bl.a. strfl. § 59 stk. 2 (vilkår ved betinget dom) og § 73 stk. 1 (utilregnelige).

Udenfor området af genoptagelsesreglerne har spørgsmålet iøvrigt navnlig interesse i de tilfælde, hvor den nye sag vedrører et forhold, der *konkurrerer* med det allerede pådømte. Foreligger der *real konkurrence* – en flerhed af handlinger, der hver for sig rummer en lovovertrædelse – er der vel ingen tvivl om, at der kan rejses ny sag om de upåtalte forhold, uanset om de kunne have været inddraget under den første sag. Dette er forudsat i straffelovens § 89 (tillægsstraf) og antaget i praxis. Det bør imidlertid altid påses, om påtaleundladelsen har været udtryk for en bindende *tiltalebegrænsning,* således at en ny sag er udelukket som følge af de derom gældende regler, jfr. §§ 826 og 975 og ovenfor kap. VI og VII. Er der tale om *ideel konkurrence* – der begås en flerhed af lovovertrædelser ved en enkelt handling – gælder formentlig det samme, se herved s. 124. Her vil spørgsmålet om tiltalefrafald imidlertid ofte ligge klarere, idet anklagemyndigheden typisk – men ikke altid – må have haft kendskab til de upåtalte forhold under den første sag. Undladelsen af at påtale dem herunder må da i almindelighed fortolkes som et bindende frafald, der også har virkning i senere sager.

C. DOMMENS BETYDNING I SENERE SAGER (POSITIV RETSKRAFT)

1. *Straffedommens betydning i senere straffesager*

Det kunne antages, at straffedomme måtte tillægges bindende virkninger i senere straffesager på den måde, at den allerede afsagte dom blev lagt *uprøvet* til grund i de senere sager, i hvert fald således at det skulle stå fast, at den tiltalte tidligere var blevet domfældt som sket. Dette ville være en parallel til retskraftlæren indenfor civilprocessen og kunne især være af betydning for udmålingen af *gentagelsesstraf*, jfr. straffelovens § 81. I praxis synes man imidlertid i nogen måde at have fraveget dette princip. Det er naturligvis det normale, at den tidligere dom lægges til grund i den nye sag – især for så vidt angår forstraffes betydning for strafudmåling og sanktionsvalg – men der kendes dog exempler på, at man under den nye sag har undladt at tillægge den gamle dom sædvanlig retsvirkning. Dette er ensbetydende med en *fornyet prøvelse* af den gamle dom og dermed en udelukkelse af retskraftvirkningen.

Begrundelsen for sådanne afgørelser må søges i ønsket om at opnå den højeste grad af materiel retfærdighed indenfor strafferetsplejen. Det må imidlertid erkendes – jfr. ovenfor afsnit A – at fremgangsmåden medfører en vis usikkerhed gennem sin tilsidesættelse af retsplejeordningens normale system. Afgørelser af den anførte art er dog fuldtud acceptable, hvis det står fast – og dette har ikke været bestridt – at der må tillægges den allerede afsagte straffedom en klar *bevisvirkning* under de senere processer. Dette vil i praxis som altovervejende hovedregel føre til de samme resultater, som man ville komme til via den positive retskraftvirkning, men dog være et system uden retskraftlærens benhårde konsekvenser, der udelukker enhver prøvelse.

2. *Straffedommens betydning i senere civile sager*

Det antages i civilprocessen, at civile domme i et vist omfang har positiv retskraft i senere civile sager. Herfra ledes man let til den slutning, at straffedomme så meget des mere må have retskraft i senere civile sager, idet de processuelle garantier for et rigtigt domsresultat er langt større indenfor strafferetsplejen. Denne slutning har også nogen støtte i lovgivningen, jfr. således ægteskabslovens § 40 stk. 1 (skilsmisse efter straffedom), strfl. § 271 stk. 1 (om utilstedeligheden af bevis i injuriesager for strafbare handlinger, for hvilke der foreligger endelig frifindelsesdom) og rpl. § 288 (udsættelse af civile sager, indtil en straffesag, hvis resultat »vil have indflydelse på sagens udfald«, er afgjort); se også s. 135 om det såkaldte »ensretningsprincip« i adhæsionsprocessen. Fra disse lovbestemmelser synes der dog næppe at kunne udledes nogen almindelig regel om en positiv retskraftvirkning – højst en regel om bevisvirkning. Dette skyldes bl.a., at området for en sådan virkning måtte være højst usikkert både i saglig henseende (hvilke elementer i straffedommen har retskraftvirkning?) og i personel henseende (har dommen kun virkning for domfældte eller tillige for den forurettede eller for enhver tredjemand?). Disse usikkerhedsmomenter gør den positive retskraftvirkning lidet acceptabel, og man føres da frem mod den antagelse, at den afsagte straffedom normalt

alene har virkning som *bevis*, d.v.s. at der består adgang til at føre modbevis. Denne opfattelse synes også lagt til grund i praxis, jfr. til ex *UfR 1945,725 H:* T's broder havde efter aftale bortfjernet en række indbogenstande, som derpå af T meldtes stjålet til dennes forsikringsselskab. Broderen blev i overensstemmelse med sin tilståelse dømt for tyveri af genstandene, medens T blev frifundet for forsøg på bedrageri. Under en efterfølgende civil sag mellem T og forsikringsselskabet fik T ikke medhold i, at frifindelsen i straffesagen udgjorde det tilstrækkelige bevis for, at bortfjernelsen af genstandene var sket på en sådan måde, at han i den anledning havde krav på erstatning fra selskabet. – Se herved *UfR 1976,203 V* (Spørgsmål om et pådømt adhæsionskravs beviskraft i en senere erstatningssag).

3. *Civile dommes betydning i senere straffesager*

Det vil i almindelighed ligge klart, at der ikke kan tillægges civile domme nogen form for bindende virkning i senere straffesager. Dette skyldes bl.a., at civilprocessen i høj grad er undergivet parternes herredømme. Men selv i de tilfælde, hvor det offentlige styrer processens gang – således navnlig i faderskabssager – kan en retskraftvirkning dog næppe accepteres, når henses til at end ikke tidligere straffedomme tillægges denne virkning, jfr. ovenfor afsnit 1. En bevisvirkning synes i alle tilfælde at være fuldtud tilstrækkelig. Undtagelse må dog gøres for visse familieretlige statusdomme, således navnlig skilsmissedomme. Et efterfølgende nyt ægteskab vil således ejheller i strafferetlig henseende kunne anses for bigamisk, selvom skilsmissedommen måtte være urigtig.

LITTERATUR: *Rørdam*, Juristen 1974, s. 99f (retskraft og påtalebegrænsninger). – Endvidere henvises til den civilprocessuelle litteratur om retskraftlæren.

DOMSREGISTER

UfR 1926.282 H 296
– 1931.638 Ø 346
– 1935.531 H 240
– 1936.30 H 118
– 1938.824 V 272
– 1943.1096 H 91
– 1944.379 Ø 287
– 1945.725 H 360
VLT 1949.74 347
UfR 1950.108 338
– 1952.17 H 148
– 1955.173 Ø 219
– 1956.1093 V 265
– 1957.151 H 299
– 1957.355 H 118
– 1957.1005 H 301
– 1960.849 V 270
– 1960.1100 Ø 323
– 1961.580 H 77
– 1961.742 H 314
– 1962.218 Ø 102
– 1962.365 V 273
– 1962.788 Ø 201
– 1962.865 H 109
– 1963.316 H 280
– 1963.855 Ø 116
– 1963.909 V 108
– 1963.922 Ø 109, 118
– 1963.1043 Ø 289, 303
– 1964.50 H 322
– 1964.122 H 299
– 1964.164 V 299
– 1964.185 Ø 109
– 1964.206 Ø 344, 347, 349
– 1964.438 V 64, 303
– 1964,710 H 344, 349
– 1964.809 H 322
– 1965.83 H 240
– 1965.103 H 272
– 1965.107 H 263, 316
– 1965.221 H 315
– 1965.307 H 240
– 1965.369 Ø 284
– 1965.410 H 191
– 1965.434 H 46
– 1965.504 H 309
– 1965.505 H 303, 326
– 1965.513 V 153, 268, 269
– 1965.622 H 304
– 1965.641 H 249
– 1965.730 Ø 161
– 1965.804 Ø 156
– 1965.890 V 152
– 1965.899 V 226
– 1965.911 Ø 67
– 1966.90 H 223
– 1966.100 H 36
– 1966.110 H 298, 301
– 1966.113 H 196
– 1966.244 H 249, 321
– 1966.271 H 244
– 1966.333 Ø 229
– 1966.338 Ø 131, 255
– 1966.483 Ø 218
– 1966.496 Ø 199
– 1966.596 H 46, 317
– 1966.719 H 156, 157
– 1966.776 Ø 144, 195
– 1966.871 V 258
– 1966.882 Ø 124
– 1966.918 Ø 43
– 1967.32 H 96, 178
– 1967.33 H 147, 148
– 1967.291 H 66, 264, 303
– 1967.324 H 317
– 1967.520 H 221
– 1967.707 V 89, 270
– 1967.754 Ø 270
– 1967.784 H 280, 281, 323
– 1967.861 V 91, 109 116
– 1967.920 Ø 121
– 1967.921 Ø 245

– 1967.936 V 252
– 1967.938 V 298, 309
– 1968.68 H 165
– 1968.152 V 208, 209
– 1968.188 Ø 76
– 1968.346 V 113
– 1968.640 V 196
– 1968.654 Ø 106
– 1968.656 Ø 210
– 1968.708 H 240
– 1968.718 H 300
– 1968.807 V 196
– 1968.808 V 47, 209, 323
– 1968.812 V 229
– 1968.813 V 250
– 1968.883 V 252
– 1968.900 V 245
– 1969.132 H 235
– 1969.197 V 302
– 1969.201 V 307
– 1969.208 V 44
– 1969.209 V 236, 240
– 1969.211 V 106
– 1969.253 Ø 274, 280, 303
– 1969.317 H 77
– 1969.346 H 179
– 1969.348 H 315
– 1969.378 H 263, 316
– 1969.427 H 305, 323
– 1969.457 V 236
– 1969.491 Ø 179
– 1969.704 H 270
– 1969.770 V 270
– 1969.784 Ø 156
– 1969.817 H 239
– 1969.919 V 324
– 1970.43 H 315
– 1970.93 H 185, 218
– 1970.210 V 65
– 1970.241 Ø 150
– 1970.490 H 38
– 1970.491 H 223
– 1970.524 SH 132
– 1970.618 H 252
– 1970.626 H 209
– 1970.640 H 249
– 1970.746 H 238, 240, 249
– 1970.747 H 325
– 1970.812 H 259, 315
– 1970.873 Ø 194
– 1970.885 Ø 148, 165
– 1970.901 V ... 175, 201, 209, 323
– 1970.914 V 267
– 1970.929 Ø 207
– 1971.10 H 258, 303
– 1971.49 H 348
– 1971.191 Ø 147, 150
– 1971.198 Ø 231, 250
– 1971.208 Ø 271, 275
– 1971.240 H 270, 274, 275
– 1971.242 H 275
– 1971.244 H 275
– 1971.280 H 209
– 1971.307 H 324
– 1971.489 H 294, 341
– 1971.542 Ø 245
– 1971.561 Ø 250
– 1971.587 H 325
– 1971.643 H 77
– 1971.705 Ø 252
– 1971.717 Ø 244
– 1971.827 V 347
– 1971.860 Ø 272
– 1971.927 Ø 158
– 1972.138 H 324
– 1972.164 V 225, 249
– 1972.181 Ø 90
– 1972.186 Ø 43
– 1972.369 H 324
– 1972.391 H 324
– 1972.428 V 273
– 1972.651 V 274, 277
– 1972.654 V 274, 277
– 1972.776 H 77
– 1972.779 H 230
– 1972.780 H 230, 251, 252
– 1972.942 Ø 117, 338, 358
– 1972.966 H 32, 174
– 1972.1047 Ø 109
– 1973.231 Ø 235
– 1973.237 Ø 106
– 1973.350 V 240, 251
– 1973.372 V 116
– 1973.538 H 245

– 1973.626 Ø 111
– 1973.766 Ø 280
– 1973.822 H 347
– 1973.848 V 111, 259
– 1973.876 Ø 245
– 1973.1009 Ø 165, 322
– 1974.14 H 240, 251, 252
– 1974.139 H 202
– 1974.227 V 298
– 1974.294 H 235
– 1974.345 H 309
– 1974.432 Ø 299
– 1974.591 V 72
– 1974.604 V 102
– 1974.623 Ø 109
– 1974.627 Ø 165
– 1974.643 Ø 39, 244
– 1974.644 Ø 37
– 1974.716 H 332
– 1974.776 U 130, 131
– 1974.807 V 344
– 1974.899 H 333
– 1974.948 Ø 357
– 1974.1013 H 324
– 1974.1023 H 234, 239
– 1974.1024 H 234, 240
– 1974.1061 Ø 208
– 1974.1077 Ø 323
– 1975.14 H 145, 207
– 1975.53 H 321, 322
– 1975.80 H 72
– 1975.230 H 325
– 1975.254 V 208
– 1975.306 Ø 210
– 1975.381 H 321
– 1975.461 V 250
– 1975.470 Ø 209
– 1975.491 Ø 153, 165
– 1975.645 V 299
– 1975.878 Ø 228
– 1975.884 Ø 71, 120
– 1975.950 H 46
– 1975.999 Ø 85, 294, 295
– 1975.1071 H 301
– 1976.93 H 314
– 1976.100–108 H 125
– 1976.203 V 360
– 1976.236 Ø 189
– 1976.242 Ø 194
– 1976.441 Ø 299
– 1976.590 V 348
– 1976.600 V 209, 323
– 1976.609 Ø 299
– 1976.783 Ø 289
– 1976.796 Ø 306
– 1976.973 V 211
– 1976.1015 Ø 91, 109
– 1977.150 H 298
– 1977.609 Ø 304, 306
– 1977.615 Ø 210, 212
– 1977.721 U 113
– 1977.736 V 212
– 1977.776 Ø 212
– 1977.831 H 36
– 1977.894 Ø 148
– 1977.975 H 245
– 1977.1023 V 118
– 1977.1052 Ø 210
– 1978.61 H 116, 308
– 1978.76 H 324
FOB 1964.76 177
– 1968.40 246
– 1968.51 223
– 1970.72 177
– 1972.177 ..... 101, 129
– 1972.243 332
– 1974.159 245
– 1974.186 224
– 1974.290 ..... 131, 132
– 1976.136 224

SAGREGISTER

(Se også indholdsfortegnelsen)

Adhæsionsproces, se Forurettede
Administrativ frihedsberøvelse, 186, 219 f
Advarsel, 286 f
Advokater, se Forsvarer
Afgift (som sanktion), 283
Afhøring (se også Børn),
  indenretlig –, 145, 151, 165, 177, 183, 257, 274 f
  udenretlig –, 145, 151, 173, 175 ff
  – af anholdte, 224 f, 229
  – af arrestanter, 229, 246 f, 268
Afkortning, 250
Aflytning (se også Telefonaflytning), 179, 192
Afstemning, kollegiale retter, 34, 67, 258, 264 f
Afvisning,
  – før domsforhandling, 255
  – under domsforhandling, 257
  – ved dom, 259
  – af anke, 159, 298 f, 306, 309, 312, 318
  – af nye sager (retskraft), 355, 357 f
  – p.gr.a. manglende påtaleret, 93 f, 255
Agent provocateur, 176, 189 f
Akkusatorisk strafferetspleje, 23, 32 ff, 146, 157
Aktindsigt, 32, 147 f, 164, 237
Anholdelse (se også Tvangsindgreb), 144, 151, 159 f
  betingelser for –, 217 ff
  erstatning for –, 345 ff
  kompetence til –, 215 f, 221 f
  varighed af –, 225 f
Anke, 293 ff, 337 f
  – til landsret, 158, 297, 305 ff
  – til højesteret, 297, 311 ff
  – af 925-sager, 271 ff
Anke- og kæremålsudvalg, 312, 327
Ankeafkald, 260, 300 f
Ankebeføjelse, 301 f
Ankefrist, 297 ff
Ankegrunde, 305 ff, 312 ff
Anklagemyndighedens organisation, 22, 85 ff
Anklageprincippet, 20, 23, 32 f, 83 f, 119 ff, 231, 275 f
Anklageskrift,
  –'s indhold, 111 ff, 125, 288
  –'s funktion, 112 ff
  ændringer i –, 113 f
Anmeldelse, 84, 95, 128 f, 176
Anticiperet bevisførelse, 43, 96, 172, 177 ff
Appel, se Anke og Kære

Begrundelse, af retsafgørelser, 198 f, 221, 230, 242, 251 f, 265, 327
Benådning, 332
Berettende dokumenter, se Dokumentbevis
Berigtigelse, 114, 119 f, 260
Besigtigelse, 174 f
Beskyttelsesinteresser, 192 ff, 202, 203
Beslaglæggelse (se også Tvangsindgreb), 199, 212, 224
Beslutning, 198 f, 293, 321
Betinget offentlig påtale, 84, 130 ff
Betinget tiltalefrafald, 77, 95 f, 104, 106 ff, 152, 268

Bevisbedømmelsen, 34, 48 f, 145, 241 f, 315 f, 340, 359 f
Bevisbegæringer, 25, 51, 149, 164 f
Bevisbyrden (se også In dubio pro reo), 49 f
Bevisfortegnelse, 112, 165, 255
Bevisførelse,
- grundreglerne, 42 ff
- i 1. instans, 42, 257
- i politisager, 290
- ved tilståelse, 267, 273 f
- i ankeinstansen, 42, 296 f, 319
Bevismidler, 44 ff, 50 f
Beviser, ulovlige, 200 ff, 208 f
Bevisumiddelbarhed, 24 f, 41, 42 ff, 309, 319
Billedgengivelser, 40, 68
Biomstændigheder, 114, 119 f
Breve, beslaglæggelse af – (se også Tvangsindgreb), 195, 204
Bødeforelæg, 283 ff
Bødevedtagelse, 285 f
Børn, afhøring af –, 43, 96, 177 ff

Civile dommes retskraft, 360
Civilproces, 19 f, 35, 49, 121, 130, 157, 183, 205, 283, 335, 360

Dansk pressenævn, 35 f
Danske Lov, 20, 56
Dissens, 258 f
»Dobbelt garanti« (nævningesager), 58, 61, 66, 265
Dokumentation
- af forakter, 45 f
- af politirapporter, 46 ff, 208 f
Dokumentbevis, 44 ff, 50, 172
Domme (se også Begrundelse),
afsigelse af –, 41, 229, 259 f, 266, 278, 290
–'s indhold, 259, 265, 278 f, 290, 302 ff
Dommervagten, se Grundlovsforhør
Domsforhandling, 25, 87, 148, 341
- i 1. instans, 75 f, 255 ff, 261 ff, 278
- i ankeinstansen, 308 ff, 312 f, 319
Domsmænd (se også Lægdommere),
- udvælgelse, 62 ff
- kompetence, 55, 67 f, 255, 258 f
i hvilke sager medvirker –, 55 f, 75, 92, 278, 281, 288
Domstolene
–'s kompetence, 25, 31, 69 ff, 106, 197 f, 203, 277, 332 f
–'s organisation, 31, 55 ff
Dørlukning, 36 f, 68, 159, 211, 229 f, 237

Editionspligt, 212
Efterforskning,
–'s formål, 25, 95, 171 f
forsvarerens stilling under –, 160 ff
–'s midler, 174 ff, 187 ff
politiets –, 95, 171 ff
retsmøder under –, 36, 83, 173, 177
Efterlysning, 180 f
Ensretningsprincippet, 135, 359
Erstatningskrav
- for uforskyldt strafforfølgning, 225 f, 334 f, 342 ff
- for strafudståelse, 349, 352
Europæiske Menneskerettigheds-konvention, 191, 241

Favor defensionis, 33 f, 58
Fersk gerning, 216, 217, 220, 241
Fingeraftryk (se også Tvangsindgreb), 193, 194 f, 197
Flugtfare, 233 ff, 242
Forbrugerombudsmanden, 84, 88
Forehold, 48
Forfatningsret, 21, 61 f, 190 f, 226 f
»Forhold«, 111, 115, 119
Forhåndsafvisning, se Afvisning
Forkyndelse, 113
Formalitetsanke, 296, 305, 307, 312
Formel retskraft, 331, 355 f
Forsvarer,
beskikkelse af –, 25, 92, 156 f, 159 ff, 199, 226, 276 f, 281, 306, 341
–'s beføjelser, 148 f, 158, 163 ff
–'s opgaver, 155 f, 276 f
–'s vederlæggelse, 158 f, 334

–'s vidneudelukkelse, 209 f
Forundersøgelse, 25 f, 43, 76 f, 87, 95 f, 143, 248, 274 f, 278
Forundersøgelsesbegæring, 278
Forurettede, 59, 127 ff
–'s adhæsionskrav, 67, 112, 128, 133 ff, 279, 284
–'s anmeldelse, 128 f, 176
–'s erstatningskrav mod staten, 127 f, 137 ff
–'s påtale, 101, 129, 130 ff
Fotografering, se Billedgengivelser
Frifindelse, 93 f, 250, 259, 265, 344
Fuldbyrdelsesfrist, 301, 331 f
Fuldbyrdelsesmyndighed, 332 f
Fuldstændig ankebehandling, 296 f, 308 ff
Fængsling, se Varetægt
Færdselssager, 19, 89 f, 103, 135 f, 270

Generalprævention, 22, 35, 100, 190
Genoptagelse
– af retsafgørelser, 34, 41, 293, 331, 337 ff, 357
– af strafforfølgning, 108, 285, 337
Genparter, 148, 164
Gentagelsesfare, 235 f, 242
Godtgørelse, se Erstatning
Grundlister, 62 f
Grundlovsforhør, 159, 225 f, 232

Hjemvisning, 302, 313
Hurtighed, i strafforfølgningen, 31 f, 40, 174, 249, 256, 261
Husundersøgelse, se Ransagning
Husspektakler, 219
Højesteret, 55, 74 f
bevisførelsen ved –, 42, 311 ff

In dubio pro reo, 34, 49 f, 98, 348
Indenretlige procesbeføjelser, 32, 146 ff
Indledningsforedrag, 257
Inhabilitet, 64, 158
Inkvisitorisk strafferetspleje, 22 f, 25, 157
Interpol, 180

Isolation, under varetægt, 244 f, 247

Justitsministeren, 85 f, 104 f, 185, 332, 351

Kendelse, 198 f, 230, 293, 312, 321, 327
Klageretten, 55, 338
Kollusionsfare, 146, 147, 162, 166, 215, 237 ff, 242 f, 249
Konfiskation, 19, 112, 126, 283 f, 286
Kontraanke, 34, 304
Kontradiktion, 32, 149, 166, 326
Kriminalpolitik, 21, 190
Kumulation, 78, 136 f, 288
Kærebeføjelse, 324 f
Kæreforbud, 257 f, 322 f
Kærefrist, 325
Kæremål, 277, 293 f, 321 ff
behandling af –, 41, 159, 326 f
– vedrørende anholdelse, 221 f, 227
– vedrørende varetægt, 230, 250 f

Landsretten, 55 f, 74 f, 297, 305 ff, 323 f, 341
Legalitetsprincippet,
– vedrørende tiltalefrafald, 99
– vedrørende tvangsindgreb, 31, 193, 203
Legemsundersøgelser (se også Tvangsindgreb), 151, 180, 200, 224
Lokalnævn, 182 ff
Lægdommere, 41, 42, 55 ff, 297, 311, 351
Lægeerklæringer, 48, 147 f, 269

Markedsføringssager, 70
Materiel retskraft, 331, 355 f
Materiel sandheds princip, 20, 51
Meldepligt, 251 f
Mentalundersøgelser, 147 f, 153 f, 246, 248
Modvirken, af sagens oplysning (se Kollusionsfare), 37, 39, 155, 239
Mundtlighed, 40 f, 48, 251, 326 f
Mødepligt, sigtedes, se Sigtedes pligter

Møderet, sigtedes, se Partsoffentlighed
Navneforbud, 38 f
Ne bis in idem, se Negativ retskraft
Negativ retskraft (se også Retskraft), 124, 357 f
Nova, 114, 119 ff, 295 f, 307 f, 310, 312 f, 327
Nævninger (se også Lægdommere),
- udvælgelse, 62 ff
- kompetence m.v., 55, 64 ff, 264 f
Nævningekendelsen, 66, 264 f
Nævningeløftet, 261 f
Nævningesager,
anke af -, 316 f
behandling af -, 261 ff
hvilke sager er -, 70 ff, 118, 267 f, 281

Objektivitetsprincippet, 33, 97 f, 144, 173, 301
Offentlig påtale, 84 f
Offentlighedsprincippet, 34 ff, 183 f, 255
Ombudsmanden, 84, 101, 185, 244 ff
Omgørelse,
- af anholdelsesbeslutninger, 222
- af varetægtskendelser, 230
- af påtalebeslutninger, 91, 108 f
Ophævelse af domme, 280, 302
Opportunitetsprincippet, 99 ff, 133
Oprejsning (se også Erstatning), 342 ff
Oprejsningsbevilling, 298
Opretholdelse af anholdelse, 227 f
Opsættende virkning, 230, 325, 332, 341 f

Partsoffentlighed, 32, 146 f, 307, 313
Partsprincippet, 23, 32 ff, 146
Pas, beslaglæggelse af -, 251 f
Periculum in mora, 198, 205, 215, 217 f
Personundersøgelser, 46, 147 f, 151 ff
Politi,
klager over -, 182 ff, 247
-'s anholdelse, 217 ff
-'s generalfuldmagt, 219 f
-'s organisation, 22, 88
vidneforklaring af -, 47, 208 f
Politimesterens påtalekompetence, 91, 103, 275 f
Politirapporter, 46 ff, 95, 128, 172, 181
Politisager, 88 ff, 220, 231, 283 ff
anke af -, 61, 294
-'s behandling, 69, 78, 103, 119, 134, 160
Politiske flygtninge, 73
Politiske lovovertrædelser, 64, 70 ff, 268
Positiv retskraft (se også Retskraft), 359 f
Presse-etiske regler, 35, 38
Pressereferat, 34 f, 37 ff
Privat anholdelse, 216
Privat påtale, 85, 130 ff
Procedure, 166, 258, 262, 265, 278, 288
Procesmåden, 31 ff
Processkrifter, 41
Proportionalitetsgrundsætningen, 31, 191, 199 f, 203, 206 f, 219, 220, 222 ff, 232 f, 250, 352
Protokollation, 51, 65, 163, 181 f, 258, 263 f, 274 f
Prøveløsladte, 233, 235, 239, 245
Pågribelse, 76, 216, 222 ff, 243, 333
Påråb, 257, 261
Påtale, 83 ff, 111 ff, 130 ff
Påtalebegrænsninger, 91, 97, 105, 115 ff, 126, 310 f, 358
Påtalefrafald, se Tiltalefrafald
Påtaleopgivelse, 96 ff, 108 f, 117, 129, 133, 344

Ransagning (se også Tvangsindgreb), 194, 200, 224
Realitetsanke, 296 f, 305, 307, 312.
Referatforbud, 38 f
Reformatio in pejus, 34, 125, 304, 311
Registrering (se også Tvangsmidler), 180 f
Regres, statens,
- mod domfældte, 139, 334 f
- mod tjenestemænd, 345
Repression, 100, 240
Res judicata, se Retskraft

Resumé, 262 f
Retsbelæring, 263 f, 316 f
Retshåndhævelsesarrest, 144, 232, 239 ff
Retskraft, 124, 325, 355 ff
Retsmidler, 293 ff, 321 ff, 337 ff
Retsplejeloven, 23 ff
Rettergangsfejl (se også Ankegrunde), 157 f, 280, 302 f
Rettighedsfortabelse, 19, 69, 112, 126, 284, 326 f, 345, 350
Revisionsanke, 279 f, 296 f, 305 ff, 311 ff
Rigsadvokaten, 86 f, 103 f
Rigsretten, 55

Saglig kompetence, 61, 69 ff
Sagsomkostninger, 323, 333 ff
Sanktion (se også Ankegrunde), 46, 102, 107, 111, 125 f, 151, 171 f, 231, 234, 242, 265, 269 f, 272 f
Sigtede (se også Sigtelse og Tvangsindgreb),
afhøring af –, 149 ff, 175
–'s beføjelser 146 ff, 155, 275, 301 f
–'s pligter, 149 ff
Sigtelse, 96, 108, 143 ff, 207 f
Sikkerhedsstillelse, 205, 251 f
Sikringsarrest, se Flugtfare
Skilsmissedomme, 359 f
Skyldformodningsreglen, 59, 348 f, 351
Specialprævention, 21 f, 33, 100, 174, 190
Spørgsmålssystemet, 65, 262, 317
Statens sikkerhed, 36, 162 f, 164, 185
Statsadvokatens påtalekompetence, 87 f, 104 f, 301
Statsadvokatsager, 78, 88 ff, 103 ff, 159, 220, 231 f, 255 ff, 261 ff, 268
Stedlig kompetence, 75 ff, 275
Strafferet, 20 f
Stævning, 113, 150 f, 255
Subsumption (se også Ankegrunde), 111, 123 ff, 263, 271 f, 308, 313, 340
Summarisk behandling, 91 f, 267 ff, 283 ff
Suppleanter, for dommere, 56, 319
Suspensiv virkning, se Opsættende virkning
Særlovsovertrædelser, 88 f, 112, 284
Sø- og Handelsretten, 55, 69 f
Søretter, 55, 69

Telefonaflytning (se også Tvangsindgreb), 194, 201 f, 204
Tekniske undersøgelser, 179 f
Tidligere straffedomme, se Dokumentation af forakter
Tilbagekaldelse
– af samtykke til summarisk pådømmelse, 280 ff
– af tilståelse, 49, 279 ff
Tilsigelser, 288 f
Tilståelse (se også Tilståelsessager),
–'s afvigelse, 155, 239
–'s bevisvirkning, 49, 175, 257
–'s processuelle virkninger, 102, 106, 117, 241, 267 ff, 283 ff
Tilståelsessager, 26, 69, 77, 90 f, 95, 107, 118, 122, 134, 159 f, 268 ff, 281 f
Tilsyn, 251 f
Tiltale, se Påtale
Tiltalebegrænsning, se Påtalebegrænsning
Tiltalefrafald, 66, 91, 97, 99 ff, 108 f, 250, 344
To-instansprincippet, 294 ff, 323 f
Tredie-instansbevilling, 294 f, 297, 318, 323, 332
Tvangsindgreb, 21, 25, 92, 95, 144, 175, 187 ff, 237, 343, 350
betingelser for –, 194 ff
kompetence til –, 173, 197 f
– overfor ikke-sigtede, 204 ff
samtykke til –, 187 ff, 196 f, 203, 205, 252
Tvangsmidler, overfor vidner, 206 f, 212, 243

Udeblivelsesdomme, 92, 221, 256, 289 f, 307, 313, 342
Udelukkelse fra retsmøder, 146, 163
Udenlandske straffedomme, 333, 356

Udenretlige afhøringer, se Afhøringer
Udskrifter, 148, 164, 260
Udskydningsretten, 64
Unddragelsesfare, se Flugtfare
Unge sigtede, 103, 104, 107, 252, 302
Uskadeliggørelsesarrest, se Gentagelsesfare
Utilregnelighed, 103, 112, 269 f, 275, 317, 346

Valgt forsvarer, 156 f, 166, 199, 334
Varetægt (se også Tvangsindgreb), 39, 92, 104 144, 159 f, 333, 345 ff
betingelser for –, 231 ff
kompetence til –, 229 ff
varighed af –, 238, 248 ff
Varetægtssurrogater, 251 f
Varetægtsarrestanters behandling og rettigheder, 166, 224, 239, 243 ff, 259 f, 326
Vejledning,
– af lægdommere, 262 ff
– af sigtede, 149, 175, 182, 226, 288
– af vidner, 175 f, 182
– om anke, 260
Vidneforklaringer, 44, 50 f, 127, 175 f, 205 f, 237
Vidnefritagelse, 47 f, 175 f, 207 ff, 211, 239
Vidneudelukkelse, 175 f, 209 ff, 246
Vilkår ved tiltalefrafald, se Betinget tiltalefrafald
Votering, 36, 65 f, 67, 258 f, 264 f
Værneting, se Stedlig kompetence

Økonomisk kriminalitet, 25, 88